VALYMAS

Viktoras Suvorovas

Kodėl Stalinas šalino armijos vadus?

Viktoras Suvorovas

VALYMAS

Kodėl Stalinas šalino armijos vadus?

Iš rusų kalbos vertė
Romualda Brastavičienė,
Perla Vitkuvienė

Vilnius Mintis
2000

UDK 947
Su-113

Versta iš:

Виктор Суворов
Очищение: Зачем Сталин
обезглавил свою армию?
Москва, 1999

ISBN 5-417-00822-2

© Viktoras Suvorovas, 2000
© Vertimas, Romualda
Brastavičienė, 2000
© Vertimas, Perla Vitkuvienė, 2000
© Meninis apipavidalinimas,
Romas Dubonis, 2000

Skiriu tėvo atminimui

Vietoj pratarmės

Išsiblaivymas

Stalinas turi visas priežastis
tiesiog kaip kino žvaigždes
šlovinti sovietų maršalus,
pademonstravusius išskirtinius
karinius gabumus.

I. Gebelsas.
1945 metų kovo 15 d.

Pirmomis 1945 metų vasario dienomis Raudonoji armija pasiekė Oderį, persikėlė per jį ir užėmė gynybines vakarinio kranto pozicijas. Iki Berlyno liko 60 kilometrų. Paskutiniam veržimuisi pirmyn reikėjo pritraukti užnugario pajėgas, pristatyti šimtus tūkstančių tonų ginkluotės, atsarginių dalių, kuro ir tepalų, maisto atsargų, reikėjo papildyti kariuomenę, štabus įkurti arčiau fronto linijos, nutiesti naujas ryšių linijas, įrengti aprūpinimo bazes, aerouostus, perkelti aviaciją, atstatyti tiltus, kelius, ryšio linijas, pakeisti pagrindines geležinkelio linijas į plačiąsias,

kad jos atitiktų sovietinį standartą ir kad galima būtų krovinius gabenti nekeičiant riedmenų. Dar reikėjo apsisaugoti nuo užpuolimo iš flango – perkelti į Pomeraniją 1- ir 2-ąją gvardijos šarvuočių armijas, 1-ąją Lenkijos kari menę, 3-ąją smogiamąją, 19, 47, 49, 61, 65 ir 70-ąją bendra kariuomenes. Savo ruožtu dar reikėjo papildyti junginius vykdant karinius veiksmus, plėsti užnugarį iškart paskui puolančius dalinius. Visa tai buvo daroma tiksliai, greitai, ryžtingai ir drąsiai. Buvo aišku, kad karo pabaiga ne už kalnų ir kad jo rezultatas nekelia abejonių.

Apie ką šiais paskutiniais mėnesiais, paskutinėmis savaitėmis ir dienomis mąstė aukščiausi Vokietijos vadovai? Apie ką galvojo Hitleris ir jo sekėjai: Gebelsas, Himleris, Bormanas, Ribentropas, Geringas?

Be jokių abejonių, jie nuolat iš naujo prisimindavo visą karo eigą nuo pat pirmos jo dienos ir visus prieškario įvykius, kiekvienas iš jų ieškojo tos slaptos priežasties, kuri galų gale lėmė Trečiojo reicho žlugimą. Mes žinome, apie ką jie galvojo skaitydami Gebelso dienoraštį, kurio dalis nepakliuvo į nagus žmonių degančiomis širdimis, šaltomis galvomis ir švariomis rankomis. Visa, kas atsidūrė tose švariose rankose, pateko į nepasiekiamas slaptavietes bei saugias vietas ir galbūt po dviejų ar trijų šimtmečių bus atrasta. Bet tai, kas mėtėsi Propagandos ministerijos griuvėsiuose ir ką surinko smalsus vokiečių kolekcininkas, buvo publikuota Vakaruose. Dėl suprantamų priežasčių mums, sovietiniams žmonėms, skaityti tokius dalykus drausdavo. Nei Vakaruose išleisti, nei į mūsų kompetentingų organų rankas papuolę Gebelso dienoraščiai Sovietų Sąjungoje nebuvo spausdinami. Kad šie duomenys taptų prieinami mūsų liaudžiai, reikėjo sulaukti sovietinės valdžios žlugimo. Dabar dalis Gebelso dienoraščių išleista Rusijoje (Paskutiniai užrašai. Smolenskas: Rusič, 1993).

Gebelso dienoraščiai nebuvo skirti spaudai. Čia ir slypi jų vertė. Trečiojo reicho propagandos ministras į eterį skleidė vienas, o į dienoraščius rašė visai kitas mintis. Dienoraščiai vertingi ir tuo, kad Gebelsas paskutiniais Trečiojo reicho gyvavimo mėnesiais, savaitėmis ir dienomis pasitraukė į antrąją vietą, t. y. atsidūrė po Hitlerio. Paskutiniame vadovavimo etape Hitleris išstūmė iš valdžios viršūnės daugelį: vienus sušaudydavo, pašalindavo iš pareigų, kitus išmesdavo iš partijos, išsiųsdavo atostogų. Daugelis patys jį išdavė. Gebelsas liko su juo iki pabaigos. Savo testamentu Hitleris paskyrė Gebelsą Vokietijos kancleriu vietoj savęs. Gebelsas vieną vienintelį kartą nepakluso savo fiureriui – nesutiko užimti kanclerio posto. Jis nuėjo paskui fiurerį ir pats pasirinko likimą – nužudė savo vaikus ir kartu su žmona gyvenimą baigė savižudybe. Gebelsas – pagrindinis kracho liudininkas, nė vienas iš Trečiojo reicho vadų tomis dienomis nebuvo toks artimas Hitleriui.

Taigi imperija jau stovi prie savo gėdingo ir nešlovingo galo. Atskleiskime paskutinius Gebelso dienoraščius ir žvilgtelėkime. Užrašai prasideda 1945 metų vasario 28 d. ir baigiasi balandžio 10 d. Iki pat paskutinės akimirkos Gebelsas tikėjo Vokietijos pergale ir kovojo. Kas gi jį labiausiai jaudino? Lėktuvų, šarvuočių, patrankų stygius? Raudonosios armijos puolimas? Metalo, anglių, naftos, energijos trūkumas? Klaiki maisto produktų padėtis? Duonos trūkumas? Galbūt trūksta amunicijos, minų, šovinių? Kankina oro antskrydžiai, bombardavimai?

Taip. Visa tai neramina Gebelsą. Jis visa tai mato, žino, imasi priemonių ir fiksuoja dienoraštyje.

Bet labiausiai Gebelsą jaudina, neramina, nervina, iš proto veda *aukščiausių Vokietijos armijos* ir valstybės vadovų silpnumas.

Iškart antrame puslapyje skaitome: „Jeigu kas nors kaip Geringas žygiuoja ne ta koja, jį reikia atvesti į protą. Ordinais apkabinėti kvailiai ir kai kurie išsikvėpinę puošeivos neturi kariauti. Arba jie privalo pasikeisti, arba juos reikia pašalinti."

Čia kalbama ne tik apie Geringą. Šiuo atveju jis – pavyzdys. Kalbama apie tokius kaip Geringas, apkabinėtus ordinais, t. y. labiau nusipelniusius vadovus, kurie pasirodė esą kvailiai. Lyg tyčia ši savybė atsiskleidė karo pabaigoje, būtent tą akimirką, kai ant kortos pastatyta visa imperija ir dešimtys milijonų jos valdinių, kai sprendžiamas visų piliečių likimas.

Gebelso žodžiuose skamba svajonė išvalyti armiją nuo tų nusipelniusių kvailių: juos reikia pašalinti!

Ak, ponas Gebelsas per vėlai prisiminė valymą. Tuo užsiimti reikėjo anksčiau.

Visų užrašų neperpasakosi. Tai reikia perskaityti pačiam. Bet esmę perteikti lengva: Hitleris karvedžių neturi. 1945 metų kovo 3 d. įrašas teigia: „Dytrichas gana atvirai kritikuoja fiurerio veiksmus. Jis skundžiasi, kad fiureris nesuteikia pakankamai laisvės savo karo bendražygiams... Tai jau privedė prie to, kad dabar jis pats sprendžia, kuri kuopa ir kada įsitraukia į karo veiksmus. Bet Dytrichas neturi teisės šito svarstyti. Fiureris negali pasikliauti savo karo patarėjais. Jie taip dažnai jį apgaudinėjo ir nuvildavo, kad dabar jis vienas turi rūpintis kiekvienu padaliniu. Ačiū Dievui, kad jis jais rūpinasi, nes kitaip reikalai būtų dar prastesni."

Kaip absurdiškai ir paikai mums tai skamba! Gebelsas sako, kad Hitlerio patarėjai dažnai jį apgaudinėdavo... Išdrįstų kas nors apgauti draugą Staliną! Ir dar, jei jau fiureris viską daro pats, vadinasi, jis – ne fiureris. Visas vadovo, įsakinėtojo, karvedžio, vado, fiurerio menas ir yra rasti

tokius padėjėjus, kuriais galima būtų pasikliauti. Beje, būtent dėl nemokėjimo vadovauti, o ne dėl ledinės rusiškos žiemos anksčiau sprandą nusisuko Bonapartas. Sykį jis ugningai sušuko: „Man nesant, dedasi vienos kvailystės." O kas gi kaltas? Tik jis vienas: išsirinko tokius maršalus, kurie patys vieni nieko nesugeba. Stebint Bonapartui – genijai, o jam nesant... Hitleris irgi pateko į tokią padėtį, kai vadovavimo kariams nebuvo kam patikėti, nebuvo kuo pasikliauti, o įsakymus dėl kiekvienos kuopos įsitraukimo į karo veiksmus jis buvo priverstas duoti pats.

Mums Kremliaus propaganda dešimtmečius kaip kuolu į galvą kalė mintį: Stalinas pašalino savo armijos vadus ir liko be protingų generolų. O jūs, draugai, pažvelkite į Hitlerį! Jau ko ko, bet išmintingų generolų Vokietijai niekados netrūko. Hitlerio, kaip Vokietijos fiurerio, užduotis buvo ne ta, kad jis asmeniškai komanduotų kiekvienai armijos grupei, kiekvienai armijai, kiekvienam korpusui (o jų buvo dešimtys), pulkui (o jų – šimtai), batalionui ir kuopai (jų buvo dešimtys tūkstančių), o ta, kaip iš Vokietijos vadovų dar taikos metais išrinkti tinkamus, išsilavinusius ir drąsius, o vėliau jau per karą paaukštinti vertuosius ir nusipelniusius, nušalinti nuo valdžios nepateisinusius vilčių. Hitleris su savo pareigomis nesusidorojo. Kol viskas klojosi puikiai, apie jį pulkais telkėsi genialūs karvedžiai, bet kurgi dingo tie genijai tuomet, kai Vokietiją ištiko krizė? Štai jums iš tiesų vadovų netekusi armija: vyriausiasis vadas niekuo nepasitiki, viską daro pats, savo strategija atvedė šalį prie bedugnės krašto, bet jei leistų vadovauti dar kam nors, tai būtų net prasčiau.

Gebelsas taip ir rašo: talentingų yra, tik reikia juos atrasti. Iki galutinio žlugimo – pora mėnesių. Beje, nepilnų. Ar ne per vėlai atsipeikėjo? Iškariavo visą karą ir tik dabar prisiminė, kad neblogai būtų paieškoti galvotų generolų.

Gebelsas skuba, o Hitleris neskuba keisti vadovų, kurie įrodė visišką savo netinkamumą. Tos pačios dienos, 1945 metų kovo 3-iosios, užrašai: „Gauleiterius į visišką neviltį varė fiurerio demonstruojamas neryžtingumas sprendžiant svarbiausius kadrų parinkimo klausimus, jie įtikinamiausiais būdais prašo nepailstamai siekti, kad fiureris imtųsi kraštutinių pakeitimų aviacijoje ir Vokietijos užsienio politikoje. Vyriausioji Vermachto ir Vyriausioji sausumos pajėgų vadovybė Tiūringijoje užsakė pakankamai butų 54 tūkstančiams žmonių. Kaip gali toks karinės vadovybės aparatas apskritai vadovauti! Šitie „išpūsti" etatai taip trukdo, kad visiškai negali atlikti kokio nors darbo..." O juk tai dar ne viskas. Išskyrus Vyriausiąją Vermachto vadovybę (VVV) ir Vyriausiąją sausumos pajėgų vadovybę (VSPV) Berlyne yra Vyriausioji laivyno vadovybė (VLV) ir Geringo žinyba – Vyriausioji oro pajėgų vadovybė (VOPV). Ten taip pat yra daug tūkstančių karinių biurokratų. O be visa to – SS biurokratai, gestapas ir dar dar daug kitų. Taigi Hitleris vadovauja pats niekuo nepasitikėdamas, o juk tik VVV ir VSPV sėdi 54 tūkstančiai veltėdžių su pulkininkų epoletais, generalinio štabo perpetėmis ir generolų antsiuvais. Ką gi šitie dykinėtojai veikia?

Kovo 5-osios įrašas: „Aš nesuprantu, kodėl fiureris, būdamas tokio sveiko proto, negali atsilaikyti prieš generalinį štabą, juk galų gale jis fiureris, jis vadas ir jis privalo įsakinėti."

Kovo 7-oji: „Vidurdienį aš tariausi su kompetentingais asmenimis iš karinio šaukimo įstaigų dėl radikalaus šaukimo suprastinimo. Šių įstaigų karininkai man atrodo visiškai negabūs ir pavargę seniai. Ir tokie asmenys per visą karą vadovavo šaukimui!"

Kovo 8-oji: „Keitelis jau įsakė laikyti parengtus 110 traukinių Vyriausiosios Vermachto vadovybės ir Vyriausio-

sios sausumos pajėgų vadovybės evakuacijai iš Berlyno. Šie bėgliai niekad netaps protingesni. Norėčiau žinoti, kada gi jie nuspręs stovėti vietoje ir gintis. <...> Pas mus nei karinis, nei civilinis sektoriai neturi stiprios centralizuotos valdžios: viską reikalaujama raportuoti fiureriui, o tai padaryti įmanoma tik labai retais atvejais. Hitleris įsakinėja pats, tačiau tarp vadovo ir valdinių vis dėlto turi būti abipusis ryšys. Vadovas gali įsakinėti tam tikromis aplinkybėmis tik tuomet, kai jis tas aplinkybes žino. Bet ar gali kiekvienas korpuso, divizijos, brigados, pulko, bataliono ir t. t. vadas nusigauti, prasiveržti, prisiskambinti, prisibelsti prie savo fiurerio ir raportuoti apie esamą padėtį? Argi tai iš tikrųjų įmanoma?"

Kovo 10-oji: „Rundštedas pernelyg suseno ir labai dažnai elgiasi vadovaudamasis Pirmojo pasaulinio karo šablonais, ir todėl vargu ar gali valdyti situaciją, susiklosčiusią Vakaruose. <...> Koks milžiniškas mūsų karinis valdymo aparatas! Turint tokį skaičių valdininkų neįmanoma kūrybiškai dirbti ir spręsti. <...> Generolas pulkininkas Fromas už bailumą priešo akivaizdoje pasmerktas mirti."

Kovo 12-oji: „Didelę kaltės dalį fiureris priskiria Himleriui. <...> Himleris, kaip karinis vadovas, kol kas nepateisino pasitikėjimo juo. Fiureris juo labai nepatenkintas." (Prieš keturias dienas, kovo 8-ąją, buvo įrašas: „Himleris laikosi labai gerai. Jis yra vienas iš stipriausių mūsų veikėjų.") „Aš klausiu fiurerio, kodėl jis paprasčiausiai neduoda įsakymų tokiais svarbiais karo klausimais. Fiureris atsako, kad iš to maža naudos, be to, netgi tuomet, kai jis ką nors konkrečiai įsako, įsakymai nevykdomi, nuolat vilkinami, vykdomas slaptas sabotažas."

Štai tas skirtumas! Mes įpratome laikyti save netikšomis. Bet argi galime įsivaizduoti, kad kas nors neįvykdytų

Stalino įsakymo? Pačiu sunkiausiu, pačiu kritiškiausiu metu, kai Hitlerio armija stovėjo prie Maskvos vartų, kai Maskva galėjo galutinai pralaimėti, bet kokie Stalino įsakymai vis tiek buvo besąlygiškai vykdomi. Kartoju: bet kokie! O vokiečius mes laikome labiausiai disciplinuota nacija. Ne tai kad disciplinuota, bet tiesiog pedantiška. Ir štai jums situacija – niekas nevykdo Hitlerio įsakymų. Jis jų net ir neduoda iš anksto žinodamas, kad vis tiek jų niekas nevykdys. Kariaujant reikalingas šviesus protas pačiai valdžios viršūnei ir nepriekaištinga visų žemesnių grandžių disciplina. Čia ir yra skirtumas tarp Raudonosios armijos ir Vermachto: vokiečiai turi problemų su disciplina. Pas juos nėra tvarkos. Kiekvienas generolas daro tai, kas jam patinka, nepaklusdamas aukščiausiai valdžiai.

Gebelsas tęsia: „Fiureris ketina kovoti su didėjančiu generolų nepaklusnumu sukurdamas išvažiuojamuosius tribunolus, vadovaujamus generolo Chiubnerio; jų užduotis būtų nedelsiant tirti bet kokius nepaklusnumo požymius Vermachto vadovybėje, teisti ir sušaudyti kaltuosius pagal karo įstatymus. Negalima leisti, kad šioje kritiškoje karo fazėje kiekvienas galėtų sau leisti daryti tai, ką nori. Bet aš manau, kad fiureris vis dėlto nesiima spręsti problemos iš esmės. Reikėtų išvalyti Vermachto viršūnę, nes jeigu ten nėra tvarkos, tai nėra ko stebėtis, kad ir pavaldūs organai eina savo keliu."

Štai taip: reikėtų išvalyti Vermachto viršūnę! Teisingai. Bet vėlu. Reikėjo prieš karą sušaudyti vieną kitą šimtinę generolų, tuomet kiti sudėtingomis akimirkomis nevestų Vokietijos armijos į anarchiją. Laimėti be disciplinos neįmanoma. Viršininko įsakymas – įstatymas valdiniui! Štai šito vokiečiai ir nesuprato, čia ir slypi jų silpnybė. O Hitleris geras. Tai iš tiesų nematytas laimėjimas: privesti dis-

ciplinuočiausią pasaulio armiją prie to, kad generolai nepaklustų aukščiausiajai valdžiai.

Gebelsas tvirtina, kad būtina išvalyti vadovaujantįjį aparatą. „Fiureris prieštarauja man sakydamas, kad jis neturi žmogaus, kuris, pavyzdžiui, galėtų dabar imti vadovauti mūsų sausumos pajėgoms. Jis teisus sakydamas, kad į šį postą paskyrus Himlerį, katastrofa būtų dar baisesnė nei dabar."

Prisidirbote, ponai nacionalsocialistai. Reikalingas naujas sausumos pajėgų vadas, bet generolų ir feldmaršalų kandidatūros net nesvarstomos. Paminėtas tik vienas žmogus ir tai visai ne kariškis, ne generolas ir ne feldmaršalas, o SS reichsfiureris Himleris, oberbudelis, visų budelių galva ir visų mirties lagerių vadas, neturįs jokių karinių nuopelnų ir apdovanojimų. Bet jo ir paskirti neverta, nes bus dar blogiau.

Kovo 13-oji: „Fiurerio priimamajame laukia mūsų generolai. Šių pavargusių žmonių išvaizda veikia tiesiog slegiamai. Gėdinga, kad fiureris turi taip mažai autoritetingų bendradarbių. <...> Kokia niekinga fiurerio karinių patarėjų dauguma!"

Kovo 14-oji: „Mano bendradarbis Lizė tikrina Vermachto darbą Olandijoje. Jis ten randa žaviausią aplinką. Olandijoje įsikūrė nemažai štabų, kurie ten persikėlė iš Prancūzijos bei Belgijos ir dabar taikiai gyvena olandiškuose kaimuose, siurbčiodami alų."

Kovo 21-oji: „Iš generolų, nusiųstų į Saro frontą, jokios naudos."

Kovo 22-oji: „Rundštedas per daug senas ir per daug neapsukrus."

Kovo 24-oji: „Įsakymų pas mus tikrai užtektinai. Mums trūksta tik energingų žmonių."

Kovo 26-oji: „Reikalinga esminė reforma – nuo viršaus

iki apačios“. Truputį vėliau mes pamatysime, kas turima omeny sakant „reforma“.

Kovo 27-oji: „Mūsų gauleiteriai per seni. Dar prieš keletą metų reikėjo pakeisti personalą, nes žmonės, kurių amžius svyruoja tarp 60 ir 70 metų, jau negali susitvarkyti su gąsdinančiais reikalavimais.“

Kovo 28-oji: „Fiureris subūrė tik silpnavalius žmones, kuriais kritiškomis minutėmis jis negali pasikliauti. <...> Mūsų gauleiteriai daugeliu atvejų pasirodo esą visiškai bejėgiai. <...> Tiesiog baisu matyti fiurerį, didžiausią revoliucionierių, apsuptą tokių vidutinybių. Jis pasirinko tokią karinę aplinką, kuri nuolat puolama iš visų pusių. Jis pats tai vadina Keitelio ir Jodlio tėvokais, kurie taip save iššvaistė ir pavargo, kad sunkioje dabartinėje padėtyje nebegali priimti jokių išties didelių sprendimų.“

Kovo 31-oji: „Paskutinėmis dienomis fiureris miegojo tik dvi valandas. Tai galima paaiškinti tik tuo, kad jis neturi padėjėjų, kurie prisiimtų didžiąją juodo darbo dalį. Jis turėjo išleisti Guderianą atostogų, nes kitaip šis būtų tapęs visišku isteriku ir drebančiu neurasteniku. <...> Gydytojas Dytrichas – akivaizdus bailys, jis nesusidoroja su užduotimis, kurias iškėlė dabartinė krizė. Tokiomis akimirkomis reikalingos stiprios asmenybės... O gydytojo Dytricho prie šios kategorijos būtybių priskirti negalima... <...> Guderiano charakteris silpnas. Ir jis per daug nervingas. <...> Savaime suprantama, Vermachte atsiras dar daug operatyvių talentų, bet surasti juos sunku.“

Apie laivyną Gebelsas nerašo nieko. Nes laivyno jau nebėra. O oro pajėgose vyrauja visiška suirutė.

Kovo 5-oji: „Vadovavimas karinei aviacijai nė kiek nepasikeitė, tuo ir galima paaiškinti jos žlugimą.“

Kovo 8-oji: „Himleris griežtai atsiriboja nuo Geringo ir Ribentropo, kuriuos laiko kaltais dėl visų mūsų bendro

vadovavimo karui klaidų, ir čia jis visiškai teisus. Bet jis nežino, kaip priversti fiurerį išsiskirti su jais abiem ir pakeisti juos naujomis stipriomis asmenybėmis. <...> Jei Geringas pasiliks, tai šitai prišauks, žinoma, jei dar neprišaukė, valstybinę krizę. <...> Sėkmingai karui vadovauti visur trukdo Geringas ir Ribentropas."

Kovo 11-oji: „Oro pajėgų laivynas nevertas ir sulūžusio grašio."

Kovo 12-oji: „Kaip asmenybė Geringas visiškai nusmuko ir pasinėrė į letargą. Fiureris apie tai kalba pakankamai nedviprasmiškai... Kokia tragedija mūsų aviacijai! Ji pasiekė visišką nuosmukį."

Kovo 14-oji: „Karinės aviacijos valdyba – labai korumpuota įstaiga, ir todėl galima suprasti Kerberio siūlymą tiesiog paleisti ją arba sumažinti iki minimumo, kadangi, šiaip ar taip, ji nebegali vykdyti savo užduoties. <...> Karinė aviacija – partijos ir visos šalies gėda."

Kovo 15-oji: „Nebeverta kalbėti apie karinę aviaciją kaip apie vienalytį organizmą, nes korupcija ir dezorganizacija šioje Vermachto dalyje pasiekė neįtikėtiną mastą."

Kovo 21-oji: „VVS karinėms oro pajėgoms šiuo metu vis dar priskiriama pusantro milijono žmonių. Aš manau, kad čia visiškai pakaktų 300 ar 400 tūkstančių."

Kovo 22-oji: „Geringas visai nekompetentingas ir negabus, bet į jo vietą neįmanoma rasti žmogaus."

Kovo 26-oji: „Tikrai rachitinė oro pajėgų struktūra."

Kas gi kaltas? Gebelsas atsako ir į šitą klausimą.

Kovo 22-oji: „Viskas, ką fiureris pasakoja apie VVS, skamba kaip visiškas Geringo kaltinimas. Ir vis tik jis negali pasiryžti spręsti klausimą dėl reichsmaršalo. Todėl jo kaltinimai visai nenaudingi, kadangi jis nedaro iš jų jokių išvadų."

Kovo 28-oji: „Fiureris linkęs teisinti Geringą – šis, jo

žodžiais tariant, nepakankamai techniškai išpruseęs, kad galėtų laiku nuspėti aviacinės technikos tobulėjimo tendencijas. Be to, asmeninis pagrindinis štabas apgaudinėja jį be jokio sąžinės graužimo. O dabar tas pats pagrindinis štabas apgaudinėja ir fiurerį, pavyzdžiui, dėl naujų naikintuvų greičio, pakišdamas jam visiškai klaidingus skaičius. Bet šiandien fiureris griežčiausiai baus už kiekvieną melą dėl svarbiausių karinių klausimų. Jis negailestingai kišis į visus ir net į organizacinius VVS reikalus." Čia nebežinai iš ko juoktis. Baigiasi Antrasis pasaulinis karas, laimi tas, kuris viešpatauja ore. Vokietija pralaimėjo oro karą. Priežastis – puikiai parengtos, patyrusios ir drąsios karinės pajėgos, išties genialūs vokiečių aviakonstruktoriai, pavyzdinė aviacijos pramonė, kurią sudaro talentingi inžinieriai ir juvelyriškai puikiai dirbantys meistrai, o virš jų, t. y. jiems vadovauja, tik pusiau išsilavinęs kareiviūkštis Geringas. Tą akimirką, kai jam ir jo imperijai liko gyventi tik vienas mėnuo, Hitleris suprato, kad Geringas „nepakankamai techniškai išpruseęs". Bet ir suvokęs, kad Geringas netinka užimamoms pareigoms, Hitleris nieko nedaro padėčiai pataisyti. Priešingai, techninis Geringo neišprusimas padeda jam kaip apsauga ir pasiteisinimas fiureriui. Hitleris žino, kad oro pajėgų štabas apgaudinėja ir Geringą, ir Hitlerį, taigi paprasčiausiai akis muilina, dūmus pučia, makaronus ant ausų kabina, bet ir tai ne kaltinimas, o pateisinimas Geringui: jį, vargšą, asmeninis štabas apgaudinėja. Ak, jei draugas Stalinas ne tai kad sužinotų, o tiesiog įtartų, kad jam kažkas smegenis pudruoja...

Turint omeny tokius hitlerinės propagandos ministro pareiškimus, reikėtų peržiūrėti oro pajėgų štabo ataskaitas apie didžiąsias pergales ore. Pats Gebelsas – didžiausias XX amžiaus ir visų ankstesnių amžių melagis (po Le-

nino) – praneša mums, kad VVS štabas meluoja be jokio sąžinės graužimo. O mus išmokė šitomis pasakomis tikėti...

Ir štai Adolfas Hitleris grasina: aš jums, melagiams, aš iki jūsų prisikasiu... Čia ir yra skirtumas: Stalinas niekada niekam negrasino. Kartoju: NIEKADA NIEKAM. Sena patarlė: kaltam atleisk. Arba nužudyk. Grasinimas – kvailumo, silpnumo ir bejėgiškumo požymis. Grasina nuskriaustieji. Tuo fiureris ir užsiima: pasislėpė betoninėje kameroje, gniaužo kaulėtus kumščius ir taškosi seilėmis – dabar tai jau jis žiauriausiai... Hitleris valdo 12 metų. Laikas baigėsi. Laikrodis išmušė visus 12 dūžių. O jis suskato tvarką daryti.

Dėl aviacijos žlugimo jis pats kaltas. Jis asmeniškai atsakingas už tai, kad aviacijos vadu paskyrė ordinais nukabinėtą mažaraštį kvailį, ir už tai, kad paliko Geringą šiame poste iki pat paskutinės dienos. Būtent iki paskutinės. 1945 metų balandžio 29 d. Hitleris parašė savo politinį testamentą ir kitą dieną nusižudė. Šiame politiniame testamente jis nušalino Geringą nuo visų užimamų postų, atėmė laipsnį ir apdovanojimus, išbraukė iš partijos (kuri jau neegzistavo) gretų. Ir jei jau Hitleris tempė iki paskutinės dienos, tai jis pats atsakingas už viską, kas dėjosi oro pajėgose.

Vadinasi, jis taip pat atsakingas už viską, kas vyko ir sausumos pajėgose. Pavaldumo struktūra buvo tokia: pačioje viršūnėje – vokiečių liaudies fiureris Adolfas Hitleris. Jam paklūsta vyriausiasis Vermachto vadas. Tai – taip pat Hitleris. O jam pavaldus vyriausiasis sausumos pajėgų vadas. Bet tai vėlgi tas pats Adolfas Hitleris.

Štai dar šis tas iš Gebelso dienoraščio apie Hitlerio vadovavimą.

Kovo 15-oji: „Fiureriui nederėtų savo bendradarbiams

sakyti ilgų kalbų, o duoti trumpus įsakymus ir vėliau su didžiausiu griežtumu reikalauti juos vykdyti."

Kovo 28-oji: „Fiurerio samprotavimai dažniausiai būna artimi tiesai, bet tuo pat metu jis retai iš jų daro teisingas išvadas. <...> Kartais susidaro įspūdis, kad jis skraido padebesiais. <...> Iš esmės fiureris viską supranta teisingai, bet nedaro jokių išvadų."

Ir kai Gebelsas kalbėjo apie 54 tūkstančius AVV ir ASPV veltėdžių, visa tai buvo akmenukai į Hitlerio daržą. Kas gi ten vadas? Pats Hitleris. Tai jis asmeniškai vadovauja ir AVV, ir ASPV. Ir niekas į jo valdas nedrįstų kištis. Tai jis asmeniškai „prigamino" tokių netikšų generolų biurokratų.

Dienoraštį sudaro 400 puslapių, ir viskas apie tą patį: „Itin paini subordinacija Vermachte", „Partijoje nėra vadovybės", „Iš Bormano vėl gaunama galybė nurodymų ir įpareigojimų", „Vokietijoje nėra stiprios rankos." Bendra Gebelso išvada: talentingų karvedžių, savaime suprantama, Vokietija turi, bet niekas jų reikalingu laiku neieškojo, o kur juos dabar rasti?

Vienintelis Gebelso džiaugsmelis: „Anglai ir amerikiečiai pasirodė visiškai negabūs ir nelankstūs siekdami karinių savo tikslų. Jie nieko nenutuokia nei apie karo psichologiją, nei apie karinį vadovavimą" (1945 metų kovo 20 d.).

„Čerčilis – senas nusikaltėlis" (1945 metų kovo 25 d.).

Ir požiūris į Staliną.

Kovo 8-oji: „Stalinas man atrodo didesnis realistas nei anglų ir amerikiečių bepročiai."

Kovo 22-oji: „Stalinas – realistas iki kaulų smegenų."

Balandžio 4-oji: „Stalinas elgiasi su Ruzveltu ir Čerčiliu kaip su kvailais berniūkščiais."

Gebelsas su pavydu žvelgia į Staliną. Ir, man regis, žavėdamasis. Pasiruošimas karui susideda iš daugybės ele-

mentų. Pats svarbiausias iš jų – kvailių, bukapročių, niekšų ir prašalaičių pašalinimas iš vyriausiosios vadovybės. Stalinas tuo užsiėmė rimtai, nors ir nepakankamai. Jis iš dalies išvalė savo armijos vadovybę. Ir štai Gebelsas, stovėdamas ant mirties slenksčio, staiga suvokia, kad 1937 metais Stalinas buvo teisus. O Hitleris...

Išsiblaivymas atėjo per vėlai. 1945 metų kovo 16-oji: „Generalinis štabas man pateikė knygą su sovietų generolų ir maršalų biografiniais duomenimis bei portretais. Iš šios knygos nesunku pasisemti įvairių žinių apie tai, kokias klaidas mes padarėme per paskutinius metus. Šie maršalai ir generolai vidutiniškai itin jauni, tarp jų beveik nėra vyresnių nei 50 metų. Jie yra... labai energingi žmonės, turintys daug liaudiško parako... Trumpai tariant, aš turiu padaryti nemalonią išvadą: Sovietų Sąjungos vadovai priklauso daug geresniems liaudies sluoksniams nei mūsų vadai."

Šis įrašas – aukščiausias Stalino veiklos 1937–1938 metais įvertinimas.

Mintis apie sovietinių generolų pranašumą nepalieka Gebelso. Po poros puslapių jis vėl grįžta prie šios temos ir rašo: „Aš pranešu fiureriui apie man peržiūrėti pristatytą generalinio štabo knygą apie sovietų maršalus ir generolus, pridurdamas, jog susidariau įspūdį, kad mes apskritai negalime konkuruoti su tokiais vadovais. Fiureris nė neabejodamas sutinka su mano nuomone. Mūsų generalitetas per senas, išsikvėpęs..." Tai baigiama pareiškimu „apie kolosaliai pranašesnį sovietų generalitetą".

Užgiedojote, balandėliai. O juk anksčiau kitokias dainelės dainavote.

Per 1940 metų gruodžio 5 d. pasitarimą (cituoju pagal tarnybinį generolo pulkininko F. Galderio dienoraštį. – *V. S.*) Hitleris pasakė: „Rusų žmogus – nepilnavertis. Armija

neturi tikrų vadų..." Dabar išaiškėja, kad rusas – pilnavertis ir kad Raudonoji armija turi tokių vadų, kokių neturi Hitleris.

1941 metų sausio 16 d. Hitleris savo generolams apie sovietų generolus sako: „Vadovavimas neiniciatyvus. Mąstoma nepakankamai plačiai." Paaiškėjo, kad visiškai pakankamai.

Kartais išsiblaivoma būdavo ir per trumpesnį laiką. 1945 metų kovo 5 d. Gebelsas rašo: „Stalinas turi daug iškilių karo vadų, bet nė vieno genialaus stratego, o jei jį turėtų, tai sovietai smogtų, pavyzdžiui, ne per Baranovo gynybines pozicijas, o Vengrijoje. Jei mus paliktų be vengriškos ir austriškos naftos..."

Gebelsas apsiriko. Tą pačią dieną, 1945 metų kovo 5-ąją, kai jis rašė, kad tarp jų nėra nė vieno genialaus... du Sovietų Sąjungos maršalai – Rodionas Malinovskis, 2-ojo Ukrainos fronto vadas, ir Fiodoras Tolbuchinas, 3-iojo Ukrainos fronto vadas, baigė rengti puolimo operaciją, kurios pagrindinis tikslas buvo atimti paskutinius Vokietijos naftos telkinius Vengrijoje ir Austrijoje. Ir negalvokime, kad abiem Sovietų Sąjungos maršalams tuo pat metu į galvą šovė tokios operacijos idėja. Visai ne. Tiesiog „virš" jų stovėjo dar vienas Sovietų Sąjungos maršalas – vyriausiasis vadas Josifas Visarionovičius Stalinas. Idėja palikti priešininką be naftos išteklių oficialiai Stalino buvo išsakyta seniai – dar 1927 metų gruodžio 3 d. Tuomet jis teigė: „Tas, kuris pirmauja naftos reikaluose, turi šansą laimėti karą."

Stalinas dar gerokai prieš karą suprato, kad nuo Vokietijos atskirti reikėtų visų pirma Rumuniją, paskui Vengriją ir Austriją. Būtent tuo ir užsiėmė jo maršalai. Geriausi Vokietijos daliniai buvo mesti sovietų puolimui Vengrijoje atremti: 6-oji SS šarvuočių armija, ginkluota pačiais geriausiais šarvuočiais. Tuo metu jai vadovavo gabiausias

vokiečių šarvuočių vadas Z. Dytrichas, Riterių kryžiaus su briliantais kavalierius. Tarp smogiamosios grupuotės elito – leibštandartas „Adolfas Hitleris", t. y. asmeninė Hitlerio SS divizija. Tiesiog gražu pažiūrėti – ant juodų piločių puikuojasi sidabrinės kaukolės, ant rankovių – sidabriniai antsiuvai su Hitlerio vardu.

Gebelsas su vokišku tikslumu užrašinėja įvykius: „Vengriškoje fronto dalyje padėtis darosi itin kritiška. <...> Vengrijoje padėtis siaubinga. Čia mes atsidūrėme rimčiausioje krizėje, kuri, kaip jau kalbėta, graso naftos gavimo rajono netektimi. <...> Mūsų SS daliniai pasirodė labai nekaip. Fiureris nusprendė pamokyti SS karius. Himleris, jo liepiamas, išskrido į Vengriją, kad atimtų iš šių dalinių rankovių antsiuvus. <...> SS daliniai Vengrijoje ne tik kad nesugebėjo įvykdyti puolimo, bet net ir traukėsi, o kai kurie ir išbėgiojo. <...> Kai aš įsivaizduoju, kaip Himleris atiminėja galionus iš asmeninės SS divizijos, man iš karto temsta akyse."

Skaitau tai su piktdžiuga: mūsų nepilnaverčiai „untermenšai", puszmogiai aukščiausiajai rasei snukį išpaišė! Ir jei smūgis Vengrijoje – strategijos genialumo apraiška, tai ją pademonstravo draugas Stalinas. Reikiamu metu ir reikiamoje vietoje. Genialus sumanymas viršūnėje – bežodis paklusnumas visuose žemesniuose laipteliuose. Operacija puikiai ir sumanyta, ir atlikta. O visa esmė ta, kad Stalinas kariuomenėje ir valstybėje įvedė tokią tvarką, kokios pavydi ne tik Gebelsas, bet ir pats Hitleris. Kovo 5-osios užrašai sako: „Fiureris teisus, sakydamas, kad... Stalinas laiku įvykdė šią reformą ir todėl dabar mėgaujasi jos vaisiais. Jeigu tokią reformą turėtume padaryti priversti mūsų pralaimėjimų, tai galutinei sėkmei ji būtų pernelyg vėlyva." Ir Gebelsas, ir Hitleris šią reformą supranta kaip armijos valymą sušaudant. Kovo 28-oji: „Aš smulkiai

dėstau fiureriui mintį, kad 1934 metais mes, deja, praleidome būtinybę reformuoti Vermachtą, nors turėjome tam galimybę. Tai, ko norėjo Remas, iš esmės buvo teisinga, tik to negalima buvo leisti daryti homoseksualistui ir anarchistui. Jei Remas būtų buvęs psichiškai normali ir tikslą turinti asmenybė, tai, galimas daiktas, birželio 30-ąją būtų buvę sušaudyti ne keli šimtai SA karininkų, o keli šimtai generolų. Visa tai pažymėta tragedijos ženklu, o jos padarinius mes jaučiame ir dabar. Tuomet kaip tik buvo tinkamas metas Reichsverui revoliucionizuoti. Dėl susiklosčiusių aplinkybių fiureris šio momento neišnaudojo. Ir dabar kyla klausimas, ar sugebėsime mes apskritai atsigriebti už tai, ką tuomet praleidome."

Netgi Hitleris su Gebelsu suvokė, kad Stalinas veikė teisingai, o mūsų agitatoriai teigia: galvas nukirto, nulinčiavo, sunaikino, tragedija, tragedija...

Ar ne laikas pamąstyti apie keistą aplinkybę? Prieš karą Stalinas pradėjo valymą ir naikino genialius karvedžius, bet karą baigė turėdamas nesutriuškinamą armiją ir visą ansamblį ne mažiau iškilių generolų ir maršalų: Rokosovskis, Vasilevskis, Dragunskis, Malinovskis, Govorovas, Žadovas, Konevas, Vatutinas, Černiachovskis, Novikovas, Kuznecovas, Malininas, Badanovas, Bogdanovas, Antonovas, Mereckovas, Kreizeris, Rotmistrovas, Rybalka, Leliušenka, Katukovas, Berzarinas, Puchovas, Purkajevas, Golovanovas. Argi visus išvardinsi! O Hitleris savo armijai galvų nekirto, bet karą baigė su sugriauta valstybe, su sumušta ir vadų netekusia armija. Tad kodėl apie Raudosios armijos „galvų nuiminėjimą" parašyta tūkstančiai mokslinių darbų, knygų ir straipsnių, o apie begalvę Hitlerio armiją niekas jokių veikalų nerašo? Norėčiau žinoti, kodėl visi juokiasi iš Stalino kadrų politikos, bet niekas nesišaipo iš Hitlerio kadrų politikos? O juk vokiečių armijos

tragedija akivaizdi. Ir ją sudarė tai, kad Hitleris karui nesiruošė, generolų šimtais prieš karą nešaudė, todėl karą pralaimėjo, todėl buvo priverstas nusišauti pats.

Apie strategų didybę ir niekingumą sprendžiama iš karo rezultatų. Tai ir spręskime pagal galutinius rezultatus, tai ir skaičiuokime viščiukus rudenį!

Gera turėti kozirinių kortų tik pradėjus žaisti. Bet dar geriau tada, kai baigi. Įvertinsime situaciją. Karo pabaigoje Stalinas turi plejadą iškilių ir net genialių karvedžių. Hitleris neturi nieko. Tai kuris gi iš jų protingesnis? Ir ar ne laikas juokdario kepurę uždėti tam, kuris jos iš tiesų nusipelnė?

Mus mokė vertinti Stalino kadrų politikos rezultatus grynai „emociniu lygmeniu". Mus mokė mąstyti taip, kaip mąsto girtas žmogus, kurį valdo jausmai, o ne protas. Bet ar ne laikas pažvelgti į 1937 metų įvykius blaiviu žvilgsniu, o ne pro girtas ašaras?

Pirmas skyrius

Kita priežastis

Per mobilizaciją praktiškai
visas ginkluotųjų pajėgų
vadovaujantis personalas
gauna paaukštinimą.

Sovietų Sąjungos maršalas
V. Sokolovskis

1

Mus mokė mąstyti blokais. Kiekvienai problemai ideologai sudarydavo programą iš trumpų, tarsi šaudančių frazių. Šitų frazių ir tiesų prigrūsdavo į mūsų galvas. Mąstyti reikėjo taip, kaip „zekai" žingsniuoja kolona – vienodai. Žingsnis į šalį buvo laikomas pabėgimu. Konvojus šaudydavo be įspėjimo.

„Tiesa" apie Raudonosios armijos 1937–1938 metų valymą buvo sukurta Chruščiovo laikais ir įkalta mums į galvas. Ji atrodė taip:

1. Tuchačevskis – vos ne didis strategas.

2. Tuchačevskis dar 1935 metais numatė karą su Vokietija ir dėl to perspėjo.

3. Tuchačevskis primygtinai siūlydavo perginkluoti armiją, o kvailas Stalinas ir jo padlaižys Vorošilovas nesuprato ir neįvertino šito siūlymo ir jį atmesdavo.

4. Bliucheris, Jakiras, Uborevičius, Alksnis, Vacetis,

Dybenka ir visi kiti buvo minties ir darbų galiūnai. Suprantama, jokio sąmokslo jie nerengė.

5. Hitlerio žvalgyba karo išvakarėse nusprendė palikti Raudonąją armiją be vadų, pašalinti Tuchačevskį ir kitus genijus. Vokiečiai pakišo dokumentus, o be galo įtarus Stalinas patikėjo klastote...

6. Armijos valymas įgavo katastrofiškų mastų. Iš penkių Sovietų Sąjungos maršalų trys buvo sunaikinti. Iš penkių pirmo rango komandarmų – penki. Abu pirmo rango armijos komisarai. Visi dvylika antro rango komandarmų. Ir taip toliau. Iš viso buvo sunaikinta 40 000 didžių karvedžių.

7. Stalinas žudė genijus, o kvailius palikdavo. Raudonosios armijos sutriuškinimas 1941 metais – pirmoji 1937–1938 metų valymo pasekmė. Dėl valymų 1941 metais dauguma sovietų vadų neturėjo deramos patirties, nes savo postus užėmė mažiau nei vienerius metus...

Kas gi visa tai sugalvojo?

2

Visa tai sugalvojo nepribaigtas hitlerininkų šnipas V. Šelenbergas: va kokie mes protingi, va kokias operacijas „prasukome"! Patį Staliną aplink pirštą apsukome, apgavome, apkvailinome! Raudonąją armiją Stalino rankomis be jokio karo be vadų palikome!

Kai hitlerininkai pasakojo stulbinamas istorijas apie pakištus dokumentus, jiems niekas neprieštaravo. Hitlerio socialistų išsigalvojimai neverti atsako. Visa bėda ta, kad hitlerinį kliedesį marksistai perėmė, pakartojo ir daugkart sustiprino. Ir Vakarai perėmė šį kliedesį, ir visam pasauliui skelbia marksistinį-hitlerinį išsigalvojimą apie

Raudonosios armijos vadų sunaikinimą. Ir daugelis šitas nesąmones kartoja.

O mūsų agitatoriai dar skatina: taip viskas ir buvo, Stalinas buvo siaubingai kvailas, jis genijų nevertino. Štai kalba Rusijos prezidento patarėjas, generolas pulkininkas D. Volkogonovas ir Sovietų Sąjungos maršalo V. Bliucherio sunaikinimo priežastis aiškina: tai buvo „stiprus karvedys", pasižymėjęs „analitiniu protu". Prie viso šito generolas Volkogonovas priduria: „O Stalinui vargu ar tokie buvo reikalingi" (Triumfas ir tragedija. Kn. 1. D. 2. P. 270). Iš šio generolo Volkogonovo pareiškimo vienareikšmiškai aišku, kad Stalinas buvo ne itin protingas žmogus ir strategijos nesuprato. Jeigu būtų suvokęs, būtų pasielgęs atvirkščiai: sušaudytų kvailius, o genijus pasaugotų. Tai tik viena frazė, bet visos generolo Volkogonovo knygos ir publikacijos apie tai: Stalinas paliko armiją be vadų, gebantys mąstyti Stalinui nereikalingi, jam labiau patiko priekvailiai.

Man atrodo, kad panašūs Volkogonovo ir kitų Kremliaus ideologų pareiškimai yra tarsi mūsų tautos ir armijos įžeidimas. Kvailio kepurė, kurią bandoma uždėti Stalinui, dengia ir visus mus, kurie gimė Stalino laikais ir vėliau. Kalbėdamas su bet kuriuo užsieniečiu apie karą, išgirstu atsakymą: jūs gi idiotai – genijų neišsaugojote, jūs paranoikai – klastote patikėjote! Pasakojimai apie išnaikintus genijus ir išsaugotus idiotus gadina visą mūsų karinę istoriją, perbraukia visus tautos žygdarbius, kančias ir aukas. Apie kokią karinę istoriją galima kalbėti, kai pasirodo, kad tautai ir armijai vadovavo kretinas Stalinas, kuriam nereikėjo išmintingų vadų?

Kalbos apie pražudytus genijus, kvailą Staliną ir protiškai atsilikusius nepilnaverčius Stalino bendražygius įžeidžia ir Vidurio Europos tautas. Vadinasi, Estija, Lietuva,

Latvija, Lenkija, Čekoslovakija, Vengrija, Bulgarija, Rumunija, Rytų Vokietija nusilenkė kvailiams, nieko neišmaniusiems apie strategiją... Iš pažiūros ir Kinija, ir Mongolija, ir Šiaurės Korėja Stalinui atiteko...

O Kremliaus ideologai vis liūdėjo: Stalinas pražudė strateginės minties titanus... išnaikino... iššudė... padarė valymą... 1941 metais vadovai savo postus užėmė mažiau nei metus...

Ir sykį aš nebeištvėriau.

3

Pakeliu ragelį. Skambinu Rusijos prezidento patarėjui, istorijos ir filosofijos (marksizmo-leninizmo) mokslų daktarui, Rusijos mokslų akademijos nariui ir korespondentui, Valstybės Dūmos deputatui, buvusiam Vyriausiosios politinės valdybos viršininko pavaduotojui ir Specialiosios propagandos valdybos viršininkui, buvusiam Karinės istorijos (mūsų karo istorija – tai specialiosios propagandos istorija) instituto vadovui, profesoriui, generolui pulkininkui Dmitrijui Volkogonovui. Prisistatau:

– Visų imperialistinių žvalgybų agentas, žmonijos priešas V. Suvorovas, žinomas kaip Skerdikas. Sveiki, Dmitrijau Antonovičiau!

– Sveiki, – atsako. – Vėl pradėsime versti?

– Vėl, Dmitrijau Antonovičiau. Va jūs knygą parašėte, o taip tikrai negalėjo būti.

– Tai kodėl gi?

– Negalėjo būti dėl to, – atsakau, – kad negalėjo būti niekada.

Jis man švelniai primena, kad gali prieiti prie visų

buvusios Sovietų Sąjungos slaptųjų dokumentų. Jam vieninteliam leido pasinaudoti visomis ypatingomis Politinio biuro dosjė. Mandagiai teiraujasi, ar aš galiu prieiti prie ypatingų dosjė, prie Lenino, Stalino, Trockio, Molotovo archyvų...

Aš pamąsčiau, prisiminiau, pažvelgiau į lubas, išlemenau „a-aaa", stipriai iškvėpiau ir prisipažinau:

– Negaliu aš prieiti prie Politinio biuro paslapčių.

– Kuo gi, tėvuk, pasiteisinsime? Kaip visuomet žvalgybine logika?

– Apsieisime be žvalgybinės logikos. Paprasčiausios valstietiškos logikos šiuo atveju visiškai pakaks.

– Ir logika galima paneigti istorinius faktus ir visiškai slaptus archyvinius dokumentus?

– Faktų ir dokumentų nereikia neigti. O štai išvados... Galėjote jūs, Dmitrijau Antonovičiau, nesuprasti parašyto, neteisingai interpretuoti...

Čia kažkas sugirgždėjo. Sugirgždėjo Maskvoje, o persikreipė pas mane, Bristolyje. Vienas – nulis.

Reikia Dmitrijui Antonovičiui atiduoti duoklę, kuri jam priklauso. Jis buvo mandagus žmogus. Kartą mes su juo laikraščių puslapiuose susirėmėme... Savo straipsniuose jis nepritarė mano pareiškimams, bet pykčio neparodė. Pasirengimas išklausyti priešininką taip pat buvo. Aš jam ir skambinau dėl to, kad buvau įsitikinęs: jis arba sutiks, arba ne, bet tikrai išklausys.

– Dėstyk, – sako. – Klausau.

Ir aš išdėsčiau: marksistinė-hitlerinė legenda apie paliktą be vadų armiją sudaryta iš septynių dalių. Pradėsime nuo paskutinės, septintos. Ji skelbia, kad dėl Stalino atliktų armijos valymų sovietų vadai nespėjo įgyti patyrimo, nes savo pareigas užėmė mažiau nei prieš metus. Ar taip?

– Taip, – atsako.

– Na ir puiku. Aš sutinku su jūsų požiūriu, Dmitrijau Antonovičiau. Penkioms minutėms.

4

Pradžiai aš sutikau su Dmitrijumi Antonovičiumi. Tai tokia taktika – sutikti. Tartum tokia. O po to reikia iš priešininko pozicijų šokti. Štai ir tarkime, kad Dmitrijus Volkogonovas teisus šimtu procentų. Dviem šimtais. Ir dar daugiau. Netgi įsivaizduokime, kad Stalinas 1937 metų vasarą iššaudė apskritai visus vadus. Visus iki vieno. Sunaikino ne tik būrių vadus, bet ir Sovietų Sąjungos maršalus. Suvarė visus į apleistus karjerus ir ištratino kulkosvaidžiais. O į jų vietas paskyrė naujus vadus. Visiškas vadovaujančiojo personalo pakeitimas. Kas turėjo išeiti tokiomis aplinkybėmis? O gi štai kas: 1941 metų vasarą visų naujų paskirtų vadų stažas jau turėjo būti ketveri metai.

Kaipgi čia išeina, kad pakeitimas įvyko 1937 metais, o 1941 metais daugumos vadų darbo stažas staiga tapo mažiau nei vieneri metai?

Ištariau aš tai, ir ragelyje vėl kažkas girgžtelėjo. Du – nulis. Bet šį girgžtelėjimą aš jau numačiau – atitraukiau ragelį, net loštelėjau.

Sugirgždėjo tarsi geležis į geležį, bet generolas Volkogonovas nepasiduoda: šaudė juk ne tik 1937-aisiais, bet ir 1938-aisiais.

Aš ir su tuo sutikau. Šimtu procentų. Dviem ir trim šimtais. Tarkim, kad visus vadus, paskirtus 1937 metais, 1938 metais taip pat suvarė į karjerus ir sušaudė. Ilgomis

kulkosvaidžių eilėmis. Ir vadovauti paskyrė jau trečią sudėtį. Bet ir ši trečioji iki 1941 metų vasaros jau turėjo įgyti trejų metų darbo stažą. Visiškai pakeitus vadovybę dauguma vadų tobulėti negalėjo, nes taip būti negalėjo. Suprantama, kažkuris per trejus metus prasigėrė, kažkuris upėje nuskendo. Vieną, antrą, trečią šimtinę sušaudė 1939-aisiais, 1940-aisias, pirmoje 1941 metų pusėje. Pertvarkymai, reorganizacija galėjo būti. Bet vis dėlto dauguma turėjo likti savo vietose. Kaipgi čia išeina, kad vadovaujantysis personalas pakeistas 1937–1938 metais, o nauji vadai per trejus ar ketverius tarnybos metus neįgyja net vienerių metų stažo?

5

Į šią problemą galima pažvelgti ir kitaip. Juk mūsų armija didelė. 40 tūkstančių mums nėra labai daug. Raudonosios armijos „vadovaujančiųjų" (verčiant į šiuolaikinę kalbą – karininkų) skaičius 1937 metų vasario mėnesį žinomas – 206 tūkstančiai. Šių duomenų šaltinis – slapta Politinio biuro nario, Sovietų Sąjungos gynybos liaudies komisaro, Sovietų Sąjungos maršalo K.Vorošilovo kalba vasario–kovo CK plenume. Jos stenograma publikuota „Voeno-istoričeskij žurnal" (VIŽ. 1993. Nr. 1. P. 60–63).

Sakykim, kad iš 206 tūkstančių sušaudyta buvo 40 tūkstančių. Tai sudarytų mažiau nei 20 procentų.

Kyla tas pats klausimas, tik skamba jis kitaip: kaip galėjo atsitikti, kad sušaudė tik 20 procentų, o 1941 metais DAUGUMA vadų neturėjo net vienerių metų darbo stažo užimame poste?

6

– Tai kurgi šuo pakastas?

Generolo balse išgirdau susidomėjimą, profesionalo susidomėjimą, tardytojo susidomėjimą. Nepalankumo gaidelės išnyko ir suskambo susidomėjimas. Visos asmeninės nuoskaudos pamirštos, dabar generolas pulkininkas Volkogonovas ieško atsakymo į klausimą, kodėl gi Raudonosios armijos vadai 1941 metais neturėjo ir metų darbo stažo, jeigu valymas atliktas prieš trejus ar ketverius metus iki vokiečių įsiveržimo. Išjudinau aš Dmitrijų Antonovičių. O vėliau ir įtikinau. Jeigu man daugiau nieko įtikinti nepavyks, aš vis vien ramus, nes vieną žmogų savo klausimais sugluminau, o sugluminęs pasufleravau kitą sprendimą, kurį jis priėmė. Tuo aš šiandien ir didžiuojuosi.

Įtikinti man pavyko tą vienintelį žmogų, kuriam atskleidė visas Lenino, Stalino, Trockio paslaptis, leido pažvelgti į ypatingas Politinio biuro dosjė.

Galima pakeisti bet kieno nuomonę, jei yra pavyzdžių, tinkamų palyginimui, nes visa sužinoma lyginant. Tam, kad viską išsiaiškintume, turime palyginti Raudonosios armijos vadų padėtį... Su kuo? Na kad ir su hitleriniu Vermachtu. Juk jie turi daug ką bendro. Pas mus nugalėjo socialistinė revoliucija. Leninas – socialistas. Ir Hitleris – socialistas. Ir nevadinsime hitlerininkų rudaisiais. Jų marškiniai buvo rudi, bet vėliava – raudona. Leninas vilkėjo baltus marškinius, bet jo juk prie baltųjų nepriskiriame. O Trockio kitelis – pilkai žalias, bet jo pilkai žaliuoju irgi nevadiname. Leninas, Hitleris, Bucharinas, Himleris, Trockis kovojo su raudona vėliava, todėl visus ir reikia vadinti raudonaisiais. Ką nors vadinti raudonai ruduoju neteisinga. Iš kur ta mada vienus vadinti pagal vėliavos, o

kitus – pagal marškinių spalvą? Argi ne paprasčiau ir tuos, ir kitus vadinti pagal kruviną jų ideologiją? Jeigu norime pabrėžti, kad turime omeny abi socialistų „rūšis", kodėl gi šių nevadinti pagal ideologinių jų tėvų vardus? Socialistai-leninistai, socialistai-hitlerininkai – tuo viskas ir pasakyta. Tiek hitlerininkų, tiek mūsų ideologija beveik vienoda. Ir tikslai tie patys. Jie manė, kad pas juos „teisingas" socializmas, o pas mus – iškreiptas, bet ir mes taip pat manėme: pas mus viskas teisinga, o pas juo viskas su nukrypimais. Pas juos viskas buvo paremta neapykanta. Pas mus taip pat. Jie laikė save aukščiausia rase, o mes – aukščiausia klase. Ar didelis skirtumas? Be to, nepamirškime, kad ideologinis Hitlerio tėvas buvo Gotfrydas Fėderis, kuris į pasaulinę revoliuciją kvietė skelbdamas mums gan žinomą lozungą: „Visų šalių proletarai, vienykitės!"

Kažkas prieštaraus: Hitleris ne visada buvo ištikimas marksistinėms dogmoms ir ne visur Marksu sekė. Išsisukinėjo. Sutinku. Argi pats Marksas visad buvo ištikimas savo dogmoms? Argi jis visur vadovavosi savo mokymu? Argi pats Marksas neprieštaravo sau? Argi gyvenimo pabaigoje jis visiškai nepaneigė savo mokymo? „Aš daugiau ne marksistas!" Argi tai ne Marksas pasakė?

Apie ideologiją pakalbėsime dar vėliau. Dabar mes kalbame apie armiją su tokia panašia strategija, tokia panašia raudona vėliava ir tokiais gerai žinomais tikslais. Kaipgi viskas ėjosi Vermachto vadovybei Antrojo pasaulinio karo išvakarėse ir jo pradžioje?

Ėjosi taip pat, kaip ir mūsų vadams. Tik blogiau.

Oficiali Antrojo pasaulinio karo pradžia – 1939 metų rugsėjo pirmoji. Šią dieną Vermachto junginiai įsiveržė į Lenkiją. Operacijoje dalyvavo penkios armijos, suskirstytos į dvi grupes: „Pietūs" ir „Šiaurė". VISI vokiečių armijų vadai ir armijų grupių vadai, VISI jų pavaduotojai ir štabų

viršininkai su savo pavaduotojais pradėjo šias pareigas eiti mažiau nei prieš metus. Pasakysiu daugiau – mažiau nei prieš mėnesį. Jei ir to maža, pridursiu – mažiau nei prieš dešimt dienų.

Smalsuoliai turėtų paimti bet kurio Hitlerio generolo biografiją ir patikrinti.

1940 metų gegužė – įsiveržimas į Prancūziją. Ir vėl dauguma vyriausiųjų Vermachto vadų ir apskritai visa karininkija savo postuose sėdi vėlgi mažiau negu metus.

1941 metų birželio 22-oji – Sovietų Sąjungos užpuolimas. O vaizdas toks pat: ir vėl ne tik generolų, bet ir karininkų dauguma savo pareigas atlieka mažiau nei metus.

Marksistai ir hitlerininkai pripratino mus juoktis pačius iš savęs.

Pagirtinas dalykas – matyti savo klaidas. Bet kodėl prieš juokiantis nenukreipus tyro savo žvilgsnio į priešininką? Hitleris praleido tokį svarbų pasiruošimo karui elementą – armijos valymą, t. y. išguiti prašalaičius ir veltėdžius. Bet jo padėtis tokia pat, kaip ir mūsų. Tad ar nereikėtų dabar paklausti: kodėl gi taip?

Ir pagaliau laikas suprasti: kitaip ir negalėjo būti.

Antras skyrius

Apie pirmąją dešimtį

Įvairiausi užsienio raštpalaikiai dėl mums savaime suprantamų priežasčių stengiasi viską pavaizduoti taip, jog dėl to, kad mes su jumis sunaikinome krūvą visokio šlamšto – tuchačevskius, gamarnikovus, uborevičius ir į juos panašius „svolačius", mūsų Raudonoji armija neturi padorios vadovybės.

Korpuso vadas G. Šternas.
Pranešimas XVIII VKP(b)
suvažiavime 1939 metų kovo 18 d.

1

Aukščiausias karinis laipsnis ketvirtąjį dešimtmetį – Sovietų Sąjungos maršalas.

Vos žemesnis – pirmo rango komandarmas.

Mus mokė, kad pirmajam aukščiausių karo vadų dešimtukui priklausė penki Sovietų Sąjungos maršalai ir penki pirmo rango komandarmai. Stalinas sunaikino tris iš tų penkių maršalų ir visus penkis pirmo rango komandarmus. Ir dar mus mokė, kad Stalinas pašalino ne bet ką, o

pačius geriausius: tris genialius maršalus – Tuchačevskį, Jegorovą ir Bliucherį – pasiuntė į ešafotą, o du maršalai idiotai – Vorošilovas ir Budionas – liko gyvuoti.

Iš pirmo žvilgsnio tai pasibaisėtina ir siaubinga.

Iš antro – nelabai.

Pabandykime įsivaizduoti, kad valymo metais žuvo ne trys Sovietų Sąjungos maršalai, o visi penki. Įsivaizduokime, kad kartu su tais trim genijais Stalinas sušaudė ir abudu idiotus. Ar nuo to šaliai ir armijai būtų buvę geriau ar blogiau? Ar būtų padidėjęs armijos gebėjimas kovoti, ar ne? Manau, kad būtų. Kas prieštaraus? Manau, kad toks Stalino žingsnis būtų sustiprinęs, o ne susilpninęs armiją. Iš to seka išvada: jeigu draugas Stalinas nebūtų apsiribojęs pusėtinomis priemonėmis, jeigu nebūtų pasitenkinęs tuo, kas pasiekta, nebūtų užmigęs ant laurų, o būtų pademonstravęs daugiau ryžto, įdėjęs visą širdį į armijos valymą, tai šaliai, tautai ir armijai nuo to būtų buvę tik daug geriau.

Ir nekaltinkite manęs kraugeriškumu, čia kalbu ne aš, bet šitai įrodo statistika: mažai jų draugas Stalinas šaudė. Trys sušaudyti maršalai – blogai, jei būtų sušaudyti penki – būtų buvę geriau. Ar kuris gali prieštarauti statistikai?

Beje, reikia dar vieną dalyką pasakyti: draugas Stalinas buvo ne toks kvailas, kaip jį norima mums pavaizduoti. Vorošilovą ir Budioną jis taip pat nušalino nuo valdžios. Nei Vorošilovas, nei Budionas prieš karą neužėmė tokių pareigų, kurioms reikėtų patirties, proto ir žinių. Jie jau nieko nespręndė ir jokios įtakos įvykių eigai neturėjo. Tad prieš karą Stalinas nuo valdžios nušalino visą penketuką.

Ir gerai padarė.

Sutinku, Stalinas maršalus šalino skirtingai: vieniems kulką į kaktą paleido, kitiems garbingą, tačiau bevaisį paaukštinimą suteikė. Armijoje apie tokį paaukštinimą

šnekama: išspyrė į palėpę. Tokia maršalų šalinimo nuo valdžios metodų įvairovė atskleidė tikrą plieninę Stalino logiką. Prie to mes dar sugrįšime.

2

Iš antro penketuko, iš penkių pirmo rango komandarmų sušaudyti visi. Šimtaprocentinis sunaikinimas. Koks praradimas! Kokie buvo karvedžiai! Kokie strategai! Bendra pirmo dešimtuko valymo statistika – trys maršalai ir penki pirmo rango komandarmai. Taigi – aštuoni iš dešimties. Aštuoniasdešimt procentų...

Čia aš turiu įsiterpti ir nutraukti graudžią raudą. Pataisau: pirmam „dešimtukui" priklausė ne dešimt, o trylika vyriausiųjų vadų. Maršalų išties buvo penki, o štai pirmo rango komandarmų – aštuoni. Penkis pirmo rango komandarmus sušaudė, bet trys liko, laimingai išgyveno prieškario valymą, buvo paaukštinti ir 1940 metais visi trys tapo maršalais. Tai buvo B. Šapošnikovas, G. Kulikas, S. Timošenka.

Šitie trys netilpo į absoliutaus pirmo rango komandarmų išnaikinimo teorijos apibūdinimus, dėlto jų į statistiką tiesiog neįtraukė. Todėl jie lyg ir išslydo iš mokslininkų dėmesio. Bet juos prisiminus pasakojimai apie absoliutų išnaikinimą netenka savo pirmapradžio šviežumo.

3

Tačiau dejonės nesiliauja: iš penkių visus penkis, iš penkių visus...

Girdėdamas tokias kalbas, aš ramiai sakau raudoniesiems istorikams: gerai, apie Timošenką, Kuliką ir Šaposnikovą jūs niekuomet nieko negirdėjote, o tų penkių sušaudytųjų pavardes ar prisimenate?

Skaitytojai, pasitikrinkime: užsimerkime ir mintyse pakartokime penkių pirmo rango komandarmų, tapusių bauginančios savivalės aukomis, vardus. Visų penkių laipsniai vienodi, tačiau pareigos skyrėsi. Pageidautina pirmąjį pasakyti tą, kuris mūsų ginkluotosiose pajėgose užėmė aukštesnį postą. Visus prisiminėte? Ne? Neišeina?

Taip, visų iškart ir neprisiminsi. Mums į galvas kalė: penkis iš penkių! penkis iš penkių! penkis iš penkių! Bet nuostabaus penketuko vardų neminėjo. Tarp Vakarų istorikų aš nesutikau nei vieno, kuris būtų prisiminęs visus penkis vardus. Daugelis šaukia apie Raudonosios armijos tragediją, bet į smulkmenas niekas neisigilina.

Pas mus taip pat kažkodėl nemėgstama gilintis į detales. Du raudonieji istorikai, V. Rapoportas ir J. Alekseje-vas, parašė knygą apie armijos valymą. Ji buvo išleista užsienyje lyg drąsus kitokios galvosenos pavyzdys. Knygą sudaro daugiau nei penki šimtai puslapių. Pabaigoje – nužudytų genijų sąrašas. O šiame sąraše – tik trys pirmo rango komandarmai. Ne penki iš penkių, o tik trys. Mūsų agitatoriai jau ir čia nesutaria. Didelis skirtumas: sušaudyti penki ar tik trys. Tai kiekgi jų sušaudyta? Šiaip tai penki, bet komunistams nepatogu juos vadinti vardais. Todėl jie sugalvojo triuką: vardina tik tuos, kurie buvo sušaudyti 1937–1938 metais, o tų, kurie sušaudyti 1939 metais ir vėliau, neskaičiuoja. Tai kodėl gi? Logika šnibžda, kad visų pirma reikia kalbėti apie tuos, kuriuos sušaudė artėjant karui, nes juos sunkiau pakeisti – naujam vadui, užėmusiam aukštą postą, lieka mažai laiko priprasti prie naujų pareigų ir išmokti dirbti. Visas Rapoporto ir Aleksejevo

knygos patosas rodo, kad šaudė ne tik 1937–1938 metais, bet ir 1939, 1940 ir 1941 metais naikino pavienius asmenis. Jei jau taip, tai sakykite vardus. Ne, sako mokyti draugai, vardijame tiktai tuos, kuriuos sušaudė tik iki 1939 metų...: Raudonieji istorikai visam pasauliui paskelbė, kad Raudonąją armiją atseit paliko be vadų. Atrodytų, kad jie suinteresuoti sakyti daugiau vardų. Juo daugiau jų vardintų, juo labiau jų legendos panėšėtų į tiesą. Jiems itin svarbu sakyti vardus tų, kurie užėmė aukščiausius postus karinėje vadovybėje.

Bet ne, vardų nesako. Gėdijasi.

Jie turi ko gėdytis: aukščiausias pareigas šauniame penketuke ėjo pirmo rango komandarmas Michailas Frinovskis.

Ar jūs šį strategą žinote?

4

Suimamas M. Frinovskis turėjo aukštą liaudies komisaro postą, t. y. jis buvo SSRS karinio jūrų laivyno ministras. Kiti sušaudyto penketuko pirmo rango komandarmai tokių atsakingų pareigų nėjo: vienas buvo liaudies komisaro pavaduotojas, trys – apskričių vadai.

Kas gi jis, VMF liaudies komisaras, laivyno vadas Frinovskis? Kas gi ši nekalta bauginančios savivalės auka?

Michailas Frinovskis turėjo karinį laipsnį, todėl nepateptiesiems atrodė, kad jis turėjo kažkokį ryšį su Raudonąja armija. Iš tiesų jis priklausė kitai žinybai. Lubiankai. Jis buvo tautos draugas, čekistas. Frinovskio, kaip legendinio pilietinio karo herojaus Grigorijaus Kotovskio, plė-

šiko ir prievartautojo, praeitis miglota. Frinovskis, kaip ir Kotovskis, atėjo iš nusikaltėlių aplinkos. Ir jo karjera – ilga, kupina neįprastų bandito čekisto nuotykių. Rusijos imperijai žlugus, į baudžiamuosius organus plūstelėjo prašalaičių banga. Frinovskis – pats laimingiausias iš jų. Ir draugai, ir priešai, kas piktai, o kas švelniai ir pataikūniškai vadino jį „pachanu". Jis didžiavosi savo reputacija. Jis perėjo visus tarnybinės karjeros baudžiamuosiuose organuose laiptelius ir 1936 metų spalio 16 d. tapo vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotoju, t. y. draugo Ježovo pavaduotoju. Jis, kaip ir Ježovas, buvo paskirtas valymo išvakarėse būtent tam, kad išaiškintų, suimtų, tardytų, išgautų prisipažinimus ir šaudytų. Visas komunistų partijos, Raudonosios armijos ir geležinių NKVD gretų valymo procesas krinta ant revoliucinės jo sąžinės. Nuo 1937 metų balandžio 15 d., t. y. nuo armijos valymo pradžios, M. Frinovskis tapo ne paprastu, o pirmuoju Ježovo pavaduotoju ir kartu SSRS NKVD Vyriausiosios valstybės saugumo valdybos (VVSV) viršininku. Valymo organizatorių ir vadovų grandinėje jis buvo ketvirtas: Stalinas – Molotovas – Ježovas – Frinovskis. 1937–1938 metais visos liaudies komisarų, maršalų, pirmo ir antro rango komandarmų, laivyno flagmanų, divizijų ir brigadų vadų bylos ėjo per jo rankas. Frinovskis asmeniškai dalyvavo areštuojant, tardant, kankinant ir sušaudant. Atsiminimai apie jį stulbina vienpusiškumu: bandito snukis, banditiškas kirpimas, rankos išmargintos mėlynais banditiškos romantikos paveikslėliais, bandito kalba ir bandito siela.

Pasilinksmino draugas Frinovskis per savo gyvenimą. Ir juo toliau, juo lengvesnis ir linksmesnis darėsi jo gyvenimas.

Bet atėjo ir jo eilė.

5

1938 metų liepos 29-oji – teroro viršūnė, pikas. Maurai savo padarė – draugai maurai gali pasitraukti. 1938 metų rugpjūtį Ježovo ir Frinovskio valdžiai atėjo galas. Dar neoficialiai, bet faktiškai. Tautos draugus draugas Stalinas iš valdžios stūmė gana atsargiai. 1938 metų rugsėjo 8 d. M. Frinovskis atseit buvo paaukštintas, bet nereikėjo ypatingų pastangų suprasti, kad Frinovskį, kaip ir daugelį kitų, draugas Stalinas išspyrė į palėpę. Dabar jo pareigos – VMF liaudies komisaras. Šis laivyno vadas apie laivyną žinojo nelabai daug. Užfiksuotas vienas atvejis, kai laivyno vadas Frinovskis užkėlė koją ant karinio laivo denio: tai atsitiko 1932 metais, kada jis inspektavo upių pasienio katerius Amūre. Didis humoristas draugas Stalinas pasiuntė Frinovskį į laivyną nedavęs jam jūrinio laipsnio. Tiesa, inkarai, undinės ir gelbėjimosi ratai įdomiu raštu dengė galingą Frinovskio kūną, bet, išskyrus tai, jo su laivynu daugiau niekas nesiejo. Taip laivyno vadas Frinovskis ir vaikštinėjo jūrų liaudies komisariato koridoriais apsiavęs aukštaauliais, apsimovęs plačiomis galifė kelnėmis ir apsitempęs slepiamosios spalvos marškinėliais tarp juodai apsirengusių jūros vilkų.

Kaipgi vadovauti karinio jūrų laivyno ministerijai gali žmogus, kuris laivyne netarnavo ir apie jį nieko neišmano? Bet jis laivynui ir nevadovavo. Jis veikė tą patį, kaip ir anksčiau – valė laivyną nuo kenkėjų ir žvalgų. Dirbo tol, kol nesuskambėjo varpeliai.

Michailą Frinovskį stengiasi rečiau prisiminti. Nuotykių kupina jo biografija sunkiai telpa į strategų ir kankinių biografijų sąvoką. Jo „snukelis" gadina spindinčią genialių karo mąstytojų portretų galeriją. Jį prisiminę, stengiasi sušvelninti skambesį: laivyno vadas... su nepa-

kankamai šviesia praeitimi.Tokie žodžiai sudaro įspūdį, kad anksčiau, praeityje, Frinovskis užsiiminėjo ne visai švariais darbeliais, tačiau vėliau pasitaisė, persitvarkė ir patraukė į milicininkus. O juk buvo visai ne taip. Frinovskis buvo ir visiems laikams liko nusikaltėlis iki pat tos kulkos, kurią gavo į pakaušį ir kuri padėjo tašką jo kruvinai biografijai. Frinovskis iki pat pabaigos liko ištikimas savo filosofijai. Tiesiog iš vienos nusikaltėliškos aplinkos jis persimetė į kitą, kur jam ir sekėsi. Bet virš „pachano" Frinovskio stovėjo dar didesnis – draugas Stalinas...

6

1939 metų balandžio 6-ąją baigėsi darbo diena, laivyno vadas Frinovskis sėdo į tarnybinį automobilį ir patraukė namo. Tačiau asmeninis vairuotojas ir ištikimi asmens sargybiniai nuvežė jį ne namo, bet į „kutuzką". Buvę valdiniai iš SSRS NKVD GUGB laivyno vadui pateikė kaltinimus, užvedė bylą. Frinovkis viską prisipažino ir 1940 metų vasario 4 d. išgirdo savo paskutinį ir seniai užtarnautą nuosprendį. Tą pačią dieną buvo sušaudytas ir vyriausiasis vidaus reikalų liaudies komisaras, generalinis valstybinio saugumo komisaras, draugas Nikolajus Ježovas.

Ir kai mums vėl pasakys, kad iš penkių pirmo rango komandarmų sušaudė penkis, mes atsargiai paprieštarausime: penkis iš aštuonių... O po to nusišluostysime šykščią vyrišką ašarą ir prisiminsime, kad pagal savo padėtį pirmas tarp pirmo rango komandarmų buvo didis laivyno vadas. Prisiminsime Frinovskį ir pravirksime: o, nekalta savivalės auka! O didis strategе, jei tavęs nebūtų nužudę, tu kare būtum parodęs savo talentą vadovauti laivynui! Jau tu tai būtum išspardęs grosadmirolo Rėderio užpakalį!

7

Mes paminėjome tik vieną banditą, o atskleidėme visą padėtį.

Komunistiniai valymo užmojai ir baudžiamojo aparato dydis visuomet buvo slepiami. Buvo, taip sakant, atviri čekistai ir buvo slapti, užmaskuoti čekistai. Nesuskaičiuojamų pasislėpusių liaudies draugų ordų oficialiai baudžiamajame aparate nebuvo. Draugai dirbo komjaunime, profesinėse sąjungose, liaudies ūkyje... Tam sugalvojo ir specialų terminą: dirbti priedangoje, o juokais sakydavo – po perdengimu. Raudonoji armija ir raudonasis laivynas taip pat naudojami kaip priedanga. Ištisi baudikų spiečiai gyveno ir dirbo prisidengę aukščiausiosios Raudonosios armijos vadovybės kauke. Baudikai buvo vadinami karvedžiais ir laivyno vadais, turėjo karinius laipsnius ir ženklus iki pat pirmo rango komandarmų, bet tikrais karvedžiais ir laivyno vadais netapo.

Vėl, prisimindamas armijos ir laivyno valymo statistiką, sakau: pademonstruokime pastabumą ir pasidomėkime, kas gi iš šių nekaltai žuvusių karvedžių ir laivyno vadų NEBUVO banditas ir budelis?

Po pirmo maršalų ir pirmo rango komandarmų „dešimtuko" ėjo antro rango komandarmai. Komunistas A. Todorskis paskelbė „nekaltų aukų" statistiką. Tarp visų duomenų skaitome: iš dvylikos antro rango komandarmų iššaudyti visi dvylika. Ši statistika tūkstančius kartų pakartota moksliniuose tyrimuose. Ji apkeliavo visą pasaulį. Ir skamba visa tai siaubingai... iki tol, kol nepradedi gilintis į detales. O kai tik įsigilini, tai iškart aptinki nesutapimą: pasakoja apie dvylika sušaudytų antro rango koman-

darmų, o pasako tik dešimt vardų. Atkreipkime dėmesį į Rapoporto ir Aleksejevo kūrybą, į oficialius nužudytųjų sąrašus, publikuotus „VIŽ“ (1993. Nr. 2) – čia tik dešimt vardų. Pabandykime atspėti, kas gi slepiasi po šiais nesutapimais?

Ir kai mums vėl pasakys, kad iš dvylikos antro rango komandarmų Stalinas nužudė visus dvylika, slopindami graudulingą atodūsį taikiai paprašykime: prašom paskelbti visą sąrašą, gerbiamieji!

Trečias skyrius

Apie 40 tūkstančių karvedžių

> Oratorius, norintis patraukti minią, turi piktnaudžiauti stipriais posakiais, padidinimais, tvirtinti, kartoti ir niekuomet nebandyti įrodinėti kažko apmąstymais.
>
> *Gustavas le Boas.*
> Minios psichologija

1

Mane domina kiekvienos taisyklės išimtys.

Nepajudinama mūsų mylimos Rusijos patarlė: šiukšlių iš trobos nenešti. Šiukšles – po kilimėliu. Viskam, kas beatsitiktų, pas mus vienas atsakymas: viskas puiku, nuostabioji markize! Nugriaudėjo Černobylio reaktorius, o mes tylime. Į Švediją vėjas nunešė radiaciją. Švedai mus prie sienos prispaudė. Tuomet prisipažįstame: taip, kažkas atsitiko... šiaip, niekniekis. Jeigu vėjas į kitą pusę būtų pūtęs – į Kazachstaną ir Sibirą, tai mes ir būtume nutylėję. Kaip nutylėjome maršalo Žukovo atominius eksperimentus su dešimtimis tūkstančių kareivių ir karininkų Tocko poligone. Buvo manoma, kad ten, pas juos, supuvusiuose Vakaruose, žmonės mirdavo nuo ligų ir bado, ten bedarbiai kankindavosi eilėse, ten visuomenė drebėjo dėl klestinčio nusikalstamumo, o pas mus juokėsi vaikai, pas mus laime spindėjo saulutė ir laidė vieversiai, mūsų raketos

raižė Visatos gelmes, o jų raketos paprasčiausiai sprogdavo. Pas mus nieko panašaus negalėjo būti. Tiesa, sykį atsitiko taip, kad maršalas Nedelinas sudegė startuojant raketai, tačiau daugiau nieko... Nuslėpti maršalo žūties nepavyko, bet štai kiek dar žmonių su juo žuvo – tai mūsų spauda nutylėjo.

Viskas buvo sutvarkyta taip, kad pas mus tiltai negriuvo, pas mus fabrikai nesprogdavo, traukinių katastrofų nebūdavo, nusikalstamumo pas mus irgi nebuvo... Na, šiaip jau buvo, tačiau tokių atsitikimų skaičius greitai mažėjo, artėjo prie nulio. Ir viską, kas pas mus buvo ne taip, mes stengėmis pridengti ir nuslėpti. Iššudėme milijonus žmonių, perlaužėmė stuburą valstiečiams ir po to perkame duoną Amerikoje. Javų jie vėl išaugins, o štai aukso negrąžins. O kiek to aukso atiduota? Paslaptis. O ką apie tai rašo mūsų vadovėliuose? Rašė: „kolchozinės" santvarkos pergalė, progresas.

O kiek valstiečių iššudyta? Paslaptis. Kiek cerkvių sugriauta? Paslaptis. Kiekgi sunaikinta dvarininkų, pirklių, inžinierių? Taip pat paslaptis! Vienu žodžiu, visa, kas neigiama – paslaptis. Tokia tvarka. Kad didžiosios mūsų tėvynės autoriteto nesugriautų.

Atrodytų, kam reikia slėpti žemės drebėjimą? Atvirkščiai, visam pasauliui būtina paskelbti. Jo sąskaiton galima nurašyti visas mūsų klaidas ir viską, su kuo apsišovėme. Po žemės drebėjimo galima pagalbos ir iš užsienio gauti... Tai ne. Pas mus ir tai įslaptindavo. 1948 metais Ašchabade įvykęs žemės drebėjimas slepiamas ilgus metus. Mes stengėmės visam pasauliui parodyti, kad socializme ne tik kad nusikalstamumo, bet ir stichinių nelaimių nėra.

Pas mus kiekvienas rašantis žinojo: rašyti reikia tik apie tai, kas gera, reikia tik girti, didinti. Apie bloga – tylėti! Ne, net ne taip. Nieko nebus. Blogo ne tik kad neminėti,

bet jį aktyviai neigti reikia: nėra pas mus nieko blogo! Nėra ir būti negali! Tokia socializmo prigimtis ! Čia ir slypi mūsų pranašumas!

Štai tokia taisyklė.

O taisyklė ir išimčių turi.

2

Paklausime: kiek gi Raudonosios armijos vadų buvo nužudyta prieš karą? Ir iškart gauname atsakymą: trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas!

Čia netgi ir klausti nereikia. Mums iš kiekvienos tribūnos šaukė: trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas!

Ir kiekviename vadovėlyje: trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas! Kiekviename šventiniame laikraščio numeryje: trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas! Ir tai dar ne viskas. Pridurdavo: dar ir laivyne daugiau nei trys tūkstančiai. Iš viso: keturiasdešimt tūkstančių iššudytų vadų!

Draugai broliai, bet juk tai anomalija! Žmonių, žuvusių per žemės drebėjimą, skaičius – valstybinė paslaptis. Kaip ir pats žemės drebėjimas. O sušaudytų karininkų skaičius kažkodėl nėra paslaptis.

Kodėl gi šitaip? Jei jau gimtoji mūsų valdžia būtų norėjusi šį skaičių nuslėpti, tai ir būtų nuslėpusi. Bet ji (tikroji motina) šį skaičių tūkstančius kartų pakartojo.

Paklausime: kiek tankų Raudonoji armija turėjo 1941 metais? Mums į tai atsakys: jie buvo pasenę. Mes klausiame kiek, o mums atsako visai į kitą klausimą. Tas pats ir apie lėktuvus: kiek? Atsako: tai buvo tikri karstai. Mes apie Ivaną... Jie apie Vasilisą. Būtent taip buvo įprasta atsaki-

nėti į klausimus apie nusikalstamumą. Klausimas: kiek? Atsakymas: be perstojo mažėja... Metai po metų.

Nuostabi ta mūsų šalis. Raudonosios armijos turėto tankų ir karinių lėktuvų skaičiaus vokiečiams įsiveržus taip niekas ir nepasako. Paslaptis. O keturiasdešimt tūkstančių sušaudytų vadų – ne paslaptis.

Mano broli istorike, štai priešais tave išimtys iš taisyklės. Todėl prieš dar sykį pakartodamas šį skaičių – keturiasdešimt tūkstančių sušaudytų vadų – pagalvok: kam tau šį skaičių atskleidė? Kodėl šio skaičiaus nenuslėpė? Kam mūsų valdžia jį skelbia? Kurgi gimtosios mūsų valdžios interesai?

3

Mums ilgai kartojo: Stalinas iššudė generolus, žudė generolus, žudė generolus. Ir dar: keturiasdešimt tūkstančių, keturiasdešimt tūkstančių, keturiasdešimt tūkstančių.

Nenuostabu, kad šie pasakymai susiliejo į vieną: Stalinas nužudė keturiasdešimt tūkstančių generolų.

Atsikratykime nesusipratimų.

Pasinaudosime pavyzdžiu. Šiandien Britų armijoje – trys divizijos. Kiekviena divizija turi po generolą. Vadinasi, trys. Prie jų pastatykime korpuso vadą, jo pavaduotoją ir dar korpuso štabo viršininką – dar trys. Karininkus rengia karinė mokykla. Ten – vienas generolas. Inžinerinį-techninį personalą rengia koledžas; čia – irgi du generolai. Dar yra akademija, ruošianti aukščiausio rango vadovus ir darbuotojus. Su generolais pas juos elgiasi griežtai. Akademijoje dirba du. Dar keletą generolų pasodinkime į gynybos ministeriją... Galima dar ką nors sugalvoti. Bet kad ir kaip suksi, daug generolų postų neprigalvosi.

O pas mus keturiasdešimt tūkstančių generolų?.. Kur-gi juos dėti?

Divizijų skaičius Raudonojoje armijoje trečiąjį ir ketvirtąjį dešimtmetį nuolat keitėsi, bet jų buvo maždaug šimtas. Atitinkamai reikėjo ir šimto divizijų vadų. Veiksmams koordinuoti divizijai reikia dvidešimt penkių ar trisdešimt korpusų. Tai būtų po tris generolus kiekvieno korpuso štabe. Dar pridėkime vadovaujančius karo mokykloms ir akademijoms, karinių apskričių vadus, jų pavaduotojus ir štabų viršininkus, pridėkime vyriausiąją ginkluotųjų pajėgų vadovybę ir tai niekaip iki tūkstančio nepritempsime. Keturiasdešimt tūkstančių generolų? Jeigu jų iš tiesų buvo tiek, tai tokiam skaičiui apibūdinti didi ir galinga, teisinga ir laisva rusų kalba turi specialų terminą (jūs jau man atleiskite) – kaip neveislinių šunų. Jei Raudonojoje armijoje iš tiesų buvo keturiasdešimt tūkstančių generolų, tai juos reikėjo šaudyti be pasigailėjimo – per daug prisiveisė.

1937 metais Raudonojoje armijoje buvo vienas milijonas šimtas tūkstančių žmonių. Jei Raudonojoje armijoje buvo keturiasdešimt tūkstančių generolų, tai kiekvieniems dvidešimt septyniems kareiviams, seržantams ir karininkams tektų po vieną generolą.

Savaime suprantama, nieko panašaus niekad nebuvo ir būti negalėjo.

Todėl įsiminkime: ne keturiasdešimt tūkstančių generolų, o keturiasdešimt tūkstančių generolų ir karininkų.

4

Žvalgyba turi terminą: „šaltinis bliūkšta“. Iš kur jis kilęs? Nežinau. Yra ir kitas tą patį reiškiantis posakis: „spinteles kalti“. Šis terminas kilęs iš priešistorinio anekdoto:

– Pilieti Rabinovičiau, iš kur jūs gaunate tiek pinigų?

– Iš spintelės.

– O kas juos ten padeda?

– Žmona.

– O iš kur ji gauna?

– Aš jai duodu.

– O jūs iš kur imate?

– Pilieti tardytojau, aš juk paaiškinau – iš spintelės.

Žvalgybiniai terminai „spinteles kalti“ ir „šaltinis bliūkšta“ reiškia: eini atsiskaitinėti, kalbi tik apie reikalą, aiškiai, viskas tinka, viskas sutampa. O tavęs klausia: tai iš kokios spintelės?

Todėl ir galioja taisyklė: nepateikinėk jokių duomenų, kurių šaltinis nėra tiksliai nustatytas. Iš pradžių prisikask prie pačių ištakų.

Gaila, kad mūsų istorikų neverčia „spintelių kalti“, šaltinių „traiškyti“: kažkas kažkur leptelėjo, kažkas pasakė skaičių ir pasklido po pasaulį: keturiasdešimt tūkstančių, keturiasdešimt tūkstančių!

Štai „Komsomolskaja pravda“ rašo apie keturiasdešimt tūkstančių iššudytų vadų. Pateiksime draugams tokį klausimą: iš kokios spintelės tai ištraukta? Iš „Pravdos“. O pas jus, vaikinai, iš kur? Iš „Ogoniok“. O „Ogoniok“ iš kur? Iš „Zviozdočka“... O pas jus?

Ratas greitai užsidaro. Draugui skirta dainelė eina rateliu... O mes visi – iš tos pačios spintelės. Ir niekaip jos neperkalsi, niekaip šaltinio nesutraiškysi.

Šie duomenys, tūkstančius kartų kartojami, virto nenuginčijama tiesa. Po visą pasaulį ši tiesa skamba, laksto kaip skiedros iš kiemo.

O iš kurgi malkelės?

5

1938 metų liepos 29 d. – teroro pikas. Vėliau jis ėmė staigiai slopti. 1938 metų rugsėjo 19-ąją šeštojo UKNS (komandinio ir vadovaujančiojo personalo valdyba) skyriaus viršininkas DVRA pulkininkas Širiajevas pateikė liaudies gynybos komisaro pavaduotojui, pirmo rango armijos komisarui E. Ščadenkai pažymą apie skaičių vadų, atleistų iš DVRA nuo 1937 metų pradžios iki 1938 metų rugsėjo. Dokumentas saugomas Rusijos valstybiniame kariniame archyve (RGVA) 37837 fonde, 10 apraše, 142 byloje, 93 lape. Dokumentą „VIŽ" (1993. Nr. 1. P. 56) paskelbė justicijos generolas majoras A. Ukolovas ir papulkininkis V. Ivkinas.

Štai jis, pirminis šaltinis. Skaičiai pateikiami tokie: 1937 metais atleisti dvidešimt tūkstančių šeši šimtai keturiasdešimt trys žmonės, 1938 metais – šešiolika tūkstančių šimtas aštuoniolika. Štai iš kur atėjo tie trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas.

Bet juk pažymoje rašoma ne apie SUŠAUDYTUS, o apie ATLEISTUS.

Penkiasdešimt ketverius metus ši pažyma buvo slaptas dokumentas, ir galimybę ją pamatyti turėjo labai ribotas skaičius visiškai sąžinės neturinčių žmonių. Šie žmonės nusikalto istorijai, mūsų šaliai ir liaudžiai. Jie pranešė skaičių: trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas. Ir kiekvienas pasidarydavo, rodos, gan logišką išvadą: jei atleistas, vadinasi, areštuotas, o jei jau areštuotas...

Bet tai ne visai taip. „Atleistas" ne visuomet reiškė areštuotas. O jei ir areštuotas, tai nebūtinai sušaudytas.

Pažymoje pateikiama papildomų duomenų: tarp atleistų 1937 metais suimti penki tūkstančiai aštuoni šimtai vie-

nuolika, tarp atleistų 1938 metais – penki tūkstančiai penkiasdešimt septyni. Iš viso areštuota dešimt tūkstančių aštuoni šimtai šešiasdešimt aštuoni žmonės.

Ar yra skirtumas tarp keturiasdešimt tūkstančių SUŠAUDYTA ar dešimt tūkstančių aštuoni šimtai šešiasdešimt aštuoni AREŠTUOTA?

Areštas ir sušaudymas – skirtingi dalykai. Kai kuriuos suimtuosius sušaudydavo. Bet ne visus. Skirtumą paaiškinsiu pavyzdžiu. 1937 metais iš DVRA buvo atleistas 5-ojo kavalerijos korpuso vadas Konstantinas Rokosovskis. Bet tai nereiškia, kad jis buvo sušaudytas. Jis buvo ne tiesiog atleistas, o suimtas. Bet ir tai dar nereiškia, kad jis buvo sušaudytas. Jis buvo pasodintas, vėliau paleistas ir perėjo visą karą. Karui pasibaigus, jis turėjo Sovietų Sąjungos maršalo laipsnį ir vadovavo pergalės paradui Raudonojoje aikštėje.

Tarp dešimt tūkstančių aštuonių šimtų šešiasdešimt aštuonių areštuotų vadų jis buvo ne vienintelis – paleisdavo daugelį.

Štai Kremliaus propagandos pavyzdys. Jei anksčiau būtų buvęs išspausdintas visas dokumentas: atleista tiek ir tiek, iš jų tiek ir tiek areštuota, bet ne visi suimtieji sušaudyti, tai tokios maišalynės nebūtų buvę. Bet žmonės, turėję galimybę sklaidyti dokumenus, specialiai paskelbė tik dalį informacijos: atleista trisdešimt šeši tūkstančiai septyni šimtai šešiasdešimt vienas... Bet dalis tiesos – tai dar ne tiesa. Patikslinimas buvo sąmoningai praleistas, taip sudarytos sąlygas neteisingai interpretuoti.

Vėliau, kai tūkstančiai istorikų ir agitatorių savo darbuose parašė apie keturiasdešimt tūkstančių iššudytų vadų, kai šimtai milijonų žmonių šį skaičių įsiminė, buvo paskelbtas visas dokumentas. Bet tai jau nieko nepakeis. Kas gi atkreips dėmesį į nedidelę pastabą žurnale, skirtame specialistams?

6

O kas atsitiko tiems kitiems, kuriuos atleido, bet nesuėmė?

Kurgi jie dingo?

Jokia čia paslaptis. Kievienoje armijoje nuolatos atsinaujina vadovaujantysis personalas, jaunėja vadai, keičiasi. Kasmet karines mokyklas baigia dešimtys tūkstančių naujų karininkų. Tačiau armija nejaučia karininkų pertekliaus. Kiekvienais metais, priimdama į savo gretas naujus karininkus, armija tiek pat jų išleidžia į civilinį gyvenimą. Pagrindinė atleidimo priežastis – ištarnauti metai. Savo pamąstymų neperšu. Tačiau įsivaizduokite, kad jūsų armijoje yra du šimtai tūkstančių karininkų. Paskaičiuokite, kiek laiko karininkas tarnauja turėdamas karinį laipsnį, pridėkite jam tarnybą per Pirmąjį pasaulinį ir per pilietinį karą, dar pridurkite už tarnybą Šiaurėje ir Tolimuosiuose Rytuose. O dabar patys spręskite, kiek vadų per metus turite išleisti į užtarnautą poilsį ir pakeisti jaunais absolventais, kad pas jus nuolatos atsinaujintų personalas, kad neapimtų sąstingis.

Paimkime bet kurią pasaulio armiją ir paskaičiuokime, kiek karininkų būtina atleisti kiekvienais metais tiesiog todėl, kad jie savo atitarnavo, todėl, kad jiems laikas pailsėti. Šis procesas vyksta visuomet ir visose pasaulio armijose. Amerikiečių, lenkų, bulgarų, rusų, ukrainiečių ir bet kurioje kitoje armijoje kasmet tūkstančiai ir dešimtys tūkstančių karininkų baigia tarnybą ir atleidžiami iš armijos. Štai ir 1937–1938 metais karininkai iš Raudonosios armijos buvo atleidžiami dėl ištarnautų metų. Ir dokumente, pateiktame liaudies gynybos komisaro pavaduotojui, buvo parašyta taip: „Pažyma dėl 1937–1938 metais atleistų komisarų ir politinių darbuotojų.“ Kas drįs pareikšti

nuomonę, kad šiais metais Raudonojoje armijoje niekas nebuvo atleistas dėl ištarnauto laiko? Tie, kurie pergyveno ir Pirmąjį pasaulinį, ir pilietinį karą, 1937 metais baigė savo kalendorinį ketvertuką. Jei vieneri karo metai jiems buvo skaičiuojami kaip treji taikos metai, tai jie savo jau atitarnavo, armijoje jiems nėra ką veikti.

O dar reikia priminti, kad ne kiekvienas karininkas sulaukdavo savo pensijos. Antra atleidimo priežastis – sveikatos būklė. Tas, kuris perėjo du, o gal ir tris karus, buvo gerai pavėtytas ir pamėtytas. Vieno kojos nušalo, kito klausa pažeista, trečiam senas žaizdas skauda. Žmones iš armijos atleidžia ne vien tik dėl kovinių sužalojimų, bet ir dėl daugybės ligų: pradedant pilnapadyste ir baigiant vėžiu.

Be to, yra ir tokia bausmė – išvarymas iš armijos. Dabar ne 1937 metai, bet karininkus iš armijos irgi varo. Visuomet varydavo ir, tikiuosi, visuomet varys. Pagrindinės to priežastys – girtavimas, moralinis žlugimas, disciplinos pažeidimai, piktnaudžiavimas valdžia. Kas gali tvirtinti, kad 1937 metais armijoje nebuvo girtuoklių? Ir kas drįstų teigti, kad 1937 metais iš armijos nebuvo metama dėl girtuoklystės? Bet tai nereiškia, kad išvytą dėl girtuoklystės čia pat suimdavo ir sušaudydavo.

Bet iš tų, kuriuos areštuodavo, ne visi buvo politinių represijų aukos. Visais laikais būdavo karinių nusikaltimų, pareiginių ir turtinių nusikaltimų bei visokių kitokių. Sargybos viršininką, pasišalinusį iš budėjimo ir išėjusį pasivaikščioti, reikia sugauti, suimti, išvyti iš armijos, teisti ir pasodinti. Visais laikas tarp draugų karininkų pasitaikydavo prievartautojų, žudikų, vagių, plėšikų ir taip toliau, ir panašiai. Pažymoje rašoma apie visus areštuotus, jie neskirstomi į politinius ir apsivogusius. O kas išdrįs teigti, kad 1937–1938 metais tarp Raudonosios armijos vadovų nebuvo vagių ir prašalaičių?

7

Pasisukiokime tarp bet kurios geros bibliotekos karinio skyriaus lentynų ir būsime nustebinti generolų atsiminimų apie kalėjimus kiekio. Tai įrodo, kad ne visus iš dešimt tūkstančių suimtųjų sušaudė. Pasėdėjo draugai vadai truputį – ir po laipsnio. Čia nėra nieko blogo. Argi kalėjimas padarė kurį nors kvailesnį?

1940 metų gegužės 5-ąją armijos pirmo rango komisaras E. Ščadenka pasirašė „SSRS gynybos liaudies komisariato vadovaujančiojo DVRA personalo valdybos viršininko ataskaitą". Paskutinė frazė: „Neteisingai atleisti grąžinti į armiją. 1940 metų gegužės 1 d. iš viso: dvylika tūkstančių keturi šimtai šešiasdešimt vienas."

Atkreipkime dėmesį: grąžintų į pareigas skaičius viršija areštuotųjų skaičių. Tai visai paprasta paaiškinti: į armiją grąžindavo ir tuos, kuriuos suimdavo, ir tuos, kuriuos tiesiog atleisdavo, bet nesuimdavo.

Kremliaus propaganda nenuilstamai kartoja istoriją apie keturiasdešimt tūkstančių sušaudytų vadų, bet kodėl niekam nepatinka prisiminti, kad iš tų „keturiasdešimt tūkstančių sušaudytų" dvylika tūkstančių keturi šimtai šešiasdešimt vienas grįžo į tarnybą? Ir tai tik vyksmo pradžia. Žinoma, kad dauguma atleistųjų į tarnybą grįžo 1940 metų antrojoje pusėje ir daugiausia – 1941 metų pirmojoje pusėje. Tą puikiausiai įrodo būsimasis generolas A. Sandalovas. Tokių pavyzdžių galima pateikti daug.

Nuostabiai pas mus istorija rašoma. Tą Ščadenką, kuris dokumente rašo apie atleistus vadus, mes gausiai cituojame. Bet to Ščadenkos, kuris praneša ir apie grąžintus atleistuosius, mes neprisimename.

Raudonosios propagandos užduotis buvo nuslėpti Sovietų Sąjungos vaidmenį Antrojo pasaulinio karo atomazgoje. Dėl to mus vertė apsimesti kvailiais: mūsų tankai pasenę, lėktuvai – karstai, armija palikta be vadų.

Šias „tiesas" mums bruko veikdami ne protą, o jausmus. Vietoj įtikinamos statistikos mums įkišo ryškius pavyzdžius ir pavidalus.

Išleista daugybė knygų apie armijos valymą, bet visos jos – ašaringos dramos ir ne daugiau. Statistikos šiose knygose, išskyrus minimus keturiasdešimt tūkstančių, nėra. Tokia statistika skirta idiotams.

Norėčiau žinoti: kodėl nėra kitos?

Ketvirtas skyrius

Irgi vadai

Sovietinė valdžia remiasi prisitaikėliškais elementais, aistringai besikabinančiais į gyvenimą ir pasirengusiais viskam.

Andrejus Platonovas.
Dienoraštis. 1932 metai.

1

Mes nieko nesuprasime tol, kol neišsiaiškinsime karinių laipsnių.

Spalio perversmas panaikino karinius ir civilinius laipsnius, ordinus, rangus, titulus, atšaukė karininkus, generolus, admirolus, pasiuntinius, ministrus, diplomatus. Visi tapo draugais. Visi susilygino tarsi kalėjimo tvoros lentos.

Bet greitai susiprotėjo, kad lygybė, dėl kurios visa ta košė ir buvo užvirta, nepasiekiama. Buvo, pavyzdžiui, suvokta, kad armijoje kažkas turi įsakinėti, o kažkas – tiems įsakymams paklusti. Ir įvyko pirmas vienodos draugų masės išsisluoksniavimas į kareivius ir vadus. Draugus vadus ėmė nuo draugų kareivių skirti kaspinėliais, raudonais skudurėliais ir panašiais atpažinimo ženklais. Bet štai bėda: vienas gerklingas komanduoja ir kitas komanduoja. O kam paklusti? Vienas rėkia viena, kitas – kita. Visus vadus iš veido pažinoti? Neblogai būtų, bet ar kiekvieno

veidelį pamatysi, ar kiekvieną veidelį įsiminsi? Juk visi ir keičiasi. Vakar buvo pulko vadas, jį visi įsiminė, o šiandien jis į eilinius išspirtas. Jį kareiviai žino kaip vieno miško paukštį, o jis jau kitam priklauso. Gerai būtų ant kaktos užrašyti, kokias pareigas užima... Todėl imta vadus skirti trikampėliais, kvadratėliais, stačiakampėliais ir rombeliais. Paaukštintam papildomą rombelį prisius, pažemintam – nuplėš. Bet problema ta, kad prie vadovų priklauso ne tik pulkų ir batalionų vadai. Štai armijos štabo viršininkas. Kaip į jį kreiptis? Sugalvojo – „načštarmas". Operatyvinio armijos padalinio viršininkas pavadintas „načoperodštarmu", o jo vyriausiasis padėjėjas – „starpomnačoperodštarmu". Fronto štabe atitinkamai atsirado „starpomnačoperodštafrontas". Buvo ir tokios pareigos – vado pavaduotojas jūrų reikalams – „zamkompomorde".

Norėjo kaip geriau, o išėjo... Anksčiau ant karininkų antpečių kiekvienas laipsnis būdavo tarsi parašytas: šitas – rotmistras, šitas – kapitonas. Pažiūri į antpečius ir kreipiesi. O kai karinio laipsnio nėra, prisieina kreiptis pagal pareigas: draugas pirmasis apskrities štabo organizacinės-mobilizacinės valdybos viršininko padėjėjau! Santrumpa: „perpomnačorgmobuprštaokras". Nepatogu. Ne kiekvienas prisimins. Ne kiekvienas ištars. O dar ir karinė paslaptis atskleidžiama. Pulkininku vadinti viena, o armijos žvalgybos viršininku – visai kita. Todėl spjovė į visuotinę lygybę ir įvedė karinius laipsnius.

2

Ketvirtojo dešimtmečio viduryje sistema beveik visiškai nusistovėjo. O tiksliau pasakius, grįžo į pradinį tašką. Užtruko už varčios ir vėl iš pradžios. Antpečių ir antsiuvų

dar nebuvo, vadų karininkais ir generolais dar nevadino – labai jau kontrrevoliuciškai skamba, – bet 1935 metais buvo įvesti kariniai laipsniai. Skiriamieji ženklai puikavosi ant antsiuvų. Seržantai ir viršilos turėjo trikampėlius. Leitenantai – kvadratėlius. Vyresnieji karininkai – stačiakampius. Kapitonui (jį priskyrė prie aukštesniojo vadovaujančiojo personalo) – vienas stačiakampis, majorui – du, pulkininkui – trys stačiakampiai.

1939 metų rugsėjo 1 d. įvedė naują laipsnį – papulkininkis. (Draugai Kremliuje tarsi iš anksto žinojo, kad šią dieną prasidės Antrasis pasaulinis karas, ir iš anksto pasiruošė.) Papulkininkis gaudavo tris stačiakampius, o pulkininkas ėmė nešioti keturis.

Vyriausiųjų vadų generolais vadinti niekaip nebuvo galima. Todėl juos vadino brigadų vadais (vienas rombas), divizijų vadais (du rombai), korpusų vadais (trys), antro rango komandarmais (keturi rombai) ir pirmo rango komandarmais (keturi rombai ir žvaigždė). O dar aukščiau – Sovietų Sąjungos maršalai.

Dėl patogumo vyriausiuosius vadus mes kartais vadinsime generolais, nepamiršdami, kad formaliai generolais jie dar nebuvo vadinami. Generolas – tai „kontrikas" (kontrrevoliucionierius. – *R. B.*). Generolų būna ten, kur viešpatauja nelygybė.

Maršalo laipsnis kontrrevoliucingai neskambėjo, nes iki Spalio perversmo maršalų Rusijoje nebuvo. Kažkas panašaus buvo, tačiau skambėjo kitaip.

3

Dar reikia įsiminti: laipsnis „brigados vadas" visiškai nereiškė, kad jo turėtojas užima brigados vado postą. „Di-

vizijos vado“ laipsnis taip pat nerodė, kad taip vadinamas asmuo eina divizijos vado pareigas. Laipsnis ne visuomet sutapo su užimamomis pareigomis. O tiksliau pasakius, labai retai sutapo. Visa esmė ta, kad egzistuoja daug pareigų, kurios tiesiogiai nesusijusios su vadovavimu divizijoms, korpusams ir armijoms: korpuso vado pavaduotojas, 4-osios generalinio štabo valdybos vadas, armijos štabo vadas, karo atašė Prancūzijoje ir taip toliau. Tai visų pirma. O antra, vadovus perkeldavo iš vienų pareigų į kitas pareigas, paaukštindavo ir pažemindavo gana greitai, o laipsnių teikimą tyčia, sąmoningai „užlaikydavo“: su pareigomis susidorosi – laipsnį duosim. Todėl divizijoms paprastai vadovaudavo brigadų, o korpusams – korpusų vadai. Atsitikdavo ir atvirkščiai. Divizijos vadas D. Šmidtas vadovavo 8-ajai mechanizuotai brigadai. Jį iš aukštų pareigų atleido, bet laipsnio nesumažino tikėdamiesi, kad pasitaisys. Divizijos vadas G. Žukovas vadovavo korpusui, vėliau tapo Baltarusijos karinės apygardos vado pavaduotoju, dar vėliau pradėjo vadovauti 57-ajam ypatingajam šaulių korpusui Mongolijoje, vis dar turėdamas divizijos vado laipsnį. Korpusas tapo armijos grupe, o divizijos vadas Žukovas gavo korpuso vado laipsnį.

Dar viena detalė. Išskyrus vadų laipsnius – brigados vadą, divizijos vadą ir t. t., egzistavo dar ir specialūs laipsniai. Pavyzdžiui, brigados vado laipsnį atitiko brigados komisaras, brigados karinis juristas, brigados inžinierius, brigados karinis gydytojas, brigados intendantas.

Tokia sistema galiojo mažiau nei penkerius metus. 1940 metais Stalinas sugalvojo generolo laipsnį, tiesa, kol kas dar be antpečių. Antpečius jis ketino pateikti po pirmų pergalių Didžiajame išsivadavimo kare. Europos išvadavimas nutrūko, todėl antpečius Stalinas įvedė po Stalingrado mūšio.

Reikia ypač pabrėžti, kad tarp senųjų korpusų vadų ir komandarmų laipsnių bei naujųjų generolų laipsnių jokio ryšio nebuvo. Visų pirma todėl, kad anksčiau pulkininką ir Sovietų Sąjungos maršalą skyrė penki kariniai laipsniai – nuo brigados vado iki pirmo rango komandarmo, o pagal naują tvarką tarp pulkininko ir Sovietų Sąjungos maršalo buvo įvesti tik keturi kariniai laipsniai: generolas majoras, generolas leitenantas, generolas pulkininkas ir armijos generolas. Tad tiesioginio sutapimo tarp senųjų ir naujųjų laipsnių nebuvo.

1940 metais, sugalvojus generolų laipsnius, buvo peratestuoti visi vyriausieji vadai, seni laipsniai panaikinti ir pamiršti, kiekvienam asmeniškai suteiktas naujas laipsnis, su senuoju niekaip nesusijęs. Pavyzdžiui: antro rango komandarmai I. Konevas ir M. Kovaliovas tapo generolais leitenantais, korpuso vadas F. Remizovas taip pat tapo generolu leitenantu, korpuso vadai Šternas – generolu pulkininku, o G. Žukovas – armijos generolu ir t. t.

4

Viso šito nepamiršdami grįžkime prie pražudytų strategų sąrašo.

Pirmiausia į akis krenta komisarų ir teisininkų gausumas šiuose sąrašuose.

Pavyzdys: antro rango komandarmo laipsnį atitinka antro rango armijos komisaras ir armijos karinis juristas. Sušaudytųjų sąrašuose:

– antro rango komandarmų – dešimt;
– antro rango armijos komisarų – penkiolika;
– armijos karinių juristų – vienas.

Iš viso sušaudyti dvidešimt šeši žmonės, turėję po keturis rombus. Tarp jų buvo tik dešimt vadų. Mažiau nei keturiasdešimt procentų. Kiti – daugiau nei šešiasdešimt procentų – nevadai. Jie – balastas. Jų netektis Raudonosios armijos karinių gebėjimų niekaip nesumažino. Tik padidino.

Kitose tarnybose ir žinybose – tas pats paveikslas: įmitusi komisarų banda. Todėl, kai mums sako šiurpinančius „valymo" skaičius, mintyse išmeskime juristus ir komisarus, ir tie skaičiai iškart nebe taip gąsdins.

Jei kas nors pasakys, kad komisarai – nekaltos Stalino savivalės aukos, paprieštarausime: tai ant jų galingų pečių draugas Stalinas pastatė nepajudinamą savo valdžios piramidę. Draugai komisarai negailestingai triuškino bet kokią opoziciją armijoje, tiksliau pasakius – bet kokias laisvo mąstymo apraiškas. Kai laisvą mąstymą užgniaužė, kai įsivyravo štilis, tada draugas Stalinas pradėjo atvirą savo bendražygių gretų valymą. Bet kokios opozicijos slopinimas yra valymo pradžia. Be šios įžanginės dalies valymas būtų buvęs neįmanomas. Štai draugai komisarai atliko puikiai. Tai jie užkišo gerkles liaudžiai ir armijai, kartu padarydami valymą įmanomą. Be draugų komisarų pagalbos Stalinas nebūtų pajėgęs priversti savo valstietiškos armijos paklusti kolektyvizacijos metais. Bet pajėgė. Ačiū jums, komisarai. Gerai padirbėjote. Dabar atėjo jūsų eilė. Iš kairės po vieną į šaudymų rūsį bėgte marš!

Prie sienelės.

5

Be vadinamųjų atvirų komisarų veikė dar ir užsimaskavę komisarai. Štai korpuso vadas Maksimas Mageras.

Manome, kad, turėdamas tikrą vado laipsnį, jis vadovauja, o jis – Leningrado karinės apygardos karinės tarybos narys. Taigi jis – komisaras, kuris prižiūri vadus, kurie paskaitas apie marksizmą-leninizmą ir pasaulinę revoliuciją skaito. Mageras pilietiniame kare buvo komisaro padėjėjas ir 9-osios šaulių divizijos antrojo kavalerijos pulko, 65-ojo kavalerijos pulko, 11-osios kavalerijos divizijos 3-osios brigados, 1-osios raitosios armijos baudžiamosios kavalerijos brigados komisaras. Po karo jis taip pat buvo komisaras – 2-osios kavalerijos divizijos, 3-ojo kavalerijos korpuso ir t. t. Jo laipsnis – korpuso vadas, bet jis korpusui niekad nevadovavo. Net ir divizijai nevadovavo. Ir štai sušaudė korpuso vadą Magerą, o mūsų armijai nuo to nei šilta, nei šalta. Armijos gebėjimas kovoti, netekus tokio karvedžio, tikrai nemažėja.

Štai dar vienas – korpuso vadas Grigorijus Chachanianas. Laipsnį jis turi tikro vado, o apskritai jis joks vadas. Jis – atskiros Tolimųjų Rytų raudonarmiečių armijos karinės valdybos narys. Komisaru vadinamas.

Žemesniuose sluoksniuose vyksta tas pats: divizijų vadai ir brigadų vadai – ne visuomet vadai. Daugelis iš jų dirba komisarais, t. y. pasakoja istorijas, kaip bus gera gyventi mūsų palikuonims 2000 metais.

Jeigu man pasakys, kad komisarų išnaikinimas susilpnino armiją, tai aš nesutiksiu. Hitlerio armija kažkaip ir be komisarų apsieidavo. Be komisarų pasiekė Maskvą, Leningradą ir Stalingradą. O mūsų armija, turėdama komisarų, kažkodėl bėgo.

Tikriausiai viskas taip atsitiko dėl to, kad jauni, paskirti po valymo komisarai nespėjo įgyti patirties. Nemanau. Ar daug tos patirties reikia? Ar didelis skirtumas batalione ar armijoje švilpauti?

Bet vėliau Raudonoji armija vis dėlto įžygiavo į Berly-

ną! Tiesa. Tik be komisarų. Juos 1943 metų pradžioje atšaukė. Vietoj jų įsteigė vado pavaduotojų politiniams reikalams postus. Ar didelis skirtumas? Didelis. Vado pavaduotojas politiniams reikalams neturėjo teisės kišti nosį į operatyvinius planus. O komisaras turėjo. Čia neatsitiktinis atsitiktinumas: komisarus atšaukė ir paskui nė vieno didesnio pasitraukimo nebuvo.

Maža to, iš komisarų jokios naudos, bet dauguma jų Raudonojoje armijoje ir netarnavo. Pavyzdys: divizijos komisaras Silvestras Meisakas. Pareigos – SSRS NKVD Vyriausiosios pasienio ir vidaus gynybos valdybos Politinio skyriaus viršininko pavaduotojas. Jis – ne karinis komisaras, o čekistas. Jis prižiūrėjo lagerių apsaugą.

Tie komisarai, kurie tarnauja armijoje, mato patrankas, tankus, pabūna mokymuose. O komisarai čekistai Maskvos kabinetuose sėdi, statistiką tikrina, skaičiuoja, kiek čekistų sienlaikraštį išleido. Šitie į mokymus niekuomet neina. Bet visi jie įrašyti tarp išgirtųjų karvedžių. Tarp keturiasdešimt tūkstančių.

6

Jeigu kuris nors žino, kad mūsų kariniai juristai – nekalti avinėliai, tai mes ir jam paprieštarausime. Buvo sušaudytas tik vienas armijos juristas – Naumas Rozovskis. Jis užėmė vyriausiojo Raudonosios armijos karinio prokuroro postą. Aukščiausias nuosprendis jam paskelbtas 1941 metų birželio 16 d. Tiesiog prieš pat karą.

Pačioje pradžioje reikia pasakyti, kad karinis Raudonosios armijos juristas ir apskritai teisininkas Sovietų Sąjungoje, teisėjas, prokuroras, gynėjas – tai mažų mažiausiai veltėdžiai.Tai parazitai. Sovietų Sąjunga „stovėjo“ ne

ant įstatymų, o ant partinių instancijų sprendimų. Kaip nuspręs, taip ir bus. Ar draugas Rozovskis suprato, kad jis veltėdis, kad jis nieko neveikia ir tik naudoja tai, ką padaro kiti? Ar suvokė, kad nuo jo apskritai niekas nepriklauso? Suprato. Kitaip iki tokių aukštumų nebūtų prisikasęs. Maža to, kariniai juristai buvo ne tik parazitai, bet ir patys aktyviausi nusikalstamumo kūrėjai. Visa Raudonosios armijos ir laivyno grietinėlė, visi kaltieji ir nekaltieji, visi perėjo per draugo Rozovskio rankas. Po visais nuosprendžiais – jo parašas. Jis dėl savo pareigų privalėjo dalyvauti sušaudant ir pats šaudyti.

Taigi ir pats dalyvavo. Žinoma, ir pats šaudė. Ir pats „VIŽ" didžiausiomis raidėmis rašė: „Žuvo nežabojamos savivalės metais." Puikiai pasakyta! O dabar atsipūskime. Brangieji draugai, ką gi veikti privalo karinis prokuroras? Žiūrėti, kad būtų laikomasi įstatymų. Vis dėlto mes esame labai įdomios būtybės: keikiame savivalę, įstatymų nepaisymą, kurio griebiasi teisininkas Rozovskis ir jo sėbrai, o kartu apraudame nekaltą auką, kritusią nuo savo neteisėtumo rankos.

Mums aiškina: sušaudė draugą Rozovskį ir šitaip susilpnino Raudonąją armiją. Tegu aiškina. O mes imkim ir įsivaizduokim, kad jo nesunaikino. Manykim, kad jis liko gyvas, užima kovinį postą ir per visą karą nenuilsdamas triūsia tokioje itin svarbioje srityje – rūpintis ir saugoti, kad būtų paisoma įstatymų Raudonojoje armijoje. Tokiu atveju teisinė 1937–1938 metų savivalė tęstųsi ir toliau. Būtent dėl to, kad būtų atkurta bent šiokia tokia teisinė regimybė, ir prireikė draugą Rozovskį kartu su visa gauja sunaikinti. Sušaudyti kaip pasiutusius šunis.

Kol Rozovskis veikė, karaliavo visiška savivalė, vešėjo neteisėtumas, o kai jį nukepė – padaugėjo teisingumo.

Peršasi tokia pati išvada: per mažai jų sunaikino drau-

gas Stalinas. Nedovanotinai mažai. Vienas karinis armijos juristas. Vienas „korvoenjuristas" – Maskvos karinės apygardos karinis prokuroras draugas Leonardas Plavnekas – ir keturi divizijos kariniai juristai, o ten dar ir brigadų kariniai juristai. Sąrašas apgailėtinai trumpas. Dėl visko kaltas, be jokios abejonės, nedovanotinas ir netgi nusikalstamas Stalino gerumas. Kaip tik šitas gerumas ir trukdė iš tiesų sutvarkyti ne tik šalį, bet ir kariuomenę.

7

Kartą į mano rankas pakliuvo įdomi nuotrauka: šalia stovi hitlerinių profesinių sąjungų lyderis, hitlerjugendo vadas, fašistinis diplomatas ir SS grupenfiureris. Ranką prie širdies pridėjęs turiu prisipažinti, kad iš karinės aprangos nesugebėjau iškart atpažinti – visi juodai apsirengę, visi užsirišę raudonus raiščius su svastikomis ir kryžiais. O žurnale „Ogoniok" sena fotografija: Jagoda, Kosarevas ir dar visokie – OGPU, komjaunuoliai, profsąjungų darbuotojai. Puikiai pamenu kiekvieną iš veido, bet iš aprangos neatskiriu. Visi aulinuoti, užsitempę galifė, susiveržę diržais.

O visa atsitiko kaip tik dėl to: mūsų proletarinė šalis buvo sukarinta taip, kad net sveiku protu tai suvokti neįmanoma, būriai valdininkų ne šiaip zujo įsispraudę į uniformas, bet turėjo karinius laipsnius ir priklausė Raudonajai armijai, nors dirbo visiškai su tuo nesusijusį darbą. Stalinas valė valstybinį aparatą, šalino biurokratus, tačiau daugelis valdininkų turėjo karinius laipsnius. Todėl ir atrodo, kad armijos gretos patyrė milžiniškų nuostolių. Iš tikrųjų tokia nuomonė klaidinga – triuškinamą smūgį gavo ne armija.

Šitai pagrįsti galima tūkstančiais faktų.

Korpuso vadas Ivanas Tkačevas – civilinių oro pajėgų viršininkas. Atrodytų – pajėgos civilinės, tai tegu joms ir vadovauja civilis. Bet ne, pas mus civilinėms pajėgoms vadovauja kariniai vadai. Jo pavaduotojas – divizijos vadas Ivanas Širokinas. Žemesnieji – brigadų vadai, pulkininkai ir t. t. Tačiau jiems suduotas smūgis. Tai liūdna, tai apgailėtina. Bet juk turime sakyti, kad smūgis suduotas oro pajėgoms – „Aeroflotui", o ne armijai.

Brigados komisaras Samuilas Šapiro – Ypatingųjų statybų viršininkas. Ypatingosios statybos – taip iš didžiosios raidės ir rašo. Požeminį komandinį punktą stato karo atvejui? Ne. Raudonosios armijos pagrindinį teatrą. Kodėl statyboms turi vadovauti komisaras? Ką jis tose statybose išmano? O strategijoje? Tikras teatras, ir tiek...

Užmeskim akį į stambias leidyklas, į pagrindinių laikraščių redakcijas, į statybos kontoras, į finansų, sveikatos apsaugos, sunkiosios pramonės liaudies komisariatus, apsilankykime upių ir jūrų laivininkystėje, užtvankų, kanalų statybose, geležinkelių tiesime, o ten – divizijų komisarai, brigadų inžinieriai, divizijų vadai, kariniai intendantai ir brigadų vadai, brigadų kariniai gydytojai ir t. t., ir t. t.

Brigados komisaras Semionas Fruminas buvo Pagrindinio valstybinio fizinės kultūros instituto viršininkas. Ne karinio, o civilinio. O nekaltai žuvęs divizijos komisaras Borisas Kalpusas buvo Fizinės kultūros ir sporto reikalų prie SSRS SNK viršininko pavaduotojas. Jam mirties nuosprendis paskelbtas 1938 metų rugpjūčio 29 d. Jei jis nebūtų buvęs likviduotas, tai kokį gi asmeninį indėlį į pergalę būtų įnešęs? Būtų važinėjęs po frontus ir tarp mūšių vadams ir kareiviams demonstravęs, kaip rankas ir kojas kilnoti, galvą ir kitas kūno dalis sukioti? Ar suprato tas

žmogus, kad jį visiškai veltui priskyrė prie vadovaujančiojo Raudonosios armijos personalo? Ar suprato, kad vadovauti fizinei kultūrai galima ir neturint generolo laipsnio? Kodėl gi jis neatsisakė aukšto laipsnio ir pareigų? Gal jo sunaikinimas – smūgis mūsų marksistinei fizinei kultūrai, bet aš nemanau, kad tai buvo smūgis gynybiniams SSRS gebėjimams.

Iš keturių sušaudytų divizijos karinių juristų trys (t. y. septyniasdešimt penki procentai) armijoje netarnavo. Štai jie:

divizijos karinis juristas Nikolajus Gomerovas – USSR NKVD pasienio ir vidaus apsaugos kariuomenės prokuroras;

divizijos karinis juristas Lozorius Maleris – NKVD Tolimųjų Rytų pasienio ir vidaus apsaugos karinio tribunolo pirmininkas;

divizijos karinis juristas Aronas Grodka – SSRS justicijos liaudies komisaro pavaduotojas. Irgi nekalta auka. 1937–1938 metais vykdytas teisingumas. Darbą padarei ir nešdinkis. Nebereikalingas. 1941 metų birželio 9 d. – aukščiausia bausmė. Juos visus likus porai savaičių iki karo sušaudė. Nežinau, būtų jie buvę geri ar blogi teisininkai, būtų saugoję socializmo įstatymus ar juos rėmę, bet su armija, išskyrus jų dalyvavimą nusikaltimuose jai, jie neturėjo nieko bendro.

Čekistinis prokuroras rūpinasi tvarka tarp kalėjimo sargybinių, justicijos liaudies komisaro pavaduotojas posėdžiauja aukštuose kabinetuose, tobulina socialistinių įstatymų leidybą... O kurgi jie studijavo strategiją, kur mokėsi taktikos meno? Sutinku, jų nesavalaikė, tragiška mirtis buvo smūgis mūsų teisingiausiai ir humaniškiausiai justicijai, tačiau Raudonosios armijos koviniams gebėjimams tai nebuvo smūgis.

Brigados karinis juristas Ilja Kitinas buvo Vakarų–Sibiro geležinkelio karinio tribunolo pirmininkas, o brigados karinis juristas Ruimas Lapidus – Amūro geležinkelio karinis prokuroras. Kam geležinkeliams reikalingas savas karinis prokuroras? Kam jiems savas karinis tribunolas? Teka per Sibirą didžioji Jenisejaus upė. Vienoje pusėje plyti tūkstančiai taigos kilometrų. Kitoje – tas pats. Upe garlaiviai plaukia. Kartą per savaitę. Išskyrus meškas čia nieko nėra. Priešų įsiveržimo čia taip pat niekada nebuvo ir niekuomet nebus. Uodai bet kurį ateivį gyvą užgrauš. Bet laivininkystę karinė prokuratūra prižiūri. O toje prokuratūroje sėdi karinis juristas iš tos genialių karvedžių plejados. Prie stalo sėdi dar ir griežtas karinis tribunolas, o ant to stalo – gelumbinė žalia staltiesė, drumsto vandens grafinas. Posėdžiauja tribunole karvedžiai. Visuose geležinkeliuose, visoje upių ir jūrų laivininkystėje – visur karvedžiai, karvedžiai, karvedžiai... Keturiasdešimt tūkstančių karvedžių.

O juk sovietinis karinis juristas negalėjo būti geras žmogus. Duos CK įsakymą pasigailėti – pasigailės, įsakys sušaudyti – ir jis, vadovaudamasis tokiais ir tokiais straipsniais, paskelbs atitinkamą teismo nuosprendį. Lieps sušaudyti šimtą žmonių – sušaudys. Pasakys du šimtus, bus du šimtai. Teisiamasis aiškiai, tiksliai pareiškia, kad niekuo nekaltas, o prokuroras ir tribunolo nariai dar iki teismo nurodymus gavo... Be tų nurodymų jie ir už stalo nesės. Ir elgiasi jie ne taip, kaip sąžinė ir protas sako, o taip, kaip tam tikra instancija nurodė. Joks normalus žmogus tokio darbo dirbti negalėjo. Ir apskritai tai – ne darbas. Joks normalios psichikos žmogus negalėjo tokiais reikalais užsiiminėti. Tas pats armijos karinis juristas Rozovskis prieš paskelbdamas nuosprendį lūpas dažėsi. Jis norėjo patikti tiems, kuriuos siuntė į mirtį. Ir visa Rau-

donoji armija žinojo požymį: jeigu vyriausiojo DVRA karinio prokuroro, armijos karinio juristo draugo Rozovskio lūpos dažytos, vadinasi, aukščiausia bausmė, o jei nepadažytos, vadinasi, „srok na polnuju katuškū". 1989 metų kovo 24 d. „Krasnaja zvezda" aprašo Rozovskio pavaduotoją, divizijos karinį juristą Jakovą Kazarinskį. Tai buvo pasipūtęs didžiūnas, Mechliso draugas ir artimas Višinskio žmogus. Bet ir jis pateko į „gaivinančią" valymo srovę. Jo nesušaudė, o tiesiog pasodino. Ir lageryje įvyksta staigus persikūnijimas. „Jam pradėjus kalbėti, veide pasirodydavo pataikūniška šypsena, mažos rudos akutės gudriai ir sergėdamos bėginėdavo." Lageryje jis nedelsdamas pardavė ir brangią milinę, ir ploniausio milo mundurą, ir puošnius batus. Jis pats, be jokio įsakymo, gauna „ČTZ visureigius" , šimtasiūlę, vatines kelnes, skutasi galvą – šitaip tampa tikru „zeku". Vadai, sėdintys kartu, spjaudosi: išvertė kailį, gyvatė! „Tokius kaip jis kriminaliniai nusikaltėliai naikino be jokio gailesčio. Dažniausiai juos pasmaugdavo naktį uždengus apklotu. Kai kada tiesiog perrėždavo gerklę ar rankiniu pjūklu nupjaudavo galvą. Kazarinskis gerai žinojo šį nusikalstamo pasaulio paprotį, kurio niekas negalėjo pakeisti, ir dėl to ėmė „persiauklėti" jau Nachodkoje."

Kaipgi atsitiko, kad arogantiškas valdininkas persitvarkė ir tapo paslaugiu lagerio pastumdėliu? Nieko panašaus neatsitiko. Jis nebuvo pastumdėlis. Gan paslaugus. Tik karinėje DVRA prokuratūroje pastumdėliai su generoliškais mundurais galėjo vaikščioti pasipūtę, išvertę pilvus, o lageryje jie tūno po gultais. Valymas buvo tas metas, kai Stalinas nusprendė pakeisti politinę ir teisinę pastumdėlių komandą. Tiesa, Stalinas nepjaustė jiems galvų rankiniu pjūklu, jis siuntė juos į lagerius, kur tuo užsiimdavo kiti.

Draugai Rozovskis, Grodka, Kazarinskis ir visi kiti panašūs stalininiai „kariniai juristai" patys pasirinko profesiją laižyti padus šeimininkui ir paklusti visiems jo kaprizams ir įgeidžiams. Bet jiems reikėjo žinoti, kad kiekviena prostitutė pradžioje, jaunystėje, būna viršūnėje, tačiau vėliau pamažu leidžiasi vis žemiau. Valdžios viršūnėlė, t. y. Stalinas, pasinaudojęs pats, siuntė tuos „juristus" ten, į kur juos stūmė likimas ir profesijos logika – laižyti padus žemesnio rango vadeliams.

Baisiai skamba: keturiasdešimt tūkstančių.

Bet iš krūvos komisarų, teisininkų, užsiimančių fizine kultūra, miško pramonės liaudies komisariato vadeivų, didžiųjų kanalų statytojų, komjaunimo vadukų, pagrindinių laikraščių redaktorių pamažu atsirenki ir pamatai, kad karo vadų tarp jų nedaug.

Penktas skyrius

Lubiankos strategai

Dažnokai tenka kalbėtis su draugo Ježovo personalu.
Sovietų Sąjungos maršalas K. Vorošilovas, Politinio biuro narys, liaudies gynybos komisaras.

Kalba 1937 metų vasario-kovo CK VKP(b) plenume.

1

Veikė dar viena ypatinga karinių laipsnių sistema, skirta SSRS NKVD Vyriausiosios valstybės saugumo valdybos nariams.

Ši sistema iš pradžių vienijo dešimt laipsnių: seržanto, jaunesniojo leitenanto, leitenanto, vyresniojo leitenanto, kapitono, majoro, vyresniojo majoro, pirmo, antro ir trečio rango komisaro. Kiekvienam laipsniui dar buvo pridėti du žodžiai: „valstybės saugumo“. Tai buvo svarūs žodžiai. Savo liaudies naikinimas buvo laikomas daug svarbesne ir garbingesne užduotimi nei svetimų žemių užgrobimas, todėl VS (rusiškai GB) laipsnis turėjo visai kitą vertę.

Valstybės saugume nebuvo nei jaunesniųjų, nei vyresniųjų seržantų, nei viršilų, tik VS seržantai. Kad ir kaip būtų keista, VS seržantas buvo priskiriamas prie viduriniosios vadų grandies. Verčiant į šiuolaikinę kalbą – karininkas. VS seržanto apykaklę puošė du kvadratėliai,

kaip armijos leitenanto, o užmokestį jis gaudavo dvigubai didesnį už vyresnįjį armijos leitenantą. Be to, jis turėjo daugybę privilegijų, tarp jų ir galimybę patekti į „spectorgą", t. y. specialias parduotuves, kur galėdavo ypatingomis kainomis nusipirkti čekistų nužudytų žmonių daiktų.

Visi aukščiausi GUGB valdininkai turėjo dviem laipsniais aukštesnius ženklus už tokias pat pareigas einančius armijos vadus.

Jaunesnysis VS leitenantas nešiojo tris kvadratėlius, t. y. tiek pat kiek vyresnysis armijos leitenantas.

VS kapitonas – tris stačiakampius, kaip pulkininkas.

VS majoras priskiriamas prie aukščiausiojo personalo. Tai jau vienas rombas, kaip brigados vado.

Visi VS komisarų rangai atitiko korpuso vado antro ir pirmo rango komandarmo.

Kiek vėliau buvo įvestas pats aukščiausias čekistinis laipsnis – VS generalinis komisaras. Jis turėjo dideles žvaigždes, kaip Sovietų Sąjungos maršalas. Tik ne ant skaisčiai raudonų, o ant mėlynų apykaklių.

Visa tai aš pasakoju toli gražu ne veltui. Dabar aš jums nurodysiu tą vietą, kur šuo pakastas.

2

Visa esmė ta, kad anais laikais NKVD – PATI DIDŽIAUSIA IR GALINGIAUSIA ORGANIZACINĖ STRUKTŪRA PASAULYJE. NKVD buvo ne tik GUGB, bet ir dar daugybė kitų padalinių:

GURKM – darbininkų ir valstiečių milicija;

GUPVO – pasienio ir vidaus apsauga;

GUPO – priešgaisrinė apsauga;

GUŠosdor – organizacija, kuri udariala po bezdorožju I razglediaičestvū darmovoi rabočej siloi;

GULAG – vertimas nereikalingas;

GEU – ekonomika;

GTU – transportas;

ir dar daug kitokių.

Milicija turėjo savo laipsnius. GUGB – valstybinio saugumo laipsnius. O visi kiti NKVD padaliniai turėjo tokius pačius laipsnius kaip ir armija.

Visos šios aplinkybės turėjo didelių padarinių. Ir štai kokių: stalininis valymas visų pirma buvo skirtas ne armijai, bet baudžiamajam aparatui. Kai girdime mums sakomus skaičius, susidaro įspūdis, kad armija nukentėjo labiau nei NKVD.

Tačiau NKVD valymo statistikoje visų pirma išvardyti tie čekistai, kurie turėjo ypatingus čekistinius laipsnius, t. y. tik vieno NKVD padalinio – GUGB darbuotojai.

Bet didžioji čekistų dauguma turėjo ne ypatingus, o paprastus armijos laipsnius. Štai juos ir įrašė į Raudonosios armijos statistiką.

Dėl to NKVD valymo statistika buvo gerokai sumažinta, o Raudonosios armijos – padidinta.

Areštavo, tarkim, kokį nors karinį viršininką su rombais ant apykaklės – ir prie sienelės. Mes verkiam – Stalinas karvedį pražudė! O tai gal visai ne karo vadas. Karinį laipsnį draugas turėjo, bet armijoje niekad netarnavo, apie strategiją ir taktiką žalio supratimo neturėjo, joks jis ne karo vadas ir Raudonajai armijai nepriklausė.

Dabar pateiksime pavyzdžių.

3

Nekaltai nužudytų sąrašuose – vyresnysis VS majoras Semionas Firinas-Pupko. Aišku – grynakraujis čekistas. Jis įrašytas į čekistų statistiką.

O štai apšmeižtas, suimtas ir tragiškai žuvęs divizijos intendantas Eduardas Berzinas. (Tai ne tas GRU viršininkas Berzinas, tai kitas Berzinas.) Divizijos intendantą vėlesniais terminais galima būtų išversti kaip kažką panašaus į intendantūros tarnybos generolą leitenantą. Sprendžiant iš laipsnio, tai aukšto rango „užnugarietis". Užimamos pareigos – kažkas panašaus į stambios karinės apygardos – Maskvos ar Kijevo – panėši į užnugario viršininko postą. Patikrinsime, ar tiesa? Ne, ne taip. Divizijos intendantas E. Berzinas – „Dalstroi" tresto direktorius. Atverskime Žako Rosi „GULAG'o katalogą" ir patikrinkime, ar teisingai suprantame terminą „Dalstroi". Prancūzas Žakas Rosi perėjo visas mūsų baudžiamąsias įstaigas, buvo tardomas visų esamų pagrindinių įstaigų, sėdėjo vienoje kameroje su Nogtevu, buvusiu paties žymiausio mūsų konclagerio – Solovecko – viršininku. Štai ką GULAG'o enciklopedija rašo apie mus dominantį objektą:

„Dalstroi" – pati galingiausia ir beveik autonominė karalystė GULAG'o imperijoje. „Dalstroi" buvo įkurtas 1932–1933 metais Ochotsko jūros pakrantėje, Kolymos aukštumose. Pagrindinė užduotis – aukso gavyba. Vietiniai miškai, anglys naudojami tik „Dalstroi" poreikiams. Visus darbus atlieka kaliniai, taip pat ir gyvenvietes, ir miestus stato laisvai samdomiems darbininkams (žr. Magadanas), barakus – kaliniams, šimtus ir tūkstančius kilometrų kelių tiesia. Penktojo dešimtmečio pradžioje „Dalstroi" driekėsi 1300 kilometrų iš šiaurės į pietus ir 1700 kilometrų iš vakarų į rytus, apimdamas vakarinę Kamčiatkos ir

pietinę Jakutijos dalį. „Dalstroi" nebuvo pavaldus vietinei administracijai (žr. GULAG). Nuo trečiojo dešimtmečio pabaigos iki ketvirtojo pradžios į „Dalstroi" kiekvienais metais atveždavo keturis ar penkis šimtus tūkstančių kalinių (žr. Vanino, Džurma), bet dėl didelio mirtingumo bendras skaičius niekad neviršijo dviejų ar trijų milijonų. Pirmasis „Dalstroi" viršininkas – E. Berzinas. Jo pavaduotojas ir USVITLago viršininkas Garaninas (žr. Garanino šaudymai). Berzinas suimtas ir sušaudytas 1937 metais kaip liaudies priešas, o Garaninas – 1939 metais." Ir taip toliau.

Štai tokia informacija. Tam, kuris norėtų sužinoti apie vadą Berziną daugiau, primygtinai rekomenduoju Šalamovo „Kolymos pasakojimus". Šalamovas aprašė Berziną ir į jį panašius iš natūros. Iš gan artimos „distancijos".Visu grožiu aprašė juos, mūsų gulaginius karvedžius, milijono sielų valdovus ir savininkus (vergvaldžius).

Draugai Berzinas ir Garaninas nekaltai žuvo savivalės ir įstatymų nepaisymo metais. Ir jei būtų karas, tai abu strategai Hitleriui būtų parodę! Jau jie tai...

O karo vadais vadinami ir laikomi. Ir „VIŽ" spausdina jų vardus bendruose sąrašuose kartu su nekaltai žuvusiais Raudonosios armijos vadais, ir skelbia jų laipsnius bei pareigas. Nesigėdi. Amžinas atminimas nekaltoms aukoms!

4

Dar vienas divizijos intendantas. Draugas Rudolfas Petersonas. Pareigos – buvęs Maskvos Kremliaus komendantas. Tai ne karinės, o grynai čekistinės pareigos. Maskvos Kremliaus komendanto valdyba – MKKV – vienas iš svarbiausių mūsų kompetentingų organų padalinių. Divizijos

intendantas Petersonas sušaudytas 1937 metų rugpjūčio 21-ąją. Šios nekaltos aukos ir didžio karvedžio neapraudosime. Tai, kaip jis vykdė savo pareigas, pamatysime kiek vėliau. Tuomet, kai jis dirbo, įvairiausi perėjūnai galėjo be jokio vargo prasiveržti į pirmąsias vadovų gretas ir duoti į sprandą aukščiausiems pareigūnams, o draugo Petersono valdiniai, saugantys savo postuose Kremliaus sienas, nepaisydami instrukcijų ir karinio statuto, įleisdavo pažeidėjus. Jei draugas Petersonas dar būtų dirbęs ilgiau, žiūrėk, per karą vokiečių šnipai ir įvairiausio plauko diversantai šmirinėtų Kremliaus koridoriais, laužytų duris ir išvaikytų visą sargybą.

Kitas sušaudytas Kremliaus komendantas – draugas Piotras Tkalunas. Jis turėjo tikrą vado laipsnį – divizijos vadas ir priklausė prie DVRA vadų, o iš tiesų dirbo kaip čekistas.

Dabar mes kaip tik ir nagrinėjame šitai.

Divizijos intendantas Borisas Ivanovas. Jis triūsė Sovietų Sąjungos NKVD PVO valdyboje. Mes manome, kad PVO reiškia priešlėktuvinę gynybą, tačiau baisiai klystame. Tai visai ne priešlėktuvinė gynyba, o pasienio ir vidaus apsauga, t. y. „vertuchaiskaja" tarnyba.

Ir vėl divizijos intendantas. Jis irgi buvo Raudonosios armijos sąrašuose. Strategas. Izrailis Plineris. Pareigos – Sovietų Sąjungos NKVD GULAG'o viršininkas. O kokiais laikais! Per patį apogėjų. Atleistas 1938 metų lapkričio 14-ąją. Be to, ir suimtas. Anuomet Ježovas, Frinovskis su savo draugužiais, risdamiesi nuo postų, kartu nusitempė ir savo valdinius. Divizijos intendantas Plineris gavo aukščiausią bausmę 1939 metų vasario 22 d. Kaip tik tą dieną buvo minimos Darbininkų ir valstečių raudonosios armijos metinės; jis niekados joje netarnavo. Taigi, šventinė dovanėlė.

O štai divizijos karo gydytojas Aleksandras Barkovas – SSRS NKVD GUPVO sanitarinio skyriaus viršininkas. Jis uoliai rūpinosi grietinėlės sveikatos apsauga. Be abejo, tokia tarnyba labai reikalinga, bet juk su armija ji visiškai nesusijusi.

Šie sąrašai primena telefonų knygą – pavardės ir vardai mirgėte mirga. Išgirdę sakomus nekaltų žuvusių vadų skaičius privalome prisiminti, kad šitie skaičiai, pirmiausia, siaubingai iškraipyti ir perdėti, antra, nekaltai užmuštų trečdalis – tai niekam nereikalingi komisarai, o trečia, prie jų priskiriama ir aukščiausio rango kalėjimų viršūnėlė.

5

Pasakysiu dar daugiau. Netgi daugelis SSRS NKVD GUGB darbuotojų dėvėjo uniformas, turinčias paprastus skiriamuosius armijos ženklus. Pavyzdžiui, GUGB viršininkas, jau minėtas Frinovskis, turėjo armijos korpuso vado laipsnį, o vėliau – komandarmo. Beje, draugas Frinovskis įtrauktas ne į NKVD, o į armijos sąrašus. „Vojenno-istoričeskij žurnal" puikuojasi antraštė: „Budeliai ir aukos. Žuvo savivalės metais." Tokia antraštė glumina ne vieną: o kas gi čia auka? Žurnalo redakcija privalėjo bent vieną iš jų pažymėti varnele ar žvaigždele; taigi, šitas pilietis tapo auka. Juk mes patys nieku gyvu negalime tarp šitų pavardžių rasti tikrųjų aukų – čia vien budeliai.

Svarbiausio iš visų GUGB padalinio – Ypatingųjų skyrių vadovybės – viršininkas taip pat turėjo paprastą karinį brigados vado laipsnį. Jis buvo vardu Nikolajus Fiodorovas. Ne šiaip koks intendantas ar juristas. Vadas. Jaunas ir gražus. Būdamas trisdešimt septynerių metų, 1937 metų liepą tapo Odesos apskrities NKVD valdybos viršininku.

Su pareigomis, aišku, susidorodavo. Todėl nuo 1938 metų vasario tapo Kijevo apskrities NKVD valdybos viršininku. Susitvarkė ir čia. Todėl nuo 1938 metų birželio mėnesio brigados vadas Fiodorovas – jau SSRS NKVD Ypatingųjų skyrių valdybos viršininkas. NKVD – tai slaptoji policija. O NKVD viduje – GUGB. Tai slaptoji policija pačioje slaptojoje policijoje. O GUGB viduje – Ypatingųjų skyrių valdyba. Tai slaptoji policija slaptosios policijos ir dar vienos slaptosios policijos viduje. Štai jai brigados vadas Fiodorovas ir vadovavo.

Jaunas karvedys be kaltės žuvo nesulaukęs savo keturiasdešimtmečio.

Neverta abejoti tuo, kad jis buvo patyręs čekistas. Esant trisdešimt septynerių metų amžiaus ne tik kad vadovauti Odesos NKVD, bet gauti tokį POSTĄ per tokį trumpą laiką ir išsilaikyti, ir net gauti paaukštinimą... tai jau aukščiausia klasė. Bet kurgi brigados vadas Fiodorovas galėjo įgyti karinės patirties? Karo vado patirties? Per pilietinį karą jis buvo ČK raštininkėlis, sušaudytuosius į knygas surašinėdavo, apklausų protokolus kurpė. Baigiantis pilietiniam karui raštininkėlis Fiodorovas buvo dvidešimtmetis jaunuolis. Ir jis Raudonojoje armijoje nė dienos net ir paprastu kareiviu netarnavo. Jis sąmokslus narpliodavo.

O įrašytas prie nekaltų karvedžių.

Amerikietis Hitlerio gerbėjas M. Šteibergas sykį paskelbė, kad Raudonojoje armijoje buvo protingų žmonių, tiesa, juos visus visiškai išnaikino: „Stalinas dar iki karo nužudė ir pašalino keturiasdešimt tūkstančių! Ir tai buvo patys geriausi, labiausiai patyrę generolai ir karininkai. Juos pakeitė visiškai nekompetentingi, jokios karinės patirties neturintys žmonės."

Aš jau norėjau pasipiktinti. Ginčytis norėjau. Nuo grandinės nusitraukiau. Paskui numojau ranka. Tiek jau to. Tegu jau bus taip. Sutikime. Tarkime, kad pirmo rango komandarmas Frinovskis buvo geriausias, labiausiai patyręs SSRS NKVD GUGB viršininkas. Taip buvo jam gerai! Jau toks buvo kompetentingas! O po jo atėjo visai nekompetentingi Berija, Merkulovas, Goglidzė, Riuminas, Kobulovas, Cinava, Rapava. Argi jie galėjo vykdyti tokius pat žygdarbius kaip didysis jų pirmtakas?

Na ir sutikim: draugas brigados vadas Fiodorovas buvo geriausias SSRS NKVD GUGB Ypatingųjų skyrių valdybos viršininkas. Buvo jis geras ir švelnus. Akys protingos, kiek pavargusios. Ir neaprėpiama karinė patirtis.

Nesiginčysime: divizijos intendantas draugas Plineris buvo geriausias SSRS NKVD GULAG'o viršininkas. Suprantama , kai tik jį pašalino, GULAG'as iškart ėmė ristis žemyn. Po jo lageriuose jau nebuvo tokios tvarkos, tokio rūpinimosi žmonėmis kaip 1937–1938 metais. Po jo lageriams vadovavo neraštingi, neišmanantys, neturį karinės patirties žmonės. O draugas Plineris karinės patirties turėjo per akis. Ir buvo jis tiesiog siaubingai kompetentingas.

O akys geros geros.

Šeštas skyrius

Kaip liaudies komisaras Dybenka vokiečius prie Narvos triuškino

Girta minia šaukia.
Šauniai ūsai užriesti.
Buožėmis gena žilus
admirolus nuo tilto
tiesiai į upę.

V. Majakovskis

1

1938 metų vasario 23 dieną visa Sovietų tauta ir visa progresyvi žmonija iškilmingai pažymėjo Darbininkų ir valstiečių raudonosios armijos dvidešimtąsias metines.

Prieš dvidešimt metų, 1918 metų vasario 23 d., raudonosios gvardijos daliniai pirmą sykį prie Pskovo ir Narvos nugalėjo kaizerinės Vokietijos karius. Šios pirmosios pergalės ir tapo Raudonosios armijos gimimo diena. Daugybėje iškilmingų mitingų ir susirinkimų, vykusių visoje šalyje 1938 metų vasario mėnesį, buvo pasakyta daug šiltų žodžių, skirtų gimtajai armijai. Tik neminėjo vardų tų, kurie vedė pirmuosius raudonuosius dalinius pergalių link...

Prieš mėnesį, t. y. 1938 metų sausio 24 d., buvo įsteigtas pirmasis sovietinis medalis – „DVRA – dvidešimt metų". Šiuo medaliu apdovanodavo tuos, kurie savo krauju užmokėjo už pirmąsias pergales, kurie Raudonąją armiją vedė nuo pergalės prie pergalės. Apdovanodavo daugelį. Bet miško pramonės liaudies komisaro pavaduotojas, antro

rango komandarmas Pavelas Dybenka šio jubiliejinio medalio negavo. O juk tai būtent jis 1918 metų vasario 23-ąją vedė raudonuosius dalinius į mūšį prie Narvos...

Greitai legendinis komandarmas buvo suimtas.

Jį apkaltino šnipinėjimu Amerikai ir jo teismas truko septyniolika minučių. Nuosprendis – standartinis. Sušaudyti negaištant.

Likimo ironija ta, kad antro rango komandarmas, liaudies komisaro pavaduotojas Dybenka iki arešto vis dar priklausė Raudonajai armijai. Jo paskutinės DVRA pareigos – Leningrado karinės apygardos karių vadas. Priešo kelyje, vedančiame į Piterį, – Čiudo ežeras. Šį didžiulį ežerą galima apeiti šiauriau, per Narvą, arba piečiau, per Pskovą. Jeigu antro rango komandarmas Dybenka būtų buvęs paaukštintas ir paskirtas į miško pramonės liaudies komisariatą, o vėliau pažemintas į Lefortovo rūsį, jei vėliau būtų likęs vadovauti Leningrado karinės apygardos kariams, tai 1941 metais jis būtų sustabdęs ir sutriuškinęs vokiečius prie Pskovo ir Narvos taip, kaip sutriuškino 1918 metais.

2

Čia minutėlei sustosime. Dar pasvarstysime. Kas yra miško pramonės liaudies komisariatas? Tai miško kirtimo liaudies komisariatas. Mūsų šalis pati didžiausia, miško daugiau nei bet kas pasaulyje turime, buvo kertami ir eksportuojami tūkstančiai ir milijonai kubinių metrų šio turto. Tik neaišku, kodėl sunkiam miškakirčių darbui turi vadovauti žmogus, vilkįs karinę uniformą, turįs aukštą karinį laipsnį – antro rango komandarmas. Bet iki Pavelo Dybenkos miško kirtimo pramonės liaudies komisaro pavaduotojo postą užėmė GB antro rango komisaras Lozorius

Koganas, pirmasis GULAG'o viršininkas, po Dybenkos – GB trečio rango komisaras Solomonas Milšteinas iš SSRS NKVD GUGB.

Štai kur išgirtąjį komandarmą užnešė. Visai ne į tą operą. O gal vis tik į tą? Draugo Stalino sprendimai visuomet buvo logiški. Ir jeigu miškakirčiams vadovavo ne kažkokie biurokratai, o atsakingi slaptojo fronto kariai, bebaimiai GB kunigaikščiai, geriausi GULAG'o administratoriai ir legendiniai pilietinio karo vadai, be abejo, visa tai turėjo prasmę.

Tiesa, tie kunigaikščiai savo postuose ilgai neužsilaikydavo. Juos imdavo už baltų rankučių ir siųsdavo ten, kur priklauso.

Paėmė ir draugą Dybenką. Ir štai legendinis pilietinio karo herojus, miško kirtimo liaudies komisaro pavaduotojas, antro rango komandarmas draugas Dybenka sėdi. Sėdi ir rašo. Rašo laišką draugui Stalinui. Ir tame laiške paprastai ir logiškai įrodo, kad jam pateikti neteisingi kaltinimai, kad Amerikai jis nešnipinėjo. Visa tai įrodoma paprastai ir suprantamai, vienu vieninteliu aiškinimu: „Aš juk amerikietiškai nekalbu<...>" (*D. Volkogonovas.* Triumfas ir tragedija. Kn. 2. P. 269).

Na štai – strategas, o „amerikietiškai" nemoka.

Na gerai, atleiskime strategui amerikiečių kalbos nemokėjimą ir priimkime jo argumentą. Mane asmeniškai kaltina, kad esu visų pasaulio žvalgybų agentas. Dabar aš galiu su pasididžiavimu pasakyti, kad aš nešnipinėju Argentinai, juk jų kalbos aš nemoku. Brazilams aš irgi nešnipinėju – braziliškai nekalbu, patikrinti galite. Nei Paragvajui, nei Bolivijai, nei Kolumbijai, nei Ekvadorui aš taip pat nešnipinėju. Ir Alžyro kalbos aš taip pat dar neišmokau.

Viena didžio strategijos genijaus draugo Dybenkos fra-

zė mums gan daug atskleidžia. Anksčiau jis vadovavo Baltijos laivynui ir jo žvalgyba priklausė Dybenkai. Po to jis buvo karinis jūrų liaudies komisaras, tad vadovavo ir karinei jūrų žvalgybai. Vėliau jis vadovavo daugeliui karinių apygardų ir kiekvienąsyk jo valdžioje buvo galingas žvalgybos aparatas su atitinkamais užsienio agentūrų tinklais, kuriems draugas Dybenka taip pat turėjo vadovauti.

Mes greitai pamatysime, kaip draugas Dybenka vadovavo pulkams ir divizijoms, eskadroms ir laivynams, o kol kas pažymėkime, kad jis turėjo miglotą supratimą apie veikiančią žvalgybą. Tikiuosi, kad kiekvienas detektyvų mėgėjas žino: slaptų duomenų perdavimui japonams japoniškai mokėti nebūtina. O kad perduotum paslaptis amerikiečiams, jų kalbos mokėti taip pat nereikia. Jei JIEMS reikalinga ibformacija, tad tegu JIE MŪSŲ kalbos ir mokosi. O mūsų žvalgyba turi mokytis jų kalbos. Ir visai galėjo atsitikti taip, kad amerikiečių žvalgas išmoko rusiškai ir gebėjo su draugu Dybenka susikalbėti apsieidamas be amerikiečių kalbos. Negi draugui Dybenkai tai buvo nesuprantama? Ir ar ne laikas šį herojų atidžiau patyrinėti?

3

Pavelas Dybenka – Baltijos laivyno jūreivis. Tarnybą pradėjo baudžiamajame laive „Dvina“ („Krasnaja zvezda“. 1989 metų vasario 29 d.). Kuo jūreivis Dybenka nusikalto, mūsų mylimas karinis laikraštis nepraneša. Bet, žinoma, ne savo revoliucine veikla. Kitaip būtų pranešę.

Pirmojo pasaulinio karo įkarštyje jūreivis Dybenka tapo antikarinio pasisakymo iniciatoriumi laive „Imperator

Pavel I". Ši įdomi savybė vėliau pasireikš daug kartų: dauguma genialių mūsų vadų kilę iš netroškusių kariauti pacifistų. Baltijos laivynas nieko neveikė, laivai stovėjo bazėse. Jūreiviai šiltuose kubrikuose sėdėjo ir iš nuobodulio maištavo. Visais laikais visuose pasaulio laivynuose maištininkus ant rėjos kardavo. Juo labiau karo metais. Bet Rusijos imperija buvo pernelyg jau liberali. Todėl ir žlugo. Maištininko ir kiršintojo Pavelo Dybenkos nesušaudė, nepakorė, o kaip kareivį išsiuntė į frontą. „Sovetskaja voennaja enciklopedija" (t. 3, p. 277) rašoma, kad ir fronte draugas Dybenka savo užsiėmimų neatsižadėjo ir toliau užsiiminėjo antikarine agitacija. Čia jį vėl suėmė. Pakarti tokį, bet ne. Nepakorė. O tuomet ir monarchija žlugo. Iškart Dybenka tampa tarsi Baltijos laivyno galva. Girti jūreiviai sužvėrėjo. Vadovaujant Dybenkai ir Raskolnikovui (apie jį vėliau) klestėjo siaubinga prievarta laivyno karininkų ir jų šeimų atžvilgiu. Karininkų aukomis tapo visi, kuriuos tik galima buvo pavadinti „kontromis". O taip pavadinti galima buvo bet ką. Laukines jūreivių siautėjimo scenas aprašė daugelis. Vienas iš jų – A. Olšanskis, parašęs knygą „Zapiski agenta Razvedupra" (Paryžius, 1927). Tai, kas dešimtmečius buvo laikoma šmeižtu, dabar pripažįsta „Krasnaja zvezda" (1997 metų spalio 4 d.), pasakodama apie „Imperator Pavel I" laivą: „Leitenantą Savinskį dalbos smūgiu į pakaušį užmušė iš užpakalio prislinkęs kūrikas Rudenokas. Tas pats Rudenokas nužudė ir mičmaną Šumanskį. Jis dar užtvojo ir mičmaną Buličą. Vyresnysis karininkas, viršutiniame denyje stengęsis atvesti komandą į protą, buvo sučiuptas, sumuštas kuo papuolė, tuomet nutemptas iki borto ir išmestas ant ledo."

Karininkus žudė tiesiog dėl to, kad jie buvo karininkai. Ir skandino eketėse. O kai kurių neskandino. Mirtinai nu-

sigėrę Dybenka ir Raskolnikovas ristūnais šuoliavo per negyvų karininkų kūnus, trypdami juos į sniegą ir mėšlą.

Tai iš mūsų atminties ištrinta. Bet laivynas stovėjo ten, kur dabar Suomija. Antrojo pasaulinio karo metais didelės ir galingos šalys ilgai nesipriešinusios pasiduodavo tokiai galingai tautai, o maža Suomija staiga pademonstravo šitokį atkaklumą, kuris suglumino net patį Staliną. To priežastis – rusų karininkų kūnai, sutraiškyti girto revoliucionieriaus.Tuos karininkus Suomija gerai įsiminė. Suomijos liaudis žinojo, kad, Raudonajai armijai pavergus jų šalį, išvaduotojai dirs kailius gyviems žmonėms, kals į galvas vinis, pjaustys ausis, liežuvius ir nosis, badys vaikams akis, darys visa tai, ką darė girtas Dybenka. Todėl, nekreipdama dėmesio į netektis ir aukas, Suomija nepasidavė. Draugą Dybenką ten prisimena ir dabar. Važinėjau. Tikrinau.

4

O Dybenka, rogutėmis prisivažinėjęs, ristūnais prisijodinėjęs, pradėjo vadovauti Centrobaltui – organizacijai, kuri tapo laivyno „galva". Čia likimas jį suvedė su ugninga revoliucioniere, generolo dukterimi Aleksandra Kolontai, viena iš gražiausių Europos moterų. Revoliucingą poniutę nesulaikomai traukė laivynas, ištuštėjusios admirolų kajutės ir jūreivių kubrikai. Saša Kolontai kvietė daryti pasaulinę revoliuciją ir pasisakė už laisvą meilę. Jos aistringas kvietimas neliko be atsako, laivuose jūrininkai jos visada nekantriai laukė. Jos pasirodymai visuomet buvo šventė.

1917 metų spalio mėnesį Pavelas Dybenka vaidino lemiamą vaidmenį. O gal dar didesnį. Kreiseris „Avrora" ir dar dešimt kitų laivų įplaukė į Nevą Dybenkai įsakius.

Dešimt tūkstančių ginkluotų jūreivių – štai jėga, įvykdžiusi perversmą.

Perversmo naktis – Dybenkos žvaigždžių valanda. Jis – pirmosios Sovietų vyriausybės narys. Čia pat ir jo draugužė Aleksandra Kolontai. Ji taip pat vyriausybės narė – valstybinės globos liaudies komisarė. Tiesiog kaip stebuklingoje pasakoje. Jis ir ji. Abu vyriausybėje. Pavelo Dybenkos ir Aleksandros Kolontai santuokos įrašu buvo pradėta pirmoji pasaulinio proletariato aktų knyga. Pirmoji santuoka patyrė fiasko – per daug abudu vertino laisvąją meilę ir žavėjosi jos vaisiais. Jų santuoka tapo visų tarybinių santuokų pavyzdžiu. Be abejo, jų skyrybos virto visų panašių skyrybų prototipu.

Dabar gi nelaikas tuoktis. Vyksta revoliucija!

5

Pirma ir svarbiausia nugalėjusių komunistų priešė buvo Rusijos liaudis. Taigi iškilo tokia problema: žlugus monarchijai, buvo įsteigta laikinoji vyriausybė. Kaip tik laikina. Jos nereikėjo versti, ji ir neketino ilgai valdyti Rusiją. Šalies ateitį lemti turėjo visos liaudies išrinktas Steigiamasis susirinkimas, kuris privalėjo sukurti tokią valdymo formą, tokią politinę, ekonominę ir socialinę struktūrą, kuri patenkintų gyventojų daugumą. Rusijos tautos išrinko savo deputatus ir išlydėjo juos į Maskvą tam, kad šie įgyvendintų daugumos norus. O kaip tik šito Leninas ir Trockis negalėjo leisti. Bolševikai nuvertė Laikinąją vyriausybę. Dabar reikėjo griebtis priemonių, kad liaudis negalėtų išreikšti savo valios. Leninas ir Trockis nusprendžia: Steigiamąjį susirinkimą išvaikyti, darbininkų demonstracijas sušaudyti.

Nusipelnęs rusų istorikas J. Felštinskis rašo: „Tuo metu bolševikai ieškojo ne tokių rizikingų priemonių, svarstė, kokios aplinkybės būtų ne tokios drastiškos. Lapkričio 20 d. Stalinas per SNK posėdį pasiūlė atidėti suvažiavimo pradžią." Jis siūlė neišvaikyti Steigiamojo susirinkimo, o tik atitolinti atidarymo pradžią. O kas gi pas mus klauso proto balso? Tais metais bolševikų partijoje sauvaliavo politiniai ekstremistai. Felštinskis toliau rašo: „Nuspręsta pasirengti šturmui, t. y. išvaikyti. Liaudies komisarų taryba įpareigoja jūrų reikalų komisarą P. Dybenką iki lapkričio 27 d. sutelkti 10–12 tūkstančių jūreivių" (Pasaulinės revoliucijos žlugimas. P. 192).

Dybenka ir Raskolnikovas padarė viską, ką jiems įsakė vadai – sušaudė darbininkų demonstracijas, išvaikė Steigiamąjį susirinkimą.

Kaip tik dabar reikia paklausti: ko gi jūreivis Dybenka atėjo į revoliuciją?

Į šį klausimą aš radau tik du atsakymus:

pirmas – duoti žmonėms laisvės ir laimės;

antras – prasibrauti prie valdžios vairo ir iki valiai prisimėgauti ja.

Pirmas variantas nepavyks. Dybenka ne tik nemano vykdyti liaudies valią, bet ir neketina jos klausyti. Jis karštligiškai skuba išvaikyti liaudies išrinktuosius, kol jie dar neištarė nė vieno žodžio. Jis iškart paleidžia kulkosvaidžių ugnį, kad užkimštų liaudies burnas.

Taigi, pirmas atsakymas netinka.

O kas tuomet lieka?

6

Neprošal šito paklausti draugus Leniną, Trockį, Zinovjevą, Kamenevą, Rykovą ir visus tuos, kurie 1917 metų

spalio mėnesį užgrobė valdžią. Kuriem galam jūs tai padarėte? Norėjote padaryti liaudį laimingą? Bet juk niekas nesuteikė jums tokios teisės, niekas jūsų šito neprašė ir neįpareigojo. Liaudis išsirinko Steigiamąjį susirinkimą. Va kad taip galėtume į jį pažiūrėti, jo paklausyti...

Maža to, liaudis plūstelėjo į gatves. Piteris kunkuliavo: taikios demonstracijos, remiančios liaudies išrinktą Steigiamąjį susirinkimą, šurmuliavo ne vieną dieną. Komunistai iškart griebėsi veiksmų – susirinkimą išgrūdo lauk, o į liaudį paleido kulkosvaidžių papliūpas. Taigi revoliuciją darė ne dvarininkams, ne bajorams, ne pirkliams, ne pramonininkams, ne valstiečiams, ne kulto tarnams, ne stambiems fabrikantams, ne smulkiems savininkams. O kam gi vis dėlto ją darė? Kaip tik proletariatui! Pirmiausia spustelėjo Dybenkos jūreiviai ir ėmė šaudyti į tą patį proletariatą. Vadinasi, revoliucija – ne proletariatui.

O ką manote jūs? Kam gi revoliuciją darė?

Dabar mums porina apie idealistą Buchariną... Jis, sako, tikėjo idealais. Jis troško, kad liaudžiai būtų tik geriau. Argi liaudžiai geriau tuomet, kai kulkosvaidžių kulkos šluoja jų gretas? Ką apie visa šita manė pats idealistas Bucharinas? Apie ką jis mąstė žvelgdamas į tysančius negyvus darbininkus, stovėdamas balkone?

Būtent tą akimirką, kai pirmi darbininkų kraujo lašai ištiško ant Liejyklos prospekto grindinio, sistema, kurią mes puikiai žinome jau 80 metų, galutinai susiformavo. Įdomi situacija: bet kuri nauja valdžia teistų Leniną, Trockį, Dybenką, Raskolnikovą ir visus kitus „Spalio herojus“ už tai, kad jie išvaikė Steigiamąjį susirinkimą, sušaudė darbininkų demonstracijas. Būtent dėl šios priežasties nuo tos akimirkos nei Leninas, nei Trockis negalėjo niekam atiduoti valdžios vairo. Kaip tik dabar negalima leisti jokių rinkimų, išskyrus tuos, kurie garantuotų pergalę 99,99 pro-

cento. Dėl to negalima toleruoti ir pakęsti laisvosios spaudos. Reikėjo gerai prispausti visas partijas, o tarp jų – ir savąją. Reikėjo prismaugti profsąjungas, vėliau, t. y. ateity, sušaudyti darbininkų demonstracijas, o dar geriau – iš anksto susekti ir nustatyti neramumų kurstytojus ir juos nukenksminti. Visa labai paprasta – Lenino ir Trockio partijos niekas nerinko, vadinasi, ši partija valdžią užgrobė, ji buvo neteisėta. O neteisėtą valdžią išsaugoti galima tik jėga. Tik pasitelkus terorą. Ir visai ne Stalinas 1937 metais pradėjo terorą: pirmas šitai 1917 metais darė jūreivis Dybenka. O dar tiksliau – Leninas, Trockis ir kompanija.

7

Išvaikytas Steigiamasis susirinkimas ir Piterio gatvėse sušaudytos demonstrantų gretos turėjo įtakos, iškart paaiškėjo nenuginčijami faktai: Rusija vis dar kovoja ir dalyvauja Pirmajame pasauliniame kare, o naujos valdžios, kuri šūvių papliūpomis naikina savo liaudį, niekas nenori ginti. Vokiečiai patraukė prie Petrogrado sienų. Tačiau kelią jiems užtvėrė Čiudo ežeras. Mes žinome, kad šitą kliūtį įveikti galima dvejopai: apeiti iš dviejų pusių – per Pskovą ir per Narvą.

Rusija armijos neturi. Komunistai armiją išvaikė. Būtent šioje srityje Dybenka ypač pasižymėjo ir išgarsėjo. Ištaisyti klaidas ir pagelbėti 1918 metų pradžioje galėjo tik Baltijos jūreiviai. Taigi, liaudies komisare jūrų reikalams drauge Dybenka, imk savo jūreivius, vesk juos prie Pskovo ir Narvos ir gelbėk revoliuciją! Sustabdyk vokiečius!

Ir Dybenka vedė jūreivius. Kaip tik jo veiksmai 1918 metų vasario 23 d. virto visos liaudies šventė – Raudonosios armijos diena.

8

1968 metų vasario 23 d. gavau pirmąjį savo medalį „50 metų SSRS ginkluotosioms pajėgoms“. Visa mūsų tauta ir progresyvioji žmonija labai iškilmingai ir pakiliai šventė tų pirmųjų pergalių, kurios tapo nenugalimos legendinės Tarybinės armijos gimimo diena, metines. Turiu prisipažinti, kad esu aistringas ordinų ir medalių gerbėjas. Apie pirmąjį savo medalį svajojau dar stovėdamas sargyboje, eidamas tarnybą, apie jį slapčia kūriau eilėraščius. Tuomet aš jau dešimtus metus vilkėjau uniformą, kurią septynerius metus puošė skaisčiai raudoni antpečiai, o trejus – avietiniai. Ir pagaliau pirmasis medalis. Jis buvo iš tiesų nuostabus: didelis, tviskantis, su raudona emale ir atlasine žydra juostele, per kurios vidurį ėjo balti ir raudoni dryželiai. Aš jo nesegėjau. Ant krūtinės jis nekabėjo. Aš vis dar gniaužiau jį kumštyje netikėdamas savo laime. Tą dieną aš pasižadėjau mokytis daug geriau ir stropiau... Ir nusprendžiau pradėti tą akimirką. Iškilmingos dienos prabėgs, paskui iškart prasidės kasdienybė – seminaras pagal Lenino veikalą „Sunki, bet būtina pamoka“. Šį darbą mes studijavome begalę valandų. Draugas Leninas mus mokė, kad su priešu reikia kovoti. Su juo kovoti reikia mokėti! Dažniausiai lektoriai, aiškindami tiesas, pabrėždavo ypač žodį „reikia“. Seminarui galima buvo ir nesiruošti. Šį veikalą aš mokėjau beveik mintinai. Ir čia aš nusprendžiau: kodėl „beveik“? Imsiu ir išmoksiu visą mintinai. Paėmiau Lenino tomą, atsiverčiau, patogiai įsitaisiau ir mokausi: „Partijai ir visai sovietinei liaudžiai ši savaitė tapo sunkia, karčia, apmaudžia, bet vis dėlto būtina, naudinga, teigiama pamoka.“ Mokausi ne tik Lenino straipsnį, bet ir pastabas: straipsnis pirmą kartą paskelbtas 1918 metų vasario 25 d. „Pravdos“ laikraščio vakarinėje laidoje. Šitai

įsiminti – svarbiausia. Pasižymėjau: tokias ir panašias smulkmenas egzaminų komisijos nariai vertina labiausiai, už tai parašo geriausius pažymius. O jei visai netikėtai lyg nereikšmingą faktą paminėčiau: „... 1918 metų vasario 25 dieną vakarinėje laidoje <...>“ Kiekvieno egzaminuotojo ausis pagaus šį faktą ir tuoj pat prie apvalaus penketuko atsiras riebus pliusiukas.

Nedidelis atradimas maloniai paglostė savimeilę: greitai bus seminaras, per kurį nagrinėsime šį Lenino veikalą, ir veikiausiai nė vienas iš kolegų neatkreipė dėmesio, kad straipsnį aptariame kaip tik tą dieną, kai sukanka 50 metų po pirmo jo pasirodymo...

Būtent šią akimirką šovė mintis. Ėmiau lyg žuvis žiopčioti ir gaudyti orą. Iš pradžių kažką suvokiau, tarsi migla ėmė sklaidytis ir pagaliau aiškiai žinojau: mintys aplenkė žodžius, kurių dar negalėjau ištarti garsiai. Įtraukęs porą kartų oro, kiek aprimęs, ėmiau mąstyti: prieš 50 metų, t. y. 1918 metų vasario 23 d., prie Pskovo ir Narvos Raudonoji armija pasiekė pirmas savo žymias pergales, kurias mes draugiškai jau 50 metų švenčiame, už kurias mes, jų palikuonys, nė neuostę parako, gauname tviskančius medalius. Beveik tą pačią dieną prieš 50 metų, 1918-ųjų vasario 25-ąją, „Pravdos“ laikraščio vakarinėje laidoje išspausdintas... Taip, vakarinėje laidoje... Vadinasi, buvo ir dieninė laida, bet Lenino straipsnio ten dar nebuvo. Dieną vado veikalą tik rinko... Peršasi išvada, kad Leninas jį rašė 1918 metų vasario 24-ąją arba 25-osios naktį. Vasario 23-iąją pasiektos šlovingos pergalės, o 24-ąją sužinojęs draugas Leninas, keikdamasis ir kramtydamas nagus, skubiai rašo, kad visa praėjusi savaitė sovietinei liaudžiai buvo „sunki, karti, teigiama pamoka“. Draugas Leninas į kairę ir į dešinę žarsto geriausius patarimus: su priešu reikia kovoti! Su priešu reikia mokėti kovoti! Tą jis teigia pabrėždamas žodį

„reikia“. Koks reikšmingas, nuodugnus leninizmas! Jei neturėtume dabar visų Lenino raštų tomų, nežinotume, kad su priešu reikia kovoti... Be to, ne taip paprastai reikia su juo kovoti, bet reikia mokėti tą daryti. Draugas Leninas, neištardamas tikrojo vardo, kažką plūsta ir moko kovoti: „<...> kankinamai gėdingi pranešimai apie tai, kad kai kas atsisako ginti net Narvos liniją, nevykdo įsakymų sunaikinti visus ir viską traukiantis, o ką jau kalbėti apie bėgimą, chaosą, trumparegiškumą, bejėgiškumą, apsileidimą.“

Aš visuomet įtariau, kad esu gerokai kuoktelėjęs. Mūsų armijoje per 50 metų tarnavo šimtai milijonų žmonių. „Sunki, bet būtina pamoka“ priskiriama auksiniam privalomų Lenino veikalų dešimtukui; visus šiuos darbus tikras kariškis privalėjo žinoti jei ne atmintinai žodis žodin, tai bent jau apytikriai. Negi dar nė vienas žmogus neatkreipė dėmesio į šias datas, į tai, kad jos yra labai glaudžiai susijusios? Atradinėti tikrai nėra ko. Kodėl aš vienas įžvelgiu šitą sąsają? Leninas rašo ne apie kažkokį paslaptingą gynybos ruožą, o vardija Pskovą ir Narvą. Ar nevažiuoja man stogas?..

Ar didieji Vyriausiosios politinės valdybos viršininkai, tie, kurie primygtinai rekomenduoja mums šiuos veikalus, nemato, kad pakanka tik palyginti šitas datas ir net Lenino straipsnio pavadinimas padaro savo darbą: visi pasakojimai apie šlovingas pergales, pasiektas 1918 metų vasario 23 d., subyra lyg kortų namelis.

O kas gi iš tiesų yra toji pamoka? Dažnas iš mūsų ne kartą pateko į keblią padėtį, padarė kažką negero, bet pasiteisinti nebuvo kam. Kaip tik tada, neturėdami geresnės išeities, kreipiamės į kolektyvo susirinkimą teisindamiesi: šitai bus man tikrai gera pamoka...

Taigi, draugas Leninas antikarine savo agitacija sugriovė kariuomenę ir laivyną, germanai gerai spustelėjo, fron-

tas suiro, o draugas Leninas privalo už tai atsakyti visai Rusijai. Jis ir lemena: tai pamoka... Jis dar ir pataria: su priešu reikia kovoti... ir t. t. Lenino genialumas slypi jo mokėjime taukšti visiškas nesąmones, su kuriomis nepasiginčysi. Ir kam šaus į galvą teigti priešingai? Kas išdrįs įrodinėti, kad su priešu nereikia kovoti? Kad su priešu nereikia mokėti kovoti?

Apie ką gi aš čia? Taip, apie tai, kad 1918 metų vasario 23 d., taip, jei tą dieną Pavelas Dybenka būtų prie Narvos ir Pskovo pasiekęs didžių pergalių, tai vasario 24-ąją sužinojęs draugas Leninas per dieną ir naktį būtų parašęs visai kitokį straipsnį ir 1918 metų vasario 25 d. „Pravdos" laikraščio vakarinėje laidoje pasirodytų kitoks veikalas. O išėjo karti ir apmaudi pamoka. Suprantama, dar ir labai būtina. Kol netrenkė žaibas, draugas Leninas, tartum šiltinės bacila, „šlavė" armiją savo „Apkasų tiesa" ir panašia šlykštyne, kurią leido už vokiečių pinigus. Bet vokiečiai irgi nepėsti – gerai pamokė draugą Leniną. Tik dabar jis susirūpino šalies gynyba.

9

Nuo tos akimirkos aš susirgau „nepagydoma liga" – šlovingos pergalės prie Pskovo ir Narvos nedavė ramybės. Ši aistra vis labiau apėmė mano mintis, didžio karvedžio Dybenkos vardas nedilo iš atminties.

Laimė, knygų apie karą turime tūkstančius, visai lengva jų rasti bibliotekose, pakanka ir knygynų lentynose. Viena iš jų – generolo leitenanto S. Kalinino „Samprotavimai apie praėjusias dienas". 1918 metais kareivis Kalininas, grįžęs iš fronto, Samaroje kuria revoliuciją. Badas. Suirutė. Komunistų padėtis klaiki. Trūksta žmonių. „Dabar jau gerai

nepamenu, ar kovo pabaigoje, ar balandžio pradžioje Samaroje atsitiko įvykis, kuris sukrėtė visą partinę organizaciją. Visai netikėtai, be jokio įspėjimo į miestą įžengė Baltijos jūreivių būrys, vadovaujamas P. Dybenkos. Iš pradžių mes labai nudžiugome atvykus gausiam papildymui. Tą pačią dieną į vietos komisariatą atėjo M. Bonč-Brujevičiaus pasirašyta telegrama. Joje buvo siūloma tučtuojau suimti Dybenką ir pristatyti į Maskvą – kartu su būriu jis savavališkai pasitraukė iš kovos pozicijų prie Narvos" (p. 71).

Mums sakė, kad prie Narvos pasiektos šlovingos pergalės, o pats nugalėtojas kažin kodėl paspruko ir jo ieško po visą plačiąją šalį. Dabar Samaros bolševikai svarsto, ką daryti su šitais jūreivėliais. Ir nusprendė: Kalininas vienas, be jokios apsaugos, be ginklo, deleguojamas į jūreivių būrį. „Kai tik aš pasirodžiau geležinkelio stoties perone, ginkluoti jūreiviai apsupo mane ir lyg kokį „kontriką" nuvedė pas Dybenką. Vagone prie stalo sėdėjo išvaizdus jūreivis, tikras galiūnas..." Komunistas Kalininas sugėdino revoliucionierių Dybenką, tas baisiai susikrimto ir nutarė grįžti į Maskvą. Šios istorijos pabaigą sužinojau prabėgus 21 metams. „Krasnaja zvezda" 1989 metų vasario 26 d. numeryje išspausdino didelį straipsnį apie šlovingą karvedį Dybenką. Čia radau ir kelias reikšmingas eilutes: „Už pasitraukimą iš Narvos gynybos pozicijų ir savavališką išvykimą iš fronto linijų Dybenką pašalino iš partijos. (Grąžintas į partijos gretas tik 1922 metais.) Jis stojo prieš Revoliucinio tribunolo teismą... Liaudies komisarų taryba priėmė sprendimą – atleisti Dybenką iš užimamų pareigų. Pavelas Efimovičius tam jau buvo pasirengęs: „Be abejonės, aš iš tikrųjų kaltas, kad jūreiviai nubėgo iki Gatčinos..."

Nutiko toks dalykas. Pirmosios Sovietų vyriausybės nariui, draugui Dybenkai, ir šauniems jo jūreiviams buvo įsa-

kyta sustabdyti prie Pskovo ir Narvos vokiečių armiją. Nei prie Pskovo, nei prie Narvos karingi revoliucionieriai nepasiekė jokių pergalių, nesulaikė priešų, nepapuošė savo vėliavų neblėstamos šlovės ženklais. Priešingai, susidūrę su tikru priešu išlepę jūreiviai, kurie visą karą praleido uostuose ar savo laivuose, pasimetė, pabūgo ir dėjo į kojas. O mūsų herojus, žinoma, kartu su jais. O gal jis bėgo pirmas. Revoliucijos gynėjai atbėgo net iki Gatčinos. Kaip tik dabar reikia atskleisti gryną tiesą tam, kad galima būtų įvertinti didvyrišką kovotojų kelią. Net 120 kilometrų skuodė socialistinės tėvynės gynėjai. Trys reikšmingi spurtai per gilias vasario pusnis. Gatčinoje jie užgrobė ešeloną ir pasileido per visą šalį gelbėdami revoliucinį savo kailį. Vyriausiosios karinės tarybos vadas Bonč-Brujevičius pavymui siunčia telegramas: nedelsiant sugauti herojus ir su sargyba pristatyti į Maskvą. Didvyriai turėjo sulaikyti priešą ir atmušti atakas, bet, deja, juos pačius reikėjo suimti. Žinoma, jei tik pavyktų rasti...

Didvyrius aptiko jau Samaroje. Už Volgos. Kaip tik dabar reikia paimti gaublį, patyrinėti ir įvertinti tą didvyrišką pasitraukimą. Didvyriai baltiečiai į Samarą atsibeldė kovo pabaigoje ar balandžio pradžioje. Vienas Dievas težino, kur per tą mėnesį po didžių pergalių jie suspėjo pabuvoti. Galbūt jie nusidangino iki pat Baikalo ir įsitikinę, kad niekas jų nesiveja ir nepersekioja, patraukė atgal. Pakeliui, tolimame užnugaryje, jie kovoja už revoliuciją: čiumpa kiekvieną ir tardo, ar tik šis nepriklauso prie kontrrevoliucionierių. Čia drąsos jiems tikrai pakanka. Man rūpi vienas klausimas: kaip ir kuo pabėgęs nuo Narvos revoliucionierius Dybenka maitino savo bendražygius? Jie gardžiai pavalgyti tikriausiai labai mėgsta.

Beje, dar vienas klausimas: vis dėlto nuo ko bėgo revoliucionieriai? Spruko pasipustę padus nuo vokiečių

armijos. Apie šią kariuomenę vyrauja nevienareikšmė nuomonė. Anuomet vokiečių jūreivėliai iš neturėjimo ką veikti irgi maištavo. Vokietija badavo. Be to, vokiečių armija buvo visiškai išvarginta karo. Vokiečių monarchija žlugo 1918 metų lapkričio mėnesį. Iki to laiko ji išliko vien dėl to, kad draugas Leninas 1918 metų kovą su kaizeriu pasirašė Bresto taikos sutartį ir atidavė jam Ukrainą iki pat Kursko ir Rostovo kartu su rūda, anglimi ir plieno liejimo pramone, su duona ir mėsa. Kaizeriui Leninas atrėžė Lenkijos ir Pabaltijo žemes, sumokėjo milžiniškas reparacijas auksu ir duona. Būtent dėl to ir išgyveno kaizerinė armija iki pat rudens. Tačiau 1918 metų vasario mėnesį šios Lenino pagalbos Vokietija dar neturėjo ir buvo ant prarajos krašto; atrodė, kad katastrofa neišvengiama. Jurijus Felštinskis rašo: „Labiausiai stebino tai, kad vokiečiai puolė neturėdami armijos. Jie visai gerai veikė susibūrę po 100–200 žmonių, beje, šie būriai nepriklausė reguliariajai armijai, o buvo sudaryti tik iš savanorių. Tarp bolševikų sklandė visokie gandai apie artėjančią griausmingą vokiečių kariuomenę. Tokios kalbos kėlė paniką ir baimę, dėl to ištisi miestai ir dauguma stočių be jokių kovų atiteko priešui – sovietai, dar nepriartėjus vokiečiams, viską palikdavo ir bėgo. Pavyzdžiui, Dvinską vokiečiai, 60–100 žmonių būrys, užėmė nepralieję nė lašo kraujo. Nedidelė saujelė karių, atbarškėjusių motociklais, paėmė Pskovą. Vokiečių būrelis, ėmęs Režicą, buvo toks negausus, kad telegrafas ten veikė dar ištisą parą (Pasaulinės revoliucijos žlugimas. P. 259–260).

Būtent nuo šitų karinių pajėgų ir bėgo Sovietų vyriausybės narys, jūrų reikalų liaudies komisaras, karo vadas ir jūrų karvedys Dybenka su savo kariūnais. Petrogradą jis paliko be jokios gynybos, bet vokiečiai jau neturėjo jėgų jį užimti.

Taip vokiečiai iki Petrogrado ir nepriėjo. O Dybenka, niekieno nepastebėtas, perbėgo Maskvą ir atsidūrė už Volgos.

Jūs tikriausiai paklausite: kodėl mes vis apie tą Dybenką kalbame?

Iškart atsakau: tarp pirmo rango armijos vadų žymiausias buvo ir aukštą vietą užėmė Frinovskis. O tarp antro rango komandarmų – Dybenka. Jis vienintelis priklausė prie Sovietų vyriausybės narių. Kiti antro rango vadai neturėjo tokios patirties ir nepasiekė tokių didžių pergalių.

Betgi nemažai kitų karo vadų! Tuchačevskis, Jakiras, Bliucheris! Kiek pergalės laurų jie pelnė!

Jie tikrai nemažai kovų laimėjo. Ateis laikas, pakalbėsime ir apie jas. Tik pirmiausia turiu įspėti: anie kiti nebuvo tokie genijai kaip Dybenka. Tai, ką 1918 metų vasario 23 d. padarė draugas Dybenka, mes švenčiame jau 80 metų. Tuchačevskio, Jakiro, Bliucherio, Uborevičiaus, Putnos, Vaciečio iškovotos pergalės nebuvo tokios įžymios ir didžios. Jų mes nešvenčiame.

Nėra ko švęsti.

www.NeRealus.lt

Septintas skyrius

Ar karo vadas Dybenka buvo amerikiečių žvalgas?

Tarybinė liaudis išdidžiai
žvelgia į buržujus iš aukšto.

V. Majakovskis

Įdomu, kaipgi baigėsi Dybenkos teismas. Sovietų teismas, atsižvelgdamas į proletarinę kilmę ir itin didelius nuopelnus, išteisino dezertyrą Dybenką. Išsakytas toks pateisinimas: jis dar nebuvo pasirengęs kovoti... Teisingai. Griauti – tai ne statyti. Demoralizuoti armiją ir jūrų laivyną Dybenka buvo pasirengęs. Skaldyti karininkų galvas kuoka jis buvo pasirengęs. Šaudyti į darbininkų gretas – irgi pasirengęs. Išvaikyti liaudies išrinktą Steigiamąjį susirinkimą – visada pasirengęs. O pats kautis fronto linijose – nepasirengęs. Vos tik iškyla pavojus, revoliucionierius Dybenka tuoj deda į kojas, beje, labai sparčiai, labai toli... Vos vos galėjo sugauti.

Sugautą bėglį išspyrė iš Lenino ir Trockio vyriausybės, pašalino iš komunistų partijos, bet sušaudyti neketino ir net neuždarė į kalėjimą. Po teismo posėdžio prasidėjo iš tiesų itin netikėti dalykai. „Tarybinėje karinėje enciklope-

dijoje“ (t. 3, p. 277) rašoma, kad nuo 1918 metų vasaros Dybenka dirbo pogrindyje Ukrainoje.

Labai jau keista. Išvijo iš partijos ir pasiuntė kažin kur. Kas galėjo pamanyti, nusiuntė į pogrindį! Pašalino už bailumą ir apsileidimą, už dezertyravimą – ir po viso šito... Ten, pogrindyje, tokių tik ir reikia. Bet juk jį ne taip paprastai išspyrė, jis pats išsigando ir paspruko už Volgos, šitaip pasitraukė iš Lenino ir Trockio vyriausybės, t. y. nusišalino nuo vadovavimo. O jei jis ir iš pogrindinio darbo pasipustys padus?

Beje, apie kokį pogrindį kalbama? Pogrindyje dirbo partijos, kurių nariai turėjo savo sutartinius ženklus: anarchistai turėjo savo slaptažodžius, konspiracinius butus, slaptavietes, o kairieji eserai – savo. Į kokį gi pogrindį nusiuntė Pašą Dybenką, jei jis buvo nepartinis? Imkim ir įsivaizduokim: pogrindininkas Dybenka prisistatė į sutartą slaptavietę, kurioje sėdi žmonės, žinantys, kad jis daugiau nepriklauso prie komunistų partijos narių, jį išvijo už bailumą, o dabar jis nori su jais dirbti. Kam reikalingas toks pogrindininkas?

Sakykim, per karą Hitleris iš savo vyriausybės už bailumą pašalino ir iš nacistinės armijos atleido Geringą, o paskui nusiuntė jį į sovietų užnugarį tam, kad šis ant tvorų paišytų svastikas, klijuotų agitacinius lapelius, naktimis prie gamyklų kaminų tvirtintų raudonas hitlerininkų vėliavas ir dar kažką veiktų slapčia. Vienintelė, beje, ir svarbiausia blogybė ta, kad Geringas, kaip ir Pavelas Dybenka, buvo stambus, į akis krintantis vyriškis. Be to, visa didžioji Rusija puikiai pažinojo Geringą iš karikatūrų, jis iškart įkliūtų. Tačiau Pavelą Dybenką tada Rusija ir Ukraina žinojo geriau nei Geringą: jis buvo Centrobalto pirmininkas, pirmosios Sovietų vyriausybės narys, Lenino ir Trockio liaudies komiteto narys, liaudies demonstracijų

budelis ir Steigiamojo susirinkimo žudytojas. Jo nuotraukas žmonės matė visuose laikraščiuose. Pripuolę prie valdžios lovio, liaudies komisarai kiekviena proga spausdino savo portretus tarsi norėdami pasakyti: štai kokie mes, jūsų valdovai: Dybenka, Kolontai, Raskolnikovas, grožėkitės mumis. Nekyla abejonių, jog ypač dažnai visokius įsakymus ir dekretus rašydavo vien tik tam, kad savo parašu juos papuoštų, jais pasipuikuotų ir Rusija žinotų tikruosius savo valdovus. Žinoma, visi Baltijos jūreiviai iš veido pažinojo Pavelą Dybenką. Pasklidę po visą plačiąją tėvynę jie galėjo bet kur jį atpažinti. Taigi pogrindininkas Dybenka iš karto įkliūtų ir pražudytų visą pogrindinę organizaciją.

Tai vis dėlto kas pasiuntė jį į pogrindį? Čia šaunaus revoliucionieriaus biografai ir nutyla, nepateikia jokių žinių. Į pogrindinį darbą jo niekas nesiuntė. Jis pats nusprendė ir pasitraukė į pogrindį. Labai sunkią valandą, kai sovietų valdžia kybojo ant plauko, Dybenka taip įsislaptino, kad niekas nė nežinojo, kur jis prapuolė.

Kiek vėliau jis išlindo iš savo slėptuvės. Bolševikai užėmė Krymą, ir Dybenka tapo Krymo sovietinės respublikos liaudies komisaru karo ir jūrų reikalams. Tik neilgai. Greitai raudonuosius iš Krymo išvijo. Tuomet aptiko daug baisingų piktadarysčių pėdsakų.

Kronštatas, 1921 metai. Baltijos jūreivių sukilimą kartu su kitais veikėjais malšina ir buvęs jūreivis, Centrobalto pirmininkas draugas Dybenka. Jis vadovauja jungtinei divizijai. Kronštate maištauja laivynas. Retas kuris iš komunistų norėjo pralieti kraują tų jūreivių, kurie Leninui ir Trockiui padovanojo valdžią tikrąja to žodžio prasme. Juk jie saviškiai. Nėra kam malšinti maištą. Ištikimų dalinių nėra. Kaip tik dabar partija siunčia savo karo vadus atlikti šį darbą. Tarp jų ir Trockį, ir Tuchačevskį, ir Jakirą, ir Fed-

ko, ir Vorošilovą su Chmelnickiu, Sediakiną, Kazanskį, Putną, Fabricijų ir daugelį kitų. Skaitydami bet kurio žymaus stratego biografiją, randame jo pavardę tarp nusipelniusių Kronštato didvyrių. Atrodo, kad tuomet niekas negrasino jaunai Sovietų respublikai. Suprantama, išskyrus Rusijos tautas. Kronštato sukilimas galėjo tapti pavojingu detonatoriumi. Galėjo pliūptelėti visa plačioji Rusija. Jau streikavo Piteris. Tambovo mužikai pradėjo šakėmis badyti sužvėrėjusius komisarus. Komunistai privalėjo užgniaužti Kronštato sukilimą. Ir kuo greičiausiai. Viską metę, jie čia sutelkė vadovybę. Sunku buvo tokiam darbui pasiųsti eilinius, o vienų vadų buvo per mažai. Tuomet partija siunčia savo X suvažiavimo delegatus. Šitie neturi kur dėtis, o jei liaudis sukils, tai delegatai nespės išnešti sveiko kailio – Rusijos liaudis, vienintelė tauta, moka nubausti taip, kaip nė viena kita. Vadams ir delegatams Trockis pažada nesuskaičiuojamą galybę ordinų. Tačiau ir šito dar nepakanka. Tada malšinti sukilimą siunčiami didieji partiečiai, tarp kurių buvo ir Kalininas, ir Bubnovas, ir Zatonskis. Į kovą traukia ir pradedantys rašytojai, kuriems pažadamas klasiko titulas. Beje, šitaip žinomu klasiku tapo būsimas SSRS rašytojų sąjungos valdybos generalinis sekretorius, draugas Aleksandras Fadejevas. Deja, net būsimų socialistinio realizmo klasikų neužteko. Tada griebiasi kursantų. Tai buvo tikri karjeristai, kurie visai sąmoningai pasirinko tokią valdžią ir nusprendė karjeros laiptais kopti nepaisydami pralieto liaudies kraujo upių. Na jei šitaip, brolyčiai, vadinasi, nepraleisk progos pasižymėti. Maža to, dar sutelkiama jungtinė divizija... Beje, ją pavadino padugnių divizija. Į šį būrį komunistai surinko visokiausio plauko pašlemėkus, niekadėjus, kuriuos tik rado šalyje ar už jos sienų. Surinko tuos komunistus, kurie prasikalto, apsivogė, prasigėrė, parsidavė, čia buvo ir

komunistų plėšikų, ir komunistų prievartautojų. Padugnių divizijos priekyje stovėjo dezertyras, pasprukęs iš mūšio lauko, išvytas iš partijos už bailumą, išlindęs nežinia iš kokio pogrindžio, Dybenka, šaukdamas: pirmyn, draugai! Jis nepriklauso prie partijos narių. Suprantama, galėjo šio darbo ir nedaryti. Bet vis dėlto jis ėmėsi vykdyti užduotį. Vėl Kronštatą kausto ledas. Vėl atsiveria properšos. Lavonai keliauja po ledu. Tačiau šįkart slėpti tenka ne karininkų kūnus, o tų pačių jūreivėlių lavonus. Kai maištavo Dybenka, atėjo įsakymas eiti į frontą ir kautis, o kai sukyla prieš Dybenką, jis jūreivėlius skandina.

Ypatingojo skyriaus viršininkas Judinas apie Dybenkos drąsą rašė: „Priartėjęs prie Kronštato, 561-asis pulkas atsisakė eiti likusius pusantro varsto ir pulti. Priežastis nežinoma. Draugas Dybenka įsakė sudaryti antrą liniją ir šaudyti visus, kurie traukiasi. 561-ojo pulko vadas imasi represinių priemonių savo raudonarmiečiams pažaboti, kad galėtų priversti juos vėl pulti." Šaudome į savo raudonarmiečius tam, kad priverstume šiuos šaudyti jūreivius. Viena kulkų papliūpa dėl kitos papliūpos, žodžiu, kulkomis gena pirmyn. Nelaisvėn paimti jūreiviai teisiami. Savas proletarinis teismas nagrinėjo kiekvieną bylą atskirai ir 2103 žmones nuteisė myriop (VIŽ. 1991. Nr. 7. P. 64).

Ką jūs sau galvojat – ne taip paprasta ir lengva priimti nutarimą ir pasmerkti mirti. Jei kiekvienai bylai nagrinėti ir nutarimui priimti būtų skiriama visa minutė, per dešimt itin sunkių, įtemptų darbo valandų be jokių pertraukų galima būtų priimti 600 sprendimų nubausti mirtimi... Per dvidešimt valandų myriop būtų nuteista 1200 žmonių... O bausmėms įvykdyti reikėtų... Na dabar patys pabandykite sušaudyti daugiau kaip du tūkstančius žmonių. Taigi taigi...

Po tos didvyriškos akimirkos Dybenka vėl sparčiai ėmė kopti karjeros laiptais, tiesa, tik šuoliai šį kartą buvo „mažesni". Jis turėjo tris ordinus. Tų laikų mastais tai išties įspūdinga – didvyrių didvyris. Bet per visą pilietinį karą jis nepelnė daugiau nė vieno. Per karą jis niekur ir niekaip nepasižymėjo. Pirmasis ordinas įteiktas už Kronštatą. Už baudžiamąją ekspediciją. Už sušaudytus žmones. Ten jokio karo nebuvo. Laivai įšalo ir įstrigo tarp ledo lyčių; iš jų – jokios naudos, nors laivuose buvo itin galingos patrankos, kurios kitu atveju galėjo sugriauti labai efektyvią gynybos liniją. Iš tokių patrankų pliekti į pėstininkus reikštų tą patį kaip šaudyti į žvirblius. Laivuose buvo pakankamai daug mažo ir didelio kalibro patrankų, kulkosvaidžių... Tačiau pilietinis karas – tai ištisa virtinė nesibaigiančių krizių. Kas kartą, kai tik kokia krizė prasidėdavo, iš laivų ir neveikiančių Kronštato fortų gabendavo arkliais, baržomis, rogėmis, sunkvežimiais ir ištisais ešelonais ne tik šovinius, bet ir sviedinius prie Caricyno, Voronežo, Rostovo ir Bataisko, net prie Varšuvos. Kaip tik dėl to ir neturėjo jūreivėliai nei šovinių, nei sviedinių. Beje, jūreiviui nepriklauso net šautuvas. Laivuose šautuvus gaudavo tik sargybiniai.

Dar reikėtų pasakyti ir tai: Kronštate nebuvo maisto produktų. Komunistai įvedė tokią tvarką, jog net duona dingo. Beje, nebuvo ir sviesto, ir cukraus. Piteris badavo. Todėl kartkartėmis maisto produktų atsargos iš Kronštato būdavo vežamos į miestą. Baltijos laivyno ir Kronštato tvirtovės maisto atsargos visiškai išvežtos 1919 metais. Kiek vėliau kai kada į Kronštatą šio bei to atgabendavo. Deja, tik to kiekio nuolatos neužtekdavo. Būtent anų dienų badas ir paskatino žmones sukilti. Jei dar galima būtų nors truputėlį pakentėti, tai sukilimas būtų prasidėjęs po

dviejų ar trijų savaičių, t. y. tada, kai įlankoje ištirpsta ledai. Tokiu laiku sukilęs laivynas galėtų nieko nesibaiminti. Jis būtų labai stiprus, o salos tvirtovės niekas neužkariautų. Tačiau laukti ilgiau žmonės nebegalėjo.

Didieji mūsų karvedžiai, žymieji strategai ir pasižymėjo per šitą baudžiamąją operaciją prieš alkanus jūreivius, kurie neturėjo ginklų ir kulkų. Suprantama, Dybenka buvo tarp jų. Sutelkę dešimt kartų gausesnį būrį, turėdami keliasdešimt kartų daugiau šautuvų, sutriuškino beginklius jūreivius ir susidorojo su maištininkais. Už nežabotą didvyriškumą visi iš partijos išvyti vyrukai buvo priimti į jos gretas. Po ištisų svarstymų ir apmąstymų metų grąžino ir Pavelą Dybenką. Beje, ir atitinkamas pareigas suteikė: divizijos vadas... Baudžiamosios. Pilietinis karas baigėsi, o žmoneliai vis niekaip negalėjo susitaikyti ir pripažinti liaudies valdžią. Čia Dybenka ir vėl pasireiškė. Va tuomet jis užsidirbo du ordinus. Taikiu metu. Baudžiamajame fronte. Šitaip jis tapo legendiniu didvyriu. Su trimis ordinais.

3

1937-ieji komandarmą Dybenką užklupo Kuibyševe; tuomet jis buvo Pavolgio karinės apygardos dalinių vadas. Jo pavaduotoju dirbo korpuso vadas Kutiakovas. Taip, tas pats, kuris po Čiapajevo mirties vadovavo Čiapajevo divizijai.

Atėjo įsakymas suimti Kutiakovą. Dybenka neprieštarauja. Priešingai, jis pasiruošęs padėti čekistams tiesiog kabinete suimti savo pavaduotoją. Kutiakovą areštavo 1937 metų gegužės 13 d.

Lemtingas sutapimas, kad tą dieną, gegužės 13-ąją, Sta-

linas Kremliuje priėmė Tuchačevskį. Apie tai byloja įrašas registracijos knygoje. To, apie ką Stalinas kalbėjo su Tuchačevskiu, niekas nesužinos. Bet tiesiai iš Kremliaus Tuchačevskis traukia į Kuibyševą, kad užimtų Dybenkos kabinetą, kuriame ką tik buvo suimtas Kutiakovas.

Tuchačevskis atvyksta į Kuibyševą tam, kad perimtų Pavolgio karinę apygardą. Atrodo, kad Dybenka atiduoda dalinius. Tačiau pasitraukęs Dybenka neskuba išvažiuoti. Jis dėl nežinomų priežasčių užtrunka Kuibyševe.

Tolesni įvykiai atskleidė, kodėl buvo delsiama. Iš Maskvos Tuchačevskį išsiuntė, kad atitolintų nuo bendražygių ir valdinių, atimtų turimą valdžią. Bet Stalinas nėra toks kvailas, kad atiduotų valdžią Kuibyševe nors trumpam tiesiai į Tuchačevskio rankas. Būtent dėl to Dybenka, atidavęs apygardą, niekur neskuba ir neišvyksta. Jis tarsi apsidraudžia. Tuchačevskis – formalus Pavolgio karinės apygardos vadas. Iš tiesų čia vis dar vadovauja Dybenka. Jei Tuchačevskiui į galvą šautų kokia nereikalinga idėja, planas nepavyktų, nes valdžios vairą vis dar tvirtai laiko ir Pavolgio apygardai komanduoja ne jis, o Dybenka.

Staiga Tuchačevskis suimamas ir išsiunčiamas į Maskvą. Iš paskos važiuoja ir Dybenka – jis teis Tuchačevskį, Jakirą, Putną, Primakovą ir kitus. Suprantama, ir nuteisė. Kartu su Bliucheriu, Alksniu, Belovu ir kitais sėbrais kaltino, demaskavo, smerkė, priėmė sprendimus.

Ir labai didžiavosi tuo, kad juo pasitikėjo. Nuolatos gyrėsi, kad visur dalyvauja. I. Dubinskis prisimindamas rašo: „Iš Kuibyševo atvažiavo Dybenka... Gyrėsi, kaip jis, Dybenka, į kabinetą pašaukė pirmąjį savo pavaduotoją Kutiakovą. Už užuolaidų pasislėpę jo laukė NKVD darbuotojai“ (Ypatingoji ataskaita. P. 201).

4

Kaip karo teorijos specialistas Pavelas Dybenka niekuo nenusipelnė. Jis parašė daugybę knygų: „Carinio laivyno glūdumose“, „Maištininkai“, „Spalis Baltijos jūroje“, „Iš carinio laivyno glūdumų į didįjį Spalį“, „Revoliucingi baltiečiai“ ir kt. Visi šie veikalai pasakoja ne apie karo strategiją ir taktiką, o apie didžius įžymiojo revoliucionieriaus Dybenkos žygdarbius.

Kalėjimo kameroje savo karjerą baigė legendinis karvedys, mąstytojas ir spartuoliško miško kirtimo organizatorius. Tarp kitų kaltinimų draugui Dybenkai pateikė ir girtuokliavimą, ir amoralumą. 1938 metų sausio 25 d. CK VKP(b) nutarime teigiama: „<...> Užuot sąžiningai ėjęs karinės apygardos vado pareigas, Dybenka sistemingai girtuokliavo, degradavo ir moraliai, ir <...>“ Savo laiške Stalinui Dybenka neigė girtuokliavęs. Jis rašė: „Viešbučio „Nacionalis“ tarnautojų įrašai iš dalies yra teisingi, nes aš iš tikrųjų retkarčiais, kai mane aplankydavo pažįstami, leisdavau sau išlenkti kokią taurelę. Tačiau jokių orgijų mes nedarėme.“ Revoliucionieriai žinojo, kur galima išgerti. „Nacionalis“ ir „Metropolis“ – draugiškų pasilinksminimų vieta. O to, kad jis susitepė savo moralinį veidą, Dybenka neneigė. Pas mus šie žodžiai reiškia per didelę meilę svetimoms žmonoms.

Tie, kurie gimė po šitų įvykių, turėtų žinoti: Sovietų Sąjungoje vyravo patys fantastiškiausi kaltinimai pradedant šnipinėjimu Aliaskos naudai ir baigiant velniaižin kokia nesąmone. Buvo tik du kaltinimai, kurie niekados nebūdavo keliami veltui: tų, kurie negirtavo ir pas svetimas žmonas nesišlaistė, girtuoklyste ir amoralumu nekaltino. O jei apkaltindavo, vadinasi, tam priežasčių tikrai pakako.

Beje, dar jam „prisiuvo“ šnipinėjimą. Šnipinėjimas Amerikos naudai – tai išties labai rimtas kaltinimas. Bet ir šiuo atžvilgiu draugas Dybenka nėra be dėmelės. Jo sesuo dėl kažin kokių priežasčių gyveno Amerikoje. Su Amerikos kariniais atstovais Dybenka susitikdavo oficialiai, o asmeniškai bendraudamas ne kartą prašė pagalbos, kad sesuo gautų pašalpą. Suprantama, savo jis pasiekė. Pagaliau vargšo komandarmo sesuo gavo pašalpą.

Rūpintis savo seserimi – šventa pareiga. Tačiau reikia pasirinkti vieną iš dviejų: kurti perversmą Rusijoje ir plėtoti pasaulinę revoliuciją tikint, kad bus sunaikinti visi buržuazijos atstovai ar iš tų pačių buržuazinių elementų kaulyti pinigų.

Dybenka meistriškai derino tokius dalykus: visa savo esybe jis nekentė dvarininkų, kapitalistų, karininkų ir visokių kitokių engėjų, laikė juos didžiausiais kraugeriais, negailestingai naikino griebdamasis keistų priemonių. Visą savo gyvenimą jis paaukojo priešui sutriuškinti, kupinas pykčio demaskavo jį nemirtinguose savo kūriniuose, ruošė kariuomenės dalinius išsivaduojamajam karui pasaulio mastu. Tuo pačiu metu jis iš tų vampyrų kaulijo pinigų tam, kad pramisti galėtų jo giminaičiai.

Rusijos liaudžiai jis sukūrė tokias gyvenimo sąlygas, kad nė musė negalėtų pabėgti – visas sienas saugojo geležinė uždanga. Tačiau savo giminėlę jis išgabeno ir įtaisė užsienyje. Įdomu būtų žinoti, kaip gimtoji mūsų valdžia reaguotų į paprasto gamyklos darbininkėlio ar kokio menko eilinio, prašančio kapitalisto pinigų, elgesį? Leningrado karinės apygardos vadas nesigėdijo ir nesikuklino.

Dybenka visą Rusiją užliejo krauju tam, kad visi tik geriau gyventų, o priėjo prie to, kad jis, liaudies komisaras, karinės apygardos vadas, liaudies komisaro pavaduotojas, negali (o gal ir nenori) padėti tikrai savo seseriai.

Užteks jai gyventi tarp priešų! Kuo greičiau reikia paimti iš kapitalistinio pragaro ir atgabenti į klestintį mūsų rojų! Ir baigtas kriukis!

5

O dabar imkim ir įsivaizduokim, kad esam Amerikos žvalgai, ir į klausimą dėl pašalpos vargšei seseriai pažvelkim skvarbiu žvalgybininko žvilgsniu.

Žvalgyboje sunkiausia rasti žmogų, kuris nesunkiai galėtų gauti slaptų dokumentų ir sužinoti paslapčių. Apie tave nuolat zuja tūkstančiai žmonių ir nežinai, kuris iš jų turi leidimą naudotis slapta informacija. Šiuo atveju toks klausimas visiškai neaktualus. Jeigu mes būtume amerikiečių žvalgai ir prieš mus sėdėtų Leningrado karinės apygardos vadas, antro rango komandarmas Dybenka, tai nebūtų jokių sunkumų – jis tikrai gali prieiti prie slapčiausių popierių.

Bet kaip jį pasiekti, kai jis kasdien pro šalį skrieja sėdėdamas didelėje juodoje mašinoje, apsuptas asmens sargybinių? Kaip iki jo prisikasti, kai jis gyvena specialaus namo specialiame bute? Atostogauja ir laisvalaikį leidžia specialiuose vasarnamiuose. Geria ir valgo specialiuose restoranuose. Nevaikšto po parduotuves. Jam viską į namus atgabena. O jei kartais ir užsuka į kokią krautuvėlę, tai ji, žinoma, speciali. Kur jį galima sutikti, jei jis revoliucinę savo sveikatą taiso tik specialiose sanatorijose? Suprantama, žuveles gaudo specialiuose vandens telkiniuose, briedžius medžioja specialiuose rezervatuose. Nė žingsnio jis nežengia be asmens sargybinių.

Tačiau proga pasitaikė: karinė amerikiečių delegacija susitiko su draugu Dybenka. Kontaktas įvyko. O kaip žval-

gas (įsimaišęs tarp delegacijos narių) per oficialias derybas gali pereiti prie asmeninių reikalų? Kaip raudonąjį karvedį iškvosti ir sužinoti jo polinkius, silpnybes, interesus ir pomėgius? Tuomet, kai norime pagauti voverę, paberiame riešutėlių, paukštelį – grūdelių, beždžionėlę – pakabiname bananų. Geras žvalgas nejučia privalo suvokti, kam kokį masalą pakišti, pavyzdžiui, filatelistui reikia nepaprasto, reto ženklo, numizmatui – sudilusio senovinio skatiko... O kaipgi sužinoti, ko trūksta draugui Dybenkai? Čia vargti ir nereikia – jis pats noriai pasipasakoja. Jis garsiai pareiškia kapitalistų delegatams, kad jam reikalingi amerikietiški pinigėliai. Šlamantieji. Žalieji. Doleriai. Baksai.

Norint užverbuoti masalą būtina taip pakišti, kad žmogus neįsižeistų, neišsigąstų ir jokiu būdu neimtų įtarinėti. Jei kvailas karšis savo menku proteliu suvoktų, jog kartu su slieku gali užkibti ant kabliuko, tai, be abejonės, to slieko nė nepaliestų.

Tokiu atveju draugas Dybenka nekelia jokių rūpesčių. Jis ne tik atvirai aiškina, kokio masalo jam reikia, bet ir drąsiai pareiškia, kad pasitenkins net menkiausiu gružu. Ir nereikia su juo šitaip žaisti, nereikia ratais ant pirštų galų cipenti ir baimintis įžeisti. Jis pats prašo duoti!

Amerikos generolai nesiliovė stebėtis: revoliucijos didvyris, Lenino liaudies komisaras, Leningrado karinės apygardos vadas savo sesutei padėti negali.

Galiu duoti galvą nukirsti, kad amerikiečiai apie tokią verbavimo galimybę negalvojo, o ką jau kalbėti apie bandymą šitaip daryti. Ak, kad taip į jo vietą mano rezidento pavaduotoją, jaunesnįjį lyderį, nepakartojamą virtuozą. Nespėtų Dybenka ir mirktelėti, o būtų jau užverbuotas. Nereikėtų niekur ir eiti, pakaktų net to vieno kabineto. Suprantama, matant sargybai ir vertėjams. Apsisuktų taip mitriai kaip

įgudęs kišenvagis: ištrauktų storą, pinigų prikimštą piniginę iš pat panosės ir niekas nė nepastebėtų. Žinoma, to verbavimo niekas nesuprastų ir neįtartų. Įskaitant ir patį verbuojamąjį. Ir tik paskui spurdėtų lyg žuvis, prarijusi kabliuką...

6

Dabar jau visai nesvarbu, ar komandarmas Dybenka buvo amerikiečių šnipas ar ne. Svarbiausia yra tai, kad jis galutinai subrendo kaip verbavimo objektas. Beje, net ir „perbrendo". Bet kuris užsienietis jį jau galėjo „sudoroti", reikėjo tik užmesti kabliuką. Būtų visiškai pakakę atsitiktinio kontakto, menko susitikimo.

Už finansinės pagalbos vargšo revoliucionieriaus seseriai atsiveria gili bedugnė. 1917-ųjų spalio mėnesį į valdžią prasimušė tikri juodnugariai. Didieji strategai, panašūs į Dybenką, nežinojo, kas yra sąžinė. Be abejonės, nei revoliucinis, nei klasinis, nei proletarinis, nei nacionalinis pasididžiavimas jiems nebuvo būdingas, galima sakyti, kad tokio dalyko jie ir nežinojo. Tokie tipeliai nė kiek nesigėdijo kreiptis į priešą su žeminančiu prašymu. Ir kreipėsi nė nemirktelėdami. Kibo prie kiekvieno užsieniečio kaulydami: gauk tą, parūpink aną. O prašyti juk nevalia. Prašytojas visuomet atskleidžia silpnąsias savo savybes. Aukšto rango prašytojas, galintis bet kada žvilgtelėti į slaptus valstybės popierius, sužinoti valstybines paslaptis – tikras lobis šnipams ir žvalgams.

Beveik visi mūsų viduriniosios grandies vadai tapo prašytojais. Sukūrė tokį savo ūkį, tokią ekonomiką, kad negamino visiškai nieko padoresnio, išskyrus tankus ir lėktuvus. Jie neturėjo nė kruopelytės sąžinės ir kaulijo kažkokių batų žmonai, prašė šio bei to dar kažkam...

Puikiai žinome geležinę taisyklę: netikėk, nebijok, neprašyk! Deja, mūsų didžiavyriai nežinojo nei tokių taisyklių, nei principų.

Tuo tarpu Stalinas rengė šalį ir kariuomenę karui. Ir reikėjo visai vadovaujančiai šutvei gerai išaiškinti, kad toks ar panašus elgesys bus įvardijamas kaip šnipinėjimas. Be to, tokie dalykai turės ir atitinkamų padarinių.

Draugas Stalinas meistriškai pasinaudojo situacija ir Dybenkos pavyzdžiu aukščiausiems vadovaujantiems darbuotojams pademonstravo, kad šitaip elgtis nedera.

Visi gerai suprato draugą Staliną.

Valymo rezultatas: Stalinas ne tik sunaikino šnipus bei potencialius žvalgus tarp aukščiausiosios karinės vadovybės, bet ir sužlugdė nesankcionuotus asmeninius kontaktus, parodė, kad Sovietų Sąjunga virto sudėtingiausia šalimi, kad bet kurios priešų žvalgybos turės sunkiai dirbti norėdamos ką nors pasiekti.

7

Tokių kaip Dybenka mes dar turėsime nesuskaičiuojamą daugybę. Tačiau buvo tik vienas, kurį galima būtų pavadinti Pavelo Dybenkos antrininku ar tiesiog dvyniu broliu. Jie abu žengė visais Centrobalto laipteliais, kartu žvėriškai siautė Baltijos uostuose. Jie nesunkiai pasiekė svaiginamų aukštumų, turėjo nuostabias antrąsias puses, kurios pačios nuo jų pabėgo tada, kai šiedu atsidūrė dugne. 1992 metų kovo 25 d. „Literaturnaja gazeta" numeryje rašoma: „Nevykęs literatas, pasirinkęs partinį slapyvardį pagal liūdnai išgarsėjusį Dostojevskio herojų, velnio apsėstų ir baisybes krečiančių revoliucingų jūreivių vadas, aklas slapčiausių Lenino pavedimų vykdytojas

Raskolnikovas buvo „idėjos žmogus" ir partijos karys. Jis nesuprato nei humoro, nei loginio mąstymo, bet kokio darbo griebdavosi nė nesvarstydamas, lyg fanatikas atlikdavo užduotį ir būdavo pasirengęs vadovauti jūreivių marodierių būriui, plėšiančiam dvasininkų namus, niokojančiam svetimą turtą. Jis pats be skrupulų galėjo išversti bolševikų itin nekenčiamo „liberalaus ir profesoriško" laikraščio „Ruskije vedomosti" redakciją, išvaikyti Steigiamąjį susirinkimą, paskandinti Juodosios jūros laivyną Novorosijske, vadovauti Baltijos laivynui, redaguoti ir leisti žurnalą, vadovauti leidyklai ir galiausiai... menui apskritai<...>"

Stalinas labai gerai išmanė, ką į kokias pareigas skirti. Laivyno vadą Raskolnikovą – vadovauti menui. Čekistą Frinovskį – vadovauti laivynams. Tai ne vien tik Stalino humoras, bet ir išbandymas. Kiekvieną minutę būti pasirengusiam vadovauti, bet kam komanduoti, kad tik stovėtum prie valdžios vairo. Jis rodė nežabotą trauką turėti bent menkiausią valdžią. Stalinas nuolatos ieškojo pačių neprincipingiausių, nedoriausių, pačių gobšiausių, bet kokia kaina trokštančių valdžios ir šaudė. Jis tokius naikino. Juk galėjo Frinovskis atsisakyti, pasiteisinti: aš atseit niekad nebuvau laive, negalėsiu ir nesugebėsiu vadovauti. Bet kur tau! Frinovskis ir nagais, ir dantimis griebiasi to posto, nė nemano kam nors užleisti tokią svarbią kėdę. O po trijų mėnesių draugas Stalinas ir sako: tu jau per daug aukštai užsiropštei, nebesugebi susidoroti, užteks...

Dybenka irgi iš to paties molio drėbtas: neturi reikšmės kam vadovauti, svarbiausia – vadovauti.

Būtent dėl to draugas Stalinas ir nusprendė dar kartą Dybenką patikrinti. Jis davė tokį įsakymą kaip ir Frinovskiui, tik visiškai priešingą. Čekistui Frinovskiui liepė vadovauti laivynui, o pirmąjį liaudies komisarą kariniams ir

jūrų reikalams paskyrė miško kirtimo vadovu, t. y. komanduoti „zekams“. Ir pakalikas Dybenka beatodairiškai paklūsta savo ponui, kad tik gautų nors kiek aukštesnį postą. Jam visai nerūpi, ką reikės daryti: ar vadovauti lageriams, ar šaudyti liaudį, ar naikinti priešus, kad tik vilkas būtų sotus.

Pradėjo jis kaip galvažudys, plėšikas, o baigė kaip konvojininkas. Jis įsivaizdavo esąs tikras maištininkas.

Savo dieneles jis baigė būdamas „vertuchajus“ (kalinių žargonu kalbant).

Žmonės šneka, kad, jei 1941 metais Dybenka būtų buvęs gyvas, neprilygstamu savo talentu ir strateginiu mąstymu būtų prie Pskovo ir Narvos sustabdęs 4-ąją vokiečių tankų armiją, vadovaujamą generolo pulkininko Gepnerio. Ginčytis dėl tokių teiginių neketiname. Nėra jokių abejonių, kad kovos patirtį, įgytą tose vietose, jis turėjo. Vietos gerai žinomos...

Aštuntas skyrius

Apie raudonuosius ir raitelių pirmosios karius

> Tik žmonės atsisako kovos, jei aplinkybės verčia juos kovoti, kaip kad jie puola tuoj pat kovoti skatinami garbės troškimo.
>
> *N. Makiavelis.*
> Mintys apie pirmą
> Tito Livijaus dekadą.

1

Oficialūs šaltiniai teigia, kad Stalinas rėmėsi kavaleristais, o Tuchačevskį palaikė techninių kariuomenės dalinių atstovai: tankistai, lakūnai, artileristai.

Iš tikrųjų tai įvyko ne visai taip. Tiesą sakant, buvo visiškai ne taip. Tuchačevskis irgi rėmėsi kavaleristais. Tik jį palaikė visai kiti kavaleristai.

Pilietinis karas buvo manevrų karas, o pagrindinė smogiamoji ir manevrinė jėga – kavalerija. Plytėjo bekraščiai toliai, neaprėpiamos erdvės, nebuvo vientiso fronto, o jei toks ir buvo, jį galima buvo be vargo apeiti ar kažkaip jo išvengti, o paskui smogti iš užnugario. Kavalerijos eskadronai, pulkai, brigados, divizijos, korpusai ir gausios raitosios armijos šitai ir darė. Kad ir kaip norėtų, pėstininkai pirmi negalėjo įžengti į miestus ir kaimus ir juos užimti. O kai prireikdavo trauktis, pavyzdžiui, prie Varšuvos, kavaleristų divizija galėjo daug sparčiau išnešti kailį negu

šaulių divizija. Pėstininkų vadas miškuose ir pelkėse prarasdavo žmones, palikdavo patrankas ir kulkosvaidžius, o kavaleristai šuoliuodavo ant žirgų nieko neprarasdami ir nepalikdami. Ordinus pirmiausia gaudavo kavaleristai, t. y. jie pirmieji stodavo į eilę ordinams gauti ir gaudavo jų daugiausiai.

Be to, visiškai suprantama ir tai, kad kavaleristų vadai turėjo daug daugiau progų pasireikšti. Dėl to po pilietinio karo būtent jie užėmė svarbiausius Raudonosios darbininkų ir valstiečių armijos postus. Po Antrojo pasaulinio karo šitaip į valdžią atėjo tankistai.

Tačiau raudonoji kavalerija, kaip ir visi kiti daliniai, buvo nevienalytė. Šitaip būna visur ir visada, tai būdinga ir įvairiems judėjimams – išryškėja nesutariančios grupės: bolševikai ir menševikai, SS ir smogikai, stalinistai ir trockininkai.

Per pilietinį karą susiformavo trys pačios galingiausios jėgos – kavalerijos junginiai:

pirmoji raitelių armija,

antroji raitelių armija,

raudonieji kazokai.

Žinoma, atitinkamai atsirado ir trys kavalerijos vadų grupuotės. Jei jums patinka, tą laiką galite vadinti trijų kavalerijos mafijų laiku. Suprantama, galima sugalvoti ir kitokį pavadinimą, bet esmė nė kiek nepasikeis. Viską geriausiai paaiškina tai, kad buvo trys vadų grupės, kurios ir skirstė žmones į saviškius ir į priešus. Šiose trijose grupuotėse dėjosi tie patys dalykai: kova nerimo ne tik grupėje, bet ir tarp grupių. Antrosios raitelių armijos grupuotę bendromis pastangomis šiaip taip iš žaidimo išspyrė, lyderius paskelbė priešais ir sunaikino.

Išliko du klanai: pirmosios armijos raiteliai ir raudonieji kazokai.

Kai kurie antrosios raitelių armijos vadai po sutriuškinimo išvertė kailį ir prisidėjo prie pirmosios raitelių ar raudonųjų kazokų. Pavyzdžiui, vienas iš buvusių antrosios raitelių armijos vadų Oka Gorodovikovas prisiminė, kad savo karjerą pradėjo baudžiamojoje pirmosios raitelių armijos brigadoje. Gorodovikovas apsiskelbė esąs tikras pirmosios raitininkas, o apie tarnybą antrojoje raitelių armijoje daugiau niekad nė neprabilo.

2

Draugas Stalinas per pilietinį karą pasirodydavo ten, kur veikė pirmoji raitelių armija. Jos vadus Stalinas jau pažinojo anksčiau, dar tuomet, kai šios armijos nebuvo. Kartu su Budionu jis 1918 metais kovėsi Caricyne, būsimajame Stalingrade, o Vorošilovą pažinojo iki Spalio perversmo. pirmosios raitelių armijos žmones Stalinas ne tik pažinojo iš veido, bet ir parinko, rėmė ir skyrė į tuos postus. Dėl to pirmoji raitelių armija ir mylėjo draugą Staliną. 1922 metais Stalinas užėmė itin keistai pavadintą postą – Generalinio sekretoriaus. Ne prezidentas, ne pirmininkas, o sekretorius, kaip pats savo dukrai laiškuose rašė, sekretorėlis. Tiesa, draugas Leninas greitai suvokė, kad „tapęs generaliniu sekretoriumi draugas Stalinas į savo rankas paėmė milžinišką, neaprėpiamą valdžią." Beje, ši valdžia buvo labai keistai įvardyta – vadovaujančių kadrų įskaitos ir paskirstymo skyrius. Draugas Stalinas mokė, kad viską lemia kadrai, ir vykdė tai, ką mes šiandien vadiname „kadrų parinkimu ir skirstymu". Ir atsitiko taip, kad labai sparčiai taip mylimos Stalino pirmosios raitelių armijos veteranai užėmė pačius aukščiausius karinės valdžios postus. Jie itin draugiškai susitelkė, galima sakyti susivienijo ir neketino į savo valdas

įsileisti nė vieno svetimo. Apie pirmosios raitelių grupuotės galią galima spręsti iš jos pirmtakų gyvenimo. Sovietų Sąjungos maršalai K. Vorošilovas, S. Budionas, S. Timošenka, armijos generolai I. Apanasenka, A. Chruliovas ir daugelis kitų. Sovietų Sąjungos maršalas, gynybos ministras A. Grečka irgi priklausė prie tos pačios kompanijos. Jis buvo Sovietų Sąjungos gynybos ministras iki 1976 metų. Taigi, nuo 1920-ųjų iki 1970-ųjų vidurio šitas klanas turėjo neaprėpiamą valdžią kariuomenėje.

Suprantama, raudonieji kazokai irgi turėjo pakankamai stiprų ir įtakingą branduolį. Iš raudonųjų kazokų būrio atsirado Sovietų Sąjungos maršalas P. Koševojus, tankų ir šarvuočių kariuomenės vadas P. Ribalka, ryšių kariuomenės maršalas I. Peresipkinas, aviacijos maršalas S. Chudiakovas, armijos generolas A. Gorbatovas, generolas pulkininkas F. Žmačenka ir daugelis kitų. Reikia tik nepamiršti, kad tai buvo jaunesni kazokų atstovai, o svarbiausius, pagrindinius kazokų lyderius išskerdė tikrąja šio žodžio prasme. Išliko tie, kurie užėmė žemesnius tarnybinius laiptelius, tie, kurie pasidavė ir pakluso pirmosios raitelių kariuomenės spaudimui.

Pirmosios raitelių kariuomenės grupuotė nugalėjo. Šiandien mes šituo nė kiek neabejojame. O anuomet, trečiąjį ir ketvirtąjį dešimtmetį, kovos baigtį nuspėti buvo išties sunku. Virė tikra kova, pirmosios raitelių kariuomenės šutvė pašalino visus nereikalingus. Būtent tai ir nepatiko raudoniesiems kazokams.

3

Ten, kur kovėsi raudonieji kazokai, sukiojosi ir draugas Trockis. Ir Tuchačevskis. Žinoma, ir Jakiras. Draugas

Trockis iš tiesų pasistengė ir daugumą raudonųjų kazokų vadų išrinko, ilgai rėmė ir skirdavo į tam tikras pareigas pats.

Dviejų kavalerijos grupuočių vadai nesutarė ir kovojo dėl daugelio dalykų, tarp kurių, be abejonės, buvo ir ideologinis frontas. Pirmosios raitelių kariuomenės vadai įrodinėjo, kad būtent jie laimėdavo visas kovas ir mūšius. Apie tai raudonieji kazokai turėjo savo nuomonę.

Pirmosios raitelių kariuomenės atstovai nė kiek neabejojo, kad visus pilietinio karo frontus organizavo ir įkvėpė protingiausias ir sumaniausias iš visų išminčių – draugas Stalinas. Šituo raudonieji kazokai labai abejojo. Visos kovos vyko nė dėl garbės, bet dėl valdžios.

Pirmosios raitelių kariuomenės galvos, gavusios valdžią, manė, kad kurį laiką vertėtų aprimti ir užsiimti šalies vidaus reikalais, daryti čia tvarką. Tačiau nepatenkinti raudonieji kazokai veržėsi į mūšį trokšdami apdovanojimų ir siekdami aukštų postų: revoliucija tęsiasi! Pirmyn, draugai!

Akivaizdi istorinė paralelė: 1933 metų vasarį Vokietijoje nugalėjo socialistinė revoliucija. Į valdžią atėjo darbininkų klasės partija, vadovaujama Adolfo Hitlerio. Nesutarimai ir vienybės stoka greit išryškėjo tarp Vokietijos proletarų. Revoliucija niekaip negali visiems savo lyderiams duoti aukščiausių valstybinių postų. Revoliucionierių nugalėtojų visados kur kas daugiau negu ministrų portfelių. Bet kokia revoliucija „pagimdo" nepatenkintų ir įžeistų kovotojų.

Tie vokiečių darbininkų klasės lyderiai, kurie atsisėdo į svarbiausias valdžios kėdes, buvo visiškai ramūs, nes manė, kad revoliucija baigta. Jų vadas buvo Hitleris. O vargšai nuskriaustieji pareiškė, kad revoliucijos tikslai dar nepasiekti, kad revoliuciją reikia plėsti toliau, tęsti ar net įvykdyti antrą. Nuskriaustųjų lyderis buvo Ernstas Remas.

1933 metų birželį Remas proletariniame žurnale „Nationalsocialistische Monatshefte“ išspausdino straipsnį apie būtinybę įvykdyti antrą revoliuciją.

Hitleris tučtuojau jam atsikirto. 1933 metų liepos 1–3 d. įvyko vyriausiosios SS ir SA vadovybės posėdis. Per posėdį Hitleris itin griežtai pareiškė, kad socialistinė revoliucija Vokietijoje įvykdyta. Tų pačių metų liepos 6 d. imperijos vietininkų susirinkime, kuris vyko Berlyne, jis dar kartą pabrėžė, kad socialistinė revoliucija baigta ir „reikia laisvą revoliucijos tėkmę nukreipti į tvirtą evoliucijos vagą“.

Tačiau Remas, be abejonės, priešinasi. Jam pritaria gausios revoliucionierių masės. Nė vienas nenori ilgėliau užtrukti ten, kur yra dabar, kiekvienas slapta trokšta ir viliasi aukštesnio posto. Taigi dėl to daugumai revoliucionierių patinka Hitlerio lozungas ir jie pritaria.

Tą nepatenkintųjų, nuskriaustųjų būrį, kuris veržėsi prie valdžios vairo, Hitleris privalėjo pažaboti... Revoliucinį įkarštį reikėjo būtinai atvėsinti. Hitleris turėjo sunaikinti nepatenkintųjų vadus tam, kad šie nenugalėtų, nes jiems laimėjus atsirastų nauji nuskriaustieji, kurie reikalautų tęsti revoliuciją ar pradėti trečią. Kažkas turėjo padėti tašką ir sustabdyti šį procesą.

Tokie patys ar labai jau panašūs dalykai dėjosi ir pas mus. Žmonių poreikių tenkinti išties negalima. Patenkinus vienų poreikius, atsiranda kitų poreikiai. Žodžiu, pasaka be galo. Revoliucija įvykdyta, bet dalyvių minios nepatenkintos savo padėtimi. Pilietinio karo pabaigoje kažkas gavo divizijos vado kėdę, nors iš tikrųjų gviešėsi korpuso vado pareigų... Kitas turėjo džiaugtis korpuso vado valdžia, nors visiškai pelnytai privalėjo užimti daug aukštesnį postą... O kai kas pasipuošė liaudies komisaro kariniams ir jūrų reikalams munduru... Suprantama, tokios pareigos

šito žmogaus netenkino. Tai buvo Levas Trockis. Jis itin garsiai pabrėžė, kad revoliucija turi tęstis, privalo būti permanentinė. O visi tie, kuriuos jis rėmė ir iškėlė – nuo Tuchačevskio, Primakovo ir kiek žemesnius postus užimančių bendražygių – susižavėję pritarė vado lozungui.

Vienas iš raudonųjų kazokų vadų, Ilja Dubinskis, parašė gausybę knygų apie kazokus ir jų gyvenimą: „Geležiniai kovotojai", „Sovietų šarvai", „Kavalerijos reidai", „Persilaužimas" ir kt. Beje, tarp jo kūrinių yra ir knyga „Sukilusi Indija". Raudonieji kazokai, Trockio šalininkai, niekaip nenustygo ir veržėsi ginti pavergtą Indiją. Savo problemų jiems neužteko. Jie vis troško kam nors padėti, ką nors išvaduoti. Raudonųjų kazokų ir Trockio idėjos visiškai sutapo. Beje, net iki menkiausių smulkmenų. Trockiui kazokų noras nebuvo svetimas, jis irgi siūlė suformuoti raitininkų būrį ir pasiųsti jį į pagalbą sukilusiems indų broliams. Suprantama, tą patį galvojo ir draugas Tuchačevskis. Žinoma, ir draugas Jakiras.

Tuchačevskio byloje nieko nesuprasime, jei pamiršime, kad jį išrinko ir paskyrė Leninas su Trockiu. Tuchačevskis, kaip apskritai visi trockininkai, beje, ir kaip kai kurie raudonieji kazokai, laikė save nuskriaustu, nustumtu ir išgrūstu. Kovodamas dėl valdžios Tuchačevskis pasirinko nuskriaustuosius ir tikėjosi jų pagalbos...

Vieną kartą Stalinas privalėjo su nuskriaustaisiais pasielgti taip, kaip Hitleris padarė su Remu ir itin revoliucingais jo sekėjais.

4

Dabar reikėtų susipažinti su kai kuriais raudonaisiais kazokais.

Vitalijus Primakovas. Gimė 1897 metais pasiturinčioje šeimoje. 1915 metais gimnazistas Primakovas sulaukė šaukiamojo amžiaus, bet į karą eiti visiškai netroško. Jis sumąstė labai originalų būdą, kad išvengtų tarnybos: ėmė nė kiek nesislėpdamas, netgi demonstratyviai platinti antikarinius lapelius. Šis strategas, kaip ir Dybenka, kilęs iš pacifistų. Valdant draugui Stalinui jį paprasčiausiai viešai pakartų už tokius darbelius. Žiaurus, negailestingas carinis režimas pasitenkino tuo, kad gimnazistą Primakovą išsiuntė į gilų užnugarį. Į Sibirą. Žlugus monarchijai, „atsikandęs" gyvenimo užnugaryje Primakovas grįžta apgaubtas kovotojo ir revoliucionieriaus šlovės. 1917 metų spalio mėnesį jis vadovavo vienam iš raudonosios gvardijos būrių, kuris šturmavo Žiemos rūmus. 1918 metų sausį Primakovas suformavo raudonųjų kazokų pulką ir tapo jo vadu. Dabar jis jau buvo ne pacifistas. Gana greit raudonųjų kazokų būrys virto brigada, vėliau – divizija, o dar po kurio laiko – korpusu. Taigi draugas Primakovas vadovavo pulkui, brigadai, divizijai, pirmajam raudonųjų kazokų raitelių korpusui. 1988 metų spalio 1 d. „Krasnaja zvezda" rašo: „Jis buvo griežtas, o kai reikėdavo – negailestingas." Iš kito sakinio galima suprasti, kad ir tuomet, kai visai nereikėdavo, jis irgi būdavo žiaurus, t. y. negailestingas: „Buvo teisiamas VCIK teismo už sauvaliavimą – savavališką banditų sušaudymą." Mes gerai žinome, ką mylima mūsų vyriausybė vadino banditais. O tam, kad už tokias smulkmenas patektum į VCIK teismo rankas, reikėjo itin uoliai pasižymėti. Primakovas parodė savo uolumą. Mylima vyriausybė atleido kovotojui Primakovui už žiaurų siautėjimą ir savavališką susidorojimą.

1922 metais įvyksta Genujos konferencija. Sovietų Sąjunga papuolė į labai keblią padėtį: pasaulinė revoliucija žlugo, šalis suniokota, sugriauta, reikia imtis atkuriamųjų

darbų, pradėti tvarkyti ir, kaip sakė didysis vadas draugas Leninas, „taikiai sutarti" su buržuazija. Leninas manė, kad visai neblogai būtų pačiam vykti į Genują su ištiesta ranka. Jis norėjo kapitalistų prašyti pinigų. Raudonieji Primakovo kazokai skubiai telegrafavo: „Draugas Leninas gali atvažiuoti į Genują, bet tik tada, kai čia įžygiuos Raudonoji armija."

Po pilietinio karo Primakovas ėjo keletą vadovaujančių ir diplomatinių pareigų, buvo korpuso vadas, karo atašė Afganistane ir Japonijoje. 1930 metais, grįžęs iš tolimų kelionių, išleido knygą „Afganistanas ugnyje". Knygos idėja buvo tokia: atėjo momentas, delsimas prilygsta mirčiai, reikalinga tarptautinė pagalba, būtina skubiai įvesti tam tikrą skaičių karių, nes priešingu atveju mus užpuls. Apie milijonus badaujančių ir mirštančių Ukrainos valstiečių Primakovas sakė, kad tai klasinių priešų išsigalvojimas. Į pranešimus apie badą jis atsakė eilėraščių ciklu:

O dabar laukų platybėj,
Prie bekraštės jūros
Darbas žydi stepių platumoj,
Darbo liaudis čia gyvena
Traukdama skambias dainas...

Ir toliau panašiai: gyventi pasidarė ir geriau, ir linksmiau. Be eilėraščių, jis rašė ir prisiminimų knygas, kurių pagrindinė mintis buvo tokia: pilietinį karą laimėjo raudonieji kazokai ir draugas Primakovas, gabus vadas ir genialus strategas. Veikalų apie strategiją ir taktiką jis nerašė.

1935 metais korpuso vadas Primakovas paskiriamas Leningrado apygardos vado pavaduotoju. Jis buvo visiškai įsitikinęs, kad su juo pasielgė labai neteisingai. Protestuodamas nešiojo ne tris jam suteiktus rombelius, bet keturis – antro rango komandarmo antpečius. Beje, tokį mun-

durą jis dėvėjo net eidamas į Stalino kabinetą. Taigi imkim ir įsivaizduokim: kažkoks generolas pulkininkas pasidirbo maršalo žvaigždelę, nušveitė ją iki blizgesio, kad net akys raibsta, pasikabino ir taip pasidabinęs pasirodė aukščiausiajai šalies vadovybei demonstruodamas savo nepasitenkinimą užimama padėtimi. Arba kitas atvejis: kažkoks pulkininkas įsimanė ir prisisiuvo prie savo kelnių generolo „lampasus", o paskui nuėjo pas viršininką skųstis, kad jį nuskriaudė, nors jis tikrai vertas daug aukštesnio posto. Būtent šitaip ir elgėsi korpuso vadas Primakovas.

Į tokius akibrokštus draugas Stalinas per daug nereagavo, žiūrėjo atlaidžiai. Jis net nė karto nepabarė – tegu vaikelis nors truputėlį pasidžiaugia...

5

Įdomus ir dar vieno raudonojo kazoko portretas.

Oficialūs Kremliaus šaltiniai jį aprašo šitaip: „Dmitrijus Šmidtas, bebaimis karys, narsiai grūmėsi įvairiuose frontuose tarp raudonųjų kazokų korpuso kovotojų, po karo vadovavo jo divizijai. Trečiąjį dešimtmetį buvo itin uolus trockininkas. Buvęs partizanas, narsus ligi kaulų smegenų, Šmidtas nedaug dėmesio skyrė stabams ir dievukams. Provokacinis Trockio pašalinimas iš partijos XV suvažiavimo išvakarėse jį baisiai įsiutino. Jis atidundėjo į Maskvą ir per vieną iš suvažiavimo pertraukų užsipuolė Staliną. Įsisiautęs į čerkesę, pasipuošęs galvą aukšta kailine kepure, nė kiek nesibaimindamas jis priėjo prie generalinio sekretoriaus, sočiai ir riebiai išsiplūdo, galiausiai tarsi išsitraukdamas nematomą kardą mostelėjo ir pagrasino: „Žiūrėk man, Koba, ausis nurėšiu!" Stalinas neturėjo

kur dėtis ir privalėjo nuryti šį viešą įžeidimą" (*Rapoportas V. ir Aleksejevas J.* Tėvynės išdavimas. Londonas, 1989. P. 293).

Toks išsišokėliškas elgesys iš tiesų būdingas Šmidtui. Po ano įvykio, beje, kaip ir po dar kitų išsišokimų, liūdnų padarinių nebuvo. Priešingai, 1935 metais Dmitrijus Šmidtas gavo divizijos vado postą, nors tuomet vadovavo tik brigadai.

Ilja Dubinskis, raudonųjų kazokų dainius, ketvirtajame dešimtmetyje vadovavo 4-ajai tankų brigadai Kijeve, o Dmitrijus Šmidtas – kaimyninei 8-ajai mechanizuotai brigadai. Dubinskis pasakoja, kaip tais laikais gyveno proletarinis pulko vadas: „Aš gavau butą name, esančiame prie Franko teatro, tiesiog virš Šmidto būsto. Kažkadais šiuose prašmatniuose butuose, papuoštuose gražiais parketo raštais, lubų lipdiniais, įspūdingomis olandiškų koklių krosnimis, gyveno Kijevo įžymybės" (Ypatinga sąskaita. Maskva, 1989. P. 120). Suprantama, Šmidtui šito dar negana. „Jis jautėsi esąs nuskriaustas" (ten pat, p. 208). Visiškai netoli, Vyšgorode, buvo įsikūrusi stovykla, kur paprastose palapinėse spietėsi nuskriaustojo Šmidto raudonarmiečių brigados, o mediniuose nameliūkščiuose – vadai. Dubinskiui irgi duodamas medinis namelis. „Šitos palaikės lūšnos niekaip negalėjai palyginti su gerai įrengtu mediniu Šmidto kotedžu, kuriame buvo visi patogumai: vandentiekis, balkonas antrame aukšte ir net nedidukė nuosava šaudykla" (ten pat, p. 120). Beje, kad ir kur atsiduria raudonasis kazokas Dubinskis, visur jo draugužiai įsikuria labai patogiai tikrąja šio žodžio prasme. Štai, pavyzdžiui, jis lankosi pas divizijos inžinierių S. Bordovskį, kurio butas yra Maskvoje, Arbate. Jis rašo: „Duris atidarė pats šeimininkas. Palydėjo mus į svetainę, kurią tikrai neklysdamas galėtum pavadinti maniežu" (ten pat, p. 124). Žinoma, aš nepriešta-rauju ir nieko negaliu pasakyti apie ištaigingus butus ir vasaros rezidencijas su balkonu ir šaudyklomis. Iš tiesų aš pats žaviuosi erdviais ir prabangiais butais. Draugai vadai ir kar-

vedžiai, turėkite sau į sveikatą ir baseinus, ir pirtis butuose, tą ypač mėgo draugas Vacietis, turėkite sodininkus ir medžioklinių šunų prižiūrėtojus, kokių turėjo draugas Tuchačevskis, o jei jau turite, tai nevaidinkite ir neapsimeskite esą uolūs kovotojai už visišką lygybę.

6

Raudonųjų kazokų biografijas galima tęsti be galo ir be krašto, bet vaizdas bus labai panašus: visi nuskriaustieji. Jie ypač mėgo valdžią ir prabangų patogų gyvenimą. Juos greitai nustūmė nuo arenos ir jie, apnikti bejėgio pykčio, prikrėtė begalę kvailysčių. Didelio proto nereikia, kad įsivaizduojamu kardu mosuotum Stalino panosėje, plūstumeis ir pažadėtum nurėžti vado ausis. Priešingai, anas įvykis labai akivaizdžiai įrodo, kad nuskriaustasis Šmidtas proto apskritai neturėjo. Jei gali nupjauti Stalino ausis, tą ir padaryk. Kokiem galam reikia grasinti?!

O dabar imkim ir užsitempkim Stalino aulinius, užsisagstykim visas sagas, pasitaisykim kepurę, užrieskim ūsus, užtraukim pypkę, įvertinkim vaizdą, kuris atsiveria iš Kremliaus varpinės. Stalinas ir Trockis grumiasi. Ši kova verda aukščiausiuose politinės valdžios sluoksniuose. Armijai tikrai tokiu atveju derėtų rūpintis savo reikalais, stiprinti gynybinę galią, o į politikų virtuvę nekišti ir nosies. Ar nori, draugas Šmidtai, tapti politiku? Būk. Bet tuomet išplėšk savo rombelius, atiduok brigadą ir stok į politinę kovą. O jei nori ginklu mosuoti ir vadovauti brigadai, vadovauk, bet nesikišk į politiką.

Stalinas daro savo darbą, turi savo liniją ir niekam negrasina, bet jam grūmoja nuskriaustas 8-osios mechanizuotos brigados vadas. Graso viešai, visiems girdint

įžeidinėja. Šmidtas grūmoja vyriausiajam visos Rusijos vadovui, kuris per karą taps vyriausiuoju kariuomenės vadu. Brigados vadas drįsta balsą kelti taikos metais. O kas gi bus tada, kai reikės už tėvynę kraują lieti? Kas įvyks apėmus krizei ir panikai? Ką tuomet nuskriaustas Šmidtas leis sau daryti? O kas gi slepiasi už jo nugaros?

7

Už raudonojo kazoko D. Šmidto nugaros stypčiojo Jakiras ir Tuchačevskis.

Žvilgtelėkim į pirmo rango komandarmo J. Jakiro priimamąjį. Tais laikais jis buvo galingiausios Sovietų Sąjungoje Kijevo karinės apygardos vadas. Šiandien skaitome: „Į priimamąjį įžengė Šmidtas, apsiavęs ilgus medžioklinius aulinius, apsivilkęs civilinius drabužius, užsimaukšlinęs žalią fetrinę skrybėlę“ (Ypatinga sąskaita. P. 101). Galbūt mane pagadino laikas, kuriuo likimas lėmė man gyventi, bet, mano supratimu, nė vienas brigados vadas ne tik nesiryžtų, gal nė nepagalvotų pasidabinęs skrybėle su fazano plunksna įeiti į apygardos vado priimamąjį, bet ir pasigėdytų pasirodyti net netoli apygardos štabo. O ką jau kalbėti, kad šitaip pasidabinti išdrįstų darbo laiku. Ir divizijos vadas to sau neleistų. Net ir korpuso vadui nešautų tokia mintis. Turbūt ir armijos vadas nedrįstų pasirodyti taip apsirengęs. Ar ne per daug pirmo rango raudonųjų kazokų komandarmas Jakiras išlepino savo draugus? Gal būsimo karo išvakarėse vertėtų spustelėti nepaklusniuosius ir išsišokėlius? Ar ne per didelė draugystė sieja pirmo rango komandarmą Jakirą ir 8-osios mechanizuotos brigados vadą, kuris viešai pagrasė Stalinui nurėžti ausis?

Maskvoje brigados vadas D. Šmidtas lankėsi pas gyny-

bos liaudies komisarą Vorošilovą. Savaime suprantama, abu vadai susikivirčijo. Nuskriaustam brigados vadui bartis su gynybos liaudies komisaru – įprastas dalykas. Šmidtas, uždaręs kabineto duris, kaktomuša susiduria su Sovietų Sąjungos maršalu M. Tuchačevskiu. Jis sako: „Tai ką, Mitia, nemyli jūsų liaudies komisaras? Nenusiminkite, jis ir manęs nepakenčia" (ten pat, p. 102).

Sovietų Sąjungos maršalas Tuchačevskis brigados vadą vadina Mitia. Ar tai nėra pernelyg familiaru? Sovietų Sąjungos maršalas visai nesivaržydamas gynybos liaudies komisariato koridoriuje bėdoja, kad jo nemyli tiesioginis viršininkas. Sovietų Sąjungos maršalas skundžiasi karčia savo dalia kažkokiam valdiniui, nuo kurio jį skiria begalė tarnybinių laiptelių, sakydamas: matote, Mitia, manęs čia nemyli. Ak, koks aš vargšas nelaimėlis!

Nuskriausti raudonieji kazokai troško saldžiai ir sočiai gyventi, turėti didelę valdžią, bet būti valdomi kitų ir kitiems paklusti visiškai nenorėjo. Stalinas, būsimas vyriausiasis kariuomenės vadas, negalėjo leisti, kad atsirastų labai galingi ir įtakingi, neklusnūs ir nuolat besirungiantys klanai jo vadovaujamoje kariuomenėje. Dėl to, ruošdamasis karui, Stalinas sutriuškino raudonuosius kazokus, kurie, domoralizavo Raudonąją armiją per didelėmis savo pretenzijomis, atviru nepaklusnumu ir chuliganizmu.

Tuchačevskis prisiskyrė prie nuskriaustųjų. Jis savo noru suartėjo su tais, kurie įkyriai lindo prie Stalino piršdami politinę liniją. Tuchačevskis ieškojo draugų tarp tų asmenų ir pats nustatė bendravimo manierą. Taip ir atsirado tas „Vasia, Vasia" ir „Mitia, Mitia".

Taigi šitaip draugas Tuchačevskis parašė sau nuosprendį.

Tačiau buvo ir daug svaresnė priežastis, dėl kurios sunaikino raudonuosius kazokus.

Devintas skyrius

Kas yra ta partizaninė kova arba kaip Jaša Ochotnikovas saugojo draugą Staliną

Didelė Rusijos laimė buvo tai,
kad sunkių išbandymų metais
jai vadovavo toks didis genijus
ir tvirtas, nepalenkiamas
karvedys – Josifas Stalinas.
Stalinas buvo neapsakomos
energijos, erudicijos ir geležinės
valios, smarkus, veržlus, kietos
rankos, negailestingas ne tik
darbe, bet ir pokalbiuose
žmogus, kuriam netgi aš,
išauklėtas Britų parlamento,
negalėjau nieko priešpriešinti.

V. Čerčilis

1

1927 metais Stalino ir Trockio kova pasiekė apogėjų. Stalinas sukūrė valdžios ir šalies valdymo aparatą, kuriuo jis rėmėsi. Trockis vien savo šlove nieko panašaus sukurti negalėjo, jis manė daug pasieksiąs savo pavarde, skambiais lozungais, šūkiais ir negausiais rėmėjų būreliais.

Tiesą sakant, grūmėsi ne du lyderiai, o dvi socializmo vystymosi tendencijos.

Trockis buvo aršus marksistas, aistringas kovotojas, reikalavęs grynai marksistinio, t. y. kareivinių, socializmo. Jis norėjo veikti taip, kaip parašyta Markso „Komunistų partijos manifeste": sukurti darbininkų armiją. Jis reikalavo militarizuoti darbą. Darbas turėjo tapti priverstinis, pagrindiniai stimulai ir svertai – įsakymai ir bausmės. Svarbiausias marksizmo reikalavimas – suskirstyti žmones į klases, t. y. į valdovus, kurių niekas nerenka, ir į pavergtuosius. Būtent šito norėjo Trockis ir reikalavo atviros vergovės, teigdamas: jūs dirbsite, o aš vadovausiu.

Trockis reikalavo pavergti liaudį ir sukišti ją į darbo armiją. Nuo baudžiavos toks darbas skirtųsi tuo, kad mužikas baudžiauninkas tam tikrą laiką turi dirbti savo ponui ir kitą – sau, o Trockio marksistinių darbo armijų kariai privalėtų plušėti vien savo valdovams. Baudžiauninkas galėdavo išsipirkti ir tapti laisvas, o trockininkai apie tokią galimybę visai nekalbėjo. Savo tikslą pasiekti jie norėjo galutinai panaikindami asmeninę nuosavybę ir pinigus.

2

Taigi, trečiąjį dešimtmetį į mirtiną kovą stojo dvi jėgos: vergvaldinio kareivinių marksizmo šalininkai, vadovaujami Trockio, ir daug švelnesnio socializmo sekėjai, remiantys Staliną.

Be abejonės, šalis simpatizavo Stalinui ir linko į jo pusę. Kuris gi norėtų tapti marksistinės darbo armijos vergu ir nė nesusimąstydamas paklusti ir vykdyti visus įsakymus prižiūrėtojų, kuriuos paskirs pats Trockis.

1927 metai – dešimtosios Spalio perversmo metinės. Beje, būtent tais metais sugalvotas ir pirmą kartą pavartotas „Didžiosios socialistinės spalio revoliucijos" terminas. Iki 1927 metų oficialiai 1917-ųjų spalio įvykiai buvo vadinami perversmu.

Dešimtųjų metinių išvakarėse aistros tiesiog virte virė. Mitruolis Eizenšteinas suko filmą apie Žiemos rūmų šturmą, kurio nebuvo. Vėliau ištisus dešimtmečius komunistai visame pasaulyje demonstravo Eizenšteino „kūrinėlį" kaip kino kroniką. Majakovskis tuoj pat sukurpė poemą „Gerai!" Trockis vis nenustygo ir įrodinėjo, kad tai jis viską organizavo ir visus nugalėjo, o dabar privalo tapti vadu. Visi miestai ir kaimeliai rengėsi iškilmėms. Svarbiausios grožybės – Raudonojoje aikštėje. Čia turėjo vykti karinis paradas ir grandiozinė, daugiamilijoninė demonstracija. Turėjo kalbėti ir trockininkai. Šiandien mes žinome, kas iš tiesų atsitiko tą svarbią dieną. Bet anuomet galėjai nežinia ko laukti, galėjai išvysti gatves užplūdusius smarkius Trockio sekėjus ir paklusnius jo įsakymų vykdytojus arba pasikėsinimą į vyriausiuosius vadus, susidūrimus su trockininkais, chuliganais ar valstybės perversmą.

Suprantama, buvo imtasi papildomų saugumo priemonių – vadus saugojo ne tik asmeninė jų apsauga, bet ir karo akademijų klausytojai.

Norėdami dar labiau sustiprinti Stalino sargybą, išrinko pačią geriausią šalies karo akademiją – Frunzės karo akademiją. Akademijos viršininkas Eidemanas parinko šauniausią trijulę, patikimą ir vertą didžiojo vado. Tarp šių karių buvo ir Jakovas Ochotnikovas.

Paskui viskas rutuliojosi šitaip.

3

Kai apie nusikaltimą pasakoja pats nusikaltėlis, tai būna viena istorija. O kai pasakoja nusikaltimo auka, tai jau girdime visiškai kitokią istoriją. Norėdamas iš anksto apsidrausti, vengdamas kaltinimų išankstiniu nusistatymu, šitą įvykį atpasakosiu ne savo, o istorikų žodžiais; jie iš visos širdies mylėjo ir myli Trockį, biurokratiją, kurią jis rėmė, myli darbininkų armiją, kareivines ir gultus, paruoštus visos šalies gyventojams, myli vergovę.

Tiesa, patys būti darbininkų armijos kariai jie nenori.

Taigi, pacituosiu V. Rapoporto ir J. Aleksejevo knygos „Tėvynės išdavimas" 292-ąjį puslapį: „Šventinės dienos rytą Frunzės karo akademijos viršininkas R. Eidemanas trims savo auklėtiniams įteikė specialius leidimus ir įsakė tučtuojau vykdyti užduotį. Akademijos klausytojai, tarp kurių buvo Ochotnikovas, Vladimiras Petenka ir Arkadijus Geleris, lyg įgelti puolė į Raudonąją aikštę. Į Kremliaus teritoriją jie pateko nekliudomi, bet prie medinių durelių, vedančių iki mauzoliejaus tribūnos, atsirado šioks toks kliuvinys. Sargybinis gruzinas nepaisė popierėlio ir atsisakė vyrukus įleisti. Karšti vaikinai, pilietinio karo dalyviai nepabūgo. Nepaisydami čekisto įžūlumo jie išvertė dureles, į šalį nubloškė gruziną ir pateko į tunelį. Po kelių sekundžių vaikinai jau stovėjo už vadų nugarų. Tribūnoje buvusi sargyba puolė nekviestus svečius. Ištrūkęs iš tvirtų apsauginių gniaužtų Ochotnikovas prišoko prie Stalino, kurį laikė viso šito incidento kaltininku, ir stipriai kumštelėjo į nugarą... Vis dėlto Eidemanui pavyko užgniaužti tą nemalonią istoriją".

4

Pradėkime nuo Roberto Eidemano.

Frunzės karo akademijos viršininkas gavo aukštesniųjų instancijų įsakymą paskirti tris akademijos klausytojus ypatingai, svarbiai užduočiai atlikti. Iš tikrųjų Eidemanas privalėjo ne tik atrinkti geriausius, bet ir instruktuoti. Jis turėjo pasakyti: „Vyručiai, jums teko didelė garbė saugoti žmogų, kuris vadovauja visai mūsų šaliai. Tai jūs jo negalite mušti. O jei pakelsite ranką, tai duokite tiesiai – tarkim, į veidą: mušti žmogų į nugarą, o juo labiau netikėtai – tikrai niekšiška."

Priversk kvailį melsti Dievą, tai jis kakta ir sieną išgriaus. Ochotnikovą pasiuntė saugoti Staliną. Jis Staliną ir saugojo taip, kad gerai kumščiu užvažiavo.

Ne visa Rapoporto ir Aleksejevo pasakojimuose sutampa.

Pirmiausia, nevykę sargybiniai pavėlavo, visi vadai seniai stovėjo tribūnoje, o jie tik atlėkė. Dėl to nesunku suprasti Kremliaus sargybos reakciją: apsieisime ir be jūsų, draugai slunkiai, reikia mažiau miegoti ir laiku ateiti.

Antra, Rapoportas ir Aleksejevas kažką supainiojo, be to, sąmoningai. Stalinas, už nugaros išgirdęs kažką šurmuliuojant ar kumščiuojantis, būtų iš karto sureagavęs ir atsigręžęs. Bet Ochotnikovas trenkė Stalinui į nugarą, t. y. jis prie vado prisėlino nepastebėtas ir netikėtai vožė kumščiu.

Nieko kito, išskyrus niekšybę ir bukaprotiškumą, įžvelgti neįmanoma. Tarkim, Jakovas Ochotnikovas priklausė prie marksistų trockininkų, troško visą liaudį suvaryti į darbininkų armijos būrius ir pats tapti tikru vergvaldžiu. Suprantama, Stalinas jam stovėjo skersai kelio, už tai Ochotnikovas jo nekentė. Tokiu atveju Ochotniko-

vas privalėjo grumtis su didžiuoju vadu. Ir dar ne bet kaip, o su ginklu rankoje. Tačiau tam Ochotnikovui trūksta ne tik proto, bet ir drąsos. Nežabotas noras tapti įtakingu vergvaldžiu skatina imtis veiksmų, dėl to ranka pakyla ir kietas kumštis nusileidžia ant vado. Tikra tiesa, tokiam elgesiui proto visiškai nereikia. Pakanka vien tik aklos beprotybės.

5

1969 metų vasarą 66-osios gvardijos mokomosios motorizuotosios Prikarpatės karinės apygardos šaulių divizijos 145-ajame gvardijos mokomajame motorizuotame šaulių pulke įvyko nepaprastas įvykis: sargybinis nušovė žmogų, paleido kulkų seriją – dukart iššovė. Įvykio vieta – Vakarų Ukraina, Černovcai – 25. Sandėliai buvo už miesto, Sadgore. Iš tikrųjų situacija ganėtinai paprasta: sunkiai akimis aprėpiamas karinių sandėlių masyvas, aptvertas spygliuota tvora, gūdi naktis, tyliai skimbčiodami mirksi žibintai. Tamsoje boluoja takelis. Kurčnebylis nusprendė sutrumpinti kelią, neiti aplink ir nukirsti galą kelio. Jis šmurkštelėjo po spygliuota viela... čia jį ir patiesė šūvių papliūpa. Taigi sutrumpino savo kelią.

Iškart prisistatė karinės prokuratūros tardytojai, teisminė ekspertizė ir visokiausi svarbūs asmenys, kurie būtent ir tiria tokius atvejus. Pirmas klausimas: kiek kartų buvo šauta? Atsakymas: tris kartus. Paslėpti neįmanoma: kaip ir turi būti, sargybinis gavo 60 šovinių, apkaboje liko 57, o čia štai trys tūtelės. Kad ir kaip stengtumeis, niekaip neišsisuksi: eidami į sargybą gaudavome ypatingų šovinių, skirtų tik sargybiniams. Šoviniai iš tiesų labai skyrėsi nuo įprastų, kuriuos mūsų divizija pleškino milijonais;

sargybos šovinių galuose buvo ypatinga serija, o pačios tūtelės buvo dažytos. Paprastus šovinius naudojo visi, kas netingėjo, jų niekas neskaičiavo ir netausojo, dešimtys tūkstančių dėžių atkeliaudavo, o ištisos sunkvežimių virtinės išveždavo juos tiesiai iš Storoženeckio poligono ir dėl to vieno vienintelio žalio sargybos šovinėlio dingimas akimirksniu iškildavo aikštėn – kasdieną juos išduodavo ir priimdavo vesdami griežtą apskaitą, dėdami parašą už kiekvieną. Taigi kur nors besimėtantį šovinėlį rasti nebuvo jokių šansų. Žinoma, dėl to nuslėpti atvejį, kai sargyba paleisdavo kulką, negalėjo niekas. Net menkiausias nusižengimas būdavo iškart išaiškinamas.

Tardytojai tučtuojau susidorojo ir nustatė, kas ir kaip atsitiko. Reikėjo rasti šovinius. Iš trijų rado tik dvi tūteles. Dabar reikia atsakyti į klausimą; ar čia tų pačių kulkų tūtelės, tų šovinių, kurie kiaurai peršovė žmogų? Taip, tos pačios. Nuodegos matomos gerai. Viskas. Po viso šito būtina sudėti visus taškus – nustatyti, kas asmeniškai už tai atsakingas, ir išdėlioti figūras į reikiamas vietas.

Divizijos vadas, generolas majoras Nilga rašo įsakymą ir pareiškia padėką sargybos viršininkui bei budėtojui, kuris siuntė sargybinį į postą. O sargybinis gavo tai, ko visiškai nesitikėjo, apie ką mokomosios divizijos kursantas nedrįso nė svajoti – divizijos vado padėką ir dešimt parų atostogų, į kurias neįėjo nei kelionė į namus, nei atgal.

Kodėl gi šitaip išėjo?

6

Ogi dėl to, kad sargybinis – neliečiamas asmuo.
Sargybinio neliečiamybę apibūdina ir pagrindžia:
jo teises ir asmens orumą saugo įstatymas,

sargybinis besąlygiškai paklūsta tam tikram asmenų skaičiui: sargybos viršininkui, sargybos viršininko padėjėjui ir savo tiesioginiam viršininkui,

visi be jokių išlygų privalo paklusti ir vykdyti sargybinio reikalavimus, kuriuos suteikia jo tarnyba,

sargybiniui suteikiama teisė panaudoti ginklą tais atvejais, kurie numatyti statuto.

Mūsų sargybinis elgėsi tiksliai, teisingai ir ryžtingai: „Stok, kas eina?“, „Stok, šausiu!“, įspėjamasis šūvis į viršų, o paskui...

Tyrėjai negali nustatyti, ar sargybinis šūktelėjo šiuos klausimus ir perspėjo. Ar buvo įspėjamasis šūvis? Jis tikrai buvo. Dvi kulkos pervėrė žmogų, jas rasti nesunku: štai čia stovėjo sargybinis, o čia guli lavonas, pagal tai nustato kulkų kelią ir jas randa. Bet vieno šovinio neranda. Šitai ir liudija, kad vieną kartą sargybinis iššovė į viršų. Kulka galėjo nuskrieti tam tikra trajektorija apie kilometrą. Jos nerasi. Bet kyla klausimas: gal sargybinis pirmiausia nušovė žmogų, o paskui paleido įspėjamąjį šūvį? Norint atsakyti į šį klausimą reikia ištirti kulkas. Esmė ta, kad į sargybą einantį būrį rengia ir jam vadovauja kuopos vadas. Vienas iš svarbiausių dalykų – ginklo patikrinimas: jis privalo būti švarus. Paskui ateina kuopos vadas, kuris eina sargybos viršininko pareigas. Jis pats patikrina, kaip pasiruošta, kaip sutvarkyti ginklai. Kiek vėliau pulko sargybinis dar kartą tikrina ginklą. Niekas neleis eiti į sargybą su nešvariu, netvarkingu ginklu.

Po įvykio ekspertai tiria kulkas. Pirma kulka švari, o kitos aptrauktos suodžių.

Pirma švari kulka privalo būti įspėjamoji. Ji negali pakirsti žmogaus. Jei vienas iš šovinių, nušovusių žmogų, bus švarus, vadinasi, sargybinis stos prieš tribunolą.

Jei visos kulkos, iššautos į žmogų, turėjo parako suodžių,

tai pirmas šūvis buvo įspėjamasis. Vadinasi, karys pasielgė taip, kaip dera. Vadinasi, jį reikia paskatinti už budrumą, ryžtą, statuto žinojimą ir tikslų jo vykdymą.

Čia iškart pasigirsta prieštaravimai: kurčnebylis negirdėjo ir negalėjo išgirsti nei sargybinio šūksnių, nei įspėjamojo šūvio. Tikra tiesa. Bet buvo apšviesta spygliuotos vielos tvora su užrašu: „Stok! Draudžiama zona." Statute nėra jokių išimčių, jokių išlygų nei aklam, nei kurčiam, nei girtam, nei bepročiui. Čia būtent ir glūdi pirmoji sargybinio neliečiamumo garantija: įstatymas ypač griežtai gina jo asmenį ir veiksmus tuomet, kai sargybinio elgesys atitinka visus Garnizono ir sargybos statuto straipsnius.

Visais laikais sargybinis užėmė ypatingą padėtį. Sunku patikėti tuo, kuris tvirtina, kad sargybinio neliečiamybę įtvirtino Petro artikulai. Sargybinio neliečiamybė buvo pripažįstama gerokai anksčiau, dar iki Petro laikų. Tai buvo ne tik sena tradicija, bet ir rašytinė nuostata.

O dabar grįžkime į 1927 metų Maskvą.

7

Ką daryti turi karys, kurį vadas siunčia į aukštesnę instanciją, beje, visai nesvarbu, ar į Kremlių, ar bataliono štabą, bet jo neįleido ten? Viskas labai paprasta. Reikia iškart atvykus užsiregistruoti paskirtoje vietoje ir paskirtu laiku: aš čia buvau ir buvau kaip tik tuo laiku, kuriuo man liepė būti. Po to reikia pranešti savo vadui: negaliu įvykdyti įsakymo, nes manęs čia neįleidžia. Tai ir viskas: aš įvykdžiau tai, ką man įsakė, o visa kita nuo manęs jau nepriklauso.

Mūsų šalyje kiekvieną dieną milijonai žmonių patenka į saugomus objektus ir teritorijas, bet pasitaiko ir taip, kad

ko nors neįleidžia. Beje, gana dažnai šitai nutinka. Įsivaizduokime, kad budėtojas neįleido mūsų į gamyklą. Jei neįleido, vadinasi, yra priežastis: netvarkingas leidimas, jam kilo kažkoks įtarimas, o gal pavaldumo virtinėje kažkas nutiko ir vienas „varžtelis" iškrito. Kažkas kažko neperspėjo, nepranešė, o jam įsakyta neleisti. O kas tuomet? Pulsime budėtoją ir gerai pamokysime? Išversime duris su visa stakta ir jėga įsibrausime vidun? O gal imkime ir prasibraukime iki atitinkamos šakos ministro bei kumščiu iš širdies parodykime, kur meškos žiemoja. Duokime taip, kad net dūmai rūktų!

Rapoportas ir Aleksejevas mano, kad Kremliaus sargybinis elgėsi tiesiog įžūliai. Jei Ochotnikovo nepraleido, vadinasi, jis – akiplėša. O kas gi iš tiesų tas Ochotnikovas? Už kokius nuopelnus privalo jį praleisti? Jei tik sargybiniui kyla nors menkiausias įtarimas, jis privalo nepraleisti. 1941 metų rugsėjį, kai buvo sprendžiamas Leningrado likimas, kai buvo skaičiuojamos ne tik valandos, bet ir minutės, sargybinis į Leningrado fronto štabą neįleido iš Maskvos atvykusio naujo fronto vado, vyriausiojo kariuomenės vado būstinės nario, armijos generolo G. Žukovo. Ir sargybinis buvo teisus. Kad ir kas būtų Žukovas, kad ir kokius antpečius turėtų, sargybinis nėra jam pavaldus ir neturi teisės vykdyti niekieno įsakymų, išskyrus trijų asmenų: sargybos viršininko, jo padėjėjo ir savo tiesioginio sargybos viršininko. Dar kartą pabrėžiu – savo tiesioginio. Kitos sargybos viršininkas, vadovaujantis tam sargybos būriui, neturi teisės įsakinėti sargybiniui. Ką gi turėjo daryti armijos generolas G. Žukovas? Išlaužti fronto štabo duris? Veržtis nustūmęs sargybinį? Toks elgesys prilygtų sargybos posto puolimui, o sargybinis tokiu atveju privalėtų nušauti Žukovą. Suprantama, tai neatsitiko, nes Žukovas žinojo, kad sargybinis visiškai teisus. Žukovas žinojo,

neturįs nė menkiausios galios šitam sargybiniui. Nors ir turėdamas antpečius su penkiomis žvaigždelėmis jis sargybiniui nėra vadas. Net ir kišenėje turėdamas Stalino asmeniškai pasirašytą popierių, kuriame teigiama, kad nuo šiolei jis, Žukovas, vadovauja frontui, vis tiek savo fronto štabe neturėjo teisės įsakinėti sargybiniui ir jo nepuolė.

8

Stalino užpuolimas, įvykdytas 1927 metų lapkričio 7 d., rodo, kad jis nė kiek nevertino savo gyvybės, labai mažai dėmesio kreipė į savo saugumą. Kiekvienas beprotis laisvai galėjo įsiveržti į mauzoliejų ir duoti jam į kuprą.

Jakovas Ochotnikovas, be abejonės, nekontroliavo savo veiksmų. Jei jam į rankas būtų pakliuvęs peilis ar pistoletas, būtų įvykęs nepataisomas dalykas. Mums išties sunku įsivaizduoti, kas būtų ištikę šalį, Europą ir visą pasaulį, jei mūsų Stalinas būtų nužudytas, o jo vietą būtų užėmę maniakai: Trockis, Bucharinas, Tuchačevskis ir į juos panašūs. Apie tai, kas dar laukė Rusijos, galime spręsti iš Jašos Ochotnikovo elgesio: akademijos klausytojo neįleido į mauzoliejų – iškart sargybinis gauna į galvą, o Stalinas – į kuprą! Nėra čia ko aiškintis. Jis visu šimtu laiptelių stovi žemiau nei Stalinas. Jei toks tipas užsiropš į pačią viršūnę, ką jis tuomet išdirbinės? Ką jis leis sau? Beje, jo draugeliai irgi iš to paties molio drėbti.

Pavojinguose istorijos vingiuose Rusiją beveik visuomet lydėdavo sėkmė. 1825 metų gruodį nuo ištvirkavimų ir girtuoklysčių apkvaišę dekabristai puolė imti valdžią į savo rankas šaukdami: pirmas smūgis kris ant bojarinų ir didžponių galvų, antras atiteks popams ir

šventeivoms, o trečias nuvers carą. Visą Rusią žadino į kovą. O mus tik pakviesk. Atsiras pakankamai daug norinčiųjų. Prancūzijos jakobinai į valdžią veržėsi prisidengę mirties bausmės panaikinimu. Atėję prie valdžios vairo jie visą Prancūziją paskandino kraujo jūroje viešai kirsdami priešų galvas. Taip elgėsi ir bolševikai: reikalaudami pakeisti mirties bausmę jie užgrobė valdžią. Tai, kaip visa nutiko, šiandien žinome per daug gerai. Dekabristai veržėsi užgrobti valdžią šaukdami: nupjausim galvą carui, nusuksim sprandus caro šeimai, pirkliams, dvarininkams, dvasininkams. Jei jie išdrįso pirmiausia užlieti Rusiją krauju net nepaėmę valdžios, tai pripuolę prie vairo būtų dar ne tiek pridarę. O ten dar daugiau būtų patekę po ranka. Beje, ir pačių dekabristų tykojo panaši lemtis. Kitaip būti ir negalėjo. Kiekvienas savaip įsivaizdavo kelią į laimę, žinojo savo būdus jai pasiekti. Vieni ketino įkurti konstitucinę monarchiją, tik niekaip negalėjo sutarti, kas bus monarchas. Kiti troško turėti respubliką ir nesutarė dėl kadrų. Paėmę valdžią jie be jokios abejonės būtų pradėję vienas kitą skersti. Pjautų taip kaip jakobinai. Kaip bolševikai. Bet 1825 metais Rusijai pasisekė, atsirado gerų žmonių, kurie parodė tikrą humaniškumą – per pakvaišusius dekabristus trinktelėjo karteče ir tie išsilakstė kaip pelės. Gaila, kad 1917 metais neatsirado tokių geradarių, kurie Leniną ir Trockį šrapneliais pakrikštytų... Nepasisekė mums tame istorijos vingyje. O 1927 metais Rusijai, Europai ir visam pasauliui nusišypsojo laimė. Ochotnikovas neturėjo ginklo. Sunku įsivaizduoti, kas būtų nutikę, jei užmuštų Staliną, jei pati švelniausia socializmo pakraipa būtų žiauriai sunaikinta Trockio, Bucharino, Tuchačevskio marksizmo. Jų valdžia būtų viską užgožusi, pranokusi net tai, ką mes žinome apie Hitlerį ir Pol Potą.

Laimė, šito pavyko išvengti.

Anų dienų įvykis Raudonojoje aikštėje akivaizdžiai įrodo, kaip prastai organizuota buvo Stalino sargyba. Ochotnikovas su savo draugeliais pašalino sargybinį, išlaužė duris ir puolė saugomą objektą... Kaip galima įvertinti tokius veiksmus? Posto užpuolimas. Tai būtent tokia situacija, į kurią patekęs sargybinis ne tik turi teisę, bet ir privalo panaudoti ginklą, beje, nė neperspėjęs. Sargybinio, atliekančio savo pareigą, ir saugomo objekto užpuolimas – tai nusikaltimas.

Kiekvienas naujokėlis, eidamas į sargybą vos po savaitės tarnybos, gerai žino, kad užpuoliką reikia sustabdyti jėga – ginklu, kad nusikaltėliai, išdrįsę įvykdyti tokį veiksmą, nusipelno mirties be teismo sprendimo ir privalo būti nukauti vietoje. Ir visiškai nesvarbu, ką karys saugo: pulko štabą ar batų sandėlį. Jei jį nusiuntė į sargybą, vadinasi, yra ką saugoti, jis paklūsta tik statutui.

Kaipgi atsitiko, kad sargybinis, saugantis svarbiausią šalies objektą, nesušaudė trijų sukčių, šarlatanų, mėginusių prasiveržti iki aukščiausiųjų krašto vadovų? O jei šie nenaudėliai samdyti užsienio smogikai, turintys sunaikinti teisėtą vyriausybę? O jei jie teroristai trockininkai, vykdantys valstybės perversmą? Kas gi paskyrė tokį kopūstgalvį į sargybą? Kas jį mokė? Nekyla abejonių, kad toks sargybinis nusipelno mirti. Bet kas jį rengė tarnybai? O kas slepiasi už jo nugaros? Kam naudingas toks nerūpestingas elgesys, tokia nepagarba ir pareigų nepaisymas?

Anksčiau tarp sušaudytųjų sąrašuose matėme pavardes žmonių, ėjusių Kremliaus komendanto pareigas. Dabar mes suvokiame, kad juos sušaudė ne veltui. Jeigu jie šitaip nepaisė savo pareigų, tiesiog nusikalstamai šaltai, aplaidžiai vykdė įsakymus... Tokius mokyti ir auklėti reikia tik mirtimi.

10

Nuostabą kelia Frunzės karo akademijos viršininko draugo Eidemano elgesys. Jam pavyko užgniaužti konfliktą... Koks jis gerutis! Kalbama ne apie Staliną, o apie sargybinio užpuolimą. Dėl to reikėjo ant kojų sukelti visą akademiją, į aikštę atvesti surakintus nenaudėlius. Eidemanas turėjo atlėkti ant apsiputojusio eiklaus žirgo, papasakoti visiems susirinkusiems apie įvykį, ištraukti iš makščių kardą ir sukapoti į gabalus nusikaltėlius. Jis privalėjo mąstyti taip: tegu man pareiškia papeikimą už valdžios viršijimą, bet tokių kriminalinių nusikaltėlių, tokių nenaudėlių, nusipelniusių mirties, aš savo akademijoje nepakęsiu! Kietai? Bet ne taip. Ochotnikovas ir į jį panašūs kitokios kalbos nesupranta. Sargybinis, stovintis savo poste, niekuo neprasikalto. Jis nieko jiems nepadarė. O jie jam trenkė! Nė nepabandę pasiaiškinti. Sargybinis – valstybinis asmuo, kurį ypač saugo ir gina įstatymas. O jiems į įstatymus nusispjauti. Net jei sargybinis neteisus, kiekvienas, o juo labiau kariškis, privalo vykdyti sargybos reikalavimus. Niekas neturi teisės su sargybiniu ginčytis, jam prieštarauti – kai reikia, aiškinkis su sargybos viršininku. Sargybinio perspėtas privalai tučtuojau pasitraukti, jei jis pasakė, kad nepraleis, vadinasi, taip ir bus, neturi jokios teisės trukdyti jam atlikti savo pareigas. Be to, sargybinis neturi teisės su niekuo kalbėtis. Jis gali tik pasakyti: „Stok, atgal!“ ir daugiau nė žodžio.

Ochotnikovas sumuša niekuo nekaltą sargybinį. Ochotnikovas puola ir Staliną, kuris irgi niekuo dėtas. Stalinas sargybinio neskyrė, taigi šiuo atveju sargybinis nepavaldus Stalinui. Vargšui nekaltam Stalinui į kuprą.

Kaipgi su tokiu kriminaliniu ir kariniu nusikaltėliu Ochotnikovu galima kalbėti? Jis kaltas dėl sargybinio,

atliekančio savo pareigas, ir aukščiausiojo šalies vadovo užpuolimo.

Ochotnikovas išsijuosęs kerta į kairę ir į dešinę, jis nė nebando klausti ar aiškintis. Jei tik kas ne taip – tuoj į snukį ar į kuprą ir baigtas kriukis. Tai kodėl tokiam nenaudėliui negalima trinktelėti tada, kai nustatomi visi bjaurūs jo nusikaltimai?

11

Per pilietinį karą šalies vadovybė uoliai kovojo su reiškiniu, kurį vadino gaivališka partizanine kova. Aš ilgai negalėjau suvokti, kodėl ši sąvoka turi negatyvią prasmę. Kodėl su šiuo judėjimu reikia kovoti?

Esmė gana lengvai ir greitai paaiškėja. Reikalas tas, kad žodžių reikšmė pas mus buvo gerokai iškreipta. Viską pas mus vadino netikrais vardais. Šiuokart turima omeny ne gaivališka partizaninė kova, o tikrasis banditizmas. Raudonoji armija išaugo iš nedidelių ir gausesnių gaujų, kurių vadai nenorėjo niekam paklusti. Priversti juos paklusti, primesti jiems savo valią – uždavinys, kurį išsikėlė Stalinas ir, beje, kurį sėkmingai įgyvendino.

Jakovas Ochotnikovas ir du jo draugeliai – tipiški partizaninių gaujelių atstovai, t. y. banditėliai. Jie karo akademijos klausytojai, bet nenori mokytis, jie nieko neišmano apie kariuomenę, net nežino to, ką turi žinoti naujokas kareivis, ką tik baigęs jaunojo kario mokymo kursą. Jei tokie asmenys atstovauja geriausiai karo akademijai, yra geriausi jos klausytojai, tai kokie yra blogiausi? Ką gi iš tiesų veikia akademijos viršininkas? Jis nieko neveikia. O kam jis tuomet reikalingas? Kam reikia tokių šitokios karo akademijos absolventų?

1937 metai – tai Stalino kovos su banditizmu ir armijos nepaklusnumu metai. Šią kovą galima pavadinti kova su gaivališka partizanine jėga.

Iki 1937 metų Stalinas negalėjo rimtai imtis šio reikalo. Šalyje problemų tikrai netrūko. Ir tol, kol Stalinas asmeniškai neįsikišo ir ėmė tvarkyti karo akademijas, buvo „štampuojamas" brokas, iš akademijos išeidavo mažaraščiai ar visiškai beraščiai vadai, kuriems mokymasis akademijoje prilygo geram poilsiui.

Kalbama, kad valymo metais sunaikino daug vadų, turėjusių akademinį išsilavinimą, o į jų vietą atėjo tokie žmonės, kurie apskritai neturėjo jokio išsilavinimo. Tiesą žmonės šneka. Tačiau tas akademinis išsilavinimas buvo nieko vertas. Frunzės karo akademijos klausytojai, kuriuos rengė Tuchačevskis, paskui Eidemanas, o vėliau Korkas, buvo visiškai tokie kaip Ochotnikovas, o gal dar net prastesni. O ką jau kalbėti apie išsilavinimą!

Tokių tikrai negaila.

12

Kuo gi dėtas Tuchačevskis? Kodėl kalbame apie Jakirą?

Atsakyti visai nesunku.

Anais šlovingais laikais Frunzės karo akademija tiesiogiai buvo pavaldi Darbininkų ir valstiečių raudonosios armijos štabo viršininkui Tuchačevskiui.

Apie tai, kas nutiko, Eidemanas privalėjo pranešti Tuchačevskiui. O draugas Tuchačevskis nedelsdamas turėjo išsiaiškinti ir veikti.

Kaip tiesioginis viršininkas, Tuchačevskis turėjo pateikti klausimus. Labai daug klausimų. Buvo užpultas

sargybinis. Kaip baigėsi užpuolimas? Kaip nubausti nusikaltėliai? Kas į geriausią šalies karo akademiją siuntė mokytis tokius nusikaltėlius? Kas ir kodėl išrinko būtent juos vykdyti tokią atsakingą valstybinę užduotį?

O ką gi padarė Tuchačevskis? Jis visiškai nieko nedarė. Jam pavaldžiose struktūrose vyksta tokie valstybiniai ir kariniai nusikaltimai, o jis apie tai nieko nežino ir net nenori žinoti.

Kuo dėtas Jakiras?

Jakiras kaltas dėl to, kad Jakovas Ochotnikovas buvo jo adjutantas, pats artimiausias žmogus, slapčiausių ir sudėtingiausių Jakiro užduočių vykdytojas. Jakirui rekomendavus Ochotnikovas ir pateko į karo akademiją.

Dabar kaip tik paaiškėja visų faktų virtinė. Jakiras buvo itin smarkus stalinistas. Žinoma, žodžiais. Galima sakyti, netgi per daug uolus Stalino rėmėjas.

O iš tikrųjų... Artimas ir geras Jakiro draugas, patikėtinis, divizijos vadas Šmidtas viešai įžeidinėja Staliną, koneveikia paskutiniais žodžiais ir žada nurėžti jam ausis. Adjutantas Jakiras, vienas iš artimiausių žmonių, netikėtai užpuola didįjį vadą ir gerokai trinkteli į kuprą. O kaip pačiu kritiškiausiu metu elgsis Jakiro valdiniai? Ką jie darys per karą?

Reikia tik stebėtis tokia Stalino ištverme.

Stalinas nereikalavo nubausti Jakovą Ochotnikovą. Stalinas tik žiūrėjo į savo valdinius ir laukė, kaip jie reaguos į tai, kas atsitiko. O tie visiškai nereagavo. Trise užpuolė sargybinį – ir nieko. Žinoma, būna. Kažkas trinktelėjo Stalinui per galvą. Ir šitaip pasitaiko. Tarnauk, Jaša Ochotnikovai. Eidemanas, Jakiras, Tuchačevskis viską užglaistė. Eidemanas, Jakiras, Tuchačevskis elgėsi taip, tarsi nieko nebūtų nutikę.

Prabėgo metai, visa pasimiršo.

Eidemanas, Jakiras, Tuchačevskis stumtelėjo Jakovą Ochotnikovą į priekį, paaukštino pareigas. Geras žmogus, kartą pasikarščiavo, bet kuriam toks dalykas gali atsitikti .

Stalinas irgi tylėjo. Kolei kas.

Tačiau Eidemano, Jakiro ir Tuchačevskio likimas jau buvo nulemtas. Jie armijoje skatino banditizmą, o tokie žmonės armijai ir šaliai nereikalingi. Reikėjo armiją valyti nuo tokių pašlemėkų. Tačiau tą akimirką Stalinas dar neturėjo galimybių daryti tvarką ir išvalyti armiją.

Jakovą Ochotnikovą draugas Stalinas prisiminė po aštuonerių metų.

Dešimtas skyrius

Ar komandarmas Jakiras buvo liaudies priešas?

Rusijoje... mūsų sėkmė
dar reikšmingesnė.
Ten mes turime...
teroristų centro komitetą.

Marksas K.
Laiškas F. Zorgei.
1880 metų lapkričio 5 d.

1

1937 metų gegužės 27 d. VKP(b) Centro komiteto narys, Kijevo karinės apygardos kariuomenės vadas, pirmo rango komandarmas Jona Jakiras buvo skubiai iškviestas į Maskvą. Anais laikais tokie vadai po šalį keliaudavo nuosavais traukiniais ar asmeniniais vagonais. Tai tikrai patogu. Į bet kurį šalies kampelį nukakęs turi dalelę savo namų, esi apsuptas širdžiai mielų daiktų, mėgstamiausių knygų, šalia ne koks nors svetimas, o savas, asmeninis gydytojas, kuris per daugelį metų ištyrė kiekvieną kūno centimetrą ir gerai žino visus skaudulius. Visur ir visada lydi mylimiausias virėjas, kuris puikiai išmano virtuvės gudrybes ir žino mėgstamiausius valgius. Neprireikia kažkokiam kirpėjui, kad ir vienam iš Kremliaus geriausių, aiškinti, kaip suvokti grožį: visados po ranka geriausias asmeninis kirpėjas. Komunistinis perversmas panaikino tarnų luomą. Komunistai tarnų neturėjo. Buvo tik aptar-

naujantis personalas. Taigi dundėdamas per neaprėpiamas šalies platybes esi apsuptas ir globojamas asmeniškai mokytos komandos ir asmens sargybos, jautiesi taip, tarsi būtum tarp įprastų patogių savo namų sienų...

Gerokai po vidurnakčio kurjerinis traukinys Kijevas–Maskva atvyko į Brianską pagal tvarkaraštį. Jis turi stovėti 10 minučių. Per tą laiką asmeninį pirmo rango komandarmo J. Jakiro vagoną atkabino nuo kurjerinio traukinio ir pritvirtino prie manevrinio garvežio. Tai nėra visiškai paprasta, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Sustojus traukiniui, kuriame būna didelių viršininkų vagonai, iškart pasirodo sargybiniai, akylai stebintys, kaip ir kas atkabina vagonus. Ne kiekvienam leidžiama atlikti tokį svarbų darbą. Viską greitai sutvarkė be jokio triukšmo, neprireikė ir ginklų. Manevrinis garvežys mikliai nutempė asmeninį vagoną į aklakelį. Į vagoną įžengė žmonės pilkais drabužiais, parodė dokumentus sargybiniams ir palydovams. Komandarmo miegamojo duris atsargiai pravėrė. Vienas iš nepažįstamųjų tyliai prisėlino prie miegančio vado lovos ir ištraukė iš po pagalvės pistoletą. (Tokie dalykai mane visad stebino: „plieninių raudonarmiečių pulkai liaudžiai laimę atnešė.“ Taigi laimingoje šalyje proletariato vadai, liaudies numylėtiniai, miega šarvuotuose vagonuose, saugomi budrių sargybinių, pasikišę po pagalvėmis ginklus. Kaip tikri nusikaltėlių vadeivos.)

Ryški žibintuvėlio šviesa blykstelėjo į komandarmo veidą. Nespėjęs ir akių pasitrinti vadas išgirdo: „Jūs suimtas!“ Pilietį Jakirą išvedė iš vagono, įsodino į juodą automobilį ir nugabeno ten, kur reikia. Jakirą teisė kartu su visa Tuchačevskio grupe. 1937 metų birželio 11-ąją jį, kaip ir kitus, nuteisė mirti. Jau kitą dieną nuosprendis buvo įvykdytas.

Beje, „kitą dieną“ – per daug pasakyta. Nuosprendį

priėmė ir skaityti pradėjo 23 valandą 35 minutės. Kol perskaitė, išmušė vidurnaktį. Taigi para baigėsi, prasidėjo nauja diena ir dėl to atrodė, kad jiems visiems dar davė vieną dieną pasidžiaugti gyvenimu. Iš tikrųjų taip nebuvo. Kam tempti laiką? Nuo suėmimo iki nuosprendžio priėmimo prabėgo dvi savaitės. Įvykdyti mirties bausmę reikėjo nedelsiant.

2

Po ketvirčio amžiaus KGB pirmininkas Aleksandras Šelepinas XXII partijos suvažiavimui pranešė, kad Jakiras, vykstant teisminiam tyrimui, Stalinui parašė laišką, kuriame buvo toks sakinys: „Aš mirsiu tardamas meilės žodžius Jums." Ant šitos rašliavos Stalinas užrašė rezoliuciją: „Niekšas ir prostitutė." O Vorošilovas pridūrė: „Visiškai tikslus apibūdinimas." Molotovas patvirtino tai savo parašu. Beje, Kaganovičius irgi prikišo nagus: „Išdavikui, „svoločiui" ir... (toliau parašytas itin riebus necenzūrinis žodis) vienintelė bausmė – mirtis."

Man pavyko nustatyti, kad tas pavartotas necenzūrinis žodis reiškė irgi „prostitutė", bet ne profesionalią šios specialybės atstovę, o tik nevykusią mėgėją.

Nuo tos dienos nusirito per pasaulį banga: niekšas ir prostitutė, pats taikliausias ir teisingiausias apibūdinimas, niekšas ir prostitutė, gryna tiesa...

Anuomet, per XXII partijos suvažiavimą, mūsų batalionas buvo įsikūręs Maskvoje. Rengėmės paradui. Presnia. Karinio persiuntimo punktas – KPP. Jis buvo prie pat kalėjimo. KPP zujome mes, Voronežo kadetai, o visai šalia – Leningrado „nachimozai". Jų irgi atvyko batalionas. Treniruotės vyko centriniame aerodrome. Žygiavome po

tuščiais statomo akvariumo langais. Tokios pratybos prieš kiekvieną paradą trukdavo pusantro mėnesio kepinant saulei, lyjant lietui ar sningant. Ištisas keturias valandas buvome muštruojami, paskui keturias valandas vykdavo pamokos, po dvi valandas reikėjo atlikti savarankišką karinį mokymąsi. Savaitgaliais patirdavome tikrąjį džiaugsmą – lankėme Tretjakovką, Deimantų fondą, Didįjį teatrą, Gorkio namą-muziejų... Ten buvo tokių daiktų, nuo kurių svaigo galva ir temo akyse. Jei šitaip gyveno proletarinis rašytojas, tai kaip gyventi turėjo jo globėjai, marksizmo vadai?

Žinoma, atėjome su vizitu ir pas išėjusius vadus. Taip jau nutiko, kad mes tapome paskutiniais Lenino ir Stalino mauzoliejaus lankytojais. Po mūsų mauzoliejų uždarė kelioms dienoms. O per vieną naktinę treniruotę Raudonojoje aikštėje nuvilnijo šurmulys: daugybė kareivių užplūdo kaimynines gatves, aikštės prieigos buvo užblokuotos, mes turėjome pasitraukti. Rytą sužinojome, kad Staliną išnešė... Pasaulis per ankštas. Visad atsiranda kažkas, kuris turi būti svarbiausias.

3

Tas XXII suvažiavimo ruduo tapo tikrų atradimų laiku. Tomis dienomis mes ryte rijome „Komsomoločka“, suglaudę ausis, užgniaužę kvapą klausėmės radijo. O ten išgirdome tokių dalykų... Sunku net patikėti: „Niekšas ir prostitutė!“ Pasirodo, kad visų laikų ir tautų genijus, pasaulio proletariato vadas vartojo tokius pat žodelius kaip Presnios kalėjimo prižiūrėtojai. Vėliau, kai tik kuris iš mūsų gaudavo naują pravardę, visi vienu balsu šaukdavome: „Visiškai tikslus apibūdinimas!“

Tuomet, per suvažiavimą, išgirdome nieko nesakančių ir nereiškiančių asmenų pavardes, pražudytų vadų ir strategų vardus. Reikia pripažinti, kad tie vardai įstrigo atmintin: Putna ir Stučka, Podlasas ir Tuchačevskis, Bucharinas ir Alksnis, Uborevičius, Dubovojus, Dybenka ir, žinoma, Bliucheris.

Ir visiškai nesuprantama, kodėl tarp daugelio šitų liaudies priešų tik vienintelis Jakiras nusipelnė tokio Stalino apibūdinimo? Kodėl būtent jis buvo niekšas ir prostitutė?

4

Jona Jakiras gimė 1896 metais Kišiniove. Jis buvo nebaigęs mokslų studentas. Per Pirmąjį pasaulinį karą gebėjo išsisukti ir nebuvo išsiųstas į frontą – jam padėjo naudingos pažintys. Jis įsidarbino karinėje gamykloje, o tokių gamyklų darbininkų į karą neėmė. Jis – dar vienas pacifistų klano strategas. Po Vasario revoliucijos, kai revoliucinių veikėjų daugiau nepersekiojo, jis nusprendė tapti revoliucionieriumi. Neturėdamas jokio pagrindinio darbo stažo, jokių nuopelnų verčiant monarchiją, jis iškart pateko į Besarabijos gubernijos revoliucinį komitetą, be to, gavo vadovaujantį postą, paskui – į Odesos gubernijos partijos komitetą, o tada ir prasideda įdomiausi dalykai...

Draugas Leninas ypač vertino ir tausojo savo gyvybę. Ne kiekvienam jis ją patikėdavo. Savo gyvybę Leninas saugojo beatodairiškai. Jei jo nebūtų kamavęs sifilis, ilgai būtų traukęs, jis turėjo tvirtą apsaugą. Raudonoji propaganda pranešė, kad Leniną saugo tik keturi asmens sargybiniai. Tačiau apie Kremliaus kursantus niekas neužsiminė nė žodžiu. O šie ereliai labai didžiuojasi tuo, kad akylai saugo didįjį vadą. Ir Dzeržinskio divizija, kurios

istorija prasidėjo nuo Sverdlovo šarvuočių būrio, giriasi suvaidinusi svarbų vaidmenį saugant Leniną. Ir Latvijos šauliai nė kiek neatsilieka. Iš viso dešimt didelių pulkų savinasi šiuos nuopelnus. Bet labiausiai iš visų puikuojasi kinai. O tam priežastis išties pakankama. Pirmas sargybos žiedas, nesitraukiantis nuo Lenino nė per žingsnį – 70 kinų sargybinių. Apie tai nuolat rašė ne tik Kinijoje, bet ir Sovietų Sąjungoje. Šaltinis, kuriuo remiasi, yra Pin Mino „Kinų ir sovietų draugystės istorija" (Maskva, 1959). Kinai budriai saugojo ir draugą Trockį. Ir Buchariną. Tačiau dabar nepadoru šituo didžiuotis.

Tai kuo gi dėtas draugas Jakiras? Ogi kaltas dėl to, kad jis pakišo tokią mintį. Jakiras pirmasis organizavo kinų dalinius, kurie priklausė Raudonajai armijai.

Per patį pilietinio karo įkarštį Raudonojoje armijoje buvo daugiau kaip 40 000 samdinių kinų. O pirmas pirmojo kinų bataliono vadas buvo Jona Jakiras. Būtent jis ir parodė Leninui ir Trockiui, kad reikia kinų sargybinių.

5

Per pilietinį karą laimėdavo tas, kuris pademonstruodavo daugiausiai žiaurumų. Turėdamas labai klusnų kinų batalioną Jakiras galėjo visiškai nesijaudinti dėl savo karjeros. Kinai garantavo jam reikiamą nuožmumą ir pakankamą žiaurumą. Pirma Jakiro knygos „Prisiminimai apie pilietinį karą" (Maskva: Voenizdat, 1957) eilutė pradeda pasakoti: „Aš niekuomet nebuvau kariškis, nieko nenutuokiau apie karinius dalykus." Ir tuoj pat rašoma apie kinus, kuriems jis vadovavo. Jakiras nesako, ką šitie kinai veikė, bet netyčiom prasitaria apie stimulus. „Kinai itin rimtai žiūrėjo į algą. Jie nesusimąstydami aukodavo savo

gyvybę, bet reikalavo laiku atsiskaityti ir gerai maitinti. Tiesa, vieną kartą buvo taip: kinų įgaliotiniai ateina pas mane ir sako, kad aš pasamdžiau 530 žmonių, vadinasi, turiu mokėti visiems 530-iai. O tai, kiek jų žuvo, visai nesvarbu. Pinigai, skirti 530 žmonių, turi atitekti jiems – jie tikrai sugebės pasidalyti.

Aš ilgai kalbėjau, bandžiau įtikinti, kad taip daryti negerai, nežmoniška tai, ne pagal mūsų papročius. Vis dėlto jie gavo viską, kas priklausė. Jie pateikė neginčijamą argumentą – į Kiniją jie privalo nusiųsti pinigų žuvusiųjų šeimoms. Taigi daugiau nieko nepridursi. Nemažai gražių valandų praleidome kartu su kinais traukdami daug kančių ir vargo turėjusiu keliu per visą plačiąją Ukrainą, Dono pakrantėmis, į Voronežo guberniją."

Dera atkreipti dėmesį į pavartotą žodį „samdyti". Visi mums pasakojo apie tvirtą sovietų ir kinų draugystę, apie karius internacionalistus, apie nesavanaudišką tarnybą. Bet šis vienintelis žodis „samdyti" sustato viską į savo vietas – visos pasakėlės ir gražūs žodžiai bliūkšta lyg muilo burbulas.

Juk iš tikrųjų kalbama apie samdomus karius.

Beje, dar reikėtų atkreipti dėmesį į kitą dalyką: Jakiras rašo, kad pats turėjo mokėti algą kinų „savanoriams". Ne kažin kokios finansinės struktūros, ne aukštesnės instancijos, o jis asmeniškai pasamdė 500 kinų, turėjo juos išlaikyti ir gerai maitinti.

O kitaip ir būti negalėjo. Savo kovų kelią Jakiras pradėjo Besarabijoje, už Dnestro. Anuomet jis nepalaikė jokių ryšių su aukščiausia valdžia, jis iš centro negavo jokių lėšų. Kaip tik dėl to Jakiras galėjo pinigus paimti iš savo kišenės ar asmeninės spintelės.

Matyt, storą piniginę ar talpią spintelę turėjo nemokša studentas.

Ar galėtų šiandien kiekvienas kriminalinio pasaulio autoritetas išlaikyti gaują, kuriai priklausytų 530 žiauriausių kinų galvažudžių? Aš tokių nepažįstu.

O Jakiras kažkaip sugebėjo.

Beje, dar vienas dalykas. Kinai reikalauja, kad Jakiras algas mokėtų visiems, kurie buvo pasamdyti, o kartu ir tiems, kurie žuvo. Pinigai atiteks žuvusiųjų šeimoms. Per pilietinį karą? Tuomet, kai visur tvyro didžiausia anarchija ir liejasi upės kraujo? Iš Odesos tiesiai į Sičuanio provinciją? Ant voko prikeverzos hieroglifų, įkiš pinigėlių, užklijuos ir į pašto dežutę? Draugas Jakiras išties geras. Užmuštųjų šeimoms reikia padėti. Reikia ir jiems mokėti algą.

Kinai pateikė Jakirui svarių argumentų, kurie sveiku protu nesuvokiami:

a) mes pinigus, priklausančius žuvusiesiems, pasidalysime;

b) mes į Kiniją nusiųsime pinigus, priklausančius žuvusiesiems; juos gaus šeimos...

Draugas Jakiras sutinka. Jis moka algas. Ir gerai maitina. Kad revoliucionieriai internacionalistai būtų sotūs ir patenkinti.

Jakiro patirtį iškart įvertino bei perėmė ir draugas Leninas, ir Trockis, ir Bliucheris, ir Čapajevas, ir Tuchačevskis. Beje, tuo pasinaudojo ir kiti draugai. Juk tai labai paprasta: gerai mokėk revoliucionieriams internacionalistams, apauk ir aprenk, dosniai apdovanok juos, duok kiekvienam po automatą.

Iš Jakiro kinų galime suprasti, kaip iš tikrųjų veikė ta neįkainojama internacionalinė pagalba, kurią viso pasaulio proletarai suteikė mūsų revoliucijai.

Jakiras niekad nebuvo kareivis, nebuvo junkeris ar kursantas, nebuvo puskarininkis. Jis neturėjo net žemiausio

karinio laipsnio, kario patirties, neturėjo ir karinio išsilavinimo. Neturėjo ir karinės ar dalyvavimo kare patirties. Tačiau jis gebėjo iš karto tapti vadu. Reikia sutikti, kad Jakiras buvo genijus. Iš tikrųjų reikia ne tik gebėti, bet ir mokėti gerai pamaitinti pusę tūkstančio labai rajų kinų alkanoje ir nustekentoje šalyje. Gerai, jei jie lazdelėmis ryžius valgė. O jei jie ryžius šaukštais kabino? Betgi Jakiras gebėjo juos kažkaip išmaitinti. Genijus, tikras genijus, nieko nepasakysi.

Šiandien aš nelabai tikiu, kad revoliucionierius Jakiras, gerai ir sočiai maitinęs kinus, pats vos pusbadžiu galėjo išgyventi.

Nėra tiek jau daug 500 galvažudžių kinų. Tačiau, kai šalyje karaliavo visiška suirutė ir anarchija, tokia negailestinga, įnirtinga, nepasiduodanti jėga atvedė savo vadeivą į valdžią.

6

Pačiomis sunkiausiomis ir sudėtingiausiomis komunistinės diktatūros įsitvirtinimo dienomis Jona Jakiras nesiveržė į aukščiausius postus. 1918-ieji, 1919-ųjų pradžia dar nerodė didžių pergalės vaisių. Dėl to ir Jakiras nesisiūlė į vadus. Jam pakako komisaro kėdės. Jis kontroliavo kitų darbą ir veiklą. Jis vis labiau reiškėsi kaip politinis darbuotojas: brigados komisaras, Pietų ruožo gynybinių būrių politinio skyriaus viršininkas, 8-osios armijos RVS (Revoliucinės karo tarybos) narys. Ir visados šalia – kinai. Per visą Jakiro knygą driekiasi tos pačios reikšmės žodžiai: „Atvykome į paskirtą vietą. Kaip visad – štabo ešelonas ir pusė kuopos kinų“, „Mano kinai tirpo lyg sniegas. Mes vis daugiau netekdavome, bet pakeliui prisirinkdavome ne ką mažiau.“

Tarp Jakiro pasakojimo eilučių vis ryškėja kažkokia nesuvokiama rusų liaudies nemeilė šitiems revoliucionieriams internacionalistams. Išties stebina ir prisipažinimas: „Kinų – šitų tai jau nepasigailėjo. Piktadariai, sako, nekrikštai, vokiečių šnipai, galvažudžiai. Juos beveik visus iškapojo."

Laimė, daug jų, kinų. Visų nieku gyvu neišnaikinsi. Jakiras vėl gebėdavo apsistatyti tais siauraakiais. Jei tik juos sočiai pamaitini, jiems gerai sumoki ir dar už žuvusiuosius pridedi, tai jie pas jį iš visų pašalių suplūs.

O apie tai, kaip kariavo, kokia taktika ir strategija vadovavosi, Jakiras užsimena tik probėgšmais: „Dalyvaudami operacijoje prie Odesos šaunaus didvyriško mūsų laivyno kariams padėjo ir paleido ugnį į buržuažinę, kapitalistinę, aristokratinę miesto dalį turimos artilerijos junginiai. Nesugriauta buvo viena – nuostabaus grožio rūmai, miesto proletariato teatras" (p. 17). Šitaip padaryti įsakė komunistų vyriausiasis vadas Muravjovas. Jakiras su pasididžiavimu praneša, kad tokio vyriausiojo vado įsakymo jis nepuolė vykdyti. Tačiau to, ką jis pats įsakinėjo, knygoje neaprašo.

7

Ten pat, Odesoje, išvijus raudonuosius, buvo atlikti nuodugnūs nusikaltimų tyrimai. Nustatyti faktai labai vaizdžiai pateikiami Melgunovo knygoje „Raudonasis teroras Rusijoje" (Berlynas, 1924). Kai ką apie marksistų papročius pacituosiu iš šios knygos:

„Per pilietinį karą kiekvienoje vietovėje išryškėdavo saviti žvėriškumų, nuožmių kankinimų bruožai.

Pavyzdžiui, Voroneže tardomuosius nuogus kišdavo į

statines, prikalinėtas vinių, ir jas ritindavo. Kaktoje išdegindavo penkiakampę žvaigždę. Dvasininkams ant galvų dėdavo spygliuotos vielos vainikus.

Caricyne ir Kamyšine suimtiesiems pjūklu trumpindavo kaulus.

Poltavoje ir Kremenčiuge visus bažnyčios tarnus sodino ant kuolų.

Jekaterinoslave mėgo nukryžiuoti ir žudyti akmenimis.

Odesoje karininkus kankino prikaustydami grandinėmis prie lentų, kurias iš lėto stumdavo į krosnis ir gerokai paspirgindavo, kitus suktuvų ratais perplėšdavo pusiau, trečius panardindavo keletą kartų į kunkuliuojantį vandenį, o paskui – į jūrą ir kišdavo į krosnį."

Betgi ne pats Jakiras spirgino žmones garlaivių krosnyse! Ne jis skandino priešus, po kaklu parišęs akmenų! Gali būti, kad ne jis asmeniškai. Žmones skandino valdžia, kurią jis gynė pasitelkęs kinus galvažudžius.

Raudonasis komunistų teroras per pilietinį karą gerokai pranoksta visus žiaurumus, kuriuos iki tol žinojo žmonija. Visi psichopatai, visi sadistai ir žmogžudžiai rinkosi su raudonųjų vėliavomis. Būtent išskirtinis, neregėtas žvėriškumas padėjo marksistams laimėti. Niekas kitas negalėjo su jais varžytis. O Jakiras pateko kaip tik į tą terpę, kur jo talentas atsiskleidė visu savo „gražumu".

8

Tai, kad Jakiras asmeniškai dalyvavo kruvinose orgijose, įrodo išlikę dokumentai. Ne Odesoje, o prie Dono, kur jis atvedė savo kinus galvažudžius.

Pirmą kartą Jevgenijus Losevas išspausdino slaptą J. Sverdlovo direktyvą: „Vykdyti masinį terorą tarp turtin-

gų kazokų, išnaikinti juos galutinai, vykdyti masines bausmes visiems kazokams, kurie nors truputį prisidėjo prie sovietinės valdžios naikinimo" (Maskva. 1989. Nr. 2). Nors truputį! Ką šitie žodeliai reiškia? Kaip juos reikia suprasti? Ogi reikia suprasti taip, kaip nori. Sverdlovas įsakė naikinti kiekvieną, kuris tik nepatinka.

Tokia Sverdlovo direktyva Jakirui atrodė per daug švelni ir liberali. Dėl to jis pats parašė savo direktyvą apie „procentinį vyriškos giminės gyventojų naikinimą".

Žinoma, atitinkamus procentus jis nustatinėjo asmeniškai.

Jakiras buvo liaudies priešas. Nejau galima tą, kuris įsigeidęs savo noru nustato žmonių žudymo procentą, vadinti liaudies draugu. Jakiras – vienas iš žiauriausių XX amžiaus budelių. Be to, jis neseka kieno nors pėdomis, nemėgdžioja niekieno elgesio, bet rodo pavyzdį savo palikuonims. Tuomet, kai Jakiras asmeniškai nustatinėdavo naikinimo procentus, žmonės dar nežinojo Hitlerio. Anuomet buvo tik jefreitorius Šiklgruberis.

Betgi kyla dar vienas klausimas: ar buvo Jakiras išdavikas? Ar buvo jis tėvynės išdavikas?

Be jokios abejonės, žinoma.

1917 metais Rusijos tautos turėjo galimybę savarankiškai pasirinkti tokią valdymo formą, kuri atitiktų daugumos siekius, ir tokią politinę struktūrą, kuri patenkintų gyventojus. Tokiomis sąlygomis Jakiras paperka užsieniečius ir jų rankomis daro tvarką, kuri reikalinga ir naudinga jam, o ne liaudžiai.

Argi galima procentinį ir gausų liaudies naikinimą vadinti tarnavimu tai liaudžiai? O jei tokie kruvini darbai vykdomi pasitelkus samdomus užsieniečius... Šitai būtent yra tautinių interesų išdavystė, tai – tėvynės išdavimas.

Mums ilgai pasakojo, kad su liaudimi kovojo baltagvardiečiai ir svetimšaliai interventai. O iš tikrųjų viskas buvo priešingai. Su liaudimi kovojo raudonarmiečiai ir kariniai užsienio interventai. Tą geriausiai įrodo karinė kinų intervencija, vadeiva Jakiras ir kiti į jį panašūs išdavikai.

Ir štai Kremliaus lakštutės, XX suvažiavimo kūdikiai, užtraukė giesmę, kad, atėjus prie valdžios vairo Chruščiovui, prasidėjo vos ne atšilimas.

Vis dėlto reikia vadovautis žinomais faktais.

Pradėjus vadovauti Stalinui, kai kurie liaudies priešai – tuchačevskininkai, uborevičininkai, putninink ai, jakirininkai – gavo tai, ko nusipelnė. Suprantama, bausmė buvo išties švelni, humaniška, grynai simbolinė. Tėvynės išdavikų nemaustė ant kuolų, jiems netrumpino kaulų ir nerideno jų statinėse, prismaigstytose vinių. Tačiau kai kuriuos išdavikus nors ir nežiauriai, bet vis dėlto nubaudė.

Po XX suvažiavimo, įsigalėjus Chruščiovo liberalizmui, visus tuos liaudies priešus, išdavikus, svetimšalių interventų samdytojus ir Rusijos budelius paskelbė didvyriais.

Už kokius nuopelnus jie nusipelnė tokių garbingų vardų?

Ar už tuos procentus, kuriuos nustatydavo Jakiras?

Vienuoliktas skyrius

Visiškai tikslus apibūdinimas

> Po tokių neregėtų žiaurumų bolševikai neturėjo kelio atgal, jie negalėjo tikėtis pagalbos ir pritarimo liaudies, kurią išdavė, pasmerkė badui ir mirčiai. Jie turėjo vienintelę išeitį – eiti į savo mirtį su partijos vėliava ir vadovaujami Stalino.
>
> *V. Rapoportas, J. Aleksejevas.*
> Tėvynės išdavimas

1

1919 metų viduryje padėtis fronte paaiškėjo. Padvelkė pirmi pergalės vėjai. Ir dabar Jakiras keičia komisaro, budelio ir baudėjo kailį. Jis stačia galva veržiasi į vadus. Patys aukščiausi postai, kaip dažniausiai būna, užimti. Laisva tik divizijos vado kėdė. Iš RVS armijos nario posto į divizijos vado pareigas – tai tikras nuopuolis. Bet Jakiras sutinka su žemesnėmis pareigomis, kad tik galėtų komanduoti dabar, kai paaiškėja pergalinga pilietinio karo baigtis. Jis gauna 45-ąją šaulių diviziją. 1920-ųjų gegužės–rugpjūčio mėnesiais Jakiras vadovavo Fastovo, paskui Pietvakarių fronto armijos Lvovo daliniams. Jis nė minutei nesiskyrė su atsidavusiais kinais. Jie visados per žingsnį sekdavo paskui savo šeimininką lyg ištikimi šunys.

Ir štai 1920 metais Jakiras su savo budeliais pirmą kartą akis į akį susitinka su tikru priešu, ne su mužikais, apsiginklavusiais kirviais ir dalgiais, o su plikais, basais, antikvariniais ginklais apsiginklavusiais Lenkijos reguliariosios armijos kariais. 45-osios Jakiro divizijos ir visos Lvovo kariuomenės likučiai kiek kojos neša bėgo gelbėdamiesi nuo visiško sutriuškinimo. Pasisekė tiems, kurie turėjo ilgas ir greitas kojas. Ir dar tiems, kurie dundėjo asmeniniame šarvuotame traukinyje su mašinistu kinu.

Įdomu, kad didysis vadas Jakiras, rašydamas memuarus, prisimena daugelį dalykų, o tarp jų ir tai, kad kinų batalionui vadovavo, liaudies sukilimus malšino (geru žodžiu, įkalbinėjimais, Lenino tiesomis), o apie tai, kaip komandavo Pietvakarių fronto kariuomenės Lvovo daliniams, jis pamiršo parašyti.

Iš karto kyla klausimas: ar galima Jakirą vadinti karvedžiu, jei jis pats gėdijasi prisiminti apie aną gana trumpą, bet vis dėlto itin gėdingą savo gyvenimo tarpsnį?

2

Praūžus pilietiniam karui Jakiras įsitvirtino galutinai ir tapo aukščiausia karine Ukrainos valdžia. Jis buvo ne tik dalyvis, bet ir bendrininkas vienos iš baisiausių, žiauriausių piktadarybių, kurias žino žmonijos istorija. Aš neturiu teisės aprašinėti, kaip komunistai surengė Ukrainoje badą ir organizavo milijonų žmonių mirtį. Tos kraupios tragedijos negalima papasakoti net ir keliasdešimtyje tomų. Aš šventai tikiu: Ukrainos liaudis niekad nepamirš savo budelių. Jakiras – vienas iš jų. Jis priklauso pirmajam penketukui. Formaliai. Tie žiaurumai buvo vykdomi jėga. Pasitelkus Raudonosios armijos galią. Čia vienų čekistų tik-

rai nepakako. Raudonoji armija Ukrainoje pakluso Jakirui. Kaip tik dėl to jo rankose ir buvo sutelkta visa jėga bei galia. Iš tikrųjų Jakiras kolektyvizacijos metais buvo laikomas svarbiausiu asmeniu Ukrainoje.

„Krasnaja zvezda" (1989 metų vasario 4 d.) gana švelniai rašo: „Ukrainą 1933 metais apėmė badas." Va taip ėmė ir pats visą šalį apėmė.

Jis pats tikrai nepasklido. Badą organizavo tikrąja šio žodžio prasme marksistai. Marksas reikalavo kurti darbo armijas, ypač žemės ūkyje. Tačiau marksizmo idėjas įgyvendinti galima tik tose šalyse, kurios turi totalitarinę praeitį. O mes juk esame laisvi žmonės. Laisvės tradicijos per šimtmečius taip įsirėžė į mūsų liaudies sąmonę, kad vykdyti kraugeriškus Markso kėslus mūsų šalyje buvo neįmanoma. Būtent dėl šios priežasties pas mus kūrėsi daug žmoniškesni kolektyviniai ūkiai, o ne Markso ir Trockio sumąstytos darbo armijos. Bet ir į kolūkius laisva mūsų liaudis nenorėjo eiti. Tada marksistai ir organizavo badą sakydami: tie, kurie neis į kolūkius, stips iš bado.

Savo žodžiams pagrįsti pacituosiu tik nedidelę ištrauką iš Anatolijaus Kuznecovo „Bobų skardžio", nes oficialios statistikos duomenys apie kolektyvizacijos metus yra pernelyg žiaurūs. Taigi:

„Mes jiems ir sakom: kolūkiai arba mirtis. O jie atsako: geriau jau mirtis...

Mums, komunistams, kad nedvėstume, šiek tiek duodavo už talonus, trupinėlių nubyrėdavo ir kaimo aktyvistams, o ką iš tiesų į burną deda JIE – sveiku protu suvokti sunku. Varlių, pelių jau nebėra, katės ir su žiburiu nerasi, rauna žolę, rankioja šiaudus, pušų žievę lupa, trina ir iš to kepa blynus. Kanibalizmas priimtinas visiems...

...Sėdime kartą kaimo taryboje, kai staiga įlekia vienas iš vietinių aktyvistų ir sako, kad tokioje troboje mergą

ryja. Greitai susirenkame, čiumpame ginklus ir skuodžiame į tą trobą. Visa šeimyna namie, trūksta tik vienos dukters. Visi atrodo sotūs, laimingi, net kiek apdujęę. Tvyro skanus viralo kvapas. Krosnis įkaitinta taip, kad net ranka priliesti baugu. Garuoja pilni puodai.

Imu klausinėti:

– Kur jūsų duktė?

– Į miestą išvažiavo...

– Ko išvažiavo?

– Medžiagos suknelei pirkti.

– O kas puoduose ant krosnies?

– A šiaip srėbalas...

Imu puodą, verčiu į dubenį ir matau – mėsa, mėsa, plaštaka su nagais riebaluose plauko.

– Renkitės, eisime.

Klusniai it avelės ruošiasi, kuičiasi tartum apdujusios musės, elgiasi lyg visai nuovoką praradę. Vos velkasi. Ką toliau daryti? Teoriškai – juos reikia teisti. Betgi sovietiniuose įstatymuose nėra tokio straipsnio, pagal kurį galima būtų teisti už kanibalizmą. Galima už žmogžudystę pabandyti, bet reikės tiek po teismus tampytis, įrodinėti, o be to, dabar baisus badas. Šitai gal ir galima pavadinti lengvinančia aplinkybe. Apskritai mes greitai gavome atitinkamų instrukcijų: viską spręsti vietoje. Tai mes daugiau nevargome: būdavo, išvedame iš kaimo, pasukame į laukus, į pamiškę, patratiname iš pistoletų tiesiai į nugaras, užberiame trupučiu žemės – nereikia per daug stengtis, nes vilkai viską suėda."

3

O ką galėjo daryti Jakiras?

Jis galėjo elgtis kaip tinkamas, daryti viską, ko tik įsi-

geidžia. Kolektyvizacija buvo įmanoma tik pasitelkus Darbininkų ir valstiečių raudonosios armijos kulkosvaidžius. Beje, ir badą organizavo tos pačios armijos vaduotojos kariūnai, apsiginklavę durtuvais. Šitos armijos būriai atimdavo viską, ką galima buvo priskirti prie maisto, ir negailestingai naikino tuos, kurie išdrįsdavo prieštarauti. Taigi ne vienas Jakiras prisidėjo prie žudynių ir naikinimų. Visi jie, strategai, prikišo prie to nagus. Apie Jakirą kalbu tik kaip apie vieną iš pavyzdžių. Ir dar dėl tos priežasties, kad jis pateko į patį tragedijų ir nusikaltimų sūkurį, be to, daugiausiai iš visų turėjo galimybių priešintis. Taigi, jei Jakiras nebūtų ypač uoliai rodęs savo atsidavimą teisingam reikalui, nebūtų taip rūpestingai šaudęs badaujančių, tai marksistams nieku gyvu nebūtų pasisekę suvaryti visus į kolūkius ir užgesinti tą kaitrią liepsną, kuri vis dar ruseno pykčio pritvinkusiose liaudies širdyse. Išskyrus Jakiro kulkosvaidžius, daugiau nebuvo jokių priemonių liaudžiai sudoroti. Jei Jakiras nebūtų pademonstravęs savo mitrumo naikinant buožes ir atimant maisto produktus, nebūtų nei kolektyvizacijos, nei tokio baisaus bado.

Ir vėl kyla klausimas apie priežastis, motyvus. Kodėl Jakiras atėjo į revoliucionierių gretas? Kodėl jis kovojo už raudonuosius? Caro valdymo metais nieko panašaus į 1933-ųjų badą bekraštėse Rusijos platybėse nebuvo. Tokio dalyko imperija nežinojo. Kodėl Jakiras įvedė žmogėdrišką režimą? Dėl ko Jakiro parankiniai kinai į garvežių krosnis kišo karininkus? Ar dėl šviesaus rytojaus, kai žmogus žmogų virs katiliukuose ar spirgins keptuvėse? Dėl kokių priežasčių Jakiras veržėsi į valdžią? Kas skatino jį šitaip elgtis? Ar dėl to, kad pasėtų visur badą, kokio niekas ir įsivaizduoti negalėjo?

Jei Jakiras gviešėsi valdžios, kad apgintų liaudį, tai liaudis čia – gink! Juk jos ginti nereikia. Paprastai nereikia iš

liaudies atiminėti grūdų, skersti jos galvijų ir kiaulių, nereikia chlorkalkėmis barstyti mėsos ir deginti duonos. Vis dėlto duoną degino, mėsą barstė tais nuodais, galvijus vijo į vagonus ir savaitėmis laikė uždarytus be pašaro ir vandens. Darė viską, kad tik liaudis negautų. Kad liaudis palūžtų, paklustų. Kad galėtų ją suvaryti į kolūkius.

O jei Jakiras nebūtų rodęs tiek uolumo...

Nenoriu visų bėdų, visos kaltės suversti vienam vargšui Jakirui. Visi draugai raudonieji vadai, kurie kolektyvizacijos metais tarnavo Raudonojoje armijoje, visi iki vieno buvo tikri liaudies priešai. Visi be išimties. Visi patraukė į velnio tarnybą. Visi kovojo su savaisiais. Ir visai ne veltui 1935 metais atsirado maršalo laipsnis. Kodėl šito prireikė taikos metais? Karo tarsi ir nebuvo. Ir staiga milžiniškas žvaigždės dalija karvedžiams! Už kokias pergales, už kokius nuopelnus?

Už kolektyvizaciją. Už badą, kurį raudonieji vadai paskleidė po visą šalį. Už pergales, kurias jie patyrė parklupdydami valstiečius. Už tėvynės išdavimą. Valstietijos stuburą sutrupino baisus badas. Tačiau valstietijos stuburas – tai Rusijos stuburas. Ir Ukrainos. Ir Baltarusijos. Nemaža kupra išaugo ant Rusijos stuburo. Ta pati bėda ištiko ir Ukrainą, ir Baltarusiją.

O galėjo būti kitaip. Galėjo Jakiras tapti liaudies vadu. Po pirmos praūžusios konfiskavimų bangos, kuri nušlavė galvijus, paukščius, grūdus ir apskritai visa, ką žmonės turėjo valgomo, šalis stojo piestu iš pasibaisėjimo ir pykčio. Jakiras vadovauja pačiam galingiausiam iš visų Sovietų Sąjungos karinių apskričių, geriausių divizijų, kurios turėjo moderniausius tų laikų ginklus. O čia dešimtys milijonų badaujančių, pasmerktų mirti, leisgyvių žmonių, kurie jau neturi ko prarasti. Jei Jakiras būtų viešai paprieštaravęs ar pasipriešinęs tokiam nusikalstamam režimui,

armija būtų jam paklususi. O liaudis jį, be jokios abejonės, būtų rėmusi ir palaikiusi.

Sėkmė buvo garantuota. O jei ir nebūtų pavykę nugalėti marksistų, Jakiras būtų žuvęs mūšyje ir tada dėkinga Ukraina turėtų jam pastatyti paminklą.

Tačiau Jakiras buvo budelis ir žudikas. Jis, regis, budelio profesiją iškeitė į vado, bet iš tiesų vadu netapo, nors budeliu išliko. Į revoliuciją Jakiras atėjo ne tam, kad gintų liaudį. Čia jį viliojo visiškai kitokie ketinimai...

4

Kremliaus propagandininkai teigia: jei Stalinas iš Kijevo karinės apygardos vado pareigų nebūtų atleidęs pirmo rango komandarmo Jakiro, tai jis, Jakiras, būtų išgelbėjęs Ukrainą nuo hitlerininkų antpuolio, būtų sutriuškinęs antrąją tankų grupuotę, vadovaujamą Guderiano, ir į Kijevą nebūtų įžygiavęs gauleiteris Kochas.

Gal ir būtų šitaip buvę, sunku pasakyti. Bet argi labai skiriasi partiečių ir arijų valdžia? Ar Jakiro vadovavimas skyrėsi nuo hitlerininkų savivalės, ar buvo jis geresnis? Sutinku, kad Jakiro valdžios metais naikino vienus, pasigailėdavo kitų, o atėjus Kochui buvo priešingai.

Vis dėlto jų metodai buvo panašūs. Beje, nesiskyrė ir užmojai. O žiaurumą, būdingą šiedviem, sveiku protu suvokti sunku. Marksistas Jakiras ir hitlerininkas Kochas – broliai dvyniai. Vienas – grynas socialistas ir kitas – toks pat socialistas. Gauleiteris Kochas įvedė socialistinį valdymą ir ketino netgi kolūkius atkurti. Šito jam reikėjo tam, kad galėtų ne su kokiu vienu mužikėliu kalbėti, bet visam kaimui uždėti prievolių ir duoklių. Tuomet mužikai

patys tvarką darytų ir aiškintųsi, kas, kiek ir kodėl turi atiduoti.

Dar reikia prisiminti vieną įdomų dalyką: hitlerininkams okupavus Kijevą, gestapas įsikūrė 33-iajame Vladimiro gatvės name. Anksčiau ten buvo SSRS NKVD. Traukdamiesi čekistai nesusprogdino ir nesudegino savo pastato, nors Kreščatiko ir lauros nepagailėjo. Beje, gestapininkai pasielgė taip pat: dūmais paleido viską, kas buvo aplinkui, bet laikinos savo rezidencijos deginti neišdrįso, paliko visiškai sveiką čekistams. Ir gestapininkai, ir čekistai vieni kitiems perdavė kankinimų, tardymų, kančių ir kraujo namą lyg estafetę.

Beje, dar vienas dalykas: Ukrainos budelis Kochas už Vyšgorodo, Mežgiryje, turėjo rezidenciją. Ten buvo ir Kosioro, Postyševo, Petrovskio, Chruščiovo vilos. Bet nežinia dėl ko Kochui labiausiai į akį krito būtent Jakiro dvaras.

Savo valdymą Tuchačevskis pavadino Rusijos okupacija. Jis prisipažino, kad „kariauti dažniausiai reikia ne su gaujomis, bet su vietos gyventojais" („Kova su kontrrevoliuciniais sukilimais"//Karas ir revoliucija, 1926. Nr. 7–9). Tuchačevskis manė, kad „kovoti reikia ne mūšiuose ir atlikti operacijas, bet veikiausiai kariauti kaip per tikrą karą, kurį baigti būtina okupuojant kraštą."

Jakiras visiškai pritarė savo draugui ir bendražygiui ir darė tą patį Ukrainoje, t. y. jis kariavo su savo liaudimi ir karą baigė okupacija.

Tiek Tuchačevskis, tiek Bliucheris ir kiti tėvynės išdavikai, tiek Jakiras buvo tikri okupantai. Jei reikia paminklus Tuchačevskiui, Bliucheriui ir Jakirui statyti, tai ir gauleiterio Kocho negalima pamiršti.

Kuo jis prastesnis už Jakirą ir Tuchačevskį?

5

Jakiro šalininkai ir gynėjai sako, kad jis buvo ne tik budelis ir sadistas, bet ir šioks toks strategas. Tokių šnekų aš girdėjau, bet svarių įrodymų, galinčių šitai patvirtinti, niekas nesugalvojo. Niekuomet niekas nematė Jakiro pergalių, patirtų fronte. O baudžiamieji žygiai, be abejonės, prie jų nepriskirtini. Nerašė jis ir teorinių veikalų. Jis niekaip nepasižymėjo karo moksle. Jo vadovaujama Kijevo karinė apygarda buvo galingiausia. Tačiau ši apygarda dar iki Jakiro ir net po jo vadovavimo metų garsėjo kaip viena iš galingiausių Raudonosios armijos grupuočių. Ir visai ne dėl Jakiro nuopelnų, bet dėl to, kad Vakarus pulti patogiausia iš jos užimamų pozicijų.

Jakiras neturėjo jokių karinių pagrindų, neišėjo jokių karo mokslų. Per vadovaujančias instancijas jis tiesiog „šuoliavo": bataliono vadas, divizijos vadas, armijos vadas. Nebaigęs mokslų studentas per dvejus metus užsideda komandarmo antpečius. Nė vienam tokie karjeros šuoliai nesibaigė gerai. Karinė jo patirtis per tris mėnesius gavo gėdingą galą. Nė vienas teorinis veikalas nepasidabino šio vado pavarde. Jokių priboškiančių ar ypatingų atradimų karo moksle jis nepadarė.

1927 metais Jakiras mokėsi germanų akademijoje. Jį gyrė generolas feldmaršalas Hindenburgas. O mums iškart pareiškė: štai jums genialumo įrodymas!

Nepasiduosime gundymams. Nepritarsime susižavėjimo kupiniems šauksmams. Pagyrė Hindenburgas? Menka garbė. Hindenburgas ir Hitlerį laikė didžiu valstybės veikėju bei strategu. Atleiskime jam, nes suvaikėjęs ir kvaištelėjęs feldmaršalas klydo. Jis įsivaizdavo šalį, kuri abu pasaulinius karus pradėjo ir abu... 1927 metais Hindenburgas jau vieną pasaulinį karą prakišo ir rengė

generolus būsimam karui, taigi rengė juos kovoti taip, kad šie ir vėl gėdingai pralaimėjo. Veikiausiai išgirsime prieštaravimų: vokiečiai moka kariauti, tik nesugeba nugalėti. Žinoma, galima ir šitaip pasakyti. Tačiau aš negebėjimą nugalėti vadinu nemokėjimu kariauti. Imkim ir įsivaizduokim, kad puikus boksininkas, raumeningas lyg Apolonas, meistriškai valdantis savo kūną, mokantis techniškai kovoti, mūvintis raudonas kelnaites, efektingai išbėga garsiai skambant būgnams į ringo vidurį ir pradeda kovą teatrališkai mosikuodamas. Bet būtent jis, o ne priešininkas vis gauna smūgius į galvą. Tačiau visa kita tiesiog pasakiškai žavu. Taip ir vokiečių feldmaršalams nuolat nutinka: nepaprastai išmintingi vyrai, plačias jų krūtines puošia ordinai, nuo jų kerinčių memuarų negali atsiplėšti.

Tik vis smūgis po smūgio į galvą. Beje, itin reguliariai.

Taigi tokių strategų pagyros nevertos nė sudilusio skatiko. Nebuvo jokio reikalo 1927 metais mokytis iš vokiečių. Tais metais pas mus jau ryškėjo „Didelės operacijos" pagrindai (Jakirui nesant), o Vokietijoje ir 1933 metais dar nieko panašaus nevyko. Geriausiai tą įrodo vokiečių „Vadovavimo kariuomenei" statutas, išleistas tais metais.

Ir jei feldmaršalas Hindenburgas pagyrė Jakirą, dar visai nereiškia, kad tą jis padarė nuoširdžiai. Jakiras dirbo su kinais ir turėjo žinoti seną tos tautos patarlę: „SAUGOKIS, KAI TAVE GIRIA PRIEŠAS."

6

Šneka, kad Jakiras pasisakė prieš Stalino vykdomą terorą ir už tai sumokėjo savo galva. Tikra tiesa, yra ir šitaip kalbančių. Tačiau iš tikrųjų buvo priešingai. Generolas pulkininkas D. Volkogonovas matė Stalino rašytus dokumen-

tus (*D. Volkogonovas.* Triumfas ir tragedija. T. 1. D. 2. P. 213). Dabar reikėtų apie tai papasakoti. Ėjo 1937-ieji, vyko CK vasario–kovo plenumas. Būtent tas plenumas, kuris padėjo oficialiai pradėti partijos viršūnių, armijos ir NKVD vadų valymą. Vidaus reikalų liaudies komisaras draugas Ježovas kalba ir siūlo buvusius Politinio biuro narius Buchariną ir Rykovą pašalinti iš CK ir partijos narių, teisti ir sušaudyti.

Būtina dar kartą pabrėžti – kalba ir siūlo Ježovas. Stalinas irgi dalyvauja, bet elgiasi taip, tartum būtų niekuo dėtas. Stalinas žiūri į viską iš aukšto, jis visai nesikiša į tokius dalykus. Nuskamba siūlymas sušaudyti Buchariną ir Rykovą. O jūs, draugai, pasvarstykite.

Kas tas Rykovas? Leninas – pirmas sovietų vyriausybės vadovas, Rykovas – antras.

O kas toks Bucharinas? Lenino žodžiais sakant, jis – partijos numylėtinis.

Ir štai nagrinėjamos asmeninės minėtų draugų bylos. Nuskamba siūlymas: griežto papeikimo su įrašu nepakanka, reikia sušaudyti. Kas už šį siūlymą, prašom pakelti rankas? Taigi, draugai, balsuojame.

Kai kurie draugai net sudrebėjo. Beje, tokių iš tiesų buvo nemažai. Sudrebėjo ne dėl partijos numylėtinio ir ne dėl Rykovo, pakeitusio Leniną. Jie baiminosi dėl savo kailio – šiandien kailį diria partijos numylėtiniui ir buvusiam Liaudies komisarų tarybos pirmininkui, o rytoj kam?

Tarp sunerimusiųjų buvo ir tie, kurie visados rėmė Staliną, visur jam pritarė ir juo sekė. Tai buvo Škiriatovas ir Chruščiovas. Vardinis balsavimas. Kiekvienas juodu ant balto rašo savo nuomonę. Vieni daro taip, kaip liepia: pašalinti iš partijos gretų, nuteisti ir sušaudyti. O tie, kurie sudrebėjo, šiek tiek atsargesni – pašalinti iš partijos ir teisti. Kaip gimtasis sovietinis teismas nuspręs, taip ir bus.

Draugas Stalinas į visa šita nesikiša, bet tik labai akylai viską stebi. Pamažu ryškėja kad ir slepiamas, bet vis dėlto priešinimasis. Vadai neskuba į „teisingumo" nagus atiduoti buvusių savo draugų. Kad tik kas nenutiktų.

Ką turi daryti Stalinas?

Stalinas nenori prarasti tų, kurie jį remia ir pritaria terorui, kita vertus, nedrįsta spausti tų, kurie suvirpėjo ir atsargiai pasipriešino. Stalino sprendimas, be abejonės, vertas senųjų išminčių: jis pasiūlė draugams neskubėti, grąžinti bylą į NKVD. Atlikti papildomą tyrimą. NKVD tikrai viską išaiškins. O tada mes ir galėsime nuspręsti.

Ir visi laimingi ir patenkinti.

Gerai, mano teroro šalininkai, NKVD ištirs, tada galima bus sušaudyti Buchariną su Rykovu.

Gerai, svarsto atsargieji, Bucharino ir Rykovo nesušaudys, bent jau dabar.

Asmeninis Stalino sekretorius Borisas Bažanovas seniai perprato pakankamai paprastą, bet vis dėlto veiksmingą vado taktiką. Stalinas pritaria tik tiems sprendimams, kurie bus priimti be išlygų. Kai kyla nors menkiausias įtarimas, kad naudingas Stalinui sprendimas nebus priimtas, jis atidedamas vėlesniam laikui. Šitaip balsuojant Stalinas (priešingai nei Leninas) niekad nepralaimi. Kad ir dabar draugai kiek suabejojo, vadinasi, neskubėsime ir nieko nespręsime tol, kol NKVD daugiau ištirs, draugas Ježovas kiek padirbės , surinks reikiamos papildomos medžiagos, nustatys tiesą, o tuomet galėsime spręsti ir nutarti. Ką gi, kol kas Bucharino su Rykovu neteisime ir nesušaudysime. Kas už tokį siūlymą, draugai? Už tai balsuoja dauguma. Ir teroro šalininkams, ir atsargiems priešininkams didžio vado kompromisas patinka.

Tačiau Centro komitete yra ekstremistų. Jų žinoma du: pagrindinis šalies komjaunuolis Kosarevas ir Kije-

vo karinės apygardos vadas pirmo rango komandarmas Jakiras.

Stalinas ir čia parodo savo poziciją: tegu NKVD išsiaiškins.

Kosarevas ir Jakiras išsako savo nuomonę: pašalinti iš CK, iš partijos, teisti ir sušaudyti.

Tiesa, labai įdomu, kad Jakiras ir Kosarevas tuo pačiu metu reikalauja teismo ir sušaudymo. Kitais žodžiais sakant, dar iki teismo sprendimo jie pasmerkia tuodu mirčiai, iš anksto žinodami, kad teismo procesas – tai tik juridinė priedanga, bandymas iš anksto priimtam nuosprendžiui užmaskuoti. Tai nė kiek neglumina nei Jakiro, nei Kosarevo. Jie puikiai žino, kad teismas priims tokį sprendimą, kokį bus liepta priimti. Ir tai, be abejo, jiems patinka.

7

Budeliams likimas keršija.

Mirties nuosprendį Bucharinui ir Rykovui paskelbė. Tačiau šitai įvyko tik po metų – 1938-ųjų kovo 13-ąją. Asmeninį Jakiro vagoną atkabino 1937 metų gegužės 28 d. Brianske, t. y. praėjus porai mėnesių po Jakiro reikalavimo sušaudyti Buchariną ir Rykovą. Budelio taikiniu Jakiras tapo beveik metais anksčiau už tuos, kuriems pats linkėjo mirties.

Stalino elgesį tomis dienomis reikėtų vertinti ypatingai. Svarbiausias vado tikslas – sunaikinti visus savo priešininkus, o šiuo atveju – Buchariną ir Rykovą. Pašalinti tuos, kurie nors ir labai nedrąsiai, bet vis dėlto kalbėjo prieš tokius metodus, t. y. Chruščiovą ir Škiriatovą, Stalinas nenori, jis jų nešaudo. O tuos, kurie nė kiek nesivaržydami

rodo ypatingą kraugeriškumą, t. y. Kosarevą ir Jakirą, Stalinas pašalina pirmiausia.

STALINAS IŠ TIKRŲJŲ VALĖ AUKŠČIAUSIUS VALDŽIOS SLUOKSNIUS, NAIKINO NUO KRAUJO APSVAIGUSIUS BEPROČIUS.

8

Kasmet gegužės 1-ąją kariuomenės daliniams perskaitydavo gynybos liaudies komisaro (o vėliau ministro) ir karinės apygardos vado įsakymus. Šie įsakymai niekuo neišsiskyrė, išskyrus reikalavimus stiprinti karinę drausmę, būti pasirengusiems gintis ar pulti, nuoširdžiai mokytis karo meno. Įsakymą rašo štabo viršininkas. Tiksliau pasakius, tą daro vienas iš štabo „negrų". Štabo viršininkas savo ranka pataiso tekstą, paduoda mašininkei, o paskui neša jį pasirašyti apygardos vadui. Vadas perskaito, kažką paburbuliuoja, sumurma keletą nesuprantamų frazių. Tekstą spausdina iš naujo atsižvelgdami į vado pastabas. Pagaliau jis išvedžioja savo parašą ir šventės rytą įsakymą perskaito „visiems kuopų, baterijų, eskadronų, eskadrilių ir laivų kariūnams".

Paskutinę 1937 metų balandžio dieną šventinio įsakymo juodraštį atnešė Kijevo karinės apygardos vadui pirmo rango komandarmui Jakirui. Įsakymas parašytas standartiškai: vadovaujami didžio Stalino pirmyn į komunizmo pergalę! Jakiras viską perskaitė, išbraukė Stalino pavardę ir padavė lapą perspausdinti. „Krasnaja zvezda" (1989 m. vasario 4 d. ir 1996 m. rugpjūčio 14 d.) žavisi Jakiro elgesiu ir rašo: štai jis, kovotojas su asmenybės kultu! Kokia drąsa! Neregėta narsa!

Aš čia neįžvelgiu nei drąsos, nei narsos. Jei Jakiras ma-

nė, kad Staliną per daug garbino ir pernelyg liaupsino, jis, kaip CK narys, privalėjo apie tai pasakyti per vasario–kovo mėn. plenumą. Jis bent jau turėjo būti tarp tų atsargių priešininkų, pasisakiusių prieš terorą, arba prisidėti prie Chruščiovo ir Škiriatovo. Bet Jakiras reikalavo kraujo. Per tą plenumą Jakiras ypač išsiskyrė nežabotu kraugeriškumu, atvirai parodė savo kėslus. Jis tąkart gerokai pranoko Staliną.

Jei Jakiras įsivaizduoja esąs Stalino priešininkas, vadinasi, su Stalinu reikia kovoti. O tą daryti galima visai atvirai – imti ginklą į rankas, sutelkti kariuomenę bei Ukrainos mužikus ir čiupti priešą už gerklės. Arba galima kovoti slapčia. Tuomet reikia parengti sąmokslą ir nusukti sprandą draugui Stalinui. Atvirai kovoti su Stalinu Jakiras vis dėlto neišdrįso. Jei Jakiras priklausė prie sąmokslininkų, savo elgesiu jis sugadino visas užmačias.

Jakiro elgesį galima vadinti kvailyste, bet ir tai, galima sakyti, per daug švelnus pavadinimas.

Jakiras – CK narys, jis, be abejonės, turi kažkokių savų politinių kombinacijų. Jei nori politikuoti, politikuok, o kitų į tokius reikalus nevelk. Savo elgesiu Jakiras gerokai pakenkė štabo viršininkui, tiksliau sakant, pakišo jam kiaulę, nes būtent jis, štabo viršininkas, atsakingas už rengiamą įsakymą. Štabo viršininkas priskiriamas prie kariškių ir didžiosios politikos jam tikriausiai nereikia. Bet už tokią Jakiro išdaigą privalo atsakyti štabo viršininkas, o ne kas nors kitas. Ir kam viso šito reikia?

Jakirui pasisekė, nes jis, Jakiras, CK narys, be to, Jakiras ir gali daryti viską, kas tik šauna į galvą. Tačiau štabo viršininkas tokių privilegijų neturi, negali elgtis taip, kaip nori, neturi nei tokios įtakos, nei tokios valdžios. O Jakiras, nė nepaklausęs štabo viršininko nuomonės, padaro jį politinės akcijos bendrininku, kad ir

menko, bet vis dėlto nusikaltimo aukščiausiajai politinei šalies vadovybei.

Jakiras žaidžia politinius savo žaidimus, bet jam, matyt, šito negana. Jis kartu „tempia" ir nekaltą mašininkę net nepaklausęs jos sutikimo. Jei kas nors sužinos apie šį įvykį, ją akimirksniu uždarys ten, kur reikia. Kurių velnių jai, jaunai ir gražiai merginai, kištis į tokius slidžius reikalus?

Štabo viršininkas, gavęs įsakymą ir pamatęs, kas ten buvo išbraukta, nedelsdamas privalėjo pranešti tam tikriems organams: štai, draugai, mano tekstas, o čia draugo Jakiro taisymai. Aš visai niekuo dėtas. Tokių žaidimų nežaidžiu, tai – ne mano darbas. Viską nusprendė ir padarė jis.

Draugai iš YS, t. y. iš Ypatingojo skyriaus, privalo apie viską pranešti aukštesnėms instancijoms. Labiausiai tam, kad išgelbėtų savo kailį. Itin greitai šita informacija turi pasiekti draugo Stalino ausis. O tas, kuris dels ar bandys kiek gumą tempti, neteks savo galvos. Štabo viršininkas ir visi kiti tarnautojai privalėjo pranešti apie tai, kas atsitiko, ir ne tik pranešti, bet garsiai visais kanalais rėkti, kad gal tai suplanuota provokacija. Galbūt pats draugas Stalinas sumanė padedamas savo draugelio ir sugėrovo, CK nario Jakiro patikrinti jų budrumą, pažiūrėti, ar jam praneš tokį dalyką ar ne?

Beje, ir mergaitė, mašininkė, turėjo pasinaudoti savo ryšiais ir pranešti ką reikia. Ji išspausdino vieną tekstą, kuris labai liaupsino Staliną, o paskui jai liepė jį perspausdinti, t. y. iš naujo spausdinti tik be liaupsių Stalinui. Kai milijonai paprastų žmonių mirė, draugas Jakiras Stalinui špygų nekaišiojo. Tačiau dabar išdrįso. Kodėl ji turi tapti bendrininke? Ji privalėjo surinkti numerį, paskambinti atitinkamai instancijai ir viską papasakoti. Ar mąstė apie tai draugas Jakiras?

Draugas Stalinas pasirinko nepaprastas merginas mašininkėmis, telefonininkėmis, šifruotojomis. Su jo bendražygiais, didžiais karvedžiais, ugningais revoliucionieriais dirbo tik ypatingos mergaitės. Jos buvo rengiamos specialiai, priskiriamos ypatingai pavaldumo kontrolės ir ryšio struktūrai. Ar apie tai mąstė draugas Stalinas? Ar jis bent nutuokė? Juk dažnas iš mūsų bandė klijais teplioti mylimos mokytojos kėdę, ne kartą pakišo smeigtukų, tepė kreida stalą, kišo į rašalą karbido ar per pamoką paleido juodą pelytę. O gal net gyvatę. Kiekvienas iš mūsų gebėjo pasirūpinti savo saugumu ir nekaltumu. Reikėjo rašalo buteliuką išpilti į rankinę taip, kad mokytoja negalėtų sužinoti, kuris niekšelis drįso tokį dalyką padaryti, taip mikliai ką nors iškrėsti, kad ji net neįtartų! Tačiau Jakiras neturi tiek proto, kad galėtų nepastebėtas kenkti.

Jakiro elgesys labai panėši į elgesį aikštingos bobos, kuri savo virtuvės kaimynei į sriubą įberia muilo. Tačiau ji nesugeba paslėpti savo piktadarysčių ir visi gerai žino, kas čia prikišo nagus.

9

Dabar reikia pateikti papildomos informacijos. Raudonasis kazokas Ilja Dubinskis pasakoja: „1935 metais gavau naują kabinetą. Kartą pas mane užsuko Šmidtas. Pagyręs dalykišką aplinką pasakė: Stalino portretą reikia turėti“ (Ypatinga sąskaita. P. 128).

Dar 1927 metais, kai Trockis buvo laikomas didžiuoju vadu, o Staliną vadino „žymia vidutinybe“, Jakiro numylėtinis Šmidtas viešai pažadėjo nurėžti Stalinui ausis, o 1935 metais, kai Stalinas galutinai nugalėjo, tas pats Jakiro numylėtinis ne tik savo valdiniams ir viršininkams, bet ir

kaimynų brigados vadui rekomenduoja kabinetuose turėti didžio vado Stalino portretą.

Beje, šis tas daugiau apie Jakirą. „Prisimenu Gynybos komisijos posėdį, vykusį Kijeve. Kaip meiliai ir švelniai, grįždamas iš Maskvos, Jakiras kalbėjo apie Staliną. Šitaip žavėtis ir su ugnele kalbėti gali tik karštai savo tikrą tėvą mylintis sūnus. Kas gi tai? Gal tai vieno niekšybė ir kito klasta?“ (ten pat, p. 208).

Mano galva, tai vieno niekšystė. Imkim ir pasvarstykim: garbingoje Gynybos komisijos tribūnoje stovi Jakiras, ištikimas stalinietis, švelnus, mylintis sūnus. Likęs vienas, kai niekas nemato ir negirdi, jis kovoja su Stalinu. Be to, jis nėra protingas kovotojas. „Mylintis sūnus“ nė nesvarstydamas išbraukia Stalino vardą iš įsakymo ir šitai daro taip, kad mylimam tėvui nedelsiant viską praneša.

Jakiras suimamas. Suėmimo priežastys vis dėlto daug rimtesnės nei Stalino vardo išbraukimas. Apie tai dar rašysime. Negaišdamas nė minutės suimtas Jakiras virsta mylinčiu sūnumi, kuris kreipiasi į tėvą: „Aš mirsiu tardamas su meile Jūsų vardą.“

Kaipgi visa puikiai žinoma! Kaip viskas panašu! 1934 metais Hitleris retino savo pakalikų ir smogikų gretas. Suimtas Ernstas Remas, SA vadas, prašė Adolfui Hitleriui pranešti, kad jis mirs mylėdamas savo fiurerį. Tą patį prašė perduoti ir SA grupenfiureris Karlas Ernstas.

Priboškia tokie sutapimai – išgirdęs meilės prisipažinimus Hitleris Remą ir jo bendrus pavadino prostitutėmis. O Gebelsas į tokius savo fiurerio žodžius reagavo pridurdamas, kad tai – visiškai tikslus apibūdinimas. Jo pasakytus žodžius iš vokiečių kalbos galima būtų maždaug šitaip ir išversti.

Beje, dar viena akivaizdi paralelė. Mūsų kaliniai labai mėgo ant krūtinių Leniną ir Staliną išsibadyti. Ne dėl to

Leniną ir Staliną tatuiravo, kad labai mylėjo, o dėl to, kad norėjo sveiką kailį išnešti ir neprarasti galvos. Jakiro ir Remo psichologija paprasta: kas gi išdrįs į juos šaudyti, jei jie labai myli fiurerį ir vadą? Kas pakels ginklą ir šaus tiesiai į Leniną ir Staliną?

Gerai paskaičiuota. Kad ir „zeko" krūtinėje esantį Leniną bei Staliną ne kiekvienas ryšis šaudyti. Pas mus apskritai nieko į krūtinę nešaudė. Pas mus tai darė tik į nugarą. Arba gausią minią suvarydavo į karjerą ir paleisdavo kulkosvaidžių papliūpą nežiūrėdami, kas kokią tatuiruotę krūtinėje, nugaroje ar kur kitur turi.

Istorinė mįslė: ar mylėjo Staliną Jakiras?

Jei mylėjo, vadinasi, vienu staliniečiu pasidarė mažiau. Tai ko mes tuomet gailime?

Tačiau Jakiras greičiausiai apsimetinėjo mylįs Staliną. Elgėsi taip dėl akių norėdamas padaryti įspūdį. O iš tikrųjų nemylėjo. Tik dėjosi mylįs.

Naktimis nemiegu, lovoje vartausi ir vis suku galvą, kaip pavadinti tokį žmogų, kuris vadui į akis meilę prisiekia, ir iš tribūnos į krūtinę mušasi, o kišenėje špygą rodo; pagautas už rankos vėl į krūtinę mušasi, jog myli...

Kaip tokį žmogų tiksliai apibūdinti?

Dvyliktas skyrius

Apie dekavilkas ir polemostrategiją

Visados laikiau Staliną vertu priešininku.

H. Geringas.
Tardymo protokolas.
1945 m. birželio 18 d.

1

Kas pirmasis pripažino Tuchačevskį generaliniu strategu?

Chruščiovas.

O kodėl?

Todėl, kad Chruščiovas sužlugdė plėšinius. Todėl, kad visiškai nualino Sovietų Sąjungą. Chruščiovas žadėjo parodyti kapitalistams, kur pipirai auga, bet tuo pačiu metu buvo pasirengęs bučiuoti jiems ranką, kad šie pamaitintų badaujančią Rusiją. Didžiojoje valstietiškoje šalyje, kuri nuo amžių amžinųjų neišveždavo nieko, išskyrus duoną, taikos metais Chruščiovui valdant duona dingo. Raudonoji propaganda skelbė, kad Chruščiovo laikais esą prasidėjo liberalizmas. Chruščiovas apdovanojo vasarnamiais kokius penkis rašytojus, poetus, ir tie pagavo rėkti: „Mes XX suvažiavimo vaikai! Prasidėjo atšilimo laikai!“ Niekas niekad nepateikė jokių atšilimo ir liberalizmo įrodymų. O

Chruščiovo laikais šiurpūs dalykai dėjosi: mūsų tankai traiškė žmones Rytų Vokietijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, kariai išvaduotojai šaudė į demonstrantus Novočerkaske. Dėl šviesaus rytojaus! O prisijaukinti išverstagerkliai, „XX suvažiavimo vaikai", šaukė, kad gyventi geriau, linksmiau. Fanatikas komunistas Chruščiovas dėl komunizmo buvo pasirengęs sunaikinti visą pasaulį, jis atvedė mūsų planetą prie atominio sunaikinimo slenksčio. Pasaulį išgelbėjo Olegas Penkovskis, narsus VŽV pulkininkas, kuris paaukojo gyvybę, kad sustabdytų Chruščiovo beprotybę.

Kokie mes keisti – Maskvą užgriozdinome paminklais. Jau ir patys nežinome, kokiam draugui dar paminklą pastatyti. O žmogų, kuris išgelbėjo planetą nuo visuotinio Černobylio, laikome išdaviku – ir kaip perkūnas netrenkia tokio niekšo: neleido mūsų brangiam Nikitai Sergejevičiui sukelti Trečiojo pasaulinio karo. Tikras rojus būtų buvęs po to karo! Be kapitalistų!

Iš tiesų šaunu. Bet kas tada mus maitintų?

Galime įvairiai vertinti Staliną, bet jam vis dėlto nešovė mintis sunaikinti pasaulį. Tokia grėsmė kilo tik valdant mūsų brangiajam taikos puoselėtojui, liberaliajam Nikitai Sergejevičiui. Nieko siaubingesnio už Chruščiovą ir sočiai jo nupenėtus „XX suvažiavimo vaikus", nieko bukaprotiškesnio, klaikesnio ir nežmoniškesnio žmonijos istorijoje anksčiau nėra buvę. Nebent Leninas su Marksu ir Hitleris su Pol Potu.

1961 metais Chruščiovas iškilmingai pareiškė, kad „ši sovietinių žmonių karta gyvens komunizme", kad kiekvienas turės pagal poreikius. Kaip tai suprasti? Nejau kiekvienas turės butą tokio dydžio, kokio pageidaus, ir ten, kur panorės? Ir visų langai bus į saulę? Ir baldų – kiek tik įsigeidi? O jei visi įsigeis jų iš Karelijos beržų? Juk nepakaks visiems tų beržų! Ir visiems – knygų, kokių tik širdis

geidžia? Ir visiems – po vasarnamį su baseinu? Kiekvienas turės tokios markės automobilį, kuris bus mieliausias plačiai ruso sielai? O jeigu kuriam nors trūks plyš reikės daugiau nei vienos mašinos? Ir visiems pakaks erškėtų ikrų? Ir visi maudysis konjake? Ir skrandučių – visiems skoniams? Ir poilsis Kryme? Ir medikų paslaugos – kaip pačiam Chruščiovui?

Visa tai tik idiotas galėjo žadėti. Reikalas tas, kad mūsų norai ir poreikiai visad pranoksta galimybes. Visad. Tik spėk patenkinti visus poreikius, žiūrėk – naujų atsirado. Galima patenkinti visus kiaulės poreikius, ir ji laiminga kriuksės garde. Galima patenkinti visus kiauliškos prigimties žmogaus poreikius. Ir jis kriuksės laimingas garde. Tačiau neįmanoma patenkinti visų tikro žmogaus poreikių. Todėl ir tapome žmonėmis, kad mums nuolat ko nors trūksta. Ir mes būsime žmonės tol, kol ko nors trokšime, sieksime, apie ką nors svajosime. Sukurti tokią visuomenę, kurioje kiekvienas turės pagal poreikius... Tai kvailelio Jemelios, drybsančio ant krosnies, svajos. Tokios mintys sukosi tik Markso, Lenino, Trockio ir Chruščiovo galvose.

Chruščiovas žadėjo kisieliaus krantus, kai visa šalis stovėjo eilėse degtukų ir druskos. Chruščiovo įsakymu du apsukrūs vokiečiai sukurpė filmą „Rusų stebuklas" apie tai, kaip anksčiau buvo blogai, o dabar, jo laikais, gerai. Nesvarbu, kad šalyje dingo duona. Tuo, kad nėra sviesto ir mėsos, mūsų nepagąsdinsi. Tačiau dingo duona. Ir ne pavasariop, o rudenį, vos derlių surinkus. Todėl kilo sumaištis. Dėl duonos kepaliuko žmonės į atlapus vienas kitam kibdavo. O Maskvoje, Choroševkoje, kažkas paaukojo savo davinį: ant žibinto pakabino pelų duonos kepaliuką su žirniais ir parašė „Rusų stebuklas"...

Kuo labiau tuštėjo parduotuvių lentynos, tuo smarkiau Chruščiovo išverstagerkliai į dienos šviesą tempė Stalino darbelius. Kuo daugiau žirnių buvo beriama į duoną, kuo ilgesnės eilės it šimtakojai driekėsi, tuo labiau Chriuščiovas turėjo stengtis nukreipti nuo savęs žmonių įniršį. Nesvarbu, į kurią pusę. Ir jis visiems ėmė pasakoti, kaip blogai Amerikoje gyvena negrai. Nepadėjo. Jis pasakojo, kaip blogai Afrikoje gyvena negrai. Ir tai nepadėjo. Tada Chruščiovas nutarė, kad reikia sukurti herojaus kankinio mitą. Nuverstą vadą turėjo pakeisti kitas. Reikėjo naujo kulto. Bet nė vienas netiko naujo stabo vaidmeniui. Tačiau koks skirtumas, iš ko stabą lipdyti? Jį galima iš bet ko sukurpti. Ilgai nesvarstęs (jis niekad nesvarstydavo) Chruščiovas bedė pirštu į pirmą po ranka patekusį portretą: tebūnie Tuchačevskio kultas. Viskas vyko žaibiškai. Prie sienų pradėtos tvirtinti marmuro lentos.

Pavyko sukurti gana sklandžią legendą: Stalinas nužudė Tuchačevskį – didį visų laikų ir tautų strategą, be vado paliko armiją, dėl to karas vyko ne taip, kaip reikėjo, dėl to per jį žuvo tiek žmonių, tiek gero prarasta, tiek visko sugriauta, todėl niekaip negalime atsigauti, todėl nėra mėsos, sviesto ir duonos...

Tada šalį ir pasaulį apėmė isterija dėl Tuchačevskio. Apie didį genijų buvo prirašyti kupini krepšiai knygų, straipsniai – kiekviename laikraštyje, iš visų pašalių išlindo ir puolė atsiminimus pasakoti Tuchačevskio veteranai. Kaipmat buvo įsakyta pastatyti Tuchačevskio paminklą. O kur? Aišku, kur – Raudonojoje aikštėje. Kurgi dar? Tačiau pasipiktino Jungtinių Tautų Organizacija: Raudonoji aikštė įtraukta į pasaulinės reikšmės architektūros paminklų sąrašą, joje negalima nieko keisti. Tai kur statyti paminklą? Ogi šalimais. Už Istorijos muziejaus, Manežo aikštėje. Ir kad galopu šuoliuotų!

Dėl Chruščiovo užgaidų kentėjo biudžetas. Antraip jodinėtų sau genialusis strategas Maniežo aikštėje.

Paminklo nėra, o legenda išliko: duonos trūksta dėl karo, o nesėkmės kare – dėl to, kad netekome didžio talentingo stratego draugo Tuchačevskio. Ir viskas šioje legendoje kaip sviestu patepta. Bet jei ištrauktume pirmą kortą iš kortų namelio, tai šis sugriūtų. O ištraukti tą kortą nesunku – Tuchačevskis nebuvo strategas.

2

Taigi Chruščiovas buvo pirmas, kuris pavadino Tuchačevskį didvyriu. Vien to pakanka norint suabejoti dėl tokio įvertinimo.

Chruščiovas apskritai galėdavo leptelėti, kas tik į galvą šaudavo. Už savo žodžius jis nebuvo atsakingas. Taip pat ir už veiksmus. Jam vieni juokai buvo skandalingai elgtis Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos tribūnoje, jis galėjo krėsti tokius pokštus, nuo kurių visas pasaulis išsižiodavo. Jo išsišokimai ligi šiol nepamirštami.

Ypač atsargiai turime vertinti Chruščiovo kalbas apie strategiją.

Dvi pačios baisiausios katastrofos pasaulio karų istorijoje: sovietinių karių apsuptis 1941 metų rugsėjo mėnesį prie Kijevo ir 1942 metų gegužės mėnesį prie Charkovo. Tiesioginiai pirmos katastrofos kaltininkai buvo Jeriomenka ir Chruščiovas. Antros katastrofos kaltininkai – Timošenka, Chruščiovas ir Bagramianas. Iš penkių svarbiausių kaltininkų keturi nusikalto po kartą, o Chruščiovas – dukart. Niekas pasaulyje nėra padaręs tokių kraupių strategijos klaidų. Niekas pasaulyje neprarado tiek tankų, pa-

trankų, lėktuvų, šaudmenų, nepražudė be reikalo tiek kareivių, karininkų kiek Chruščiovas.

Ir mes netikime, kai Chruščiovas pirštu į ką parodo ir pasako – šitas buvo strategas!

Pernelyg abejotinas stratego Chruščiovo tarnybos lapas, kad galėtume pasitikėti jo rekomendacijomis.

3

1964 metais „Vojenno-istoričeskij žurnal" vasario mėnesio numeryje buvo išspausdintas Sovietų Sąjungos maršalo S. Biriuzovo straipsnis apie Tuchačevskį. Biriuzovas papasakojo pasauliui, kad dar 1927 metais DVRA štabo (nuo 1935 m. – Generalinio štabo) viršininkas Michailas Tuchačevskis parašė Stalinui laišką, kuriame išdėstė Raudonosios armijos esminės reorganizacijos programą. Tuchačevskis primygtinai reikalavo plėsti aviaciją, artileriją, oro desantinę ir tankų kariuomenes, iš esmės naują technika aprūpinti armiją. Maršalas Biriuzovas pabrėžė: „Kadangi karo technika tobulėja ir jos reikšmė būsimame kare didės, M. Tuchačevskis labai rūpinosi naujo tipo kariuomene, pirmiausia aviacija, motomechanizuotąja ir desantine armija... Tačiau tie M. Tuchačevskio siūlymai ne tik nebuvo pelnytai įvertinti ir palaikyti Vorošilovo bei Stalino, bet ir priešiškai sutikti. Stalino išvadoje, kuriai visiškai pritarė Vorošilovas, buvo tvirtinama, kad pritarus tai programai būtų padarytas galas socializmui, o vietoj jo atsirastų kokia nors savotiška „raudonojo militarizmo" sistema... Vėliau Tuchačevskis ne kartą kreipėsi į Staliną prašydamas peržiūrėti jo DVRA rekonstrukcijos siūlymus. Tokiomis sudėtingomis aplinkybėmis teko dirbti M. Tuchačevskiui..."

Tuchačevskis primygtinai reikalavo, o Stalinas gynėsi nuo jo kaip nuo įkyrios musės. Tuchačevskis nenusileido. Tada Stalinas atleido jį iš DVRA štabo viršininko pareigų ir pažemino – paskyrė Leningrado karinės apygardos kariuomenės vadu. Tuchačevskio siūlymams taip ir nebuvo pritarta. Jų neįvertino, nesuprato. Reorganizuoti uždraudė, neleido. Atmetė sumanymą. 1937 metais didysis strategas Tuchačevskis buvo suimtas. Teisme, be kitų kaltinimų, jam buvo primintas ir sumanymas reformuoti Raudonąją armiją. Tuchačevskio siūlymai buvo įvertinti kaip kenksmingi ir jais pasinaudota kaip ardomosios veiklos įrodymu...

Šią istoriją Chruščiovo laikais papasakojo Sovietų Sąjungos maršalas S. Biriuzovas.

4

Na ir prasidėjo. Čežėjo plunksnos, it kulkosvaidžio šūviai tarškėjo rašomosios mašinėlės, skimbtelėdamos eilutės gale. Iš aukštų mokslinių konferencijų tribūnų griaudėjo: Stalinas neišmanė strategijos! Stalinas buvo technikos pažangos priešas! Apie Staliną būriavosi bukagalviai kavaleristai. Stalinas orientavosi į kvailius, kurie gyveno vakarykščia diena ir pilietinio karo pergalėmis. Kavaleristai nieko neišmanė apie šiuolaikinę strategiją, kratėsi tankų ir lėktuvų, nieko, išskyrus arklius, balnus bei pakinktus, nepripažino: „Ietys – mūšin! Šalin sprogmenis! Plačia riščia, bet neišsklidusia! Marš, marš pirmyn! Galabyk kontras!“ Vorošilovas, Budionas, Ščadrenka pavydėjo Tuchačevskiui išsilavinimo, išmanymo, drąsos ir idėjų. Menkystos kavaleristai visaip trukdė įgyvendinti karinę reformą ir padarė viską, ką galėjo, kad jos nebūtų.

Visa tai, ką rašė maršalas Biriuzovas apie Tuchačevskį 1964 m., tūkstančius kartų pakartojo pasaulio mokslininkų brolija. Tai, ką rašė Biriuzovas, žodis žodin pakartojo pulkininkas A. Chorevas po ketvirčio amžiaus laikraštyje „Krasnaja zvezda" (1988 m. birželio 4 d.): „Liaudies komisaras Vorošilovas nemėgo savo pavaduotojo, nes pavydėjo jam gabumų ir išsilavinimo. Jo ir Stalino požiūris į kai kuriuos siūlymus dėl armijos reorganizavimo buvo skeptiškas. Stalino išvadose dėl vieno iš Tuchačevskio pranešimų buvo tvirtinama, kad priėmus pastarojo programą būtų neva padarytas galas socializmui, o vietoj jo atsirastų „raudono militarizmo" sistema."

Dabar laikas atsipūsti. Atgauti kvapą. Mes stovime ant didžiulio atradimo slenksčio!

5

Tuchačevskis iš tiesų unikalus. Mūsų maršalai buvo kaltinami kuo tik nori: negabumu, girtuoklystėmis, kvailumu, ištižimu, moraliniu pakrikimu, gobšumu, vagystėmis, korupcija. Mūsų maršalai buvo kaltinami bonapartizmu, tėvynės išdavyste, šnipinėjimu Vokietijos, Japonijos, Britanijos, Lenkijos, Prancūzijos naudai, kaltinami tuo, kad perduodavo paslaptis visoms pasaulio žvalgyboms, rengė sąmokslus prieš draugą Staliną ir draugą Chruščiovą, jautė palankumą Trockiui, be to, jie buvo kaltinami dešiniuoju ar kairiuoju nukrypimu... Sovietų Sąjungos maršalui Lavrentijui Berijai, be visų kitų, buvo pateiktas kaltinimas dėl nepilnametės išprievartavimo...

Bet mūsų maršalo kaltinimas dėl... „raudonojo militarizmo" išties unikalus!

Kam jau kam, o ginklams mes niekad negailėjome pinigų, laiko ir žmonių gyvybių. Dėl ginklų nuskurdinome šalį ir įstūmėme ją į „trečiąjį pasaulį". Dėl ginklų visiems laikams užteršėme Sibiro upes radioaktyviomis atliekomis. Dėl ginklų teršėme jūras, ežerus, miškus, stepes. Dėl ginklų mūsų miestus gaubia neįsivaizduojama galybė nuodingų atliekų. Dėl ginklų mūsų šalis išsigimė, mūsų gyvenimo trukmė tokia kaip Aukštutinės Voltos ir Sudano. Dėl ginklų pražudėme milijonus žmonių. Dėl ginklų užtvenkėme upes klaikiomis užtvankomis (reikia aliuminio). Dėl ginklų mūsų liaudis badavo, vaikščiojo apdriskusi, gyveno urvuose. Dėl ginklų apiplėšėme savo cerkves. Dėl ginklų pardavinėjome savo muziejų lobius. Dėl ginklų iššvaistėme didžiosios šalies aukso atsargas. Dėl ginklų privertėme didžius konstruktorius ir inžinierius galvoti tik apie karą. Bet, pasirodo, buvo tokių žmonių, kurie protestavo prieš tą visą beprotybę, prieš „raudonąjį militarizmą".

Mūsų šalyje sulaukti priekaišto dėl „raudonojo militarizmo"?! Toks atvejis, pasirodo, buvo. Ne, Tuchačevskis neabejotinai buvo didis žmogus. Kad sulauktum tokio priekaišto mūsų šalyje, turėjai padaryti ką nors išskirtinio.

Ir kas gi kaltina Tuchačevskį „raudonuoju militarizmu"? Draugas Stalinas. Gal draugas Stalinas buvo pacifistas? Gal jis troško tautų draugystės ir taikos? Labai įdomu! Draugai generolai ir maršalai, draugai Kremliaus istorikai ir ideologai, čia kažkur šuo pakastas. Kodėl niekas iš jūsų neatkreipė mūsų dėmesio į tokią įdomią smulkmeną?

Ir kaip partiniame susirinkime svarstant personaliją dėl buitinio amoralumo, t. y. kalbant apie perdėtą lyčių trauką, knieti šaukti visa gerkle iš salės galo: „Norim smulkmenų! Smulkmenų!" Bet mums smulkmenų nepraneš-

davo . Rodės, Tuchačevskis siūlo armiją reorganizuoti, Stalinas ir Vorošilovas priešinasi – tai paskelbkite dokumentus, papasakokite, ką būtent siūlo Tuchačevskis ir kam priešinasi Stalinas. Betgi ne... Valstybinė paslaptis. Jei Tuchačevskis siūlo ką nors naudingo, tai praneškite mums, o ne perpasakokite bendromis frazėmis, pateikite mums smulkmenų! Tačiau Tuchačevskio siūlymai nebuvo paskelbti. Paslaptis! Nuo 1927-ųjų antai kiek metų jau prabėgo... O ir siūlymams juk nebuvo pritarta, tai kodėl jie slepiami?

6

Pirma žmonijos klaida: kiekvienam atrodo, kad jis kalba suprantamai. Vis dėlto dauguma konfliktų tarp žmonių kyla dėl paprasčiausio nesupratimo. Mes galvoje turime viena, o mus supranta kitaip. Mokinių nepažangumas aiškinamas ne menkais proto gebėjimais, o pirmiausia dėstytojų negebėjimu dėstyti dalyką paprastai, aiškiai, suprantamai.

Stalinas buvo vienas iš nedaugelio mokančių visiškai aiškiai ir tiksliai reikšti savo mintis. Tą jo bruožą visi pabrėžia.

Asmeninis JAV prezidento atstovas Haris Hopkinsas susitikdavo su Stalinu sunkiausiomis karo dienomis, 1941 metų liepos mėnesį. Jis teigė: „Stalinas nė karto nepasikartojo. Jis kalbėjo tiesiai ir taikliai... Atrodė, kad šneki su puikiai suderinta mašina... Jo klausimai buvo aiškūs, trumti ir tiesūs... Jo atsakymai buvo greiti, nedviprasmiški, tariami taip, lyg būtų apgalvoti prieš daugelį metų."

Robertas Konkvestas pažymėjo, jog Stalino jėga slypėjo tame, kad jo pateikiami įrodymai būdavo visiškai aiškūs.

Vinstonas Čerčilis: „Stalinas turėjo stiprų humoro, sarkazmo jausmą, be to, gebėjo tiksliai reikšti savo mintis. Stalinas pats rašė straipsnius ir kalbas, juose jaučiama didžiulė jėga."

Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas: „Aš visad vertinau – neįmanoma to nevertinti – tai, kad Stalinas gebėjo glaustai dėstyti mintis, formuluoti užduotis, nepasakydamas nė vieno nereikalingo žodžio. Jis pats vertino kalbos glaustumą ir to reikalavo iš kitų – visų pranešimai turėjo būti turiningi ir glausti. Jis negalėjo pakęsti daugiažodžiavimo ir priversdavo negaištant dėstyti reikalo esmę" (VIŽ. 1987. Nr. 9. P. 55).

Apie Staliną rašė daugelis: maršalai A. Vasilevskis, I. Konevas, K. Rokosovskis, M. Zacharovas, A. Jeremenka, E. Savickis, generolai S. Štemenka, A. Jakovlevas – visų neišvardysi. Bet visi Stalinui būdingus bruožus nurodo vienodai: ištvermė, fenomenali atmintis, gebėjimas analizuoti ir apibendrinti – nė vienas amžininkas šiuo atžvilgiu jo nepranoko, – begalinis valingumas ir, svarbiausia, mokėjimas glaustai, tiksliai, visiems suprantamai reikšti mintis.

Konkretumo Stalinas reikalavo iš savo valdinių. Jo manymu, jei žmogus nemoka kalbėti paprastai ir aiškiai, tai jo galvoje chaosas. Kare žodžiai ir mintys turi būti ypač tikslūs. Įsivaizduokime: vadas viena turi galvoje, o kariai kitaip jį supranta. Pavyzdžių galėtų būti įvairiausių.

Stalinas rengėsi karui, todėl karvedžius rinkosi tokius, kurie mąstė aiškiai ir lygiai taip pat rašė bei kalbėjo. 1937 metais Stalinas formavo savo komandą karui. Kvailius reikėjo pašalinti, o protingus paaukštinti. Stalinas susidorojo su šia užduotimi. Pavyzdys – Sovietų Sąjungos maršalas R. Malinovskis. Stalino nuostata buvo tokia: įsakymas turi būti rašomas trumpais sakiniais, sklandžia ir aiškia kal-

ba, kad skaitantysis suprastų net ir tada, kai suprasti nenori.

Na, o Sovietų Sąjungos maršalas M. Tuchačevskis to standarto visiškai neatitiko. Stalinas, kalbantis ir mąstantis aiškiai bei tiksliai, intelektu taip lenkė Tuchačevskį, kad jų bendradarbiavimas buvo neįmanomas. Tai klasikinis protinio ir psichologinio neatitikimo pavyzdys.

Tuchačevskis stengėsi atrodyti esąs didžiai mokslingas, mėgo nesuprantamus žodžius, pvz., polemostrategija! Tuchačevskio strategija – vienas dalykas, o polemostrategija – kažkas kita. Skamba gražiai ir patraukliai. Niekas to Tuchačevskio sukurto termino nesuprato, todėl kai kurie laikė jį genijumi: ir sugalvok tu man tokį žodį! Nesuprantama, bet kaip skamba!

Štai dar vienas terminas – dekavilkos. Tuchačevskis su jam būdingu keistuoliškumu įrodinėjo, kad XX a. karuose dekavilkos turi didžiulę reikšmę. Kas gali prieštarauti genijui? Bent jau aš neprieštarauju. Aš pritariu. Jei Tuchačevskis sako, kad dekavilkas reikia plėtoti, vadinasi, taip ir turi būti.

Tik štai kokia bėda: aš nežinau, kas tos dekavilkos. Nė nežiūrėjęs į „Sovietinę karinę enciklopediją", galiu lažintis, kad joje nėra tokio termino. O žodynų nevartau, nes laikausi principo, kad karvedys turi kalbėti taip, jog visi suprastų. Net kvailys. Be to, man regis, ne kiekviename žodyne galima rasti tas dekavilkas, kurias plėtoti taip ragina Tuchačevskis.

O štai dar: „plečiasi geležinkelio fakultatyvas."

Ar tai gerai, ar blogai? Jei fakultatyvas plečiasi, ar aš turėčiau džiūgauti, o gal liūdėti?

Daugiausia triukšmo buvo dėl Tuchačevskio knygos „Nauji karo klausimai". Geriausios vietos buvo įdėtos į rinkinį „Taktika ir strategija sovietiniuose kariniuose

veikaluose", spausdintos „Vojenno-istoričeskij žurnal" (1962. Nr. 2). O ten tokie terminai: „netankinanti apsauginė uždanga." Ką tai reiškia? Tanki ta uždanga ar netanki?

Ten pat: „jėgų susiskaidymo armonika." Prisipažįstu – neįstengiu to suprasti. Paaiškinkite, išminčiai, kas čia per armonika.

O Tuchačevskis, nesigailėdamas mūsų kvailų galvelių, kala nesuprantamus terminus – „aviamotomechkova priešo užnugaryje".

Yra tokia kategorija mokslo žmonių, kuriems patinka painūs terminai. Jie linkčioja galvas – gerai pasakyta. O aš neketinu apsimesti esąs mokytas. Prisipažįstu: aš to nesuprantu. Negaliu įsivaizduoti, kas ta aviamotomechkova. O dar priešo užnugaryje!

Tai keletas pavyzdžių iš žymaus karo mąstytojo veikalų. Ten tokių pavyzdžių nors vežimu vežk. Mokslingumas akis bado.

Tuchačevskio frazės trejopos prasmės: galima vienaip suprasti, galima kitaip, galima visai ne taip suprasti. Arba apskritai nesuprasti. Štai vienas pavyzdys iš tūkstančių. Trečiajame dešimtmetyje Raudonosios armijos viršūnėlėje įsiplieskė vaidai. Vieni įrodinėjo, kad strategijos dėsniai nekintami, būdingi visoms armijoms ir valstybėms, tik aplinkybės bei laikas juos šiek tiek pakoreguoja. Kiti lygiai taip pat karštai įrodinėjo, kad pilietinis karas iškėlė visiškai naują, tobuliausią strategiją, kokios niekad niekur nėra buvę. Tos rietenos buvo paprasčiausios peštynės dėl viršininko kėdės, nors pavadintos gražiu terminu – diskusija. Diskusija dėl strategijos dėsnių nekintamumo, kaip ir kitos panašios diskusijos, praktiškai jokios prasmės neturėjo. Jei laimėtų pirma nuomonė, tai per karą kiekvieno konkretaus vado veiksmai visiškai nepasikeistų. Jei laimėtų antra nuomonė, vadų veiksmai taip pat nepasikeistų. Čia

svarbu kas kita: jūs kvailiai, o mes protingi, mus reikia paaukštinti, o jus grūsti lauk iš aukštų pareigūnų kabinetų. O priešininkai įrodinėjo priešingai: jūs esate neišmanėliai, jus reikia vyti lauk. Ginčijosi, ginčijosi išsijuosę. Protingi žmonės nesivėlė į tokias diskusijas: kokia iš jų nauda? O Tuchačevskis įsivėlė. Įdomu, kokia buvo jo nuomonė: ar strategijos dėsniai nekintami, ar mūsų pilietiniame kare sukurta visai nauja, unikali, į nieką nepanaši strategija? Štai Tuchačevskio nuomonė: „Neneigdami nekintamų strategijos elementų, priešingai, analizuodami pilietinio karo esmę, mes, laikydamiesi amžinųjų tiesų, norime nurodyti tas naujas pilietinio karo strategijos savybes, į kurias anksčiau nekreipėme dėmesio" (*M. Tuchačevskis.* Rinktiniai raštai. M.: Vojenizdat, 1964. T. 1. P. 32).

Suprask kad gudrus. Dėl to klausimo Tuchačevskis galėjo nesivelti į tokį žodžių mūšį. O jei jau įsivėlė, tai turėjo tiksliai ir aiškiai pasakyti: šis požiūris, mano galva, teisingas, o anas klaidingas. Ir paaiškinti, kodėl taip mano. Tačiau kiekvieną Tuchačevskio sakinį galima vertinti kaip tik nori.

Tuchačevskio nuopelnas yra tas, kad jo darbuose kiekvienas gali rasti viską, ko ieško, ir vertinti idėjas, atsižvelgdamas į šiandienos orientaciją. O rytoj galima įrodyti, kad Tuchačevskis ne tai turėjo galvoje, o visai ką kita...

Teoriškai tai buvo įmanoma. Bet kai tik Tuchačevskis šitaip bandydavo bendrauti su savo valdiniais per karą, divizijos, korpusai ir armijos, netgi visas frontas kaipmat patekdavo į baisiausią padėtį be išeities.

Tuchačevskis ne tik sąmoningai vartojo painius terminus, kalbėjo ilgais sakiniais, kuriuos kiekvienas galėjo savaip suprasti, bet ir turėjo dar vieną trūkumą – jis nieko neišmanė apie skaičius.

7

Jis visada troško apstulbinti skaitytojus ir klausytojus negirdėtais skaičiais. Chruščiovo laikais, suklestėjus Tuchačevskio kultui, buvo išleisti du geriausių jo darbų tomai. Jie, aišku, stovėjo knygų lentynose viršininkų kabinetuose, bet abejoju, ar kas nors kada nors juos skaitė.

Jeigu tai geriausia, ką parašė Tuchačevskis, tai kaip atrodė blogiausia? Nesikniskim daugiau įmantriose mokslinėse teorijose ir terminuose. Kreipkime dėmesį tik į skaičius: „Daugiamilijonės armijos į sceną sukvietė frontus, kurie nusidriekė šimtus tūkstančių kilometrų." Taip Tuchačevskis aprašo Pirmąjį pasaulinį karą. Šimtus tūkstančių kilometrų nusidriekę frontai? Ar tai ne kliedesiai? Prancūzija, Britanija, jų vasalai iš kolonijų, o dar JAV kariavo su Vokietija. Vakarų frontas – nuo Šiaurės jūros pakrančių iki Šveicarijos sienos. Tiesia linija nebūtų daugiau nei penki šimtai kilometrų. Frontas, aišku, neina tiesia linija. Bet ir su visais vingiais bei posūkiais nebūtų tūkstančio kilometrų. Ir visi milijonai prancūzų, britų, australų, naujazelandiečių, kanadiečių, o dar amerikiečių armijų buvo apgulę tuos kilometrus. O jeigu fronto ilgis būtų šimtai tūkstančių kilometrų, kiek milijonų kareivių jiems reikėtų?

Rytų frontas – nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Čia mažiau nei du tūkstančiai kilometrų. Frontas ne tiesus, todėl tebus trys tūkstančiai kilometrų. Tai kur tie frontai, nusidriekę ŠIMTUS tūkstančių kilometrų? Jei Šiaurės pusrutulis kariautų su Pietų pusrutuliu ir jei tranšėjos būtų kasamos jūrų ir vandenynų dugne, tai ir tuomet iš viso būtų tik keturiasdešimt tūkstančių kilometrų. Ar Tuchačevskis žinojo, koks pusiaujo ilgis? Kaip į tokią mažą planetą subrukti šimto tūkstančių kilometrų frontą?

Pažvelkime į visa tai kitu aspektu. Į Rusijos armiją buvo mobilizuota daugiau nei dešimt milijonų kareivių. Ir visi jie sėdėjo apkasuose nuo Baltijos iki Karpatų – du tūkstančius kilometrų. O jeigu frontas būtų šimtų tūkstančių kilometrų, kiek milijonų reikėtų mobilizuoti?

Dvidešimt kilometrų – divizijos gynybos frontas. Tūkstančiui kilometrų reikia penkiasdešimties divizijų. Pirmam ešelonui. Dar ir antram. Ir rezervui. O šimtui tūkstančių kilometrų reikia 5000 divizijų. Pirmam ešelonui. Bet ir priešui tame pačiame fronte reikia turėti 5000 divizijų tik pirmam ešelonui. Jei fronto ilgis ne vienas šimtas tūkstančių kilometrų, o keli šimtai tūkstančių... Kur draugas Tuchačevskis tokių armijų matė?

Visa tai dešimtmečiais spausdinama ne tik „geriausiuose Tuchačevskio kūriniuose", bet ir rinkiniuose apie didžiausius mūsų strateginės minties laimėjimus. Pavyzdys: „Strategijos ir operatyvinio meno klausimai sovietiniuose kariniuose veikaluose (1917–1940 m.)" (M: Vojenizdat, 1965). 117 puslapyje ištrauka iš Tuchačevskio straipsnio apie šimtus tūkstančių kilometrų nusidriekusius frontus.

Ir dešimtmečius rengiamos mokslinės konferencijos, ir dideli viršininkai iš aukštų tribūnų porina apie žymų karo mąstytoją draugą Tuchačevskį... Ir ploja salėje apsnūdę klausytojai. Ir aš tose konferencijose kelnes sėdėdamas pratryniau, ir aš mokslinių pranešimų klausiau, ir aš plojau. Plojau ir galvojau: drauge pranešėjau, drauge Sovietų Sąjungos maršale, ar jūs skaitėte genialius Tuchačevskio kūrinius?

Apie ką mes kalbame? Apie tai, kad 1927 metais Tuchačevskis parašė Stalinui laišką ir pasiūlė karinę reformą. Apie tai Sovietų Sąjungos maršalas S. Biriuzovas savo giriamajame straipsnyje lyg šiaip sau užsimena: „M. Tuchačevskis šiuos klausimus kėlė pagrįstai ir pačiu laiku, o

www.NeRealus.lt

konkretūs rodikliai dar turi būti tikslinami..." (VIŽ. 1964. Nr. 2. P. 41).

Va! Genialiajam Tuchačevskiui puikiai sekasi, klausimai keliami pagrįstai ir pačiu laiku... Tik dėl skaičių jam, kaip visada, truputį... Žodžiu, Stalinui pateiktus skaičius reikėjo šiek tiek patikslinti. Įsivaizduokite: protingas berniukas teisingai išsprendė uždavinį. Jį pagyrė. Galvelę paglostė. Tik jo atsakymas šiek tiek nesutampa, reikia jį truputį patikslinti. Arba, pavyzdžiui, bufetininkė Niuročka atsiskaito revizoriams, viskas klostosi tiesiog puikiai... Tik finansinėje ataskaitoje galai su galais nesueina... Stulpelyje nuliukų trūksta. Bet juk tai vieni niekai, tiesa?

O štai draugas Tuchačevskis. Užuot ėjęs tiesiogines pareigas, jis karštai ėmėsi rengti kažkokį projektą. Tiesiog genijus! Ir viskas teisinga, daroma laiku, be galo reikalinga. Tik ne viskas gerai su tais skaičiukais. Ar verta į tokias smulkmenas kreipti dėmesį? Manau, kad verta.

Generalinis štabas – armijos smegenys. Valstybėje negali būti kruopštesnio žmogaus už Generalinio štabo viršininką. Ir jo kruopštumas pirmiausia turi pasireikšti dirbant su skaičiais. Generalinio štabo viršininkui pavaldūs tūkstančiai aukščiausios kvalifikacijos karininkų. Generalinio štabo darbas – viską apgalvoti, viską apskaičiuoti, suplanuoti, o paskui, viską nuodugniai apsvarsčius, atsižvelgus į tūkstančius šalutinių ir nepalankių aplinkybių, kreiptis į valstybės galvą. O Tuchačevskis išlenda su siūlymu reorganizuoti Raudonąją armiją, bet skaičiai...

Ar pats Tuchačevskis suprato, kad skaičiai turi būti tikslūs?

Jei suprato, jei reikalavo reorganizacijos, tikrai žinodamas, kad planas neapgalvotas, skaičiai niekuo nepagrįsti, tai jo veiksmus reikia vertinti kaip neatsakingus, jei ne kenkėjiškus. Neatsakingą Generalinio štabo viršininką, kuris

siūlo nepagrįstą, neapgalvotą planą, reikia vyti iš aukštų pareigų. Jam nėra kas ten veikti.

O gal jis nežinojo, kad skaičiai turi būti tikslūs? Jei taip, vadinasi, buvo kvailys. Visi žino, kad skaičiai turi būti tikslūs, vienintelis Generalinio štabo viršininkas to nesupranta. Šiuo atveju jį irgi derėjo vyti lauk. Pats pavojingiausias žmogus Generaliniame štabe – kvailas žmogus. Kvankt elėjęs Generalinio štabo viršininkas – tai tarsi apsileidęs Černobylio reaktoriaus operatorius.

Bet apie kokius skaičius čia kalbama? Ką Tuchačevskis siūlė Stalinui? Dešimtmečiais mokslingi draugai šlovina novatorių Tuchačevskį, kuris siūlė kažką labai įdomaus, bet kažkodėl niekas nekalba apie tai, ką jis siūlė. Gal Tuchačevskio siūlymai išties buvo nepaprastai įdomūs, bet nė vienas jo garbintojas nekalbėjo apie jų esmę.

Netrukus mes sužinosime, ką Tuchačevskis pasiūlė Stalinui. O kol kas pagalvokime štai apie ką: ar galėjo pasiūlyti ką nors protingo (čia ne mokyklos uždavinys, o pačios galingiausios pasaulio armijos reorganizacija) žmogus, kuris nemoka aiškiai reikšti savo minčių ir nieko neišmano apie skaičius?

Minios užtarėjų stovi siena už Tuchačevskį. Tačiau juos išmušti iš vėžių vieni niekai. Tiesiog reikia jų paklausti: kokius Tuchačevskio veikalus jūs skaitėte?

Tai smūgis į dantis. Poveikis garantuotas. Kaip kūju į žandikaulį. Tą klausimą daugelį metų aš užduodu Tuchačevskio pulkininkams. Nuo tokio smūgio jie kažkodėl netenka amo. Taisyklė be išimčių: tas, kuris šlovina Tuchačevskį, apie jį nieko nežino, jo veikalų nėra skaitęs. Žmogus, bent dešimt eilučių perskaitęs iš Tuchačevskio kūrinių, negali jo girti.

Ir dar vienas būdas: sutikęs rėksmingą Tuchačevskio gynėją, aš atsargiai timpteliu jo švarko sagą ir švelniai klausiu: „Kas tos dekavilkos?“

Tryliktas skyrius

Politvadovas Tuchačevskis

Negana būti tik sąžiningu komunistu. Dar reikia įsitraukti į politinį karinės dalies gyvenimą, turėti politinio darbo patirties ir būti pasirengusiu marksistu.

M. Tuchačevskis.
RKT Vakarų fronto aplinkraštis.
1922 metų vasario mėn.

1

Tuchačevskis genialus dėl dviejų dalykų.

Pirma, jis pasiūlė reorganizuoti ir perginkluoti armiją.

Antra, toli gražu iki tos dienos, kai Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą, didysis mąstytojas, strateginės minties galiūnas numatė tokią įvykių eigą ir perspėjo... Bet Stalinas, kaip mums buvo aiškinama, patikėjo Hitleriu, o ne Tuchačevskiu, perspėjimų nepaisė, o strateginės minties galiūną pražudė. Rezultatas – 1941 metų birželio 22-oji.

Apie tai, kad Tuchačevskis numatė ir įspėjo, kalba tūkstančiai ekspertų, o jais tiki milijonai. Apie tai, jog Tuchačevskis numatė ir įspėjo, prirašyta straipsnių, knygų ir disertacijų. Londono universiteto Slavistikos instituto bibliotekoje, kaip, beje, ir kitose mokslinėse bibliotekose, – ištisa lentyna knygų su tokiais pavadinimais: „Tuchačevskis“, „Maršalas Tuchačevskis“, „M. Tuchačevskis“,

„Raudonasis maršalas", dar vienas „Tuchačevskis" ir dar vienas „M. Tuchačevskis", ir dar, dar, dar. Ir kiekvienoje knygoje: numatė ir įspėjo, nustatė ir įspėjo, numatė... Be to, daugybė knygų apie kitus strateginės minties galiūnus: Bliucherį ir Jakirą, Uborevičių ir Dybenką, Putną ir Primakovą; kiekvienoje knygoje minimas Tuchačevskis, kuris numatė ir įspėjo. Kiekvienas autorius, aukštindamas savąjį minties galiūną, stengiasi pastūmėti jį kuo arčiau Tuchačevskio – neva Tuchačevskis numatė ir įspėjo, o mano genijus irgi prie to prisidėjo... Be knygų, – straipsniai, straipsniai, straipsniai... Visomis pasaulio kalbomis: numatė ir įspėjo...

Kai kuriems Vakarų tyrėjams atleistina: rašo apie mūsų šalį, o rusų kalbos nemoka, pirminių šaltinių patikrinti negali, jiems įsakyta kartoti, kad Tuchačevskis numatė ir įspėjo, jie ir kartoja. Bet mūsų tyrėjai gali patikrinti pirminius šaltinius. Tuchačevskio įžvalgos ir įspėjimai nėra slapti, neturi grifo „slapta", tačiau...

Tačiau vienas po kito spausdinami straipsniai apie tai, kad Tuchačevskis numatė ir įspėjo. Antai 1995 metais laikraštis „Novosti razvedki i kontrrazvedki" (Nr. 40–41) apstulbino skaitytojus didžiuliu Vladimiro Kukuškino straipsniu apie tai, kaip pati sumaniausia Hitlerio žvalgyba apmovė neišmanėlį Staliną ir kaip Stalino ranka pražudė Raudonosios armijos vadą. Kukuškinas aiškina, kodėl hitlerininkams reikėjo nugalabyti būtent Tuchačevskį, o ne kurį nors kitą strategijos galiūną: „M. Tuchačevskio – svarbiausios diskreditacijos aukos – pasirinkimas buvo visiškai pamatuotas. Vienas iš žymiausių sovietinių to meto karvedžių ir karo teoretikų, jis niekados neslėpė, kad jam nerimą kelia Vokietijos grėsmė." Norėdamas patvirtinti savo tezes, Kukuškinas rėmėsi Sovietų Sąjungos maršalo G. Žukovo žodžiais: „Dar ketvirtajame

dešimtmetyje M. Tuchačevskis įspėjo, kad svarbiausias mūsų priešas – Vokietija, kad ji sparčiai rengiasi dideliam karui ir, aišku, pirmiausia su Sovietų Sąjunga."

Toliau skaityti nėra prasmės. Tvarkingai sulankstome laikraštį su žvalgybos ir kontržvalgybos naujienomis, įmetame jį į šiukšlių krepšį. Pasėdime, patylime, pamąstome.

2

Pamąstyti yra apie ką. Draugui Kukuškinui įsakyta šlovinti didį strategą Tuchačevskį. Tūkstančiams kitų draugų įsakyta daryti tą patį. Ir jie stengiasi. Bet kodėl Kukuškinas, kaip ir tūkstančiai jo pirmtakų bei sekėjų, rėmėsi kažkokio Žukovo nuomone? Kuo čia dėtas Žukovas? Jei Kukuškinui pavesta šlovinti Tuchačevskį ir genialias jo įžvalgas bei įspėjimus, tai jis turėjo tais įspėjimais remtis, pasakoti skaitytojui, kada, kur, ką ir kaip Tuchačevskis įspėjo, turėjo tuos įspėjimus spausdinti. Kam reikalinga nuomonė pašalinio dėdės, kad ir neprilygstamo genijaus? Keistai elgiasi kai kurie tyrėjai: savo nuomonės neturi, o svetimą kartoja – girdi, maršalas Žukovas apie tai sakė... Man įdomu, kodėl vieno maršalo įžvalgas ir įspėjimus mes turime skaityti persakytus kito maršalo?

1964 metais, prieš pat Chruščiovo saulėlydį, keletą mėnesių iki mūsų brangaus Nikitos Sergejevičiaus nuvertimo, tuo metu, kai Tuchačevskio garbintojai peržengė visas proto ribas, mokytieji draugai surinko pačius geriausius genialaus pranašo kūrinius, ir „Vojenizdatas" išleido dvitomį *„M. Tuchačevskis.* Rinktiniai raštai". Atverskime visiems prieinamą rinktinę ir perskaitykime Tuchačevskio įspėjimus. Mokykimės turėti savo nuomonę, nekartokime svetimos. Juk Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas ga-

lėjo klysti. O galėjo būti taip, kad maršalas Žukovas apskritai neskaitė maršalo Tuchačevskio veikalų ir nieko apie juos nežinojo. Visi kalba, jog Tuchačevskis numatė ir įspėjo. Taigi Žukovas galėjo pakartoti tai, ką visi kalbėjo. Juk galėjo taip būti?

3

O kas pirmasis pasakė, kad Tuchačevskis numatė ir įspėjo?

Pirmas buvo dar vienas Sovietų Sąjungos maršalas Sergejus Biriuzovas. Jis parašė Tuchačevskio dvitomio pratarmę. „Vojenno-istoričeskij žurnal" (1964. Nr. 2) jis išspausdino straipsnį ir pranešė mums: „Michailas Tuchačevskis ragino sovietinę liaudį ir karius būti budrius. Straipsnyje „Dabartinės Vokietijos kariniai planai", išspausdintame 1935 metais, Tuchačevskis pabrėžė ypatingą Vokietijos militarizmo grėsmę. Toli gražu iki Didžiojo Tėvynės karo jis atkreipė dėmesį į vokiečių fašistų agresyvumą ir rengimąsi karui su SSRS."

1964 metais tas straipsnis ir dvitomis sukėlė daug šurmulio, prasidėjo visuotinis aptarimas. Aš tuomet buvau jaunutis karo mokyklos auklėtinis. Aišku kaip dieną, ir pas mus neapsieita be seminaro, be viešo didžiojo karo mąstytojo darbų aptarimo.

O man iki to seminaro likus porai dienų reikėjo eiti į tarnybą. Visą naktį akių nesumerkiau. Taigi nusprendžiau – imsiu ir išmoksiu atmintinai du tomus. Laimė, tomeliai ploni. Vis tiek neužmigsiu, o išmokti verta, vėliau gyvenime prireiks, kiekviena proga galima bus pagrįsti savo nuomonę didžiojo karvedžio išmintimi: taip Tuchačevskis sakė tokiame tome, tokiame puslapyje.

Paėmiau iš bibliotekos tuos tomelius, pradėjau skaityti ir staiga suvokiau, kad skaityti neverta. Viskas, kas čia parašyta, mums visiems seniai žinoma. Be Tuchačevskio.

Atverčiau knygas, ir staiga padvelkė pasauline revoliucija. Ūmai iš plakatų ir valstybinių lozungų išlindo velnią primenančio Trockio ožio barzdelė. O aš tikėjausi Tuchačevskio knygoje rasti ką nors panašaus į šachmatų vadovėlį: štai standartinė karo situacija, o štai galimi karvedžio veiksmų variantai; šitas blogas variantas, tas geresnis, o tas puikus. Ir dar situacija...

O Tuchačevskio knygoje jokių situacijų, jokių variantų ir sprendimų. Tuchačevskis kaip Trockis – lozungai ir šūkiai, lozungai ir šūkiai. Su priešais reikia kovoti! Su jais reikia mokėti kovoti! Priešus reikia įveikti! Visados reikia juos nugalėti!

Įsivaizduokime: pasaulio šachmatų čempionas, pvz., Garis Kasparovas, parašo knygą apie tai, kaip žaisti šachmatais, bet vietoje situacijų, analizės, galimų sprendimų knygą išmargina šūkiais: „Reikia žaisti šachmatais! Reikia ne šiaip žaisti, o žaisti gerai! Jei norime žaisti gerai, turime treniruotis! Treniruotis reikia atkakliai! Kasdien! Jei nesitreniruosi, pralaimėsi!"

Ar galime įsivaizuoti, kad geras šachmatininkas parašytų tokią knygą? Negalime.

O Tuchačevskio knygos kaip tik taip parašytos. Jas parašė ne karvedys, o politvadovas. Štai didžiojo karo mąstytojo strategijos pavyzdžiai: „Sovietų Sąjungos industrializacija, socialistinė kaimo pertvarka ir didžiulis kultūrinis darbas mūsų šalyje ugdo kultūringesnį ir klasiškai sąmoningesnį karį, suteikia mums daugiau techninių kovos priemonių. Raudonarmietis turi aktyviai prisidėti vykdant penkmečio planus, socialistiškai pertvarkant kaimą, jis turi įvaldyti techniką, kuria Raudonoji armija kasmet vis la-

biau aprūpinama. Raudonoji armija – didžiausia jėga, socializmo garantas."

Na, kaip?

Tai Tuchačevskio žodžiai (T. 2. P. 166). O štai dar: „Partijos generalinė linija stiprina gynybinį šalies pajėgumą." „Manevrai – tai aukščiausia taktinio bei politinio mokymo ir kariuomenės grūdinimosi lauke pakopa, mokymo laimėjimų ataskaita. Manevrais baigiasi mokomojo-auklėjamojo darbo metai, todėl per juos atsiveria plačiausios socialistinio lenktyniavimo galimybės kariniams daliniams, manevrai – geriausias būdas patikrinti karinės parengties rezultatus." „Tarptautinis proletariatas gina SSRS." „Visų šalių darbininkai, negailestingai kovodami su savo buržuazija, šitaip trukdo imperialistams užpulti mūsų Sovietų Sąjungą, sąmoningai gindami ją kaip pasaulinio proletariato spartuolių brigadą."

Visa tai tame pačiame 166 puslapyje. O tokių puslapių šimtai! Valio! Pirmyn! Partija – mūsų vairininkas! Mokytis, mokytis ir dar mokytis! Niekuomet nenukabinti nosies! Lenktyniauti! Elgtis herojiškai! Valio! Valio! Valio!

Siūlau masinių pramogų organizatoriams: išsirašykite ištraukų iš Tuchačevskio kūrinių bei laikraščių „Pravda" ir „Krasnaja zvezda" vedamųjų; tegu kiti pabando įspėti, kas iš kur paimta. Tai bus juoko!

4

Tuchačevskio knygų problematika daugiausia tokia: partinio-politinio darbo kariuomenėje ir okupuotose teritorijose organizavimas. „Jei mes iš lėto diegsime agitacijos daigus, nauda iš to bus menka. Būtina vienu metu triukšmingai paleisti šviežią revoliucinę srovę, galinčią

įveikti apatiją ir įkvėpti kariuomenei norą kovoti bei siekti pergalės. Tačiau tos srovės tėkmė turi būti reguliuojama. Iš anksto turi būti parengti lozungai ir tezės, su kuriais vienminčių agitatorių minia išsisklaidys kariuomenėje. Tik laikantis šių sąlygų, propaganda gali būti spartuoliška, sėkminga. Per tokias atakas turi būti rengiamos įdomios kampanijos – literatūrinės, plakatų ir pan. Agitpunktų visuose veiklos tarpsniuose organizavimas, platus muzikos, plakatų, spaudos, teatrų ir pan. įtraukimas į agitaciją – visa tai gali ir turi duoti puikių rezultatų" (T. 1. P. 104).

Ir toliau tas pats: reikia kabinti vadų portretus, reikia klijuoti ant sienų plakatus, reikia įrengti agitpunktus. Ir tegu skamba muzika!

Dviejuose Tuchačevskio tomuose nėra nė vienos rekomendacijos, kaip pralaužti priešo frontą. Tačiau nurodymų, kaip organizuoti politinį parengimą, nors vežimu vežk: „Visą tą parengimą turi reglamentuoti tam tikros tezės, apimančios nuostatas dėl karo tikslų, dėl neišvengiamo revoliucijų protrūkio buržuazinėse valstybėse, skelbiančiose mums karą, dėl socialistinių jėgų puolimo ir tų protrūkių derinimo, dėl tautinių jausmų atrofavimosi ir klasinio sąmoningumo augimo" (T. 1. P. 94).

Karvedys Tuchačevskis „akademijų nebaigė", aukštojo išsilavinimo neturėjo, karine patirtimi pasigirti negalėjo. Pirmajame pasauliniame kare jis kovėsi pusę metų. O pilietinis karas – apskritai ne karas, o baudžiamosios ekspedicijos prieš kaimiečius. Pagrindiniai taktikos būdai: kaimų deginimas, plakimas grūstuvais ir masiniai sušaudymai. Svarbiausią uždavinį ne tik pilietinio, bet ir bet kurio kito karo, Tuchačevskis aiškiai suformulavo: „Geležine ranka pažaboti priešiškas vietines klases" (T. 1. P. 58). Visi koviniai Tuchačevskio

įsakymai susiję ne su tuo, kaip kokiu netikėtu manevru apeiti priešą ir smogti į sparną ar užnugarį, o su tuo, kiek paimti įkaitų ir kada juos sušaudyti. Apie tai dar pakalbėsime.

O kol kas kaip pavyzdys štai ši rekomendacija kariuomenei:

VRCVK Įgaliotosios komisijos įsakymas. Nr. 116

Tambovas

1921 m. birželio 23 d.

Pirmo kautynių baro patirtis rodo, kad, norint greitai susidoroti su banditizmu tam tikruose rajonuose, labai tinka šitoks būdas. Numatomi ypač banditiškai nusiteikę valsčiai, ten važiuoja apskrities politinės komisijos, ypatingojo skyriaus, karinio tribunolo skyriaus atstovai ir vadovybės kartu su daliniais, kurių pareiga – valymas. Atvykus į vietą, valsčius apsupamas, paimama 60–100 įkaitų – žymiausių žmonių ir įvedama apgulos padėtis. Išvažiuoti iš valsčiaus ir įvažiuoti operacijos metu turi būti uždrausta. Paskui kviečiama viso valsčiaus sueiga, kurioje perskaitomi VRCVK Įgaliotosios komisijos įsakymai Nr. 130 ir 171 ir tam valsčiui parašytas nuosprendis. Gyventojams duodamos dvi valandos banditams ir jų šeimoms išduoti, ginklams grąžinti, pranešama, kad įkaitai bus sušaudyti po dviejų valandų, jei gyventojai atsisakys suteikti minėtą informaciją. Jei jie nesuteikia informacijos apie ginklus bei banditus per dvi valandas, vėl šaukiama sueiga ir įkaitai gyventojų akivaizdoje sušaudomi. Tada imami kiti įkaitai ir susirinkusiems į sueigą vėl siūloma išduoti banditus bei parodyti, kur paslėpti ginklai. Pageidaujantys paklusti stojasi atskirai, jie grupuojami po šimtą, kiekvienas šimtas pereina apklausos komisiją (Ypatingojo skyriaus ir karinio tribunolo atstovų). Kiekvienas žmogus turi duoti

parodymus neatsikalbinėdamas. Jei žmonės spyriotųsi, sušaudyti ir t. t. Išnagrinėjus apklausos medžiagą, formuojami ekspedicijos būriai, į kuriuos būtinai įtraukiami parodymus davę žmonės bei kiti vietos gyventojai, ir einama gaudyti banditų. Baigus valymą, apgulos padėtis atšaukiama, įkuriamas revoliucinis komitetas ir organizuojama milicija.

VRCVK Įgaliotoji komisija įsako griežtai vykdyti įsakymą.

Įgaliotosios komisijos pirmininkas
Antonovas–Ovsejenka
Kariuomenės vadas
Tuchačevskis

Taigi Tuchačevskis vis dėlto rekomenduodavo kariuomenei, kaip reikia veikti. Tik tos rekomendacijos nepateko į didžiojo stratego dvitomį, o aikštėn iškilo po 70 metų, ir tai tik todėl, kad 1991 metais komunistų valdžia buvo trumpai susilpnėjusi.

Tuchačevskis ir visi kiti to karo, nukreipto prieš liaudį, dalyviai pasiskelbė esą pilietinio karo didvyriai. Antonovo–Ovsejenkos sūnus visą gyvenimą šlovino tėvą – atsidavusį leninietį: ak, jei ne Stalinas, ak, jei Antonovas-Ovsejenka su Tuchačevskiu Kremliuje sėdėtų, tai būtų tikras socializmas!

5

Atkreipkite dėmesį į Tuchačevskio įsakymo datą – 1921 metų birželio 23 diena. Po dvidešimties metų atėjo kiti okupantai, bet elgėsi beveik taip pat. Skirtumas tik toks, kad hitlerininkai varydavo žmones į griovius ir šau-

dydavo kulkosvaidžiais, o Tuchačevskis, be to, kolektyvine atsakomybe apraizgė visus gyventojus. Vėliau tas planas buvo pavadintas raizginiu. Kaip tik tuo rūpinosi Antonovas–Ovsejenka, Tuchačevskis, jo pavaduotojas Uborevičius ir visi kiti strategai – jie apraizgė liaudį, privertė visus tapti skundikais ir išdavikais, skųsti kaimynus, kūmus, tėvus, brolius, netgi gaudyti juos miškuose. Ir žudyti. Tuchačevskis įvedė masinį skundimą, baimė slėgė žmones, sužlugdė per amžius susiklosčiusią Rusijos kaimo moralę. Moralės normas pakeitė baimė dėl savo kailio ir kiekvieno atsakomybė už visus kitus. Tuchačevskio idėja – nuslopinti Tėvynės meilės ir savigarbos jausmus. Anot jo, visų tautų nacionaliniai jausmai turi išnykti. Kai kalbame apie 1941 metų pralaimėjimus, tai kaltininku vadiname Staliną. O jis, beje, buvo pradėjęs žadinti Tėvynės meilės jausmą. Jis ėmėsi to ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, tik tada, kai jam pavyko iš dalies atsikratyti trockių, tuchačevskių ir uborevičių. Nepamirškime, kad tiesioginiai liaudies raizgymo vadovai ir iniciatoriai buvo tie patys strategai, kuriuos valymo metais sunaikino Stalinas.

Ir negalėjo 1941 metais apraizgytos minios, Tuchačevskio pripratintos saugoti tik savo kailį, iš pradžių elgtis didvyriškai. Liaudį teko žadinti ir iš naujo auklėti.

Dar Solovkuose pastebėta, kad tie, kurie verčia žmones skųsti, patys nesivaržo to daryti, patys tampa skundikais, jei anksčiau nebuvo. Tie, kurie suregzdavo tinklą vagims, patys į jį pakliūdavo, o pasikeitus aplinkybėms atsisakydavo visko, kuo tikėjo, ką brangino. Negalėjo uborevičiai, eidemanai ir panašūs į juos apraizgyti liaudies, patys neapsiraizgę. Negalėjo, visus versdami būti skundikais, patys tos nuodėmės nedaryti. Ir negalėjo unšlichtai, tuchačevskiai, jakirai būti drąsūs

žmonės. Jeigu jie norėjo, kad visi iš baimės paklustų, vadinasi, patyrė baimės galią, vadinasi, buvo bailiai. Tolesni įvykiai parodė, kad didžioji jų dauguma skundė vieni kitus nė nemirktelėję, šmeižė kitus ir save, prisipažindavo dėl visko. Tuchačevskis tardomas kaipmat prabilo šitaip parodydamas tikrąją savo prigimtį, bailumą ir pataikūniškumą.

Štai jums priežastis 1937 metais išvalyti partiją : Stalinas rengėsi karui su Vokietija. Todėl jam reikėjo atsikratyti pačių žiauriausių budelių: Antonovo–Ovsejenkos, Tuchačevskio, Jakiro, Uborevičiaus, Bliucherio ir kitų panašių. Jie patys save vadino okupantais, liaudis jų nekentė. Tokiems karvedžiams negalima buvo patikėti vesti mobilizuotą liaudį į karą. Liaudis nebūtų ėjusi paskui tuos strategus į mūšį, o progai pasitaikius primintų jiems ir Tambovą, ir Kronštatą, ir Krymą, ir Varšuvą, ir Muromą, ir Rybinską, ir Doną, ir Jaroslavlį, ir visus kitus jų nuopelnus bei žygdarbius.

Antra vertus, visi tie strategai ir šiaip nebūtų galėję vesti liaudies į karą. Seniai žinoma, kad armija, sutepusi mundurą savo liaudies krauju, nepajėgi kariauti su išorės priešu. Svarbiausia kiekvienos armijos demoralizavimo priežastis – jos naudojimas prieš savus žmones. Tie, kurie aktyviai prie to prisidėjo, jau negalėjo būti karvedžiais.

O antai „Krasnaja zvezda" šlovina patriotą Tuchačevskį: kaip jis vestų liaudį į karą dėl Tėvynės! Taip... jau jis kad vestų, tai vestų... „Patriotas" Tuchačevskis didžiavosi tuo, jog tautiniai jo jausmai nuslopę, apie tai jis pareiškė ir žodžiu, ir raštu. „Patriotas" Tuchačevskis vestų į kovą dėl Tėvynės voratinkliu apraizgytą liaudį, kurios Tėvynės meilės jausmą pats žiauriai užgniaužė.

Kai valdovas elgiasi žiauriai ir tokio elgesio tikslas – šalies gynyba, liaudis nesipriešina tam žiaurumui. O Tuchačevskis elgėsi žiauriai, tiesiog sadistiškai, slopindamas tautinius žmonių jausmus. Už tai žmonės jo nekentė.

Taigi jokia garsia muzika neužgoši liaudies neapykantos užkariautojui Tuchačevskiui.

6

Štai dar vienas perliukas iš kovinės patirties lobyno.

Kariuomenės štabo viršininkui Kakurinui
Duoti pasirašyti 1, 2, 3, 4, 5 ir 6 apylinkių
įgaliotųjų komisijų pirmininkams
1921 m. liepos 8 d.

Sutriuškintos gaujos slapstosi miškuose ir savo pyktį lieja ant vietos gyventojų degindamos tiltus, ardydamos užtvankas bei kitokį liaudies turtą.

Norėdama apsaugoti tiltus, VRCVK Įgaliotoji komisija įsako:

1. Nedelsiant paimti ne mažiau kaip penkis įkaitus iš gyventojų tų kaimų, kurie įsikūrę netoli svarbių tiltų. Jei tiltai bus sugadinti, įkaitus reikia tuojau pat sušaudyti.

2. Vietos gyventojams organizuoti revoliucinio komiteto vadovaujamą tiltų gynybą nuo banditų antpuolių, taip pat įpareigoti gyventojus pataisyti sugriautus tiltus ne vėliau nei per 24 valandas.

3. Šį įsakymą išplatinti visuose kaimuose ir sodžiuose.

Kariuomenės vadas
Tuchačevskis

Stebėtina mūsų stratego logika: „Sutriuškintos gaujos slapstosi miškuose ir savo pyktį lieja ant vietos gyventojų...“ Vadinasi, Tuchačevskis įsako sušaudyti įkaitus iš tų pačių vietos gyventojų.

Visa Tuchačevskio patirtis: įkaitai, įkaitai, įkaitai, sušaudyti, sušaudyti, sušaudyti. Ir kad su muzika.

Betgi imti įkaitus draudė 1907 metų Hagos konvencija.

Įkaitų ėmimas visais laikais buvo sunkiausias karo nusikaltimas. Visais laikais karvedys, suteršęs savo gerą vardą šitokiu negarbingu būdu, aplinkinių buvo niekinamas. Niurnbergo ir visuose vėlesniuose vokiečių socialistų procesuose įkaitų ėmimas buvo vertinamas kaip karo nusikaltimas ir nusikaltusieji buvo nuteisiami pakarti.

Štai kur būtų buvusi tinkamiausia vieta Tuchačevskiui, Antonovui–Ovsejenkai, Uborevičiui, Primakovui ir visiems kitiems karo nusikaltėliams – teisiamųjų suole Niurnberge šalia Geringo, Keitelio bei kitų.

Tačiau, jei palygintume mūsų socialistus su vokiečių, pastebėtume skirtumą: gauleiteriai buvo svetimų žemių okupantai , o Tuchačevskis, Bliucheris, Putna, Dybenka ir kiti – savo šalies.

O antai Nikita Chruščiovas paskelbė, kad karo nusikaltėliai – nekaltos aukos... Dar ir dabar yra žmonių, kuriems gaila Tuchačevskio, Jakiro, Primakovo bei kitų liaudies priešų. Kai kurie ligi šiol apgailestauja, kad Stalinas sustabdė terorą, nubaudė budelius, neleido jiems lieti liaudies kraujo.

Dar ir dabar yra žmonių, kurie susigraudina išgirdę Tuchačevskio, Hitlerio, Unšlichto, Rozenbergo, Jakiro, Himlerio vardus.

Bet kodėl mes turėtume graudintis drauge su jais?

Mus bando įtikinti, kad mūsų liaudžiai patinka kentė-

ti, ji mėgsta bizūną, myli savo budelius. Ir kiekvienam iš mūsų kaip velniška pagunda peršamos pagražintos tuchačevskių ir visokių bliucherių fizionomijos: pamilk savo budelį, pamilk apsiraizgiusį niekšą ir sadistą, pamilk savo žudiką, pamilk jo kirvį ir bizūną, jo...

7

Karui su savo liaudimi Tuchačevskiui reikėjo ypatingų vadų. Svarbu buvo ne profesionalumas, o politinis patikimumas ir pasirengimas vykdyti nusikaltėliškus įsakymus. Todėl politvadovas Tuchačevskis rinkdavosi vadovaujančius kadrus ne pagal profesionalumą, o pagal politinius požymius: „Tereikia leisti siekti paaukštinimo ir skirti komisarus vadovais, kai kuriems išėjus trumpą teorinį kursą... Tereikia paskleisti lozungą apie perėjimą „prie karo vadų komunistų... 5-ojoje armijoje jau seniai iškeltas šis lozungas ir ten visi kariuomenės vadai komunistai" (T. 1. P. 44). Nesunku atspėti, kad tai rašyta tuo metu, kai 5-ajai armijai vadovavo Tuchačevskis. 5-ąją armiją jis laikė pavyzdžiu, o kartu su ja ir save, gryną aukselį: štai kaip reikia veikti!

Toks požiūris buvo visiškai tinkamas, kol karo veiksmai apsiribojo įkaitų šaudymu. Svarbiausia, kad vadas būtų marksistas ir dėl marksizmo negailėtų liaudies kraujo. Todėl Tuchačevskio šūkis – komisarams vadovų pareigas! KAI KURIEMS iš jų skiriant TRUMPUS parengiamuosius kursus.

Viskas vyko kaip sviestu patepta, kol Tuchačevskis ir jo komisarai (kai kurie po trumpo parengimo, o dauguma be jo) susitiko kautynių lauke su lenkų kavalerija. Ir nudūmė nudulkėjo komisarai, išėję trumpą parengimą...

Toks marksistinis-trockistinis Tuchačevskio požiūris į kariuomenės vadų atranką iš komisarų vėliau buvo pavadintas genialiu ir vieninteliu teisingu. Sovietų Sąjungos maršalas S. Biriuzovas: „Michailas Tuchačevskis dirbdamas visad laikėsi Lenino principo dėl Komunistų partijos vadovaujamojo vaidmens kuriant Ginkluotąsias pajėgas" (VIŽ. 1964. Nr. 2. P. 44).

Tuchačevskio susižavėjimas marksizmu-trockizmu, kaip ir visa kita, buvo be galo perdėta. 1926 metų sausio 31 dieną DVRA štabo viršininkas Tuchačevskis nusiuntė gynybos liaudies komisarui K. Vorošilovui pranešimą, kuriame tvirtino, kad DVRA štabas virsta „apolitišku organu" („Krasnaja zvezda". 1924 m. rugpjūčio 20 d.). O kodėl pagrindinis karinis šalies štabas turi būti politiškas? Politikoje partijos ir vyriausybės, o Generalinis štabas bei visi jo valdiniai turi tarnauti Tėvynei, eiti jiems patikėtas pareigas ir nekišti nosies į politiką. Tai ne kareivių reikalas.

Beje, Vorošilovas – vyriausybės narys, tai yra politikas. Be to, jis profesionalus revoliucionierius su didžiuliu stažu iki revoliucijos. Dar 1906 metais IV partijos suvažiavime Vorošilovas prieštaravo Leninui. Vorošilovas – CK narys, o nuo 1926 metų – Politinio biuro narys, žodžiu, jis trigubas politikas. O Tuchačevskis – prisiplakėlis. Kai caras valdė, jis tarnavo carui. Bet netapo net kuopos vadu. O vėliau prisiplakė prie bolševikų. Bet tik po to, kai šie tvirtai įsitaisė Kremliuje. Taigi prisiplakęs Tuchačevskis trokšta pasirodyti esąs revoliucionierius. Profesionaliam politikui jis nurodo, jog Generalinis štabas per menkai politizuotas, nors šis apskritai neturi būti politizuotas.

Ar ne per daug prisiplakėlį politvadovą su nuslopintais tautiniais jausmais traukė prie politikos?

8

Spausdinti Tuchačevskio darbai – gryniausias trockizmas: šūkiai, šūkiai, šūkiai. Ir tikėjimas pasauline revoliucija.

Trockis: „Reikia kelti nacionalinės valstybės revoliucinio triuškinimo lozungą. Atsvara kapitalistinės Europos beprotnamiui turi būti Jungtinių socialistinių Europos valstijų programa. Tai žingsnis į Jungtines viso pasaulio valstijas" („Biuleten opozicii". Nr. 84. P. 14). Ir Tuchačevskis gieda tą pačią giesmę: reikia pamiršti tautybes, tautinių interesų nėra. Yra tik klasiniai interesai. Svarbiausi Tuchačevskio veikalai: „Nacionalinė ir klasinė strategija" ir „Klasių kova". Tuchačevskis įrodinėja, kad reikia kovoti ne dėl savo šalies, savo liaudies interesų – juos reikia aukoti, – o dėl pasaulinio proletariato.

Kiekvieną klausimą Tuchačevskis gvildeno per klasinės kovos prizmę. Jis, pavyzdžiui, įrodinėjo, kad partizanai būna dvejopi: ginantys nacionalinius interesus – tie blogi – ir ginantys pasaulinio proletariato interesus – tie geri... „Suskirstykime partizaninę kovą į dvi kategorijas: nacionalinę ir klasinę" (T. 1. P. 50). Ką gi siūlo draugas Tuchačevskis daryti su „nacionaline partizanine kova"? Ji, anot Tuchačevskio, „negalėjo ranka rankon eiti su mūsų klasinio pobūdžio ir klasinės dvasios armija".

Baisu visa tai skaityti po Antrojo pasaulinio karo, kuris paneigė VISKĄ, ką rašė Tuchačevskis. Mes kariavome su Vokietija, valdoma visos liaudies išrinktos socialistinės raudonosios vėliavos darbininkų klasės. Vokietijos pramonė buvo kontroliuojama valstybės, kitais žodžiais tariant, hitlerinė Vokietija ne tik forma, bet ir turiniu buvo socialistinė. Vokietijos darbininkų klasė – pati geriausia pasaulyje, Markso, Lenino, Trockio ir Tuchačevskio mylimiausia,

tačiau mūsų liaudis jokio klasinio solidarumo iš vokiečių darbininkų per karą nesulaukė. Taip pat ir kitų šalių liaudis. Per karą žmonės buvo skirstomi ne į buržujus ir proletarus, o į vokiečius ir mūsiškius. Ir partizaninis judėjimas buvo ne klasinis, o itin nacionalinis. O Tuchačevskis rekomendavo „nacionalinę partizaninę kovą" su šaknimis išrauti.

Ir padėjo mums per karą ne visų šalių proletarai, o kaip tik patys svarbiausi pasaulio buržujai: Čerčilis ir Ruzveltas. O kartu su jais rokfeleriai, rotšildai ir visokie fordai. Štai jums ir klasių kova.

Politvadovas Tuchačevskis mėgo pranašauti. Ir nė viena jo pranašystė neišsipildė. 1920 metais jis pranašavo, kad Lenkijos darbininkai ir valstiečiai sukils prieš savo engėjus. Tuchačevskis pranašavo, jog visų Europos šalių proletarai irgi sukils. Todėl jo rengiamas žygis į Europą buvo viso labo agitpunktų organizavimas, plakatų ir proklamacijų leidyba: „Per baltosios Lenkijos lavoną pirmyn į pasaulinę revoliuciją!" Bet, nepaisant didžiojo pranašo prognozių, Lenkijos proletariatas nesukilo. Vokietijos, Prancūzijos, Ispanijos proletarai irgi ignoravo genialiąsias pranašystes.

Nieko baisaus, guodė politvadovas Tuchačevskis, artėja karas, tada ir sukils.

„Kapitalistinių šalių darbininkų klasės pasiryžimas ginti tarptautinę socialistinę tėvynę, kumečiavimas ir kaimo nuskurdimas – visa tai bus tvirtas revoliucinio judėjimo pamatas mūsų priešų užnugaryje" (Nauji karo klausimai//rinkinys: Strategijos ir operatyvinio meistriškumo klausimai sovietiniuose kariniuose darbuose. M., 1965. P. 126).

Visa tai, ką rašė politvadovas Tuchačevskis apie klasinę strategiją, solidarumą, apie tai, kad buržuazinis užnu-

garis sprogs, o proletarai sukils, – visa tai prieš karą atrodė esanti įdomi politinių pašnekesių tema. Ir nieko daugiau. Buržuazinės Amerikos ir Britanijos užnugaris, ačiū Dievui, nesprogo ir nesukilo, o mes gavome didžiulį buržuazinio pyrago gabalą.

Ir Vokietijos darbininkų klasė per Antrąjį pasaulinį karą nesukilo.

Tuchačevskis pranašavo sukilimus kapitalistinėse šalyse, o jie kažkodėl įsiplieksdavo darbininkų ir valstiečių valstybės užnugaryje. Visi Tuchačevskio nuopelnai Leninui ir Trockiui kaip tik ir buvo liaudies bruzdėjimų slopinimas bei savo šalies okupacija.

Keistas žmogus – pats rašo, kad savoje šalyje kariavo su visa liaudimi, bet pranašauja, jog viso pasaulio proletariatas lauks jo išskėstomis rankomis.

Kam svetimoms šalims reikalingas savos šalies okupantas?

Taigi Tuchačevskio pranašystės nebuvo itin tikslios.

Dar vis rėkaujama: juk Tuchačevskis išpranašavo, kad vokiečiai užpuls. Jis mus įspėjo... Jis viską numatė... Jis...

Kai didžiojo aiškiaregio politvadovo gynėjų šauksmai virsta riaumojimu, aš vis klausiu: „Ką galėjo išpranašauti nuolat klystantis aiškiaregys?“

Keturioliktas skyrius

Pirmas Tuchačevskio įspėjimas

> Mes plėsime socialistinę koaliciją, kai kils naujų socialistinių revoliucijų arba kai turėsime užimti kurią nors kapitalo valdomą teritoriją.
>
> *M. Tuchačevskis.*
> „Šiuolaikinės strategijos klausimai"

1

Kad priešas puls, Tuchačevskis numatė ir mus įspėjo!

Ar tai ne didybės apraiškos?

Jis iš tiesų numatė ir įspėjo.

Negana to, jis ne kartą, o du įspėjo. Todėl perskaitykime tuos įspėjimus.

Pirmas Tuchačevskio įspėjimas apie klastingas priešo užmačias buvo išspausdintas 1931 metais... Dešimt metų iki 1941-ųjų! Koks įžvalgumas!

Didžiosios pranašystės tekstas toks rimtas ir svarbus, kad aš pateikiu jį visą (*M. Tuchačevskis.* Rinktiniai raštai. T. 2. P. 165).

Pasirengimas naujam karui su SSRS

Kasdien vis labiau kliba kapitalistinio pasaulio pamatai. Pasaulio istorijoje neregėta ekonominė krizė, plintanti

kapitalistinės sistemos krizės kontekste, apėmė visas buržuazines šalis ir svarbiausias gamybos šakas. Bedarbių kapitalistinėse šalyse daugiau nei 35 milijonai, jų vis daugėja. Buržuazija visaip puola darbininkų klasę: mažina atlyginimus, bedarbių pašalpas, ilgina darbo dieną ir t. t.

Milijonai valstiečių nuskursta krintant žemės ūkio produktų kainoms, dėl didelių mokesčių, milžiniškų nuompinigių ir didelių skolų procentų.

Pasaulinė buržuazija, remdamasi socialfašistais, dar smarkiau eksploatuoja ir šiaip žiauriai engiamus darbininkus, triuškina revoliucines ir darbininkų organizacijas, šaudo į demonstrantus, stumia į pogrindį komunistų partiją. Bet šitos priemonės neveiksmingos. Žiauri krizė vis plinta, kaip ir viso pasaulio darbininkų kova su eksploatatoriais bei engėjais.

Socializmo laimėjimai Sovietų Sąjungoje įtikina viso pasaulio darbininkus, kad iš skurdo galima išbristi tik pasirinkus proletarinę revoliuciją. Smarkus SSRS augimas kelia buržuazijai siaubą ir klaikią neapykantą. Prieš SSRS, kurioje vyksta taikios statybos, tvirtai vykdančią pasaulinę taikos politiką, rengiama nauja imperialistų intervencija. Dar niekada taip atvirai ir atkakliai nebuvo rengiamasi mus pulti. Amerikos, Anglijos, Prancūzijos ir kitų kapitalistinių šalių ministrai be perstojo važinėja iš vienos šalies į kitą ieškodami išeities iš krizės, kad apsaugotų savo kapitalą. Atkakliai ir karštligiškai jie sudarinėja antisovietinį frontą. Pasirengimas karui – tai ir ginkluotas puolimas, kaip įvyko Kinijos Rytų geležinkelyje. Karui su SSRS rengiamasi ir ekonomiškai, trukdant išvežti mūsų prekes į užsienį. Tai organizuoja visa buržuazinė spauda, kuri nuolat rengia melo ir šmeižto kampanijas prieš mūsų partiją, mūsų šalį, mūsų statybą. Buržuazija veikia atvirai rengdama provokacinius pasikėsinimus į mūsų atstovus užsienyje, jų užpuolimus.

Augant kapitalizmo krizei, didėja karo grėsmė. Buržuazija ieško išeities iš susidariusios padėties, todėl rengiasi

karui, naujam Sovietų Sąjungos puolimui. Kapitalistinių šalių karinė pramonė visą laiką auga, nors šalis apėmusi krizė.

2

Štai toks įspėjimas.

Toliau Tuchačevskis daug ir gražiai rašo apie tai, kad partija – mūsų vairininkas, ji mus veda į šviesų rytojų, kad įvykdžiusi penkmečio planą liaudis gyvens linksmai ir laimingai, kad raudonarmiečiai privalo saugoti darbo liaudies laimę kaip savo akį, o per pratybas turi lenktyniauti: tas, kuris nelenktyniauja, prastai rengiasi ginti pasaulinio proletariato tėvynę. Tuchačevskis paprastai ir suprantamai aiškina, jog socialistinis lenktyniavimas skatina kariuomenės dalių ir padalinių kovingumą. Tuchačevskis primygtinai rekomenduoja mokytis kariauti tokiu būdu, visokeriopai stiprinti karinę discipliną, besąlygiškai ir tiksliai vykdyti vadų įsakymus. Jis dar daug ką rašo, bet tai jau iš kitos operos.

3

Gera būti pranašu: vardyk visas šalis, tik nepamiršk pridurti – ir kitos! Jei vėliau kiltų karas su kuria nors paminėta šalimi, dėkingi įpėdiniai prisimintų genijų: juk jis pranašavo! Juk jis įspėjo mus!

Betgi likimo ironija – nė viena Tuchačevskio minėta šalis nesukėlė karo. Ne man spręsti, ką turėjo galvoje Tuchačevskis rašydamas „ir kitos“, tačiau jo išvardytos Amerika, Anglija ir Prancūzija mūsų kažkodėl taip ir neužpuolė.

Matyt, rengėsi intervencijai, ministrai važinėjo į kitas šalis, bet taip ir nesubūrė antisovietinio fronto. Priešingai, JAV ir Britanija per karą suteikė Sovietų Sąjungai neįkainojamą, neatlygintiną pagalbą. Mūsų lakūnai kariavo ne tik sovietiniais, bet ir anglų, amerikiečių lėktuvais. O drauge su jais kariavo prancūzų lakūnai. Kaip tik su JAV, Britanijos ir Prancūzijos vyriausybėmis Stalinas po karo dalijosi Europą. Kaip tik SSRS, JAV, Britanijos ir Prancūzijos teisėjai teisė didžiausius nusikaltėlius hitlerininkus Niurnberge.

Genialios Tuchačevskio pranašystės išsipildė visiškai atvirkščiai, tikėtinais mūsų priešais jis vadino būsimus Sovietų Sąjungos sąjungininkus per Antrąjį pasaulinį karą. O Vokietijos jis neįtraukė į priešų sąrašą. Tiesiog genijus!

Tuchačevskis turėjo priežastį neįvardyti Vokietijos. Mat Vokietija pagal Versalio sutartį buvo nuginkluota ir neteko teisės turėti tankų, lėktuvų, povandeninių laivų bei sunkiosios artilerijos. Bet kaip tik tuo metu Tuchačevskis kalė tą patį fašistinį kardą, kuris vėliau mums smogė. Kazanėje mes rengėme vokiečius tankistus, Lipecke – lakūnus, Leningrade vokiečiai projektavo tankus ir povandeninius laivus, Maskvoje firma „Junker" konstravo ir bandė lėktuvus būsimam pergalingam karui. Tuchačevskis buvo tiesiogiai su tuo susijęs. Jis pasirašė didžiumą slaptų susitarimų su Vokietija.

4

Betgi Tuchačevskis savo įspėjime kalbėjo apie kažkokius socialfašistus. Kas tie socialfašistai? Hitleris ir hitlerininkai? Ne. Mūsų propaganda socialfašistais vadino socialdemokratus ir laikė juos didžiausiais darbininkų klasės priešais.

Savo pranašystėje Tuchačevskis sakė: „ir kitos“. Galbūt tos „kitos“ buvo, jo manymu, Vokietija? Gal ta užuomina jis mus visus įspėjo?

Ką gi, taip gali būti. Nors, antra vertus, jei vėliau būtų kilęs karas su Urugvajum, tai Tuchačevskio garbintojai būtų galėję pareikšti, kad genialusis mąstytojas, kalbėdamas apie „kitas“, galvoje turėjo Urugvajų.

O jeigu rimtai, tai 1931 metais Tuchačevskis neįspėjo ir negalėjo įspėti apie pavojų iš Vokietijos, nes pats tą pavojų tuo metu kūrė.

5

Jei pripažintume, kad Tuchačevskio pranašystės ir įspėjimai genialūs, tai dėl istorinio teisingumo pripažinkime ir tai, jog mūsų šalyje visi genijai. Kiekvienas mūsų kuopos viršila rytinę apžiūrą pradėdavo perspėjimais, esą priešai kuria užmačias, esą jie gerai pasirengę, o mūsų eilinio Jonelio kvailelio batai nevalyti. Štai jums ir karys, jei pavojus kiltų. Garsiosios mūsų melžėjos kiekviename kolūkio susirinkime įspėdavo, kad priešas nemiega, todėl reikia daugiau pieno primelžti. O mūsų šachtininkai, leisdamiesi į kirtavietes, prisiekinėjo prikasti anglių daugiau nei planuota, nes priešas nesnaudžia. Ir Maksimas Gorkis rašė Stalinui laišką apie tai, kaip visi sovietiniai darbininkai staiga ėmė stoti į partiją, šitaip atsakydami į užmačias pasaulinės buržuazijos, kuri vėl rengiasi pulti darbininkų ir valstiečių valstybę.

Mes visados išsigandę šnibždėdavome apie tai, kad esame priešų apsuptyje. Kuo ilgesnės eilės driekėsi prie puodų ir žibalo, tuo daugiau Tuchačevskio rango politvadovai rasdavo pasirengusių priešų puolimui.

Tuchačevskis įspėjo, kad Britanija, JAV ir Prancūzija kuria planus pulti SSRS. Ilgainiui tas įspėjimas keistai sutapo su Tuchačevskio kariuomenės įvykdytu masiniu prievartiniu valstiečių nuskurdinimu. Tai buvo kolektyvizacijos, bado, milijonų žmonių iškeldinimo, naikinimo metas. O Tuchačevskis gąsdino: kad tik karo nebūtų! Menka bėda, jog vaikai miršta iš bado kaip musės rudenį, užtat karo nėra! O gali iš už jūrų marių, iš priešų žemių piktosios jėgos užplūsti!

6

Ketvirtajame dešimtmetyje nebuvo sunku nuspėti, kas bus mūsų priešininkas per karą. Ispanija? Ji pernelyg toli. Taip pat ir Portugalija. Amerika? Tuo laiku ji buvo mums nepasiekiama, o ir Amerika buvo ne tokia kvaila, kad ką nors pultų. Ji užkariavo pasaulį ne ginklu, o doleriu.

Tai kas gi bus mūsų priešininkas? Prancūzija? Ji apsitvėrė tvora ir jos strategija gynybinė.

Britanija? Ir ji ne mūsų nosiai, o ir jai ne galvoje mus pulti – ji turi tiek kolonijų, kad, duok Dieve, jas išlaikyti. Tada Tuchačevskis įspėjo apie britų pavojų, o dabar mūsų Generalinis štabas priverstas pripažinti, kad jokio Britanijos pavojaus nebuvo. Generalinio štabo viršininko pavaduotojas armijos generolas M. Garejevas: „Anglija labai vangiai rengėsi karui. Jos sausumos kariuomenė ir aviacija buvo menkos, todėl daryti stipraus poveikio karo veiksmams ji negalėjo“ („Mužestvo“. 1991. Nr. 5. P. 149).

Vadinasi, rimti mūsų priešininkai galėjo būti tik Japonija ir Vokietija. Daugiau tuo metu nebuvo kam su mumis kariauti.

Patariu visiems pasiskaityti Lenino bendražygio Karlo Radeko kūrinius. Jis paliko ištisus tomus apie tai, kad mus puls ne kokie nors kiti priešai, o būtent vokiečiai. Vienu metu Radekas buvo suimtas Vokietijoje už rengimą sąmokslo nuversti vyriausybę ir įvesti komunistų valdžią. Savo veiksmus komunistai visad dangstė baime: trečiojo dešimtmečio pradžioje, kai Vokietijoje apskritai nebuvo jokios armijos, kai šalyje siautėjo infliacija ir anarchija, Radekas rengė Berlyne valstybinį perversmą, be to, visam pasauliui skelbė, kad Vokietija ketina mus pulti.

1945 metais Sovietų Sąjunga užpuolė Japoniją labai gudriai paskelbusi karą: iš pradžių užpuolė, sudegino oro uostuose lėktuvus, o paskui, tą pačią valandą, bet tik Maskvos laiku, t. y. po aštuonių valandų, paskelbė karą, sulaužydama visus taikos pažadus. Dėl to mūsų propaganda ištisus dešimtmečius šaukė, jog Japonija mums grasina, kad SSRS galėtų ją užpulti. Ir Vokietijos laukė toks pats likimas. Todėl tūkstančiai mūsų agitatorių darė iš Vokietijos baubą, bet tai buvo tik propaganda, nes, pasak to paties armijos generolo Garejevo, Raudonoji armija buvo rengiama karui tik priešininko teritorijoje, o galimybė „karinių veiksmų savo teritorijoje buvo atmetama" (Ten pat. P. 247).

Mes apsimetėme esą išsigandę, visam pasauliui apsiskelbėme, jog mus netrukus puls, bet kariauti rengėmės svetimoje teritorijoje.

Kol Tuchačevskis pranašavo, kad mus puls Britanija, Prancūzija ir JAV, tūkstančiai kitų agitatorių ir politvadovų vardijo Vokietiją bei Japoniją. Ir rašytojai apie tai rašė. Ir poetai. Ir futbolo komentatoriai mums tą patį pranešdavo. Ir lektoriai tarptautininkai. Ir mūsų teisėjai per parodomuosius teismus savo kalbas pradėdavo įspėjimais, kad priešas nesnaudžia. Ir priešą įvardydavo. Man į rankas pa-

teko K. Solncevo knyga „Karo nusikaltimai“ (M.: SSRS TLK Jurizdat, 1938). Tasai K. Solncevas knygos pradžioje rašo: „Raudonoji armija pasirengusi, jei mūsų Tėvynė būtų puolama, sutriuškinti priešą jo teritorijoje.“ O toliau: „Vokiečių ir japonų fašizmas karštligiškai rengiasi karui su Sovietų Sąjunga.“

Štai kam reikėjo paminklą pastatyti! Kad taip prie Vyriausiosios karinės prokuratūros sienos būtų prikalta lenta su užrašu: „Čia dirbo iškiliausias ir genialiausias karo prokuroras draugas K. Solncevas, kuris dar 1938 metais numatė ir įspėjo, jog Vokietija ir Japonija rengiasi karui su Sovietų Sąjunga.“

Tik bėda, kad tokias memorialines lentas tektų kabinti ant kiekvieno namo, nes visi kalbėjo apie tai, jog Vokietija ir Japonija rengiasi pulti.

O Nikolajus Španovas parašė knygą „Pirmasis smūgis“ apie tai, kaip mus užpuolė Vokietija... O mes kaipmat ją sutriuškinome. Jos teritorijoje. Karo scenarijus toks: mes esame gerai pasirengę nedelsdami pereiti sieną, tik nėra pretekstо... Bet štai jie davė mums pretekstą, ir mes tuoj pat perėjome sieną. Beje, toks karo scenarijus – ne rašytojo Španovo fantazija. Šitaip mūsų armija „rūpinosi Lenino miesto saugumu: iš pradžių mes plačiai išdėstėme keturias armijas prie Suomijos sienos, paskui suomiai kažkodėl į mus iš patrankos ėmė pyškinti, tada mes pasipiktinome: „Ak, jūs šitaip!“ Ir patraukė narsioji mūsų armija su laisvės vėliava į svetimas žemes...

Pats geriausias ano meto filmas – „Jei rytoj kiltų karas“, o šalį drebino daina su tuo pačiu įspėjimu: jei rytoj karas...

Ir tas karas kažkodėl visados baigdavosi vienodai – mūsų armija neša raudoną socializmo vėliavą į kaimynines šalis.

Bet juk buvo dar vienas Tuchačevskio įspėjimas! Tiesa? Juk vėliau Tuchačevskis pasitaisė ir tarp tikėtinų agresorių, be JAV, Britanijos ir Prancūzijos, paminėjo ir Vokietiją... Ar galima tai paneigti?

Negalima. Išties 1935 metais buvo antras Tuchačevskio įspėjimas.

Bet nejaugi mums nepakanka to, ką sužinojome apie Tuchačevskį, kad galėtume nustatyti tikrą jo pranašysčių ir įspėjimų vertę ?

Penkioliktas skyrius

Ką vis dėlto Tuchačevskis siūlė?

> Apskritai reikia pripažinti: iš visiemsprieinamų šaltinių gana sunku spręsti,kuris iš karinių vadovų dėl ko kovojo įvairiu Ginkluotųjų pajėgų plėtros metu, kas ką išpažino, kokių būta diskusijų dėl karinių reikalų. Mūsų karo istorija, deja, beasmenė.
>
> „Krasnaja zvezda". 1988.IV.4.

1

Atsirado sąžiningas žmogus ir papasakojo, kokią reformą Tuchačevskis siūlė Stalinui. Aviacijos generolas leitenantas V. Serebrianikovas atskleidė (VIŽ. 1989. Nr. 7. P. 49) dalelę paslaptingų Tuchačevskio siūlymų, kuriuos jau daugiau nei septyniasdešimt metų gaubia migla. Pasirodo, 1927 metų gruodį Tuchačevskis, be viso kito, siūlė Stalinui vien tik per 1928 metus pagaminti 50–100 tūkstančių tankų.

Palyginkime. Įvertinkime.

1928 metais Hitleris dar nebuvo valdovas. Vokietijoje nebuvo nė vieno tanko. Visa vokiečių armija – 100 tūkstančių kareivių, puskarininkių, karininkų, generolų, ir visi jie pėstininkai bei kavaleristai. Tuchačevskis siūlė turėti

po vieną tanką kiekvienam vokiečių generolui, karininkui, kiekvienam rikiuotės ir gurguolės kareiviui, kiekvienam vokiečių lauko virtuvės virėjui, kiekvienam kareivio tarnui bei pasiuntiniui.

1939 metų rugsėjo 1 dieną Hitleris pradėjo Antrąjį pasaulinį karą, turėdamas 2977 tankus, iš kurių nė vieno nebuvo plaukiojamojo, nė vieno vidutinio, nė vieno sunkiojo. Mums sakoma: viskas aišku, jei Hitleris turi tiek daug tankų, net 2977, vadinasi, jie skirti ne gynybai, vadinasi, jie ne vien Europai... Jei Hitleris prisigamino šitiek tankų, vadinasi, jo užmačios aiškėja – jis, be abejo, ketina įsitvirtinti visame pasaulyje.

Aš visiškai sutinku su tuo. Bet ką tuomet ketina veikti Tuchačevskis su 50 000–100 000 tankų?

2977 vokiečių tankai pagaminti ne per vienerius, o per visus prieškario metus. Betgi Tuchačevskis siūlė per metus pagaminti 50 000–100 000 tankų.

Įdomu palyginti Tuchačevskio planus 1928 metams su realia tankų ir savaeigių pabūklų gamyba Vokietijoje per Antrąjį pasaulinį karą:

1939 – 743
1940 – 1515
1941 – 3113
1942 – 4276
1943 – 5663
1944 – 7975
1945 – 956

Iš viso – per grėsmingus 1939-ųjų prieškario mėnesius ir per visą karą – 24 241 tankas (*Encyclopaedia of German Tanks of World War Two. Arms and Armor Press.* London, 1978. P. 261).

Įdomus ir kitas skaičius: per visus Antrojo pasaulinio karo metus Japonija pagamino 3648 tankus; visus leng-

vuosius (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 7. P. 664). Išvada tokia: dešimt metų iki Antrojo pasaulinio karo, kai nei Vokietija, nei Japonija neturėjo nė vieno tanko, Tuchačevskis siūlė per metus pagaminti jų 2–4 kartus daugiau, nei Vokietija pagamino per visą Antrąjį pasaulinį karą, ir 13–26 kartus daugiau nei Japonija karo metais. Mums į galvas buvo įkalta formulė: vokiečių fašistai ir japonų militaristai. Išties, jei jie pagamino tokią galybę tankų – 24 241 ir 3648, – tai kiekvienam aišku, jog tai fašizmas ir militarizmas. Bet kyla klausimas: kas toks buvo Tuchačevskis, palyginti su fašistais ir militaristais, siekiančiais įsitvirtinti pasaulyje?

2

Pasaulinė tankų gamyba ne tik per karą, bet ir apskritai pasaulio istorijoje, apogėjų pasiekė 1944 metais. Tuo metu viso pasaulio ekonomika buvo pertvarkyta karinėms reikmėms ir plėtojosi nepaprastai sparčiai. Taigi to apogėjaus metu Sovietų Sąjunga, JAV, Didžioji Britanija, Vokietija, Japonija, Italija, Kanada ir visos kitos pasaulio šalys drauge nepagamino 100 tūkstančių tankų.

O Tuchačevskis norėjo vien Sovietų Sąjungoje taikos laiku per metus pagaminti tankų daugiau nei viso pasaulio ekonomika pačiame karo įkarštyje. Štai kokius kalnus nuversti buvo užsimojęs mūsų strategas 1927 metais, dar IKI SSRS INDUSTRIALIZACIJOS.

100 tūkstančių tankų taikos metais Sovietų Sąjunga negalėjo pagaminti. Taip pat ir 50 tūkstančių. Ir niekas negalėjo.

Tik po karo Sovietų Sąjunga, nepalyginti galingesnė industrializacijos milžinė, turėjo 50 000 tankų. Netgi truputį

daugiau. Bet jie buvo pagaminti ne per metus, o per dešimtmečius. Pavyzdys – sovietinių tankų gamintojų pasididžiavimas IS-8 (arba T-10). 1949 metų vasario mėnesį pradėtas eksploatuoti T-10. Armija šiais tankais buvo apginkluota nuo 1953 ir 1993 metų (*A. Karpenka.* Tėvynės šarvuočių bei tankų technikos apžvalga. 1905–1995. Sankt Peterburgas: Nevos bastionas, 1996. P. 425). Keturiasdešimt metų tarnavo armijai. Yra dvi šio tanko ilgaamžiškumo paslaptys. Pirma, T-10 buvo geriausias sunkusis pasaulio tankas. Antra, praktiškai mūsų tankai visą laiką stovi nenaudojami. Septintajame dešimtmetyje pagaminti tankai papildo penktojo ir šeštojo dešimtmečių atsargas. Aštuntojo dešimtmečio produkcija atsargas pagausina. Devintajame dešimtmetyje pagaminti tankai irgi statomi šalia senesniųjų. Prasidėjus mobilizacijai, pirmieji ešelonai apginkluojami šiuolaikiška technika, o vėliau, kai abi pusės nusilpsta arba apskritai sužlugdo viena kitos ekonomiką, naujos divizijos, korpusai ir armijos siunčiami kariauti prieš 10, 20, 30 metų pagamintais tankais.

Tačiau ir tas atsargus, laipsniškas kaupimas mums per pakaušį išėjo. Industrinė galybė subyrėjo į šipulius. Kojas pakirto. Prie Sovietų Sąjungos griūties, aišku, prisidėjo ir tie tūkstančiai tankų.

O genialusis Tuchačevskis siūlė Stalinui ne iš lėto dešimtmečiais kaupti tankų atsargas, o iškart per metus pagaminti jų 50 000–100 000. Tokių veiksmų padarinius lengva numatyti: tai būtų visai pakirtę Sovietų Sąjungos galią.

3

Bet ar įmanoma būtų buvę juos pagaminti?

Tuo metu Sovietų Sąjungoje nebuvo tankų gamyklos.

Jei ir būtų, iš pradžių reikėtų visose gamyklose sustabdyti sunkiųjų mašinų – staklių, automobilių, laivų, lokomotyvų, vagonų, traktorių ir pan. – gamybą, tada pertvarkyti ją tankams gaminti. Įsivaizduokime, kad gamykla gamina OB serijos garvežius „Ovečki". Gaunamas įsakymas nutraukti „Ovečki" gamybą ir pradėti gaminti garvežius „Feliksas Dzeržinskis". Ar gali pašalinis žmogus įsivaizduoti tokių pertvarkymų kainą, sudėtingumą ir skausmingumą? Gamykloje suirutė. Pakrinka nuo seno nusistovėjęs darbo ritmas, suderintos technologinės grandinės. Visi nervinasi, plūstasi. Gamykla merdi. Viena po kitos atvyksta komisijos aiškintis, gal čia kokia kenkėjiška veikla. Premijos tuo metu niekam neskiriamos. Priešingai, visi spaudžiami kaip niekad. Įgusti gaminti naujas detales, agregatus – tai beveik tas pats, kaip priprasti, prisiderinti prie naujos žmonos, jos keistenybių ir užgaidų... Priprantama tik per tam tikrą laiką. Verčiau su pirmąja nesiskirti.

O dabar tarkime, kad garvežių gamyklai įsakoma gaminti ne naują garvežį, o ką nors jai visai neįprasto – tankus. Ir ne vienam fabrikui, o visiems. Visoms staklių gamykloms – tankus. Ir vagonų gamykloms. Ir visoms kitoms.

Pritarus Tuchačevskio pasiūlymui, būtų reikėję metams sustabdyti visą didžiulės šalies pramonę ir pertvarkyti visas gamyklas taip, kad galėtų gaminti tankus.

Tokios pertvarkos padariniai: milžiniški materialiniai, energetiniai, finansiniai nuostoliai mažiausiai metams visiškai sustabdžius didžiausias šalies gamyklas. Tokiu atveju šaliai tik nuostoliai ir jokios gamybos. Tokio eksperimento niekas niekada pasaulyje nebuvo daręs, nes kiekvienam aišku – tai reiškia greitą ir visišką žlugimą.

Bet jeigu mes ištisus 1928 metus pertvarkinėtume pramonę vien tankų gamybai ir jeigu ištisus 1929 metus

gamintume tik tankus, tai patirtume dar vieną visišką krachą.

Paskui, tarkime, mes prigamintume tų tankų. O ką veiktų gamyklos? Toliau gamintų dešimtis tūkstančių tankų ištisus kitus metus? Mums tiek nereikia. Kur juos dėtume? Vadinasi, pagaminus Tuchačevskio numatytą tankų kiekį, vėl reikėtų stabdyti gamyklas ir pertvarkyti jas garvežiams, automobiliams, traktoriams, staklėms ir t. t. gaminti. Tam išleistume baisiai daug pinigų, išeikvotume daug laiko. Praktiškai, pasirodo, gana lengva persiorientuoti gaminti tankus, o atgal grįžti neįmanoma. Konversija – ilgai trunkanti, sunki, žlugdanti veikla. Jai reikia daug pinigų.

4

200–300 tankų pagal kiekvienos armijos standartus – tai tankų divizija. Dar kartą primenu: aštuntajame dešimtmetyje, „šaltojo karo" įkarštyje, Amerikos armija – galingiausios pasaulio šalies armija – turėjo 16 divizijų, iš jų 4 tankų.

Hitleris traukė pasaulio užkariauti, turėdamas 1939 metų rugsėjo mėnesį 6 tankų divizijas.

1927 metais nei Vokietija, nei JAV, nei Prancūzija, nei Japonija tankų divizijų neturėjo. Jei būtų buvę pritarta Tuchačevskiui ir pagaminta 50–100 tūkstančių tankų, tai Sovietų Sąjungoje per metus būtų reikėję suformuoti nuo 166 iki 500 vien tik tankų divizijų.

Tuo laiku tanko ekipažas buvo 3 žmonės. 50–100 tūkstančių tankų reikėtų 150–300 tūkstančių kareivių. Taip? Ne, ne taip.

Tankistai ir tankų divizijos sudaro mažumą, nes tan-

kams nuolat ir laiku reikia skystojo kuro bei tepalų. Todėl paskui kiekvieną tankų koloną turi važiuoti mašinų kolona su cisternomis. Be to, tankams reikia sviedinių ir šovinių. Todėl turi važiuoti dar viena mašinų kolona su šaudmenimis. Negana to, tankus būtina remontuoti. Beje, jie remontuojami ne stacionariose dirbtuvėse, o ten, kur kaunasi. Taigi reikia turėti kilnojamųjų tankų remonto dirbtuvių ir netgi kilnojamųjų remonto gamyklų. O tai irgi žmonės ir mašinos. Daug žmonių ir daug mašinų.

Jei norime suremontuoti tanką, turime jį iš griovio, pelkės ar mūšio lauko priešams šaudant ištraukti ir tempti iki tankų remonto dirbtuvių. Tai padaryti gali tik evakuacijos remonto dalinys.

Jei norime remontuoti tanką lauke, turime į mūšio zoną atsigabenti atsarginių dalių. Įsivaizduokime, kiek vargo būtų atgabenti į mūšio lauką tanko variklį. O sužeistus, apdegusius tankistus iš tankų reikia ištraukti ir vežti į evakuacijos ligonines. Taigi mūsų tankų kolona turėtų ilgą uodegą, be kurios tankų daliniai kaip be rankų. Dantys drakonui – svarbus dalykas, bet ir be uodegos jis negalėtų gyventi. O dar jam reikia galvos. Štabo. Dargi ne vienos galvos. Mūsų drakonas daugiagalvis. Kiekvienam batalionui reikia štabo. Mažo, bet reikia. Ir kiekvienam pulkui, kiekvienai divizijai, kiekvienam korpusui – po štabą. Visa tai – galybė mašinų. Visas jas reikia saugoti. O visą tą kompaniją – maitinti. O maisto produktų reikia vis atvežti. Tai irgi mašinos. Bet drakonas dar negali gyventi be akių ir ausų, t. y. žvalgybos. Gerai, jei armijos ar fronto štabas praneša apie priešo veiksmus, bet to negana. Įsivaizduokite, kad jums užrišo akis ir kažkas šalia stovintis pataria, kaip turėtumėte kautis – kairiąja, paskui dešiniąja, truputį aukščiau... Nieko iš to nebus. Todėl kiekviena karinė dalis, kiekvienas dalinys, junginys

turi turėti žvalgybą – savo ausis ir akis. O tai vėl – žmonės, mašinos.

Tankams kelius tiesia inžinerijos kariuomenė, ji stato tiltus, perkėlas, ieško minų ir jas nukenksmina, įveikia kitokias kliūtis, įrengia priedangas, maskuoja tankų pozicijas, prireikus minuoja laukus, aprūpina milžiniškas armijas vandeniu ir dar daug gerų darbų padaro.

Todėl tankų junginiams reikia daug pionierių ir specialios inžinerijos technikos.

Artimojoje kovoje tankus reikia saugoti, ginti, o jų laimėjimus įtvirtinti. Tai daro motorizuotieji pėstininkai. Kiekviena tankų divizija turi turėti motorizuotųjų pėstininkų pulką, o kiekvienas korpusas – dar papildomai motorizuotųjų šaulių diviziją. Tankų puolimą reikia palaikyti ugnimi. Tai daro artileristai ir minosvaidininkai. Tankų, motorizuotųjų pėstininkų, artileristų veiksmus reikia dengti. Tą daro priešlėktuvininkai. Visam tam reikia vadovauti, o visus veiksmus – koordinuoti. Vadovavimas armijai – tai srautas informacijos, tekantis tūkstančiais kanalų. Pranešimus siunčia ryšių dalys ir daliniai. Visa tai – galybė mašinų bei žmonių.

1940 metais mūsų standartas: tiesioginei tūkstančio tankų (vieno mechanizuoto korpuso) veiklai mūšio lauke reikėjo 36 080 kareivių ir karininkų, 358 pabūklų bei minosvaidžių, 266 šarvuočių, 352 traktorių ir 5165 automobilių. O dar nepaminėta aviacija, užnugario institucijos, kurios maitina visą kariuomenę.

Mes manėme, kad vienam tankui pakanka trijų tankistų, trijų linksmų draugų, o jų reikia 36. Vėliau karas parodė, jog iš anksto skaičiuojant buvo pamažinta. Tankui mūšio lauke reikia 70–80 žmonių, dvigubai daugiau mašinų ir artilerijos, nei prieš karą manyta.

Bet netgi laikantis sumažintų prieškario standartų, no-

rint įvykdyti Tuchačevskio programą, tankų kariuomenę turėjo sudaryti nuo 1 800 000 iki 3 600 000 kareivių ir karininkų, 18 000–36 000 traktorių, tiek pat pabūklų bei minosvaidžių, 13 000–26 000 šarvuočių, nuo 250 000 iki 500 000 automobilių.

Tuo metu Vokietijos ginkluotosiose pajėgose buvo 100 000 kareivių, puskarininkių, karininkų ir generolų. O Raudonosios armijos tik tankų kariuomenėje tik automobilių vairuotojų Tuchačevskis pageidavo turėti pusę milijono. Be tankistų, artilerijos vilkikų ir šarvuočių vairuotojų. Be statytojų, vadų, ryšininkų, pionierių, žvalgų ir visų kitų.

O gal Tuchačevskiui atrodė, kad tankų kariuomenei nereikia automobilių? Lekia tankai keliu, o priekyje žvalgyba ristais žirgais joja, pėstininkai iš paskos dumia , vadai trikinkėmis su žvangučiais važiuoja, o paskui juos girgždėdami darda jaučių traukiami vežimai, prikrauti šaudmenų, benzino bei atsarginių dalių.

Tuo metu Sovietų Sąjunga negalėjo tankų kariuomenei skirti pusės milijono automobilių. Ir ketvirčio milijono negalėjo. Ne tik tankų kariuomenei, bet ir visai armijai tiek neturėjo. O jeigu būtų turėjusi, tai be mašinų ir traktorių būtų likęs visas žemės ūkis, pramonė, transportas bei statybos. Kiek benzino, tepalų ir atsarginių dalių tos mašinos surytų, jei atitektų tankų kariuomenei?

5

O kaip tokią tankų kariuomenę komplektuoti? Visuotinės karinės prievolės tuo metu Sovietų Sąjungoje nebuvo. Paskelbti visuotinę? Tai jau nepriklauso nuo DVRA štabo viršininko. Tuchačevskis viso labo siūlė rekonstruoti tankų kariuomenę, bet dėl to būtų įvykę esminių valstybės

socialinės struktūros permainų. DVRA štabo viršininkas, matyt, sumanė kištis į tokią sritį, į kurią be leidimo kištis nepatartina.

Bet Tuchačevskis į tą sritį lįsti, aišku, neketino, jis negebėjo mąstyti ir paprasčiausiai neįsivaizdavo savo siūlymų padarinių. O juk turėjo suvokti: jeigu armija turės 50–100 tūkstančių tankų, kokia bus jos kiekybinė sudėtis? Antra vertus, jei tuo laiku būtų paskelbta visuotinė karinė prievolė, tai vis tiek nepakaktų šaukiamųjų vien tik tankų kariuomenei. Jei tris milijonus šaukiamųjų surinktų vienais metais, tai kitais metais jau nebūtų ką šaukti.

Laiko patikrinta taisyklė: taikos metu ginkluotosiose valstybės pajėgose negali būti daugiau nei vienas gyventojų procentas. Vienas procentas – tai kritinis maksimumas. Šią ribą peržengus, nebūtų ką ginti – valstybės plėtra atsiliktų visu dešimtmečiu, valstybė sužlugtų ir bankrutuotų. Vienu metu išmintingieji mūsų strategai bandė save apgauti biurokratiniais triukais: tai esą vidaus kariuomenė, ji neturi nieko bendro su armija, tai Vidaus reikalų ministerija, o čia pasienio kariuomenė, ji irgi nesusijusi su armija – tai KGB... Tokiais triukais buvo mulkinama amerikiečių delegacija per derybas Ženevoje. Bet ekonomikos neapmulkinsi. Tie triukai šaliai, jos ekonomikai ir liaudžiai skersai gerklės įstrigo. Galiausiai – ir pačiai armijai. Ar Tuchačevskis žinojo tą paprastą vieno procento taisyklę?

Ar jis žinojo, kad taikos metais Sovietų Sąjunga iš 150 milijonų gyventojų armijoje, laivyne, aviacijoje, pasienio, vidaus ir kitokiose kariuomenėse galėjo turėti tik pusantro milijono žmonių? Ar jis suvokė, jog tai jau riba, kurios peržengti nevalia? Ar žinojo Tuchačevskis, kad visos didžiosios imperijos kaip tik ir žlugo ne dėl išorės priešų, o dėl pernelyg didelės karinės vidaus įtampos?

6

Bala nematė. Tarkime, Tuchačevskis nusprendžia vien tik tankų kariuomenėje turėti nuo 1,8 iki 3,6 milijono kareivių. Bet kas juos parengs? Praktiškai visiems tarnaujantiems tankų kariuomenėje reikia specialaus parengimo. Tai radistai, remontininkai, žvalgai, taikytojai, tankų ir pabūklų vadai. Visus siųsti į mokomąsias divizijas? Kiek jų reikėtų?

O kaip elgtis su karininkais? Tuchačevskis siūlė tankus gaminti tuoj pat. Tebūnie. Pagaminsime. Bet kiek mums reikės karininkų bent šimtui naujų tankų divizijų? Nieko baisaus. Pristeigsime karinių mokyklų. Taikos metu karininkai rengiami trejus metus. Gamyklos prigamins tankų dabar – 1928-aisiais, kaip planavo Tuchačevskis, o karininkai mokslus baigs po trejų metų – 1930–1931 metais. Visi jie jaunučiai, nepatyrę, o mums reikia batalionų, pulkų, divizijų ir korpusų vadų...

Kur tiems karininkams gyventi? Mes net ir dabar neįstengiame pastatyti karininkams tiek namų, kiek jų reikia. O jei tada būtų suformuota tiek divizijų, kur dėtume tiek draugų karininkų? Apgyvendintume palapinėse? O kur paimti tiek palapinių?

O kur laikyti tankus? Per karą viskas buvo paprasta: ešelonai su tankais dardėdavo iš gamyklos tiesiai į frontą ir iškart buvo naudojami. Per karą tanko gyvenimas trumpas – labai greitai jis patenka remontininkams į rankas arba būna išlydomas, o į jo vietą stoja nauji tankai. Jų nereikėjo kur nors laikyti. Jie nebuvo kaupiami: kol vieni buvo iškraunami iš ešelono, anksčiau atvykusio ešelono tankai jau liepsnojo mūšio lauke.

Įsivaizduokime situaciją: taikos metu staiga iš gamyklų išsiveržia plieno lavina. Ką su ja daryti? Laukuose

laikyti? Per šaltį ir pūgą? Kaip kad Chruščiovas plėšinius įsisavindamas žadėjo Rusiją užversti duona! Ir užvertė. Suarė dirvonus, surinko didžiulį derlių, o grūdų nebuvo kur laikyti. Visi keliai, visos geležinkelio stotys buvo užpiltos grūdais, kurie ten ir supuvo. Kur juos vežti? O suartą žemę vėjas išnešiojo, visa Europa orlaides užsidarydavo, kai vėjas iš rytų atpūsdavo juodų žemės dulkių. O tada – nei dirvų, nei duonos.

Tuchačevskis buvo to paties plauko reformatorius – negalvojantis apie padarinius.

7

Jei turime nuo 166 iki 500 tankų divizijų, tai jas reikia jungti į korpusus. Dvi tankų ir viena motorizuotųjų šaulių divizijos – tai tankų korpusas. Todėl reikėtų dar suformuoti 83–250 motorizuotųjų šaulių divizijų ir 83–250 tankų korpusų valdybų su korpusų dalimis. Iš viso būtų 249–750 motorizuotųjų šaulių ir tankų divizijų.

Bet ir tankų korpusams reikia vadovauti. Todėl tektų formuoti tankų armijų štabus. Nuo 26 iki 83 tankų armijų. Septintajame, aštuntajame ir devintajame dešimtmečiuose visame pasaulyje buvo aštuonios tankų armijos. Visos jos, aišku, buvo taikos puoselėtojos Sovietų Sąjungos. Taigi taikingajai Sovietų Sąjungai tokia našta pasidarė nepakeliama ir ji žlugo. Trečiajame dešimtmetyje Tuchačevskis siūlė ant gerokai silpnesnės Sovietų Sąjungos pečių užversti daug sunkesnę naštą.

Tačiau tuo metu Ginkluotąsias pajėgas sudarė ne vien tankų korpusai ir armijos. Kiekvienai tankų ir motorizuotajai divizijai reikia mažiausiai trijų keturių šaulių divizijų. Vadinasi, nuo 847 iki 3000 šaulių divizijų. Tuo metu

Vokietija turėjo 12 divizijų. Įvairių. O mums vien tik šaulių būtų reikėję... Jei taikos metu kiekvienoje šaulių divizijoje būtų tik pusė reikiamų žmonių, 6–7 tūkstančiai, tai ir tada...

Norint vadovauti dviem trims šaulių divizijoms, reikia turėti šaulių korpuso štabą su korpuso dalimis, įskaitant korpuso sunkiosios artilerijos pulkus, priešlėktuvinius divizionus, ryšių batalionus ir t. t. Kiek jų reikėtų? Tuchačevskis, aišku, nebuvo linkęs skaičiuoti. Skaičiuokite kas netingite, kiek reikėtų suformuoti korpusų štabų! Skaičiuokite už genialųjį karvedį. Ir šlovinkite jo išmintį.

Norint vadovauti dviem trims korpusams, reikia turėti armijos štabą su armijos dalimis. Kiekgi reikia turėti armijos štabų, norint vadovauti trims tūkstančiams šaulių divizijų? Ir kaip koordinuoti armijų veiklą?

Garbinkite kas netingite strategijos genijų.

8

Per karą divizijos, korpusai ir armijos gyvena apkasuose, žeminėse, lauko slėptuvėse. O kur Tuchačevskis būtų juos dėjęs taikos metu? Mūsų armija ir šiaip buvo didžiulė. Ir be to technika rūdijo po atviru dangumi. Ir karininkai neturėjo kur gyventi. „Krasnaja zvezda" (1990 m. birželio mėn.) aprašė to meto gyvenimo sąlygas: „Tebebuvo sunkios socialinės ir buitinės sąlygos. Beveik pusė vadų, politinių ir ūkio darbuotojų neturėjo būstų. Padėtis buvo tiesiog absurdiška. Pvz., iš Vidurio Azijos karinės apygardos pranešama: dalis vadų buvo priversti apsigyventi... medžiuose. Ant medžių lajos jie įsirengė klojinius." Skaitydamas atpažįstu savąją armiją, kurioje ir pats tarnavau. Mano žinios apie šiuolaikinę armiją labai skiriasi nuo to, kas buvo tada.

DVRA štabe ponai karininkai gyveno medžiuose kaip beždžionės, o pats draugas Tuchačevskis rūmuose lepinosi. Beje, kaltinamosios išvados Tuchačevskiui pradžioje nurodoma, kokio dydžio buvo jo tarnybinis vasarnamis (VIŽ. 1990. Nr. 8. P. 96). Tuos, kurie lankėsi jo kabinete (pvz., generolas majoras P. Grigorenka), apstulbino patalpos dydis. Proletarų karvedys mėgo gražiai gyventi. Jis visko buvo aptekęs.

Raudonieji vadai gyveno kaip papuasai, o ponas Tuchačevskis kliedėjo apie pasaulinę revoliuciją. Jis ne tik norėjo, kad mūsų karininkai būtų laimingi, bet ir troško prievarta laimingus padaryti visos Žemės žmones. Išlips mūsų vadai iš medžių ir išnešios po Europą laisvę, lygybę, brolybę, laimę bei gerovę. Šalis net palapinių karininkams nepajėgi parūpinti, o strategas Tuchačevskis užsimojęs dešimtis kartų padidinti armiją. Beje, mūsų šalis didelė, medžių visiems karininkams pakaks.

Sovietų Sąjungos maršalas S. Biriuzovas taip šlovina Tuchačevskį (VIŽ. 1964. Nr. 2. P. 41): „M. Tuchačevskis atskleidė ne tik buržuazinio karinio mokslo esmę, bet ir strategijos bei taktikos trūkumus. Iš Tuchačevskio veikalų paaiškėja, kokie silpni argumentai Fulerio, neįvertinančio žmogaus ir pervertinančio tankus bei aviaciją..."

Fuleris – britų karo teoretikas. Jis, pasirodo, nevertino žmogaus. Jis labiau vertino tankus ir aviaciją, o į žmogų nekreipė dėmesio... Tik mūsų Generalinis štabas, jo viršininkas M. Tuchačevskis, S. Biriuzovas, N. Ogarkovas ir S. Achromejevas žmonėmis rūpinosi... Sovietų Sąjungos maršalas Achromejevas „perestroikos" metais nuvyko į vieną britų pulką. Jam buvo parodytas standartinis britų kareivio butas: nedidelis kambarėlis, visai mažytė virtuvėlė, vonia, balkonėlis, požeminis jo automobilio garažas... Maršalui galvoje netilpo, kad tai kareivio butas; o britų

karininkas gyvena kitaip. Jis turi namą. Būtinai dviaukštį. Kartais su baseinu. Antras aukštas miegamasis, o pirmas gyvenamasis.

Aš galėčiau papasakoti, kaip gyvena britų kareivis, kiek uždirba, ką valgo, kaip rengiasi... Bet kalbame ne apie Britanijos armiją, o apie Tuchačevskį, kuris rūpinosi žmonėmis, paisė jų interesų...

9

Galima dvejopai kurti ginkluotąsias pajėgas.

Pirmas būdas – turėti nedidelę profesionalų armiją, viskuo ją aprūpinti, neapkrauti jokiais pašaliniais rūpesčiais ir priversti veikti tik tai, kas jai priklauso, – ginti šalį.

Bet yra dar vienas būdas – priblokšti priešą ne kokybe, o kiekybe. Turėti milžinišką armiją. Visas valstybės lėšas skirti tankų, lėktuvų, povandeninių laivų gamybai. Ir prigaminti tankų tiek, kad juos vairuoti šaliai būtų nuostolinga. Ir mes jų nevairuosime. Testovi. O tankistus mokysime „važiuoti pėstute". Ir tiek prigaminsime laivų, lėktuvų, kad pelningiau bus jais neplaukioti ir neskraidyti. Todėl laivai stovės uostuose, o lėktuvai oro uostuose. O armiją, kad nenuobodžiautų, siųsime į BAM'o statybas, plėšinius, bulvių kasti ar derliaus rinkti. Iš taupumo neduosime karininkams butų, tegu medžiuose gyvena, tegu kareiviai vagia plytas, cementą, lentas, rąstus ir patys statosi būstus. Ir tegu kariuomenė užsidirba iš šalies, o už tai gamyklose ir statybose tegu gauna vinių, dažų, stiklo ir viso kito...

Pirmas būdas – rengti lakūnus individualiai. Dar mokykloje per skraidymo praktiką naikintuvų lakūnams skirti 200 valandų. Ir per karą neskubėti siųsti jų į mūšį. Teskraido

virš mūšio lauko, bet į kautynes nesikiša, testebi aplinką, pratinasi.

Antras būdas – prigaminti dešimtis tūkstančių lėktuvų. Taip pat ir lakūnų galybę parengti. Leisti apsiprasti porą valandų ir – į mūšį. O lėktuvų gaminti vis daugiau. Taip pat ir lakūnų daugiau rengti mažinant jų parengimo išlaidas.

Pirmas būdas – JAV, Britanijos ir Prancūzijos povandeninio laivo, grįžusio iš karinio budėjimo, ekipažas turi dvi užduotis: atgauti jėgas, t. y. pailsėti, išsikrauti (arba pasikrauti), o pailsėjęs tobulinti savo gebėjimus, treniruotis ir rengtis vėl plaukti į jūrą.

Antras būdas – kadangi laivynas didžiulis, o aptarnaujamasis padalinys taupumo sumetimais mažas, tai ekipažas, grįžęs į bazę, valys sniegą, darbuosis virtuvėje, patruliuos, eis sargybą, kraus vagonus, kas anglis, rinks bulves, kopūstus...

Tuchačevskis neabejotinai buvo tankų gamybos plėtimo šalininkas. Jis negalvojo apie tai, kiek reikės žemės tankodromams ir poligonams tokiai tankų galybei, kiek reikės pastatyti remonto dirbtuvių, kareivinių, klubų, butų, sandėlių ir t. t. Jis nesijaudino, kiek darbininkų tiems darbams reikės... Mat jis žinojo, kad darbininkų nereikės. Galvoje turėta, jog vadai viską, ko reikia, pavogs, o kareiviams bus liepta viską, ko reikia, pastatyti...

Kai kurių nuomone, stipri yra tik didelė armija.

Tuchačevskis buvo iš tokios pačios strategų giminės – priblokšti skaitlingumu. Bet ir su skaičiais jam, kaip matome, vargo buvo.

Skaičiai jam buvo neįkandami. Jis taip ir neišmoko su jais dirbti.

Tuchačevskis neįstengė paprasčiausiai apskaičiuoti, kokie bus jo veiksmų ir siūlymų padariniai.

Galime stebėtis Stalino kantrybe: kaip jis galėjo leisti suteikti tokiam strategui tokias aukštas valstybines pareigas?

Blogai ne tai, kad mūsų lėktuvai ar tankai prasti; tai geriausia pasaulyje technika. Blogai ne tai, jog žmonės kvaili; mūsų žmonės nepaprastai gabūs.

Blogai, kad kai kurie mūsų karvedžiai kūrė tokią armiją, kurią išlaikyti valstybė buvo nepajėgi. Todėl mūsų karininkai buvo priversti galvoti ne apie karinį parengimą, ne apie tai, kaip mūšyje triuškinti priešą, o apie medį, kuriame turės nakvoti...

Tuchačevskis buvo pats aistringiausias būtent tokio Ginkluotųjų pajėgų kūrimo būdo šalininkas: visos valstybės lėšos – ginklų gamybai, beveik nieko – jiems išlaikyti, beveik nieko – jiems įsisavinti, nieko – žmonėms, kurie tais ginklais naudosis kautynėse.

Todėl geriausias pasaulio ginklas tapo neveiksmingas.

Jei Tuchačevskis nesuprato, kuo gali baigtis jo „reorganizacija", vadinasi, buvo visiškas ir labai pavojingas idiotas.

Jei jis suprato, kuo gali baigtis jo „reorganizacija", bet vis tiek spyrėsi ją įgyvendinti, vadinasi, buvo liaudies priešas, kenkėjas.

Šešioliktas skyrius

Neperžengiant proto ribų

Draugo Tuchačevskio „planas" – tai madingo susižavėjimo „kairiąja" fraze, popieriniu, kanceliariniu maksimalizmu rezultatas . Todėl vietoj analizės jis pateikia „žaidimą su skaičiais", o vietoj marksistinės Raudonosios armijos augimo perspektyvos – fantastiką. „Įgyvendinti" tokį „planą" – tai, be abejo, sužlugdyti ir šalies ūkį, ir armiją.

I. Stalinas.
Rezoliucija, užrašyta ant
Tuchačevskio plano.

1

„Krasnaja zvezda" (1997 m. liepos 25 d.) išėjo su džiugia antrašte: „RUSIJOS LAIVYNAS BUS SUMAŽINTAS IKI PROTINGOS RIBOS."

Aš didžiuojuosi savo šalimi.

Visai neseniai mes šlovinome galingą, nenugalimą savo laivyną. Buvo kuo didžiuotis. Dabar jis bus protingai sumažintas. Vėlgi yra kuo didžiuotis. Gaila, jog anksčiau nesumažino. Tai, kad jis dar tik bus sumažintas iki protingos ribos, rodo, jog šiuo metu ta riba neprotinga.

Tiksliau – kvaila.

O kaip gerai būtų, jei mūsų vadai prieš kiekvieną sprendimą gerai pagalvotų: ar dar yra sveiko proto, ar protelis truputį suminkštėjo.

Tuo požiūriu ir įvertinsime Tuchačevskio siūlymus.

Be abejo, jis buvo genijus. Jis siūlė stiprinti armiją. Jis norėjo, kad būtų geriau. Ir viską darė teisingai, tiksliai, pažangiai.

Tik ribos buvo neprotingos.

Jei per metus pagamintume 50–100 tūkstančių tankų, tai maždaug tiek pat turėtume turėti lėktuvų – aviacijos nepalaikomi tankai virsta karstais. 50–100 tūkstančių lėktuvų? Per metus? Kas juos gamins? Kokios gamyklos? Baldų kombinatus paversti aviacijos gamyklomis? Bet juk tada neturėjome tiek daug baldų kombinatų, o ir dabar neturime.

Tarkime, tiek lėktuvų pagaminome. 100–120 lėktuvų – aviacijos divizija. Formuoti 416–1000 aviacijos divizijų? Kiekgi tuomet turėtume pastatyti aviacijos ir technikos mokyklų? Kiek oro uostų įrengti? Lėktuvų prigaminsime dabar, o kada atsiras lakūnų? Po trejų metų? Ne, ne po trejų. Iš pradžių porą metų reikės rengti instruktorius, tik tada šie mokys lakūnus. Dabar – lėktuvai, o mažiausiai po penkerių šešerių metų – lakūnai. Ką veikti su dešimtimis tūkstančių lėktuvų be lakūnų? Testovi lauke, laukia? O gal kol kas negaminkime lėktuvų? Prigaminkime tankų ir testovi jie be aviacijos? Bet juk tai nusikaltimas. Už tokius darbus reikia šaudyti.

Jei ir parengtume lėktuvo įgulą, tai aviacijai dar daug ko trūktų. Lėktuvams reikia technikų, mechanikų, inžinierių, apsaugos. Aviacijos pulkai, divizijos, korpusai ir armijos neišsiverstų be žvalgybos, ryšių, štabų, remonto gamyklų, meteorologijos ir navigacijos paslaugų, ligoninių,

kareivinių, komendantūrų, daboklių, parašiutų saugyklų bei džiovyklų ir dar daug ko.

Kokios gi armijos norėjo Tuchačevskis? O gal jis planavo, kad bus vien tankai ir jokių lėktuvų, jokios artilerijos?

2

Tuchačevskis reikalavo: gaminkite tik tankus!

Kyla begalė klausimų. Vienas iš svarbiausių – KOKIUS TANKUS?

Imantis masinės gamybos, reikia ne tik industrinės bazės, bet ir ketinamos gaminti mašinos pavyzdžio. 1928 metais industrinės bazės nebuvo, tačiau nebuvo ir tinkamo pavyzdžio – 1927 metais Raudonoji armija buvo apginkluota tankais MC-1. Viskas paaiškėja iš variklio galingumo – 35 arklio jėgos. Palyginkime, pavyzdžiui, su automobiliu „Zaporožeč". Bet „Zaporožeč" neturi šarvų ir dirvonais jam ne kasdien tenka važinėti... Maksimalus tanko MC-1 greitis – 16 km/val. Raudonąja aikšte – iki 19 km/val. Tai mūsų pirmagimis. Nedidelės (mūsų mastais) šių tankų serijos reikėjo: konstruktoriai pirmą kartą įgijo tankų konstravimo patirties, kariuomenė per pratybas galėjo išbandyti tikrus tankus, nesvarbu, kad dar ne visai tobulus. Per pasienio konfliktus šis tankas irgi pravertė kariuomenei. Nes geresnio nebuvo... Bet prigaminti tokių tankų dešimtis tūkstančių? Kam jų reikia? Gal nusipirkti modelio pavyzdį iš užsienio? Nebuvo ko pirkti. 1928 metais niekas pasaulyje negalėjo pasiūlyti didelei serijai tinkamo pavyzdžio.

Ta tema galima sukurti komediją: didysis karvedys Tuchačevskis šaukia, prisispyręs reikalauja gaminti tankus!

Nedelsiant! Tuojau pat. Dešimt tūkstančių! Dvidešimt! Penkiasdešimt! Šimtą tūkstančių!

Bet karvedys nenumatė vienos smulkmenos: nebuvo ką gaminti.

3

Daug turime išsikepti pyragų, jei laukiame svečių. Jei iškeptume pyragus prieš mėnesį, jie šiek tiek sužiedėtų. Taip ir ginklai: jei pagaminsime jų daug, o karo nebus, jie pasens. Kautis pasenusiais ginklais – tai tas pats, kas vaišinti svečius akmeniu virtusiu pyragu.

Gera šeimininkė kepa tik tiek pyragų, kiek reikia šeimai, ir turi namuose visko, ko reikės, jei bus proga kepti jų daug. Šitaip elgiasi ir protingi vadovai planuodami ginklų gamybą. Taikos metu jų daug nereikia. Ginklų gamyba nepaprastai brangi. Todėl protingi žmonės tobulina ginklus, gamina jų nedideliais kiekiais ir išlaiko gamybinį pajėgumą bei mobilizacijos atsargas masinei pačių naujausių modelių gamybai, jei kils pavojus.

Kovinė technika sparčiai tobulėja. Nuolat atsiranda naujų modelių, mes jais apginkluojame armiją, o senų modelių atsisakome. Jei ginklų nedaug, tai juos keičiant nebus pernelyg skausmingų išlaidų. Ten, kur valdo protingi žmonės, armija gerbiama, nes mažoje armijoje galima padaryti tvarką, surinkti į ją pačius tinkamiausius žmones, nedidelei armijai galima skirti gerų butų, kareiviams ir karininkams mokėti nemažas algas, kad jie atsistotų ant aukštesnės socialinės pakopos negu benamiai valkatos. Tokią armiją įmanoma aprūpinti šiuolaikiškais ginklais.

O ten, kur valdo nelabai protingi žmonės, taikos metu laikoma didžiulė armija. Šalis iš paskutiniųjų stengiasi ją

apauti, aprengti, išmaitinti ir aprūpinti ginklais. Taikos metu tai armijai reikia milžiniško skaičiaus ginklų. O jie sensta. Ateina metas juos keisti, o tai šaliai – tikra katastrofa. Technika sparčiai tobulėja, tenka nuolat atnaujinti milžiniškus arsenalus, ir tai virsta nuolatine katastrofa. Rezultatas – mes patys save nugalime. Po didžiųjų pergalių, po taikos dešimtmečių staiga suvokiame, jog atsidūrėme nugalėtoje šalyje. Staiga suvokiame esą atsilikę visose srityse. O kas keisčiausia – atsilikę ginklavimosi srityje. O atrodė, kad viską aukojome dėl ginklavimosi...

Kaip tik todėl šalyse, kurias valdo protingi žmonės, Generalinio štabo viršininku skiriamas pats protingiausias generolas. Generalinio štabo viršininko darbas per karą sunkus, bet nelengvesnis ir taikos metu. Štai kodėl jis vaikšto tarsi lynu. Reikia garantuoti valstybės saugumą. Antra vertus, negalima tam išleisti daugiau, nei skirta.

Tas nėra pernelyg protingas, kuris vis reikalauja dešimtimis naujų kreiserių, šimtais naujų povandeninių laivų, tūkstančiais strateginių bombonešių, dešimtimis tūkstančių naikintuvų ir tankų... Pareikalaus viso to, o liaudis susiverš diržus, nusimaus paskutines kelnes , bet prigamins povandeninių laivų, tankų ir bombonešių. Po kurio laiko visi ginklai taps metalo laužo kalnu... O kas grąžins mums paskutines kelnes?

Kam 1927 metais Tuchačevskiui prireikė tiek daug ginklų? Šimtus kartų daugiau, negu turėjo drauge sudėti visi potencialūs agresoriai. Ar mums tada kas nors grasino? Ar galėjo kas nors mus užpulti 1928 metais? Kas? Rumunija? Suomija? Estija drauge su Latvija, kurstomos Lietuvos? Nusiginklavusi Vokietija? O gal Japonija? Bet ji išsidėsčiusi salose; kad būtų užkirstas kelias japonų kariuomenei persikelti į žemyną ir sutrikdytas jos aprūpi-

nimas, kad būtų kliudoma strateginėms žaliavoms patekti į Japoniją, būtų reikėję statyti galingą laivyną Tolimuosiuose Rytuose. Bet Tuchačevskis buvo nusiteikęs prieš laivyną. 100 tūkstančių tankų gynybai nuo Japonijos, kuri tuo metu apskritai neturėjo tankų?

Taigi KAM tie 100 tūkstančių tankų?

Gynybos liaudies komisaras Vorošilovas buvo ne pats protingiausias žmogus. Vis dėlto intelektu gerokai pralenkė Tuchačevskį, o ir karinius reikalus geriau už pastarąjį išmanė. Nors nelengva būtų, bet pabandykime įsivaizduoti, kad Vorošilovas buvo toks pat kvailys kaip Tuchaševskis ir palaikė pastarojo sumanymus. Stalinas, tarkime, daug nesigilino ir pritarė Tuchačevskio „didžiajam šuoliui". Tuo atveju šalyje būtų prasidėjęs dar baisesnis badas nei 1933 metais. Tuo atveju mes būtume badu numarinę daugiau žmonių, nei jų galėtų žūti per karą, o gyvi išlikę būtų tapę slaptais to režimo priešais ir su viltimi nekantriai laukę bet kokio agresoriaus. Savo planuotu perginklavimu Tuchačevskis sužlugdytų šalį labiau nei karas.

4

Masinę ginklų gamybą reikia pradėti tuo metu, kai nutariama ką nors užpulti arba gaunama informacijos apie tai, kad mus kas nors nori pulti. 1928 metais Sovietų Sąjunga nebuvo pasirengusi dideliam „išvaduojamajam" karui. Todėl 100 tūkstančių tankų Europai „vaduoti" jai nereikėjo.

Jei Tuchačevskis manė, kad mus kas nors rengiasi pulti 1929, 1930, 1931 metais, vadinasi, žiauriai klydo, vadinasi, neturėjo teisės eiti tokių aukštų pareigų.

Jei Tuchačevskis suprato, kad 1929, 1930, 1931 metais niekas mūsų nepuls, bet vis dėlto siūlė 1928 metais pagaminti pasaulio istorijoje neregėtą skaičių ginklų, vadinasi, siūlė paleisti vėjais materialinį, energetinį, darbo ir intelekto šalies potencialą, o mainais gauti šnipštą. Tai sąmoningas, piktybiškas kenkimas. Tuchačevskis siūlė sužlugdyti šalį dėl ginklų, kurie netolimoje ateityje nebūtų naudojami. Kasmet tų ginklų vertė būtų mažėjusi, o jų laikymo išlaidos – didėjusios.

Sovietų Sąjungos maršalas Biriuzovas rašė, kad Tuchačevskis pateikė savo siūlymus pačiu laiku... 1928 metais prikepti primityvių tankų, iš burinio audeklo sudurstyti lėktuvų ir 13 metų laikyti juos po atviru dangumi pliaupiant lietui, sningant, šąlant, kad 1941 metais būtų kuo atremti priešų puolimą?

1927 metais, aišku, sunku buvo numatyti, kada prasidės didysis karas, bet nekilo jokių abejonių, jog tikrai ne artimiausius dvejus trejus metus. Jei jau taip, tai dar ne laikas buvo masiškai gaminti ginklus. Masinę naujausių modelių ginklų gamybą reikėjo pradėti 1939 metais. Šitaip ir pasielgė Stalinas. Tai, kas buvo pagaminta iki 1939-ųjų, per karą su vokiečiais neturėjo tokios vertės. Ir kuo anksčiau tie ginklai pasiekė kaariuomenę, tuo geriau.

Tuchačevskis dviem penkmečiais apsiriko skaičiuodamas laiką, kada reikia pradėti masinę ginklų gamybą. Ar dar kas nors išdrįs įrodinėti, kad jo reikalavimai pateikti pačiu laiku?

Ne, verčiau porą metų prieš svečiams atvykstant „laiku“ pyragų prisikepti... Ir kuo daugiau. Kad visi pilvus prisikimštų.

5

Visoje šioje istorijoje daugybė keistų dalykų. Štai vienas. Penkmečių planai, kaip žinome, buvo DVRA plėtros planai. Pramonė dirbo karui. Iš pradžių karinės žinybos parengdavo paraiškas, kiek ir kokių ginklų joms reikia, o paskui ekonomistai iš jų apskaičiuodavo, kiek statyti naujų karinių gamyklų, šachtų, rūdos kasyklų ir t. t. Ginklai – konkretus produktus. O ką dar, be ginklų, mes gaminome? Lovas ir puodus, lygintuvus ir pjautuvus – visa tai šalutinė karinių gamyklų produkcija. Taigi Ginkluotųjų pajėgų plėtros pirmojo penkmečio planas pradėtas kurti DVRA štabe 1927 metais tiesiogiai vadovaujant M. Tuchačevskiui (VIŽ. 1968. Nr. 8. P. 95). Planas buvo grindžiamas tokiais argumentais: „Svarbiausios būsimo karinio konflikto priemonės yra šios:

a) šaulių kariuomenė su galinga artilerija;

b) strateginė kavalerija;

c) aviacija "(Ten pat).

Apie tankus 1927 metų pradžioje Tuchačevskis apskritai nekalbėjo ir pramonei tokių užsakymų nedavė.

Visa tai, ko pageidavo Tuchačevskis, buvo įtraukta į valstybinį planą. Pagal armijos paraiškas ekonomistai kūrė penkmečio planus. Centro komitetas pritarė. Partijos suvažiavimas programą priėmė. Penkmečio plano pagrindą sudarė naujos elektrinės, aukštakrosnės, Marteno krosnys, valcavimo staklynai ir t. t. Partijos suvažiavimui patvirtinus planą, užvirė darbas. Nespėjo nė metai prabėgti, o Tuchačevskis staiga pareiškė, kad tas planas blogas, reikia esą gaminti ir kuo skubiausiai 50 000–100 000 tankų.

Pirmiausia tai, kaip patys įsitikinome, neįmanoma, tuo labiau per metus. Antra, kur skubėti? Kam tokie šuoliai? Kam toks blaškymasis? Metų pradžioje Tuchačevskis net

neužsimena apie tankus ir jie į planą neįtraukiami, o tais pačiais metais, kai planas suderintas, patvirtintas ir pradėtas vykdyti, strategas apsigalvoja...

Šalies ekonomikos plėtros penkmečio planą labai sunku suderinti. Vėliau buvo praktiškai įsitikinta, kad tai apskritai neįmanoma – mums nuolat visko stigo. Aišku, išskyrus ginklus. Metus plušėję ekonomistai šiaip taip sudurstė pirmojo penkmečio planą, ir staiga Tuchačevskis pateikia naujų siūlymų. Svarbiausias planinės sistemos trūkumas yra tas, kad visos pastangos pakeisti pasirinktą kursą žlugdo planą. Jei kam nors neduotume planuoto milijono tonų plieno, tai tą stipriai pajustų visos šalies ekonomika, kaip kad laikrodis, jei iš jo išimtume vieną ratuką. Tačiau Tuchačevskis ne šiaip siūlė didžią dalį geriausio plieno skirti tankų gamybai, o kalbėjo apie visos sunkiosios pramonės pertvarką naujo, nežinomo produkto gamybai. Jei, užuot valcavę bėgius, imtume valcuoti šarvalakščius, tai sugriautume visą transporto sistemą, o vėliau ir visą ekonomiką. Jei nesuvirinsime vamzdžių, tai mūsų tankams vieną gražią dieną pristigs naftos, o automobiliams – guminių padangų. Jei sumažintume arba visai sustabdytume garvežių ir vagonų gamybą... Žodžiu, Tuchačevskis sugriovė planą, kuris buvo sudarytas jo paties pageidavimu.

Tiesioginės karo grėsmės tuo metu nebuvo, todėl draugas Stalinas protingai nusprendė – dabar tankų nereikia. Plieną jis liepė naudoti bėgiams. Lengvi bėgiai buvo keičiami sunkiais, vienvėžis geležinkelis – dvivėžiu. Geležinkelio tiltų konstrukcijos buvo tvirtinamos, o šalia statomi nauji tiltai antram keliui. Senos Nikolajaus laikų „Ovečki" buvo keičiamos galingais FD ir SO lokomotyvais, dviašių vagonų, sveriančių dvidešimt tonų, parkas buvo sparčiai papildomas keturašiais, sveriančiais šešiasdešimt tonų,

vagonais. Visa tai – plieninis būsimos pergalės pamatas. O dar – Dnepro hidroelektrinė. Tai aliuminis lėktuvams. Tai būsimi pasaulyje geriausi mūsų tankų dyzeliai B-2.

Visos pastangos buvo nukreiptos į Uralmašą, Komsomolską, Magnitką, Kuznecką. Reikėjo kurti bazę.

6

Įsivaizduokime, kad Tuchačevskio planui buvo pritarta. Tarkime, 1928 metais mes prigaminome kalnus primityvių menko galingumo tankų. Per 13 metų, iki 1941-ųjų, visi jie kiauriai surūdytų, nes laikyti jų nebuvo kur. Ir beviltiškai pasentų. Bet turėdami tų tankų mes būtume laukę karo su prieštvaniniu geležinkeliu, muziejiniais garvežiais ir vagonais. Visų tų ekonomikos stebuklų, kuriuos Sovietų Sąjunga parodė pasauliui per karą, nebūtų buvę. Tik pagalvokite, kiek dažų kasmet reikėtų, jei sumanytume uždažyti tokios galybės tankų rūdis. Įsivaizduokime, kad karas mus užklupo su tais prieštvaniniais surūdijusiais tankais, bet be Magnitkos, Tankogrado ir Kuzbaso.

Tuchačevskio šalininkai sako, kad visi jo siūlymai buvo geri, tik reikėjo skaičius patikslinti. Bet jei patikslinsime skaičius, tai iš Tuchačevskio siūlymų apskritai nieko neliks. Išskyrus beprotiškus skaičius, ten nieko nebuvo.

O kaip juos patikslinti? Palikime ramybėje tuos 100 000 tankų. Tai kliedesiai. 50 000 irgi kliedesiai. Tai kiekgi? 49 000? 48 000? Mažas skirtumas. Ekonomika būtų sugriuvusi ir dėl 47 000 tankų. Tai kiek? Dvigubai mažiau? 25 000?

Maždaug tiek tankų Sovietų Sąjunga turėjo prieš įsiveržiant vokiečiams. Skirtumas toks, kad, ne taip, kaip siūlė Tuchačevskis, daugiau nei 20 000 tankų buvo pagaminta ne vienu užsimojimu, o palengva. Kasmet jų buvo

gaminama vis daugiau, vis kokybiškesnių. Seni modeliai buvo keičiami naujais, eksploatuojant tankus paaiškėdavo trūkumai ir nauji modeliai jau būdavo tobulesni. Prieš pat karą Sovietų Sąjungoje buvo sukurta išties unikali konstravimo ir gamybos bazė, geriausi pasaulyje tankų modeliai, varikliai, vikšrinės pavaros, galingiausia pasaulyje tankų ginkluotė, be to, buvo išspręsti vieninteliu pasaulyje plaukiojamųjų ir sunkiųjų tankų, taip pat tankų dyzelių gamybos klausimai. Ir visa tai netrukdė lygiai taip pat sparčiai plėtoti aviacijos ir artilerijos pramonės, modernizuoti geležinkelių, kurti galingų kuro, energetikos bei metalurgijos bazių ir t. t. – to, kas padėjo pergalingai baigti karą Berlyne.

Tankai buvo gaminami palengva, tolygiai, todėl karo pradžioje turėjome tankų parką, kuriame trys ketvirtadaliai tankų buvo ne senesni kaip penkerių metų. Kitaip sakant, mūsų tankų parkas buvo tiek moraliai, tiek fiziškai naujas. Marksizmo-hitlerizmo akademikai šaiposi iš Stalino tankų – esą jie atgyvenę. Aš nekalbu apie tankus KV-1, KV-2, T-28, T-34, T-35, T-37, T-38, T-40 – nieko panašaus 1941 metais pasaulyje nebuvo. Ir tik šių geriausių unikalios konstrukcijos tankų buvo daugiau negu apskritai tankų visame pasaulyje.

„Atgyvenusiais" BT-7M tankais armija buvo apginkluota 1939 metais. 1941 metais jie buvo dvejų metų amžiaus. 45 mm tų tankų patrankos pramušdavo kiekvieno užsieninio tanko šarvus. Iki 1940 metų niekas pasaulyje neturėjo tokios galingos tanko patrankos. Britanija ir JAV tuo atžvilgiu mus pasivijo 1942–1943 metais. BT-7M variklio galingumas – 500 arklio jėgų, dvigubai daugiau negu to meto paties galingiausio užsieninio tanko variklio. Be to, tai buvo dyzelis. Niekas pasaulyje iki karo pabaigos nesugebėjo tokių dyze-

lių sukurti. BT-7M turėjo 700 km eigos atsargą – trigubai daugiau negu geriausi to meto užsienio tankai. Jų greitis dvigubai didesnis už bet kurio užsieninio to meto tanko. O šarvai? Šarvai atsparūs kulkoms. Bet tuo laiku tik Sovietų Sąjunga turėjo tankų su sviediniams atspariais šarvais, o kitų pasaulio šalių tankų šarvai buvo tik kulkoms atsparūs. Taigi šį tanką ir marksistai, ir hitlerininkai priskyrė prie atgyvenusių, taip smarkiai pasenusių, kad iki 1991 metų mūsų istorikai jų apskritai neįtraukdavo į statistikas. Šie tankai tarytum neegzistavo. Kam šnekėti apie senus?

Ir visas pasaulis šaipėsi iš kvailo Stalino, iš „atgyvenusių" jo tankų, o kartu iš mūsų visų: štai kokie jie – genijų pražudė, neįvertino, nesiklausė jo patarimų... o jis juk siūlė modernizuoti, užsispyręs reikalavo perginkluoti.

Tarkime, kad mes genijų įvertinome ir visus siūlymus įgyvendinome. Prieš karą mūsų liaudis buvo su kelnėmis, nors ir lopytomis. O jei būtume genijaus klausę, tai karo išvakarėse vaikščiotume tik su raiščiais ant strėnų, užtat važinėtume su šimtu tūkstančių „prištampuotų" Tuchačevskio tankų MS-1. Nejau 35 arklio jėgų benzino variklis būtų buvęs galingesnis už 500 arklio jėgų? Nejau 16 km/val. greitis geriau nei 86 km/val.? Nejau 100 km eiga geriau nei 700? Nejau 37 mm trumpavamzdė patranka, iššaunanti du šūvius per minutę, būtų geriau nei 45 mm ilgavamzdė, šaudanti 15 kartų per minutę? Nejau trylikos metų tankas geriau nei prieš metus pagamintas? Mieli skaitytojai, palaikykite savo brangų automobilį trylika žiemų lauke – kas iš jo liks? O juk mūsų kareiviai, kurių darbas – tik skaičiuoti valandas ir minutes iki tarnybos pabaigos, nebūtų prižiūrėję Tuchačevskio tankų taip, kaip jūs prižiūrite savo „Zaporožec". Tai kaip tie tankai būtų atrodę 1941 metais?

Jei būtume klausę Tuchačevskio, 1928 metais būtume prigaminę dešimtis tūkstančių bombonešių, kurių greitis – 176 km/val., ir naikintuvų, kurių greitis – 209 km/val... Aviacinių, kaip ir tankų, variklių tuo metu neturėjome. Jų būtume turėję dešimtis tūkstančių pirkti Britanijoje ir Prancūzijoje, mokėti tikrais auksiniais červoncais. Šitaip dosniai mes būtume davę darbo Britanijos, Prancūzijos ir Amerikos proletarams, pinigų – buržujams, lėšų technikos pažangai – užsienio konstruktoriams, o visai Vakarų ekonomikai sudarytume sąlygas klestėti. Patys pasiliktume su strėnų raiščiais.

Tarkime, prisipirkome tų variklių, prisigaminome tų medžiaginių lėktuvų su bambukiniais karkasais. Ir ką mes būtume su jais veikę 1941 metais?

Taigi visas pasaulis juokiasi iš „atgyvenusių" Stalino lėktuvų ir mūsų visų. Ir marksistai-hitlerininkai mūsų tolimojo veikimo bombonešio DB-3F, pagaminto 1940 metais, prie naujausių nepriskyrė, nes jis pateko į atgyvenusių kategoriją. O vokiečiai tokio lėktuvo neturėjo net ir karo pabaigoje. Ir mes pradėjome karą su tokiais lėktuvais todėl, kad Stalinas buvo protingas, nesiklausė Tuchačevskio; jei būtų paklausęs, tai SSRS lėktuvų parkas 1941 metais būtų buvęs ne trejų su puse metų, o tris keturis kartus senesnis, visa technika būtų buvusi trečiojo dešimtmečio pabaigos. Tiksliau, pagaminta 1928 metais, o parengta gamybai 1927 metais ir anksčiau...

7

Kokia buvo civilizacijos pradžia? Labai paprasta. Didžiulis žvėris – jau ne beždžionė, bet dar ne žmogus, – prisirinko saują grūdelių. Toliau galėjo elgtis dvejopai. Vie-

nas pasirinkimas buvo paprastas ir patrauklus – susiberti juos į burną, sukramtyti ir praryti. Kitas ne toks patrauklus. Basliu prakrapštyti žemę, suberti grūdus ir laukti metus. Didžiulis žvėris giliai atsiduso ir subėrė grūdus į žemę. Tą akimirką jis virto žmogumi. Šią dieną jis paaukojo dėl rytdienos, pirmąkart pagalvojo apie ateitį. Beje, pamiršusios tokį paprastą dalyką, žlunga civilizacijos. Mes nuniokojame žemės gelmes ir gamtą, mes gyvename plačiai ir kvėpuojame lengvai. Atpratome galvoti apie tai, kas bus rytoj. Kaip beždžionės.

Tuchačevskis buvo iš tokių beždžionių giminės: nedelsiant reikia tankų!

O Stalinui rūpėjo ateitis.

Bet Tuchačevskis spyrėsi.

1928 metais Stalinas Tuchačevskiui tiesiai sakė, kad tuo metu reikia ne prisikniedyti tankų, kurių nėra kur laikyti, o parengti tankų gamybos bazę.

Tačiau Tuchačevskiui nebuvo būdinga galvoti apie rytojų: reikia 100 tūkstančių tankų, ir velniai nematė tos ekonomikos.

Stalinas kantriai aiškino Tuchačevskiui, kad Darbininkų ir valstiečių Raudonosios armijos štabo viršininkui kartais dera galvoti. Bet Tuchačevskis spyrėsi. Stalinas atleido jį iš DVRA štabo viršininko pareigų ir paskyrė vadovauti Leningrado karinei apygardai. O Tuchačevskis, užuot ėjęs pareigas, toliau kūrė fantazijas.

8

1930 metų sausio mėnesį atsirado dar vienas Tuchačevskio projektas – Raudonoji armija taikos metais: 260 šaulių ir kavalerijos divizijų, 50 artilerijos divizijų, be to, labai

galinga artilerija ir minosvaidžiai, 225 kulkosvaidininkų batalionai, 40 tūkstančių lėktuvų ir 50 tūkstančių veikiančių tankų („Krasnaja zvezda". 1994 m. rugpjūčio 20 d.).

Įvertinkime.

40 tūkstančių veikiančių lėktuvų, be mokomųjų kiekviename koviniame pulke, be mokomųjų pulkų ir skraidymo mokyklų. Dabartiniu požiūriu, 30–40 lėktuvų – tai pulkas. 40 tūkstančių lėktuvų – per tūkstantis pulkų. Kiekvienam pulkui – vienas pagrindinis ir keli atsarginiai oro uostai. 3000 oro uostų. Pabandykite organizuoti jų apsaugą, gynybą. Pamėginkite pridengti juos priešlėktuvine artilerija. O gal Tuchačevskis nesirengė dengti jų priešlėktuvine artilerija? Toks elgesys kenkėjiškas. O kiek lakūnų reikėtų? Kiek karinių mokyklų? Kaip tūkstančius oro uostų žiemą valyti? Kiek automobilių turėtų aptarnauti tą lėktuvų galybę? O gal kurą, šaudmenis, lėktuvų ekipažus vežimais gabenti? Kiek vežimų tam reikėtų? O kiek parašiutų, kailinių striukių, radijo stočių?

50 artilerijos divizijų? Visos pasaulio šalys Antrąjį pasaulinį karą pradėjo be artilerijos divizijų. Vokietijoje per karą buvo suformuota tik viena tokia – 18-oji artilerijos divizija. Jos numeris neatsitiktinis. 18-oji tankų divizija buvo sutriuškinta Rytų fronte, liko tik štabas. Vokiečių pramonė gamino nedaug tankų, Vokietija apskritai nebuvo pasirengusi karui, todėl sumanė atkurti diviziją ne tankų, o artilerijos. Vokietijos pramonė, aišku, buvo nepajėgi per karą gaminti tiek patrankų ir sviedinių, kiek reikėjo artilerijos divizijai. Todėl naudojo pirmomis karo dienomis iš mūsų pagrobtas pasaulyje geriausias 152 mm haubicas-patrankas ML-20. 18-oji artilerijos divizija kovėsi nuo 1943 metų rugsėjo 25 dienos iki 1944 metų balandžio mėnesio (*Miuleris-Hilebrantas B.* Vokietijos sausumos kariuomenė T 3. P. 393). „Kadangi artilerijai trūko lėšų, vėliau nebuvo

galimybių atkurti arba suformuoti naują artilerijos diviziją" (Ten pat. P. 300). Vokietijoje tokia divizija negalėjo ilgai gyvuoti. Jai reikėjo pernelyg daug šaudmenų. Vokietijos pramonė per karą neįstengė aprūpinti vienos tokios divizijos šaudmenimis.

O Tuchačevskis taikos metais siūlė suformuoti 50 artilerijos divizijų, neskaitant labai didelės ir galingos artilerijos, artilerijos baterijų kiekviename šaulių pulke, artilerijos pulkų kiekvienoje šaulių divizijoje ir kiekviename korpuse, neskaitant įtvirtintų rajonų ir laivyno pakrantės artilerijos, neskaitant priešlėktuvinės artilerijos. Ir mes sakydavome, kad vokiečiai vietoje sviesto vartoja patrankas. O Tuchačevskis vietoje ko jas siūlė vartoti?

Iš viso šaulių, kavalerijos ir artilerijos divizijų nauju Tuchačevskio siūlymu turėjo būti 310.

25 kartus daugiau, negu tuo metu turėjo Vokietija. Ne tiksliai 25 kartus, o truputį daugiau.

Ir 50 000 veikiančių tankų. Neskaitant mokomųjų kiekviename batalione ir pulke, neskaitant mokomųjų pulkų ir divizijų, tankų mokyklų bei akademijų.

Ir vėl Tuchačevskiui galai nesueina. Jis siūlo pagaminti 50 tūkstančių tankų, vadinasi, reikia ir tankų divizijų. Bet Tuchačevskis pamiršo tankų divizijas. Pagal planą numatyta turėti tik 260 šaulių ir kavalerijos bei 50 artilerijos divizijų. Kurgi tuos tankus dėti? Vienintelis sprendimas – išskirstyti juos šaulių ir kavalerijos divizijoms. Taigi kiekvienai divizijai po 192 tankus. Bet jeigu duosime šaulių divizijai 192 tankus, tai ji jau bus ne šaulių divizija. O jeigu tiek tankų skirsime kavalerijos divizijai, tai ji jau nebus kavalerijos...

Tai dar ne viskas. Tankus, kaip žinome, paprastai aprūpina daugybė automobilių – mažiausiai penkis kartus daugiau nei tankų. Todėl kiekvienai tai divizijai reikėtų

skirti po tūkstantį automobilių. Jei divizijose būtų tiek tankų ir automobilių, jos virstų tankų arba mechanizuotomis divizijomis. Tačiau tuo laiku neįmanoma buvo išsiversti be grynųjų pėstininkų. Vadinasi, papildomai reikėtų formuoti įprastas šaulių divizijas, apie kurias Tuchačevskis nepagalvojo, bet be kurių neįmanoma kariauti.

❖ ❖ ❖

Tuchačevskio gynėjų mes neįstengsime perkalbėti.

Mes ir nesistengsime. Tebūna jis genijus. Siūlė reformą, modernizaciją. Reikėjo tik skaičius patikslinti.

Proto ribų neperžengti.

Septynioliktas skyrius

Antras Tuchačevskio įspėjimas

Tuchačevskio „diplomatija“ buvo tikrai grėsminga Stalino politikai ir galiausiai jo asmeniniam saugumui. Kadangi, matyt, nepavyko nei įkalbėti Tuchačevskį atsisakyti tokių ketinimų, nei pašalinti jį vieną, buvo nutarta visiškai sunaikinti visą aukštesniąją sovietų vadovybę, išskyrus Stalino šalininkus.

„Voprosy istorii“.
1989. Nr. 6. P. 62–63.

1

Kalbama, kad Tuchačevskis įspėjo ne tik apie Prancūzijos, Amerikos ir Britanijos ketinimus pulti SSRS, bet ir kartą apie vokiečių grėsmę. Straipsnis pavadintas „Kariniai šiuolaikinės Vokietijos planai“.

Ką gi, atsiverskime žurnalo „Vojennyj vestnik“ 1935 metų Nr. 4 ir patys perskaitykime tą įspėjimą. Jei neturite 1935 metų žurnalo „Vojennyj vestnik“, galite perskaityti tą patį straipsnį Tuchačevskio rinktinių raštų antrame tome (P. 233–239).

Taigi, brangūs draugai, dėl galimo Vokietijos puolimo Tuchačevskis neįspėjo.

Kaip?! Juk Tuchačevskio straipsnis apie agresyvius Vokietijos planus!

Taip. Bet kas prisirengė juos perskaityti? Tuchačevskio genialumo garbintojai, pakelkite rankas, kurie skaitėte tą įspėjimą.

2

Atkreipkime dėmesį į straipsnio pavadinimą: „Kariniai šiuolaikinės Vokietijos planai" – kalbama ne apie ateities, o apie tuos planus, kuriuos Vokietija turėjo, kai straipsnis buvo rašomas. Betgi tiksliai žinoma, kad 1935 metų balandį Vokietija nekūrė jokių planų užpulti SSRS. Jų paprasčiausiai negalėjo būti todėl, kad Vokietija ir Sovietų Sąjunga neturėjo bendros sienos. Jei Vokietija būtų ketinusi išsikovoti „koridorių" iki SSRS sienos per Lenkijos teritoriją, tai kaipmat lyg kaleidoskope būtų pasikeitusi politinė ir strateginė Europos bei viso pasaulio situacija, ir visi iš anksto parengti planai užpulti SSRS būtų netekę prasmės.

Straipsnio pradžioje Tuchačevskis analizuoja Vokietijos ginkluotųjų pajėgų būklę: šiurpinanti karinė galybė! Tuchačevskis informuoja, kad, be viso kito, Vokietijos laivyne yra devyni linijiniai laivai. Jis pasitaiso: tiek jų yra drauge su tais, kurie dar statomi. Draugas Tuchačevskis truputį nusikalbėjo. 1935 metais Vokietija neturėjo linijinių laivų. Beje, ji ir Antrojo pasaulinio karo pradžioje jų neturėjo. „Bismarkas" į laivyno sudėtį įtrauktas tik 1940 metais, visiškai parengtas buvo 1941 metų balandį, o gegužę britų laivynas jį nuskandino. Ir „Tirpicas" į laivyno sudėtį įtrauktas 1941 metais. Kai Tuchačevskis 1935 metais rašė apie devynis linijinius vokiečių laivus, „Tirpicas" netgi nebuvo pradėtas gaminti. Kiti

septyni linijiniai laivai – tai tariamos įžūlios vokiečių admirolų užmačios ir laki sovietų maršalo fantazija. Tuchačevskio žodžiais, 1935 metais vokiečių aviacijoje buvo 2100 vien tik bombonešių ir žvalgų. Bet mes netikime Tuchačevskiu. Net po ketverių „spartaus ginklavimosi varžybų" metų Vokietija Antrąjį pasaulinį karą pradėjo turėdama 2765 visų tipų kovinius lėktuvus, įskaitant ir naikintuvus (*Goralski R.* World War II Almanac. London, Hamish Hamilton, 1981. P. 89).

Apie sausumos kariuomenę Tuchačevskis daugiau tiesos pasakė, nors ir čia ji gerokai sumišusi su fantazija. Prasimanymai plika akimi matomi, o tiesa nieko nebūtų išgąsdinusi. Tuchačevskis informuoja, kad Vokietija ketina kurti „milžinišką armiją", kurioje bus net... 36 divizijos. Tuchačevskis informuoja, kad kiekviena vokiečių sausumos divizija turės, be viso kito, po vieną tankų batalioną ir po du artilerijos pulkus. Jis mūsų planus pritaiko vokiečiams. Būtent taip buvo numatyta organizuoti mūsų šaulių divizijas, jei kiltų karas. 1939 metais, Raudonosios armijos slaptos mobilizacijos metu, kaip tik taip buvo nutarta organizuoti mūsų šaulių divizijas: kiekvienoje divizijoje, be trijų šaulių pulkų, turėjo būti du artilerijos pulkai, tankų batalionas ir kitos dalys. O vokiečių armijos pėstininkų divizijose ir taikos, ir karo metu buvo daug žmonių, arklių bei vežimų, bet mažai ginklų; vokiečių pėstininkų divizijose buvo po vieną artilerijos pulką, o tankų batalionų apskritai nebuvo.

Tuchačevskis kalbėjo apie tai, kad 1935 metais vokiečių pėstininkų divizijose buvo tankų, ir visa tai jo pramanai.

Tuchačevskis informuoja, kad viena iš vokiečių divizijų motorizuota, be to, yra keturios mechanizuotosios brigados ir dvylika tankų batalionų. Tuchačevskis informuoja,

kiek tose dalyse žmonių: 15 tūkstančių žmonių motorizuotose divizijose, 12 tūkstančių – keturiose brigadose ir 6 tūkstančiai dvylikoje batalionų. Štai tokia armija turėjo pulti. Ir mes turėjome bijoti tokios galybės? Viena divizija, keturios brigados ir dvylika batalionų. Bet kurioje karinėje mūsų apygardoje buvo daugiau. Tuchačevskis kalbėjo apie tų junginių ir dalių asmeninės sudėties kiekybės dalykus, bet apie tankų skaičių nieko nesakė. Priežastis paprasta – tuo metu Vokietijoje nebuvo tankų. Vokietijos armijoje tada buvo 219 mašinų T-1, kurios pagal to meto visų šalių klasifikaciją buvo vadinamos ne tankais, o tanketėmis; svoris – 5 tonos, šarvai atsparūs kulkoms, variklis benzinu varomas, pajėgumas – 57 arklio jėgos, ginkluotė – kulkosvaidžiai. Padalykime 219 tankečių vienai divizijai, keturioms brigadoms ir dvylikai batalionų. Mažoka.

Tuchačevskis informuoja, kad, be to, tankų dalis turi pėstininkija ir kavalerija. Ir tai fantazija. Jokių tankų dalių pėstininkijoje ir kavalerijoje 1935 metais vokiečiai neturėjo, net iki karo pradžios jų neatsirado, kaip ir karo pabaigoje. Jeigu vokiečių pėstininkija ir kavalerija 1935 metais būtų turėjusios tankų dalinių, tai 219 tankečių reikėtų padalyti ne tik vienai divizijai, keturioms brigadoms ir dvylikai batalionų, bet dar ir pėstininkų bei kavalerijos divizijoms. Tuomet tos apgailėtinos tanketės būtų tiesiog išbarstytos po daugybę dalių.

Tuchačevskis reikalavo iš Stalino 50 000–100 000 tankų, o mus gąsdino 219 vokiečių tankečių.

Tuchačevskis informuoja, kad Vokietijoje „tankų dalys vis papildomos naujausių modelių tankais“. Ir vėl fantazija. 1935 metais Vokietijoje nebuvo jokių „naujausio modelio tankų“, kaip, beje, ir pirmųjų modelių. Aprašęs tokią grėsmingą galybę, dar pats pridūręs devynis linijinius

laivus, tūkstančius neegzistuojančių bombonešių ir naujausių modelių tankų, Tuchačevskis priartėjo prie perspėjimų.

Tada ir prasidėjo komedija.

3

Niekas iš rašiusių apie Tuchačevskio perspėjimus nesivargino jų perskaityti. Jei būtų perskaitę, tai nebūtų apie juos rašę. Nes jų nebuvo. Tuchačevskis netikėjo, kad Vokietija gali pulti Sovietų Sąjungą. Apie tai byloja išlikęs jo ranka prieš pat teismą rašytas gana svarbus dokumentas. Prie to dar grįšime. O Tuchačevskio straipsnyje išties esama perspėjimų, bet jie ne sovietų liaudžiai ir ne Raudonajai armijai, o prancūzų liaudžiai, Prancūzijos armijai ir vyriausybei. Tuchačevskis kalba apie revanšistinius Hitlerio planus. Rusija iš Pirmojo pasaulinio karo išėjo šiam dar nepasibaigus, jos nebuvo tarp Vokietijos nugalėtojų. Todėl jokio revanšo Rusijai negalėjo būti. Revanšas – nugalėtojai Prancūzijai, siurbiančiai Vokietijos kraują. Kaip tik Prancūzijai skirti Tuchačevskio perspėjimai: „Prancūzų armija su 20 divizijų, kurios mobilizacijos ir dalių telkimo terminai didžiuliai, jau negalės veiksmingai kovoti su Vokietija. Priešingai, prieš tokį susirėmimą jai teks daug laiko gaišti telkiant savo jėgas. Hitleris stengiasi nuraminti Prancūziją... Hitleris stengiasi užliūliuoti Prancūziją, nes nenori, kad prancūzai turėtų dingstį sparčiau ginkluotis... Antisovietinis smaigalys – labai patogi priedanga revanšistiniams planams vakaruose (Belgija, Prancūzija) ir pietuose (Poznanė, Čekoslovakija, anšliusas). Be to, nepaneigiama ir tai, kad Vokietijai reikia prancūzų rūdos. Jai būtina plėsti jūrų bazę. 1914-1918 metų karo patirtis aiškiai parodė,

kad be šiaurinių Belgijos ir Prancūzijos uostų Vokietijos galybės sukurti neįmanoma."

Šiame straipsnyje perspėjamos Prancūzija, Belgija, Lenkija, Čekoslovakija ir Austrija. Bet nė žodžiu neužsimenama apie tai, kad Hitlerio akys nukryps į Sovietų Sąjungą. To nėra. Niekur nėra. Nei dvitomyje, nei kur kitur.

4

Šaunus strategas: 1931 metais viešai paskelbia apie tai, kad mus ketina pulti Prancūzija, o 1935 metais viešai pareiškia, jog Prancūzija neketina nieko pulti, nes jai vargu ar pakaktų jėgų gynybai, ir perspėja Prancūziją, Belgiją, Lenkiją, Austriją bei Čekoslovakiją dėl galimos Vokietijos agresijos. O savo armijos, savo liaudies neperspėja.

Priešingai. Tuchačevskis pareiškia, kad mums niekas negresia: Hitleris esą tik žodžiu mus gąsdina, bet tai tik agresijos rengimo visai kita kryptimi priedanga...

Draugas Tuchačevskis pernelyg daug užsikrauna ant savo galvos.

Įsivaizduokite, kad pašalinis žmogus imasi jums nurodinėti, kaip auklėti vaikus ir tvarkyti namus. Galbūt tie patarimai labai vertingi, bet neprašytus patarėjus įprasta siųsti tam tikra kryptimi. Juolab nepakenčiami pašalinių patarimai tarptautinių santykių srityje. Vertingiausi, bet neprašyti patarimai vienos valstybės oficialių asmenų kitoms valstybėms laikomi įžeidimu ir kišimusi į vidaus reikalus. SSRS gynybos liaudies komisaro pavaduotojas, kuris visai neseniai vedė raudonuosius pulkus į Europą triuškinti visų valstybių ir paversti jų sovietinėmis respublikomis, dabar duoda patarimų vienu metu penkioms valstybėms: ko joms dera baimintis ir nuo ko rengtis gintis.

Žinoma, tai įžeidimas: penkių suverenių valstybių vyriausybės lyg akli kačiukai nemato pavojaus, o išmintingasis Tuchačevskis jį mano ir perspėja. Be to, viešai. Spaudoje.

Jei Tuchačevskis bent truputį išmanytų psichologiją, tai viešai nepirštų siūlymų, suvoktų, kad neprašyti pašalinio žmogaus patarimai atmetami. Tokie patarimai duotini ne per laikraštį ir ne per patį agresyviausią žurnalą, o slaptosios diplomatijos kanalais, atsargiai, neatskleidžiant visam pasauliui savo kortų. Bet ir tada visos šalys turėtų įtariai žiūrėti į Tuchačevskio perspėjimus. 1935 metais pasaulis dar nežinojo, kad yra Hitleris. O kad yra Tuchačevskis, žinojo visi, todėl neišvengiamai turėjo kilti klausimų: ko gi tu, drauge komuniste, nerimauji dėl mūsų buržuazinio saugumo? Ar tave kas pakeitė, ar persiauklėjai? Tavo krūtinę puošia Raudonosios vėliavos ordinas, ant kurio auksu parašyti: „Visų šalių proletarai, vienykitės!" Ar atsisakai ant savo krūtinės parašyto lozungo? Jei taip, tai kam jį nešioji? O jei neatsisakai, tai plauk, mielas drauge, su savo patarimais tolyn nesižvalgydamas į mūsų krantą...

Ypač absurdiški tokie perspėjimai turėjo atrodyti lenkams. 1920 metais Tuchačevskis pasirašinėjo įsakymus apie „baltosios Lenkijos lavoną" ir per tą „lavoną" vedė savo komisarus prie Berlyno ir Paryžiaus sienų... Dabar jis staiga suliepsnoja meile Lenkijai, susirūpina dėl jos saugumo...

5

Draugas daug ką sau leido. Norint duoti vertingus nurodymus užsienio valstybėms, kiekvienam oficialiam asmeniui reikia turėti tam tikrų įgaliojimų. Pasiuntinys, atvykęs į svetimą šalį, pirmiausia apsilanko pas valstybės

vadovą ir įteikia įgaliojamuosius raštus: tikėkite manimi, mano vyriausybė įgaliojo mane kalbėti jos vardu, todėl tie raštai įgaliojamieji. Ir jeigu pasiuntinys bent žodeliu nukryps nuo savo vyriausybės instrukcijų, tai jį nedelsiant atšauks, o už jo elgesį atsiprašys: jis esą savo nuožiūra leptelėjo tai, ko jam nebuvo liepta leptelėti. Ar Tuchačevskis turėjo savo vyriausybės įgaliojamuosius raštus, kad galėtų dalyti vertingus nurodymus suverenioms valstybėms? Ar jis turėjo tokius įgaliojimus? Ir ar jo reikalas duoti patarimus kitoms valstybėms? Užsienio politiką numato vyriausybė, ją vykdo Užsienio reikalų liaudies komisariatas ir kitos valstybės struktūros. Gynybos liaudies komisaro pavaduotojas draugas Tuchačevskis galėjo kalbėti su kitomis valstybėmis tik jei būtų įtrauktas į delegaciją ir gautų įgaliojimus. Žinok, svirpleli, savo kampelį. Labai neapdairu gynybos liaudies komisaro pavaduotojui kištis į reikalus, kurie nepriklauso jo kompetencijai, į kuriuos pagal rangą jam negalima kištis.

6

Tuchačevskis dosniai dalijo vertingus nurodymus suverenioms valstybėms ir tuo kišo pagalius į ratus mūsų propagandai. Visas agitacijos ir propagandos skyrius daugybę metų įrodinėjo, kad mus žada pulti priešai, ir Tuchačevskis tą patį darė, bet staiga pareiškė, jog Hitleris mums negrasina, jog Hitlerio išpuoliai prieš Sovietų Sąjungą ir antisovietiniai planai – tai tik pasirengimo pulti kitas šalis priedanga, reikalinga Prancūzijai užliūliuoti. Taip Tuchačevskis ir pasakė – priedanga. Neragino Tuchačevskis mūsų tautos rengtis gynybai, priešingai, atvėsino ją. Jo straipsnis tik apie tai, kaip Vokietija kariaus su Prancūzija. Jei jau taip, tai kas mus puls?

Draugas Stalinas kviečia tautą neprarasti revoliucinio budrumo, liaudis dainas dainuoja:

Jei į ramią mūsų šalį
Pliūptelės karai nauji
Kulkosvaidžių liūtimi...

Ant kiekvieno kampo plakatai: „Neplepėk! Priešas klausosi!" Bet staiga pasirodo didelis viršininkas, kuris viešai pareiškia, kad mums niekas negrasina, reali grėsmė iškilusi Prancūzijai, nes be prancūzų rūdos ir uostų Hitleriui bus riesta. O tai, kad Hitleris kartais apie mus blogai kalba, – akių dūmimas, norint užliūliuoti prancūzus...

Tuchačevskis žaidė pavojingus žaidimus. Įdomiausia, kad jis nesuvokė savo kvailumo. Net nenutuokė prieštaraująs valstybės politikai.

7

Tuchačevskio elgesys buvo kur kas blogesnis, nei atrodė iš pirmo žvilgsnio.

Stalino planas buvo toks: tegu ledlaužis Hitleris sutriuškina Europą, tegu sunaikina visas armijas, partijas, vyriausybes, o tada mes Europą „išlaisvinsime". Aišku, niekas pasaulyje nesitikėjo, kad Prancūzija taip greitai pasiduos. To nesitikėjo nei prancūzai, nei vokiečiai. Stalinui būtų buvę geriau, jei Hitleris Prancūzijoje paplušėtų porą metelių. Bet, nors ir kaip ten būtų, Stalinui Prancūzijos užpuolimas buvo naudingas – tegu Hitleris eina kuo toliau į pietus, į Britaniją, į Ispaniją, prie Gibraltaro, į Afriką. Juo toliau, juo geriau.

Tuchačevskis nesuprato Stalino užmačių ir neprašomas

bruko Prancūzijai savo patarimus, kad ši kaip nors atsilaikytų per karą su Vokietija.

Ar vertėjo Stalinui kurti „Revoliucijos ledlaužį", kuris įstrigtų prie Prancūzijos sienos?

Jei Prancūzija ir kitos šalys būtų atsižvelgusios į Tuchačevskio siūlymus ir stiprinusios savo gynybą, ledlaužio Hitlerio veiksmai būtų buvę ne tokie sėkmingi ir triuškinami, ne tokie naudingi Stalinui. Tuchačevskis buvo toks pat agresorius kaip ir Stalinas. Tik Stalino planai buvo klastingi ir išmintingi, o Tuchačevskio – primityvūs ir kvaili. Būdamas toks siauraprotis, Tuchačevskis trukdė Stalinui vykdyti planus.

Trukdė pats to nesuvokdamas.

Kaip sakoma Ukrainoje, tėtušis į pragarą skersas brovėsi.

Jei valdinys nesupranta vado užmačių, jei jam, be to, trūksta proto patylėti, kai niekas jo patarimų neprašo, tai tokio valdinio reikia atsikratyti. Paprasčiausiai dėl to, kad ateityje savo neišmanymu jis netrukdytų vykdyti planus.

Ar Stalinas sušaudė Tuchačevskį iškart po to kvailo straipsnio?

Ne. Jei būtų nedelsdamas sušaudęs, būtų atskleidęs savo kortas.

Stalinas maloningai šyptelėjo. Tais pačiais metais jis sugalvojo karinį laipsnį – Sovietų Sąjungos maršalas – ir suteikė jį penkiems karvedžiams, tarp jų ir Tuchačevskiui: puikuokis!

Kol kas.

8

Tuchačevskis nebuvo vienas. Raudonieji kazokai buvo sutriuškinti ne todėl, kad ginčijosi su pirmaisiais kavaleristais dėl pilietinio karo nuopelnų.

Ne, priežastys buvo rimtesnės.

Pirmieji kavaleristai, nuo Budiono, Vorošilovo ir Panacenkos, nesikišo į tarptautinę politiką ir viešai nenurodinėjo Prancūzijai bei Lenkijai, ko joms bijoti. Kavaleristai – disciplinuoti kariškiai – tylėjo. Ne jų reikalas.

O Tuchačevskis ir raudonieji kazokai dėl būsimo karo turėjo ypatingą planą, t. y. pakartoti Pirmąjį pasaulinį karą: Vokietija – viduryje, o jai iš šonų – Rusija ir Prancūzija. Pastaroji ginasi, o mes puolame ir sutriuškiname Vokietiją.

Tokiomis užuominomis Tuchačevskis ne kartą kalbėjo su kolegomis prancūzais. Primygtinai jo prašomi prancūzų karininkai ir generolai vis dažniau atvykdavo į sovietų divizijas ir korpusus. Tapo madingos delegacijos, stažuotės ir kitos mainų formos...

Raudonasis Ilja Dubinskis aprašo vieną tokį stažuotoją iš Prancūzijos Luji Leguestą. Dubinskis pasakoja apie to meto atmosferą, gaubusią Jakirą ir Primakovą: „Iš žvėriško riaumojimo per Berlyno radiją visiems mums, visam Kijevo garnizonui, ir ne tik jam, buvo aišku, kad laukia tolimas kelias į vakarus ir susirėmimas su fašistų kariauna. O kol ten nueisime, su ja susikibs mūsų sąjungininkai – čekų ir prancūzų divizijos. Ir galbūt kur nors prie Reino dar susitiksime su mūsų stažuotoju Leguestu“ (Ypatinga sąskaita. P. 116).

Pagal Tuchačevskio, Jakiro, Primakovo, Dubinskio ir kitų raudonųjų kazokų planą Prancūzija turėjo sėdėti savo įtvirtinimuose prie Reino, o mums būtų tekę žygiuoti per visą Lenkiją, visą Vokietiją...

Per Pirmąjį pasaulinį karą Rusija jau buvo bandžiusi tą

variantą įgyvendinti. Ir nusisuko sprandą. Trejus metus rusų armijos brovėsi į vakarus, žuvo milijonai geriausių kareivių, o užfrontininkai, išsėdėję visą karą sostinėje, lemiamą akimirką nepanoro eiti į karą. Toks buvo revoliucijos ir monarchijos griūties receptas. Vokietijos jėgas pakirto Rytų frontas, o Britanija ir Prancūzija, tuo pasinaudojusios, tapo nugalėtojomis.

Stalinas nusprendė to scenarijaus nekartoti. Jis buvo kur kas geriau viską apgalvojęs. Stalinas neatskleidė savo planų. Jis ketino pasirodyti arenoje paskutinis, tik tada, kai „kapitalistai tarpusavy susipjaus" (1927 metų gruodžio 3 dienos kalba).

Pirmuosius dvejus metus Antrasis pasaulinis karas vyko pagal Stalino planą. Tik vėliau viskas sutriko.

Tuchačevskis ir raudonieji kazokai neklausė Stalino, jo planų nesuprato ir nesistengė suprasti. Jie nesugalvojo nieko gudresnio už Pirmojo pasaulinio karo scenarijaus pakartojimą.

Įsivaizduokime: gaujos vadeiva sugalvoja puikų variantą, pagal kurį jo priešininkai iš kitų gaujų iššaudo vieni kitus... Viskas klojasi sklandžiai, bet vienas iš vado patikėtinių pradeda taukšti niekus ir taip suardo visą genialų planą. Kaip, sakykite, reikėtų pasielgti su tokiu plepiu? Mano galva, reikėtų jam užkimšti burną taip, kad niekam tos kalbos nepadarytų įspūdžio. Nes gali pasipilti klausimai: o ką jis, tiesą sakant, blogo pasakė?

Viską Stalinas darė pagal planą, bet staiga išdygsta Tuchačevskis, kuris per Stalino galvą kreipiasi į Vokietijos kaimynus ir ragina rengtis gintis nuo Hitlerio...

Tuchačevskis kišosi į reikalus, kurių visiškai neišmanė.

Į kuriuos niekas neprašė jo kištis.

Į kuriuos jis neturėjo teisės kištis.

Aštuonioliktas skyrius

Vokiečių pėdsakas

Aš niekuomet nesinaudojau
žvalgyba ir nesikviečiau pas
save šnipų. Juo labiau šnipių.
Tai labai bjauru!

Adolfas Hitleris.
1942 metų kovo 10-oji

1

Pernelyg ilgai visą pasaulį drebino istorija apie tai, kaip vokiečių žvalgyba slapta pakišo Stalinui dokumentą...

Prie to mes priartėsime palengva. Visa bolševizmo istorija – tai valymų istorija. Bolševizmas prasidėjo nuo skilimo: tai mūsiškiai – bolševikai, o tai ne mūsiškiai – menševikai. Leninas tik tą ir darė – valė savo partiją, šalino iš jos neparankius žmones. Pasklaidykime jo raštų tomus ir iš nuostabos aiktelėsime: Leninas kaip šuo per rują be atvangos riejasi su savo bendražygiais ir kovos draugais, o su carizmu visai nekovoja. Vienminčius socialistus jis plūsta šimtus kartų labiau nei carą Nikolajų.

Paėmus valdžią Lenino veikla apsiribojo valymu. Lenino partija išaugo kovoje, ir tai tikra tiesa. Caro šeima buvo iššudyta. Buržujai iššudyti. Dvarininkai, pirkliai, inteligentai, valstiečiai. Kur tik pažvelgsi... Ir visi ligi vieno Lenino bendražygiai ėmėsi valyti. Savo sąjungininkus

eserus iššudė. Anarchistus irgi. Ir menševikus. O tada pradėta kovoti su nacionalizmu ir religija. „Pramonės partija" buvo išgalvota. Su kuo tik mes nekovojome! Ir visus sunaikinome. Dėl to ir Kirovą nužudė, kad galėtų už jį atkeršyti. Ir iškart – NKVD valymas: juk jūs neapsaugojote Kirovo! Ir Leningrado valymas – dėl Kirovo: jūs, niekšai, atsakysite už Kirovą! Ir visoje šalyje buvo ieškoma piktadarių, kurie rengė pasikėsinimą į Kirovą. Buvo atskleista tūkstančiai nusikalstamų organizacijų – visos esą kėsinosi į Kirovo gyvybę. Buvo suimta ir partijos narių: už Kirovo mirtį bus atkeršyta! Apskritai partija niekad nesiliovė kovoti su priešais. Draugas Stalinas sugalvojo dešinįjį nukrypimą ir vijo iš partijos dešiniuosius nukrypėlius. Paskui sugalvojo kairįjį nukrypimą ir vijo iš partijos kairiuosius nukrypėlius. O kaip pakumšnoti tuos, kurie buvo visiškai ištikimi ir svyravo drauge su generaliniu partijos kursu? Genialusis Stalinas ir tą kliūtį įveikė – paskelbė, kad partijoje yra (nepaprastai pavojingas) dešiniakairuoliškasis nukrypimas. Tada jau niekas negalėjo išvengti Stalino smūgio. Ko neįmanoma apkaltinti dešiniuoju ar kairiuoju nukrypimu, galima apkaltinti dešiniakairuoliškuoju partijos linijos iškreipimu. O dar buvo centristai. Kai visai nėra prie ko prikibti, tada klausiama: ko tu vis laikaisi centro? O juk išties įtartina: visi svyruoja, išsisukinėja, o tu visą laiką su partija. Tas ir rodo velnišką tavo prigimtį!

Armija vienintelė, galima sakyti, nepatyrė tų valymų. Jie aplenkdavo armiją. Draugas Stalinas tik stebėjo, kad pačiame viršuje būtų savas žmogus. Jo rūpesčiu iš karo ir jūrų reikalų liaudies komisaro pareigų buvo atleistas Trockis. Šio pavaduotojas Sklianskis buvo nusiųstas į Ameriką su pavedimu. Ten pramogaudamas jis vienas plaukiojo valtele po ežerą. Valtis apvirto, o draugą Sklianskį kažkas už kojų į vandenį įtraukė. Į Trockio vie-

tą atsisėdo Frunzė. Stalino įsakymu Frunzę operavo, nors šis ir priešinosi. Operacija buvo nesėkminga. Neišsaugojo gydytojai draugo Frunzės. Už tai buvo nubausti pagal griežtus mūsų įstatymus. Tokie, ko gero, buvo patys svarbiausi kadrų pasikeitimai Gynybos liaudies komisariate pirmaisiais metais. Bet juk turėjo Stalinas kartą ir armijos imtis! Nejau nebūtų ėmęsis? Nejau, jei nebūtų gavęs vokiečių klastotės, jis, išvalęs visus ir viską, būtų taip ir palikęs ramybėje armiją?

Valymas – tai kova dėl valdžios įtvirtinimo. Dėl jos išlaikymo. Tai kova dėl vado asmens saugumo. Valymas – tai kelio užkirtimas perversmui. O perversmus visada ir visur daro kariškiai. Todėl mes juos ir vadiname kariniais perversmais.

Nejaugi Stalinas nebūtų susiprotėjęs apsisaugoti nuo svarbiausio pavojaus?

Nejaugi pats be vokiečių nebūtų suvokęs pavojaus?

2

Kovoti dėl valdžios galima įvairiausiais būdais. Jų yra gerų, puikių, genialių. Bet yra ir blogų, kvailų, idiotiškų.

Pats kvailiausias būdas – visiems savo bendražygiams varžovams pareikšti, kad esi protingiausias iš visų, kad tavo nuopelnai pranoksta visų kitų, todėl kaip tik tu, o ne kuris kitas, turi būti pats svarbiausias.

Kaip tik taip pasielgė Levas Trockis. 1924 metais mirė Leninas ir tais pačiais metais Trockis išleido knygą „Spalio pamokos". Jis pradeda raginimu studijuoti Spalį. Dar ne visi esą suprato, kas buvo svarbiausias Spalio didvyris. Tai šen, tai ten knygoje išlenda tokių pastabėlių: „Leninas nesuprato ir neįvertino..." „Leninas abejojo..." „Leninas

nežinojo..." Stalinas toje knygoje apskritai neminimas. Zinovjevas ir Kamenevas – išdavikai. O svarbiausias Spalio didvyris, kuris viską suprato ir niekuo neabejojo, buvo, aišku, Levas Trockis...

Jei taip ir buvo, tai vien taktiniais sumetimais nederėjo skambinti apie tai varpais visam pasauliui. Čia esmė – ne Spalio pamokos, o pretenzijos į valdžią. Paskelbęs save svarbiausiu didvyriu, verčiausiu pagarbos ir pirmuoju pretendentu į valdžią, Trockis priešiškai nuteikė visus kitus pretendentus. Žaibiškas ir triuškinamas atsakas jam buvo knyga „Apie „Spalio pamokas". Jos autoriai buvo Zinovjevas, Kamenevas, Kviringas, Kusinenas, Sokolnikovas, Stalinas, „Pravdos" redakcija ir Komjaunimo CK. Ta knyga padarė pradžią atviram Trockio pjudymui spaudoje, kuris nesiliovė net jį nužudžius. Įdomu, kad Stalino straipsnis toje knygoje pats taikiausias: „Kalbama apie represijas prieš opoziciją... Aš kategoriškai pasisakau prieš jas" (P. 95).

Kitiems autoriams nebuvo būdingas Stalino švelnumas. Jie tyčiojosi iš Trockio, smerkė jį. Visai partijos biurokratijai tai buvo signalas: gauja suskilo prieš vakarykštį vadeivą. Todėl visi skubėjo pasirodyti esą ištikimi gaujai ir nekenčią apkandžioto vadeivos.

3

Tuchačevskis nepasimokė iš Trockio pamokų.

Jis veržėsi į valdžią tuo pačiu būdu – pačiu kvailiausiu. Per pilietinį karą Tuchačevskis užsitraukė tokią gėdą kaip niekas kitas. Ir staiga jis pareiškė esąs nugalėtojas. Tuchačevskis nusprendė pats redaguoti tritomį „Pilietinis karas. 1918-1921", kuriame save aprašė kaip

didžiausią strategą, o dėl savo pralaimėjimų kaltino kitus. Turime ypač pabrėžti: Tuchačevskis norėjo būtent redaguoti, o ne rašyti istoriją. Kiekvienas, kuris skaitė jo knygą „Žygis už Vyslos", sutiks su manimi: Tuchačevskis nemokėjo dėstyti minčių. Maršalas Juzefas Pilsudskis, sutriuškinęs Tuchačevskį, savo knygoje „1920 metai" atskleidė ir jo nemokėjimą kariauti, ir pasakoti apie tai, kas įvyko: „Perdėm abstrakčioje knygoje pateiktas paveikslas žmogaus, kuris vien tik savo smegenis arba širdį analizuoja, sąmoningai atsisakydamas ar tiesiog nemokėdamas sutelkti savo mintis į kasdienę kariuomenės veiklą, kuri ne tik kad ne visada atitinka vado sumanymus ir ketinimus, bet ir dažnai jiems prieštarauja... Daugelis 1920 metų operacijų įvykių vyko taip, o ne kitaip, būtent dėl pono Tuchačevskio polinkio vadovauti armijai tokiu abstrakčiu metodu." Pilsudskis pirmasis išjuokė Tuchačevskio pastangas suversti ant svetimos galvos kaltę dėl sutriuškinimo prie Varšuvos.

Bet Tuchačevskis negalėjo nurimti. Jis vis dėlto pasiekė savo – tapo redaktorium ir išaukštino save. Jis taip save išgyrė, kad knyga pasidarė tiesiog nepadori. Tačiau esmė – ne savęs šlovinimas. Vyko kova dėl valdžios, ir toje kovoje ginčai dėl buvusių nuopelnų buvo tik priedanga rietenoms dėl pareigų.

Stalinas geriau už kitus suprato, kad už tų itin pabrėžiamų buvusių Tuchačevskio nuopelnų slypi kur kas platesni užmojai. Tai pretendento į valdžią paraiška. Todėl tramdyti Tuchačevskį reikėjo jo paties ginklu. Pats Stalinas nesivėlė į pjautynes, bet kiekvienas Tuchačevskio ir jo draugų bandymas šlovinti savo nuopelnus nežinia iš kur sulaukdavo netriukšmingo, bet galingo atkirčio.

Dabar sugretinkime datas.

Vokiečių versija buvo tokia: 1936 metų gruodį Hitleris

davė garo savo žvalgams ir pareikalavo rezultatų. 1937 metų sausį kilo mintis pakišti Stalinui klastotę. Paskui klastotė ilgai buvo rengiama, buvo ieškoma graviruotojo, rašomosios mašinėlės, „tokios kaip Kremliuje", rašomi suklastoti dokumentai, skleidžiami gandai. Tie gandai pasiekė Čekoslovakijos prezidentą, paskui Staliną, tada vyko derybos tarp Ježovo žinybos ir hitlerininkų, ir 1937 metų gegužės pradžioje dokumentas atsidūrė ant Stalino stalo.

Tai V. Šelenbergo papasakota versija.

O štai kita chronologija.

1935 metų sausį buvo suimtas Vladimiras Nevskis, Lenino bibliotekos direktorius. Priežastis: ne tos knygos laikomos svarbiausioje šalies bibliotekoje, ne tuos didvyrius knygos šlovina. Po Nevskio buvo suimti svarbiausių šalies leidyklų ir bibliotekų direktoriai. Tai buvo signalas Tuchačevskiui: raminkis! Pernelyg begėdiška didvyriu dėtis!

1935 metų liepos 13 dieną buvo suimtas korpuso vadas G. Gajus. Mūšyje prie Varšuvos svarbiausia smogiamoji ir manevrinė Tuchačevskio jėga buvo 3-iasis raitininkų korpusas, kuriam vadovavo Gajus. 1935 metais pastarasis buvo Žukovskio karo aviacijos akademijos Karo istorijos katedros vedėjas. Tuo laiku, išskyrus pilietinio karo istoriją, mes neturėjome jokios kitos karo istorijos. Visa tai, kas buvo prieš pilietinį karą, - pratarmė. Suėmimo priežastis – kenkėjiškai dėstė istoriją. Gajaus suėmimas – trečias skambutis Tuchačevskiui.

1936 metų balandžio 17 dieną suimtas N. Muralovas, kuris tapo Maskvos karinės apygardos vadu 1917 metais, t. y. keletą mėnesių iki atsirandant Raudonajai armijai. Muralovo dengiama iš Petrogrado į Maskvą bėgo Lenino–Trockio vyriausybė. 1936 metais Stalinas ėmė spausti tuos, kuriuos išsirinko Leninas ir Trockis, kurie jų dėka pasiekė aukštumas.

1936 metų liepos 9 dieną suimtas raudonasis kazokas,

divizijos vadas D. Šmidtas, Tuchačevskio draugas, kuris žadėjo nupjauti Stalinui ausis. Tą akimirką Tuchačevskio, Jakiro ir Primakovo likimas buvo nuspręstas.

1936 metų rugpjūčio 14 dieną buvo suimtas pats korpuso vadas Primakovas, svarbiausias raudonasis. Primakovas bus nuteistas ir sušaudytas drauge su Tuchačevskiu, Jakiru ir Uborevičium. Daugelį metų Primakovas buvo susijęs su Tuchačevskiu. Primakovas buvo Tuchačevskio valdiniu dar 1920 metais „žygyje už Vyslos".

1936 metų rugpjūčio 20 dieną buvo suimtas dar vienas Tuchačevskio bendražygis korpuso vadas Putna. Du iš aštuonių Tuchačevskio grupės teisiamųjų jau sėdi. Procesas prasidėjo.

1936 metų rugsėjo 2 dieną suimtas korpuso vadas S. Turovskis.

Rugsėjo 25 dieną suimtas divizijos vadas J. Sablinas.

Ir tik tada, 1936 metų gruodį, Hitleris neva pareikalavo, kad specialiosios tarnybos aktyviau dirbtų. Ir kol Hitlerio žvalgai mąstė, ką čia tokio sugalvojus...

1937 metų sausio 24 dieną prasidėjo Baltarusijos karinės apygardos, kuriai vadovavo pirmo rango armijos vadas Uborevičius, partinė konferencija. Uborevičiaus valdiniai tarytum nuo grandinės atitrūko – visi puolė demaskuoti savo vadą, kaltino jį visomis būtomis ir nebūtomis nuodėmėmis. Kas bent kartą yra buvęs Sovietų Sąjungos partiniame susirinkime, žino: šiaip nei iš šio, nei iš to valdiniai nepuola savo viršininko. Juo labiau vadovaujančio vienam iš galingiausių karinių apygardų.

Keistai susiklosčius aplinkybėms, kaip tik tą dieną buvo smogtas triuškinamas smūgis pačiam Tuchačevskiui. 1927 metų sausio 24 dieną atvirame teismo posėdyje šnipinėjimu, kenkimu ir sąmokslo rengimu kaltinamas Karlas Radekas užsiminė apie Tuchačevskį.

Kas žino ką nors apie atvirus Stalino procesus, kas bandė suvokti jų prasmę ir tikslą, tas sutiks: ten nebūdavo atsitiktinai minimi vardai.

Pasak kaltinamojo Radeko, Tuchačevskis siuntė Putną į Berlyną, kur pastarasis vedė derybas su trockininkais. Tuchačevskis kol kas niekuo nekaltinamas: jis esą siuntė Putną į Berlyną darbo reikalais, o šis pasinaudojo proga... Bet jei Tuchačevskis nebuvo susijęs su visomis tomis tamsiomis machinacijomis, tai kodėl atvirame teisme girdint užsienio stebėtojams reikėjo minėti jo vardą, kalbant apie sąmokslininkų veiksmus? Juk buvo galima pasakyti: „Būdamas tarnybinėje komandiruotėje, Putna darė kažką draudžiamo..." Bet ne, kažkam reikėjo patikslinti: Tuchačevskio įsakymu.

Nuo tos akimirkos Tuchačevskis galėjo drąsiai nusišauti – jo likimas ne tik buvo nuspręstas, bet ir oficialiai paskelbtas.

Tuo metu vokiečių žvalgyba dar tik ieškojo graviruotojo. O galima buvo neieškoti. Be jūsų graviruotojo viskas bus kaip sviestu patepta. Hitlerio žvalgybai būtų pakakę turėti gerą analitiką Maskvoje vokiečių pasiuntinybėje. Vien iš Tuchačevskio vardo paminėjimo parodomajame procese galima buvo daryti išvadas.

Tuo laiku armijoje padažnėjo areštų.

1937 metų vasario 19 dieną suimtas divizijos komisaras I. Nežičekas.

1937 metų vasario 20 dieną – divizijos komisaras A. Gusevas.

1937 metų kovo 11 dieną suimta visa vyriausioji Uralo karinės apygardos vadovybė, drauge su ja – kariuomenės vadas I. Garkavis ir jo pavaduotojas korpuso vadas M. Vasilenka.

1937 metų kovo 25 dieną suimtas divizijos intendantas P. Kurkovas.

Sąrašas gana ilgas, areštų datos paskelbtos, kiekvienas gali sąrašą pratęsti ir padaryti išvadą. O ji paprasta: ar 1937 metų gegužę Stalinas gavo ar negavo iš vokiečių žvalgybos klastotę, Raudonosios armijos vyriausiosios vadovybės valymas sparčiai vyko, svarbiausios aukos jau buvo numatytos ir viešai paskelbtos, o liudytojai davė pirmo rango armijos vadui Frinovskiui tokius parodymus, kokių iš jų reikalavo.

4

Jau pusę amžiaus skamba pramanai apie „vadų netekusią" armiją. Štai naujausia publikacija šia tema: žurnale „Novosti razvedki i kontrrazvedki" (1995. Nr. 40-41) didžiulis Vladimiro Kukuškino straipsnis „Tuchačevskio „byla" – nacių specialiųjų tarnybų klastotė". Kokią naujieną mums papasakos draugas Kukuškinas?

O jis pasakoja vis tą patį, ką sugalvojo nepribaigtas hitlerininkas V. Šelenbergas. Visa tai, ką hitlerininkas kalbėjo prieš 50 metų, Kukuškinas pakartoja žodis žodin, fašisto kliedesius pateikdamas kaip savo mokslinį atradimą. Paskalas, kurias jau 50 metų narsto visa bulvarinė pasaulio spauda, draugas Kukuškinas springdamas pasakoja kaip žvalgybos naujienas.

Skaitydamas straipsnį, pradedi nesuprasti, kur Šelenbergas, o kur Kukuškinas. Straipsnis suraizgytas iš Šelenbergo citatų, Kukuškinas visiškai pasitiki fašistu, absurdiškais jo teiginiais. Pasak Šelenbergo–Kukuškino versijos: „Tos piktavališkos akcijos pradžia buvo pasitarimas pas Hitlerį 1936 metų gruodį, kuriame dalyvavo Hesas, Bormanas ir Himleris. Fiureris suirzęs..."

Stop. Čia esu priverstas nutraukti kvapą gniaužiantį

draugo Kukuškino pasakojimą ir truputį nukrypti į šalį. Paminėti keturi vyriausieji Vokietijos vadai. Keturi sąmokslininkai, nuo kurių viskas prasidėjo. Trys iš jų politikai ir vienas specialiųjų tarnybų atstovas, SS reichsfiureris Himleris. Karo pabaigoje jis bandė išsisukti, bet buvo atpažintas ir nusižudė perkandęs ampulę. Štai kas atsitiko. Šimtai tūkstančių, netgi milijonai vokiečių kareivių pasidavė amerikiečiams ir britams, kad tik nepatektų sovietams į nelaisvę. Vakarų sąjungininkų rankose atsidūrė neapsakoma daugybė vokiečių karo belaisvių. Tai buvo didžiuliai viela aptverti laukai, prikimšti žmonių, marios galvų. Štai tose mariose ir norėjo pasislėpti Himleris. Jis persirengė kareiviu, pasirūpino dokumentais... Kas jam reiškė užsisakyti kokio nors kareivio, vardu Hansas ar Fricas, dokumentus... Dokumentai – tikras gražumėlis – buvo jam parengti. Per juos ir įkliuvo... Fronto kareivių dokumentai apšiurę, suglamžyti. Frontininkai degė tankuose, plaukė per upes, brovėsi per miškus, klampojo pelkėmis, gulėjo purve ir kraujyje. Per karą frontininkų dokumentai prakvipo blindažų dūmais, kareivių prakaitu ir tabaku, prisigėrė fronto ligoninių, lauko virtuvių kvapų, susiglamžė, susiraitė, suiro. O vieno kareivėlio iš visos neaprėpiamos minios dokumentai tvarkingi, naujutėlaičiai, traškantys, spaustuve kvepiantys... O tas kareivėlis buvo pastebėtas žmonių skruzdėlyne ir paprašytas parodyti dokumentą todėl, kad visi frontininkai aplipę paskutinių mūšių purvu, suodini, apdriskę, dvokiantys, susivėlę, nuplėštomis rankovėmis, antpečiais ir klešnėmis, apibintuoti arba purvinais skudurais apsivynioję... O vienas pagyvenęs žilstelėjęs kareivėlis – visas naujutėlis, auliniai batai gurgžda, švarutėlis, toks intelektualus, apsikirpęs, kvepiantis prancūzišku odekolonu... Taigi jam iš sako: „Pasirodyk, sūneli! Tu kažkoks juokingas!“

SS reichsfiureris atbukusiomis policininko smegenimis nesumojo, kad jo auliniai batai turėtų būti sunešioti, dokumentai suplėšyti, o antspaudai juose neryškūs. O draugas Kukuškinas mums dabar pasakoja keistą istoriją apie tai, jog tas didis profesionalas ir trys mėgėjai 1936 metų gruodį sumanė apmauti patį draugą Staliną, pakišti jam klastotę...

5

Toliau Kukuškinas pasakoja, kaip didis profesionalas ir trys mėgėjai pasikvietė Heidrichą, sumalė jį į miltus, ir tas pats Heidrichas sugalvojo, kad reikia rengti klastotę... Joje turėjo būti kalbama štai apie ką: sovietų generolai, vadovaujami Tuchačevskio, susidėjo su vokiečių generolais. Sovietai rengia perversmą prieš Staliną, o vokiečiai – prieš Hitlerį. Vokiečių specialiosios tarnybos neva sužinojo apie sąmokslą, gavo tam tikrus dokumentus ir pasirengusios parduoti juos Stalinui... „Netrukus iš Maskvos atvyko Ježovo emisaras, kuris pareiškė, jog pasirengta pirkti medžiagą apie „sąmokslą"... Heidrichas pareikalavo trijų milijonų aukso rublių... Minėta suma buvo sumokėta... Tos politinės klastotės iniciatoriai iš SD didžiavosi tuo, kad skaudžiai smogė Raudonajai armijai ir, be to, uždirbo tris milijonus rublių... Dalį „Judo pinigų" V. Šelenbergas įsakė sunaikinti po to, kai keli vokiečių agentai buvo suimti GPU atsiskaitantys tomis kupiūromis. Stalinas buvo sumokėjęs stambiais banknotais, kurių numerius GPU užsirašė."

Tokia Kukuškino istorija.

Mes pasijuoksime iš to, bet pirma...

6

Pažvelkime į situaciją iš Stalino kabineto.

Stalinui pranešama: Hitlerio slaptoji policija atskleidė vokiečių ir sovietų generolų sąmokslą. Vokiečių generolai ketina nuversti Hitlerį, o sovietų – Staliną. Ką (Stalino galva) toje situacijoje turėtų daryti Hitleris? Jis turėtų susidoroti su savo sąmokslininkais. Jis turėtų suimti, teisti, šaudyti ir karti savo generolus.

Keistas dalykas: pranešama, kad Hitleris žino apie vokiečių generolų sąmokslą, bet Vokietijoje nevyksta nieko panašaus į sąmokslo triuškinimą, visi Hitlerio generolai sėdi savo vietose, nė vienas netgi nepažemintas. Gana keista: Hitlerio žvalgyba rūpinasi Stalino saugumu, gauna dokumentus, skatina Staliną šaudyti savo generolus, o savo saugumu nei Hitleris, nei jo specialiosios tarnybos nesirūpina ir savo generolų šaudyti neketina.

Nejau Stalinas galėjo patikėti tokiu blefu?

Dar vienas dalykas. Jei Hitleris būtų sužinojęs apie vokiečių ir sovietų generolų sąmokslą, tai būtų turėjęs kreiptis į Staliną. Skubiai ir asmeniškai. Įsivaizduokime: mieste – dvi tarpusavy nesutariančios gaujos. Arba, jei norite, grupuotės. Taigi susiuosto vienos ir kitos gaujos vidutinio lygio nariai, nepranešę apie tai vadeivoms, ir susitaria daugiau tarpusavy nekariauti, o vadeivas, kurie nenori taikos ir draugystės, papjauti. Tarkime, vienas gaujos vadeiva suseka sąmokslininkus. Ką jis turėtų daryti? Kur turėtų ieškoti pagalbos ir apsaugos? Tik pas kitą vadeivą. Daugiau niekur. Jų vaidai laikinai liaujasi. Jie nelaimės draugai. Jiems iškilo bendras pavojus, ir daugiau niekuo negalima pasikliauti. Jokių kalbų apie pinigus, reikia gelbėti savo kailį. Ir vienas sako kitam: klok viską, ką žinai apie tai, o aš tau pasakysiu, ką žinau. Paskui kiekvie-

nas pas save tvarką padaro. O jau tada vėl galima tarpusavy kariauti.

Taigi, jei Hitleris sužinojo apie sovietų ir vokiečių generolų sąmokslą, tai turėjo susisiekti su Stalinu ir nieku kitu netikėti. Hitleriui – pavojus ir Stalinui – tas pats pavojus. Bet Hitleris nesistengia susisiekti. Tuo metu kažkokie aferistai bando parduoti Stalinui klastotę apie Tuchačevskį, bet medžiagos apie sąmokslininkus vokiečių generolus mainais neprašo...

Tai nepanašu į tiesą.

Kai ateina laikas gelbėtis nuo sąmokslo, Hitleris nesigelbėja, o gelbėja Staliną, derasi dėl pinigų. Regis, jo Vokietijoje nėra jokio sąmokslo...

Išvada: bandymas apgauti Staliną, jei jis apskritai buvo, visai kvailas, o legenda – neįtikėtina ir niekuo nepagrįsta.

7

Ne taip, kaip Leninui ir Trockiui, Stalinui buvo svarbi formalioji juridinio proceso dalis. Stalinas nenorėjo pagarsėti kaip piktadarys, juo labiau armijoje. Per Stalino teismus VISI prisipažindavo. Ir per uždarus, ir per atvirus. Tie, kurie neprisipažino, paprasčiausiai neatsidūrė teisme. Bet jei kuris patekdavo į teismą, visą kaltę prisipažindavo. Jei kas nors staiga imdavo spyriotis, būdavo skelbiama kelių valandų pertrauka, ir po jos jokio vargo dėl prisipažinimo kaip nebuvę. Kažkodėl Stalinas visus prispirdavo prisipažinti. Jam tai buvo svarbu. Stalinas stengėsi, kad visi patikėtų: jis iš tiesų naikina tikrus sąmokslininkus ir šnipus. Jei Stalinas gavo iš vokiečių žvalgybos dokumentą, tai turėjo pateikti jį teismui. Juk teismas

uždaras, o teisėjai – vyriausieji Raudonosios armijos vadai, kurie moka saugoti paslaptis.

Tuchačevskio grupės proceso stenogramos paskelbtos spaudoje. Jokių vokiečių dokumentų teismui nebuvo pateikta, apie juos net nebuvo užsiminta. Tardymų ir akistatų protokolai irgi iš dalies skelbti, bet ir ten neužsiminta apie jokius vokiečių dokumentus.

Bet apie kokius dokumentus kalbama? Kalbama apie Tuchačevskio laišką, kurį jis neva parašė vokiečių generolams.

Mums sakoma, kad Stalinas „patikėjo klastote". Tarkime, taip. Įsivaizduokime, jog Stalinas gavo tą laišką, kurį Tuchačevskis parašė vokiečių generolams. Tarkime, Stalinas tiki tuo, kad Tuchačevskis jį rašė. Tuomet kodėl teismas pateikia Tuchačevskiui aiškiai išgalvotus kaltinimus, o laiško, atskleidžiančio išdavystę, laiško, kuriuo Stalinas patikėjo, nepateikia?

Esminis klausimas: kodėl Stalinas niekam to laiško neparodė? Kodėl jį slėpė? Kam jis reikalingas?

Ilgai mąstė Kremliaus istorikai, bet atsakymą sugalvojo: juk laiškas gautas agentūros kanalais. Stalinas nenorėjo atskleisti agentūros!

Šauniai sugalvota. Bet mūsų agentūra visai nebuvo su tuo susijusi. Mūsų oficialusis atstovas neva susitiko su vokiečiais, neva pirko iš jų laišką ir grįžo į taikaus proletariato sostinę. Jei laiškas būtų parodytas mūsų vadams, tai kaip ir ką jis padėtų atskleisti? Priešingai, pateikęs laišką Tuchačevskiui, Stalinas tik pademonstruotų savo jėgą: aš viską matau! Aš viską žinau! Nesileidžiant į smulkmenas, galima buvo užsiminti savo maršalams, kad jie nė nemanytų regzti sąmokslų, nes visi jų laiškai atsiduria ant Stalino stalo. Bet tai kažkodėl nebuvo padaryta.

Jei į tuos reikalus buvo įpainiota agentūra, tai tik Hitlerio. Jei vokiečių žvalgyba iš tiesų pardavė Stalinui Tuchačevskio laišką, tai ji kartu perdavė teises juo naudotis. Jei mes sumokėjome, tai darome su laišku, ką norime. Vokiečiai, atiduodami laišką, nesirūpino, kad kas nors iš jo turinio atskleis jų agentūrą. O draugas Stalinas, vadinasi, rūpinasi vokiečių agentūra: kad tik jos neatskleistų!

8

Dabar grįžkime prie Šelenbergo-Kukuškino pasakojimo.

Pirmas dalykas: iš GPU gautus pinigus vokiečių žvalgyba naudojo agentų operacijoms, ir iškart prasidėjo nesėkmės, nes banknotų numeriai buvo surašyti...

Agentūrinė žvalgyba negali dirbti be pinigų, kaip garvežys be vandens, bet žvalgas neturi teisės imti pinigų iš banko ir mokėti agentui. Agentūrinei operacijai galima naudoti tik „filtruotus" pinigus, kurie ypatingais, visiškai slaptais būdais kažkur kažkieno tam tikslui keičiami. O šlovingoji vokiečių žvalgyba gavo pinigus ne banke, o draugo Ježovo žinyboje, kurios paskirtis gaudyti šnipus, ir tuos pinigus tuoj pat panaudojo savo agentūrinėms operacijoms sovietų teritorijoje. Viena iš dviejų: arba V. Šelenbergas niekada to nerašė – tiesiog kokie nors idiotai, nedirbę žvalgyboje ir neskaitę detektyvų, sugalvojo kvailystę, – arba vokiečių žvalgybai išties vadovavo idiotai, kurie neišmanė paprasčiausių dalykų, žinomų ne tik pradedantiems žvalgams, bet ir romanų apie šnipus mėgėjams.

Antras dalykas: vokiečių žvalgai patyrė nesėkmę, Šelenbergas sužinojo apie tai ir... Vėl paistalai. Mūsų vaikinai ne tokie kvaili, kad iš karto suimtų šnipą. Šnipas mūsų

teritorijoje, pasprukti nelengva, siena saugoma. Atskleistą šnipą reikia ilgai „vesti", atsargiai ir atidžiai jį stebėti, kad galima būtų išaiškinti jo ryšius. Paskui gerai būtų pakišti jam šaltinį – kad pats dar nežinotų, jog dirba mums, – taip, kad tikėtų: sėkmė tiesiog plaukia į rankas. Mūsų teritorijoje išaiškintas tikras šnipas – mums didelė vertybė. Mums tai dezinformacijos kanalas. Tai kozirinis tūzas, ištrauktas iš jų kortų malkos. Šnipas suimamas tik blogiausiu atveju, bet ir tada jis įtraukiamas į žaidimą su priešo žvalgyba. Net jei priešininkai susiprotėjo, kad mes sučiupome jų agentą ir jis žaidžia pagal mūsų taisykles, mums bus naudos: toks mūsų elgesys priverčia priešininkus abejoti pranešimų patikimumu tų šaltinių, kurių mes dar nedemaskavome. Juk priešininkai nežino, ką mes sučiupome, o ko ne. Todėl abejoja visais. Žodžiu, jei mūsiškiai būtų aptikę vokiečių agentą, tai V. Šelenbergas galėtų tai sužinoti tik po karo.

Vokiečiai pasielgė neapsakomai kvailai, šnipams davę pinigų, gautų iš Ježovo žinybos, todėl sovietų kontržvalgybai apsimokėjo luktelėti, kol visi pinigėliai pasirodys mūsų teritorijoje, kol kiti šnipai save šitaip demaskuos. Ar verta iškart suimti pirmus čia pasirodžiusius?

Trečias dalykas: iš agentūros išėjo šnipštas, ir Šelenbergas įsakė supjaustyti pinigus. Kodėl? Nejau negalima jų naudoti legaliems tikslams? Pavyzdžiui, mokėti atlyginimus vokiečių diplomatams Maskvoje, atsiskaityti už gazuotą vandenį, už pyragėlius stotyje, už laikraščius.

Ir vėl grįžtame prie to paties: supjaustyti pinigus. Bet juk pats Šelenbergas buvo sakęs, kad rubliai auksiniai. Įsivaizduokime: vargšai vokiečių žvalgai plieniniais peiliais pjausto aukso rublius. Bet juk pjauk nepjovęs, o jie nepraras vertės. Aš neatsisakyčiau skrynios aukso rublių, perpjautų per pusę.

Ir kas tie aukso rubliai stambiomis kupiūromis ir dar su numeriais? V. Šelenbergas, matyt, nebuvo matęs rublių, bet jūs, drauge iš žurnalo „Novosti razvedki i kontrrazvedki", turite įsivaizduoti mūsų červoncą. Turite žinoti, kad tai moneta, o ne kupiūra. Ir jokių numerių monetos neturi. O anuo metu červoncų jau nebuvo apyvartoje. Nejau, draugai žvalgybos ir kontržvalgybos redaktoriai, tos, regis, smulkmenos neatvėrė jums akių? Jei jau meluoti, tai linksmai ir sklandžiai. Nejau, draugai redaktoriai, nesuprantate, kad Šelenbergas negrabiai, kvailai meluoja?

Kur tik pažvelgsi, visur gryni juokai. Jei aš esu šnipas ir parduodu klastotę, tai, norėdamas pakelti jos kainą, turiu už ją reikalauti daug, be to, vertę turinčių pinigų. Anuomet (ir dabar) – dolerių, Šveicarijos frankų, gal dar svarų sterlingų arba aukso luistų, kuo draugas Stalinas, beje, visada atsiskaitydavo. Kodėl vokiečių žvalgyba sutiko imti stambias rublių kupiūras?

Dar vienas anekdotas. Operacija sumanyta 1936 metų gruodį. Įvykdyta 1937 metais. Gudrūs vokiečiai apgavo Staliną ir pinigus gavo iš atstovo GPU... kuri egzistavo iki 1923 metų lapkričio 15 dienos. Nuo tos dienos nebuvo jokios GPU, buvo jau OGPU, o nuo 1934 metų liepos 10 dienos ir OGPU nebebuvo. Šlovingoji vokiečių žvalgyba mulkino organizaciją, kuri jau trylika metų neegzistavo.

O gal V. Šelenbergas paprasčiausiai apsiriko? Ne. Visoje knygoje nuo pradžios iki galo vartojamas GPU terminas. Didysis vokiečių žvalgas nežinojo pavadinimo organizacijos, su kuria kovojo, nežinojo netgi svarbiausio priešo vardo. Ir šis kretinas, kuris apskritai nieko neišmanė apie Rusiją, pasakoja mums, jog parašė Stalinui tokią klastotę, kuria šis patikėjo.

9

Gavau Sun Czi knygos Oksfordo universiteto vertimą, naują interpretaciją su naujais komentarais. Didysis kinas gyveno prieš du su puse tūkstančio metų, bet visa tai, ką jis rašė apie karą, turi žinoti kiekvienas. Įdomu, jog kiekvienas, kuris verčia Sun Czi iš senosios kinų kalbos, savaip jį supranta. Todėl aš renku įvairius šios knygos vertimus. Jau turiu beveik visą lentyną.

Sėdžiu, skaitau, padebesiais iš laimės skrajoju. Skyrius apie žvalgybą... Ir staiga jo pabaigoje – šiuolaikinis Oksfordo profesoriaus komentaras: žvalgyba – nepaprastai svarbus dalykas. Pavyzdys: vokiečių žvalgyba pakišo Stalinui klastotę...

Per Antrąjį pasaulinį karą vokiečių žvalgyba tokių kvailysčių prikrėtė, kad galima būtų parašyti daugiatomį romaną, panašų į „Šauniojo kareivio Šveiko nuotykius". Apie Sovietų Sąjungą vokiečių žvalgyba apskritai nieko nežinojo. Šią temą aš priskiriu prie ypatingų bylų. Hitleris žvalgybos nemėgo, nesuprato, bjaurėjosi ja. Ir staiga mums pateikiamas pavyzdys – Hitleris ir jo žvalgyba. O Stalinas, kuris vertino žvalgybą, suprato, ką reiškia ką nors išgauti, apdoroti, kuris jautė pasitenkinimą bendraudamas su geriausiais tų laikų žvalgais, buvo laikomas kvailiu ir pateikiamas kaip neigiamas pavyzdys: patiklus kvailelis.

Nepamirškime, kad vokiečių žvalgybos tarnybų archyvai prieš reicho žlugimą buvo sudeginti, o vyriausieji vadai likviduoti. Iš dokumentų nieko nesužinosime. Tai bent neribotos galimybės niektauzoms! Taigi nepribaigti hitlerininkai, kurie apie žvalgybą tik tiek nutuokė, kiek rašoma bulvarinėse knygiūkštėse, ėmėsi kurti neįtikėtinas istorijas. Stalinas sušaudė Tuchačevskį? Juk tai aš dokumentą pakišau! Juk tai aš patį Staliną pergudravau!

Juk tai aš Stalino ranka iššudžiau Raudonosios armijos vadus ir dar gavau tris milijonus aukso rublių!

Ir mes sutartinai kartojame niektauzų pramanus. Ir mes šaipomės iš Stalino.

Bet šaipytis turėtume ne iš Stalino, o iš kai kurių išmintinguolių ekspertų. Stalino veiksmų chronologija visiems žinoma, yra dokumentai, o hitlerininkų veiksmų chronologija mums žinoma tik iš niekieno nepatvirtinto pasakojimo Šelenbergo, kuris – daug kartų įrodyta – melavo ir buvo visiškai nekompetentingas. Net paprastas palyginimas įrodo, kad realūs Stalino veiksmai daugiau nei metais pralenkė menamus hitlerininkų veiksmus. Kurdamas savo istorijas, Šelenbergas net nesivargino pasklaidyti visiems prieinamą medžiagą apie Maskvos procesus. Jei būtų perskaitęs, tai jo pasakojimas apie pasitarimą pas Hitlerį būtų pasislinkęs keletą metų į priekį.

Bet jei Raudonąją armiją Stalinas būtų ėmęsis valyti ne savo iniciatyva, o vokiečių, ir tada vokiečių veiksmai būtų buvę kvailystė. Tuo atveju jie padėjo Stalinui atsikratyti bukagalvių išlepusių budelių ir atverti kelią naujai kartai tikrų karvedžių, kurie ir sudorojo Hitlerį bei girtis mėgstančią jo žvalgybą.

Ne Stalinas patikėjo vokiečių melu, o kai kurie gerbiami mūsų akademikai. Tai jums, mokytieji draugai, Šelenbergas pakišo klastotę apie auksinius GPU rublius stambiomis kupiūromis su žymėtais numeriais.

Devynioliktas skyrius

Apie analitinio proto karvedį

> Kai kurie komunistai ir patys
> nenori suprasti, kas vyksta.
> Politinė jų pasaulėžiūra kartais
> būna itin paprasta: „Visi
> buržujai – revoliucijos priešai.
> Todėl su jais galima nesiterlioti."
>
> Generolas leitenantas
> *S. Kalininas.*
> Mintys apie praeitį.

1

Po pilietinio karo Sovietų Sąjunga rytuose turėjo vieną, bet gana grėsmingą priešininką – Japoniją. Taikos metu prieš ją buvo organizuotas Tolimųjų Rytų frontas.

Per du tarpukario dešimtmečius sovietinių Tolimųjų Rytų vyriausiuoju kariniu valdytoju beveik visą laiką buvo Sovietų Sąjungos maršalas Vasilijus Bliucheris. Sovietinių maršalų sąraše jis buvo pirmas. Kaip jau žinome, Rusijos prezidento patarėjas generolas pulkininkas D. Volkogonovas savo knygose aprašo Bliucherį kaip „didį karvedį", kuriam „būdingas analitinis protas". Prie to generolas Volkogonovas dar pridūrė, kad „Stalinui vargu ar reikėjo tokių".

Iš tiesų tokių Stalinui nereikėjo.

Bet dėl kitos priežasties.

Maršalas Bliucheris buvo suimtas 1938 metų spalio 22

dieną. Sėdėti jam teko neilgai. „Vojenno-istoričeskij žurnal" (1993. Nr. 2) praneša, kad Bliucheris „mirė kalėjime" 1938 metų lapkričio 9 dieną.

Tokią staigią mirtį galima paprastai paaiškinti: jis mirė kankinamas per tardymus.

Iš to fakto daromos, regis, nenuginčijamos išvados. Jei Stalinas – piktadarys, vadinasi, Stalino kalėjime nužudytas Bliucheris – nekalta auka. Jei Stalinas – tironas, vadinasi, Bliucheris – gerasis genijus, našlelių ir našlaitėlių gynėjas. Jei Stalinas nesėkmingai pradėjo karą, vadinasi, Bliucheris būtų pradėjęs jį geriau...

Vietoj maršalo Bliucherio Tolimųjų Rytų fronto vadu tapo korpuso vadas Grigorijus Šternas, prieš tai, Bliucheriui vadovaujant, buvęs štabo viršininku. Nuo 1940 metų gegužės Šternas – generolas pulkininkas. 1941 metų pradžioje jis buvo paaukštintas, o paskui suimtas ir sušaudytas.

Kad įvertintume, ko netekome žuvus Bliucheriui ir Šternui, turime susipažinti su tuo, kuris juos pakeitė.

2

O juos pakeitė užkietėjęs kavaleristas budionovietis, 1-osios raitininkų armijos veteranas generolas Josifas Apanasenka. Jis buvo iš pirmųjų raitininkų viršūnėlės. Kai korpusui vadovavo Budionas, Apanasenka buvo divizijos vadu, t. y. stovėjo tik vienu laipteliu žemiau. Jo nuotrauka įdėta į „Sovietinę karinę enciklopediją" (T. 1. P. 216). Veidas, tiksliau – snukis, žiauraus urvinio žmogaus.

Apie armijos generolą Apanasenką geriausiai papasakojo generolas majoras Piotras Grigorenka savo knygoje „Pogrindyje galima sutikti tik žiurkių" (Niujorkas, 1981).

Prieš karą papulkininkis Grigorenka buvo Tolimųjų Rytų fronto operatyvinės valdybos štabo karininkas. Operatyvinė valdyba – pats svarbiausias štabo padalinys. Ji analizuoja padėtį, rengia sprendimus vadui, paverčia juos planais bei įsakymais, kontroliuoja ir tvarko karinių veiksmų eigą. Visi kiti štabo padaliniai dirba Operatyvinei valdybai taip, kaip visi gamyklos cechai dirba vienam surinkimo cechui.

Kaip tik toje pačioje svarbiausioje štabo valdyboje dirbo Grigorenka. Jis turėjo unikalią galimybę stebėti Tolimųjų Rytų fronto armijos generolą Apanasenką ne per paradus tribūnoje, ne partinėse konferencijose ir netgi ne per išgertuves po sėkmingos vilkų medžioklės, o tyliai dirbantį pagrindinėje betoninio bunkerio patalpoje, ten, kur prie žemėlapio aptariami variantai, ten, kur rengiami karo ir operacijų planai.

Esu priverstas daug cituoti iš P. Grigorenkos knygos. Mano galva, ji to verta. Taigi...

„Keli mėnesiai iki karo Tolimųjų Rytų fronto vadu buvo paskirtas armijos generolas Josifas Apanasenka. Jis mums ir pažiūrėti buvo atgrasus, ką jau kalbėti apie tai, kad jį gaubė tirono, menko išsilavinimo, kvailo žmogaus šlovė. Jis atrodė, lyg būtų kirviu išskeltas iš medžio kamieno. Tvirta, bet kažkokia netašyta figūra, šiurkštūs veido bruožai, kalba jis garsiai, kimiai, su daugeliu - pašaipiai. Plūsdamasis nieko nepaiso, paprastai tai daro įžeidžiamai, vartoja keiksmažodžius. Ir dar – nemoka valdytis. Gali ūmai įsišėlti, tuomet kaltininkui nėra ko laukti pasigailėjimo. Blogiausia tai, kad viskas matyti kaip ant delno. Staiga iš po kitelio apykaklės ima raudonuoti kaklas, tas raudonis sparčiai plinta į viršų – nurausta visas kaklas, pasmakrė, skruostai, ausys, kakta. Net akys krauju pasrūva.

Žodžiu, naujas vadas mūsų nedžiugino. Bet labai greitai tie, kurie buvo arčiau Apanasenkos, įsitikino, kad jį gaubianti šlovė niekuo nepagrįsta. Pirmiausia mes netrukus pastebėjome, jog tas žmogus iš prigimties nepaprastai protingas. Taip, jis neišsimokslinęs, bet daug skaito, o svarbiausia, geba įvertinti savo valdinių siūlymus, atsirinkti, kas tam tikromis aplinkybėmis tikslinga. Antra, jis narsus. Jei mato, kad tikslinga ką nors daryti, tai apsisprendžia ir daro prisiimdamas atsakomybę. Niekuomet neverčia kaltės vykdytojams, nestato į pavojų valdinių. Jei kurį nors iš jų laiko kaltu, nubaudžia. Nei liaudies komisarui, nei tribunolui neduoda su juo susidoroti. Dar daug gero galėčiau pasakyti apie jį, bet verčiau eikime prie pavyzdžių.

Beveik tuo pačiu metu drauge su Apanasenka atvažiavo daug fronto valdybos aukščiausios grandies darbuotojų, kuriuos buvo pasirinkęs pats Apanasenka. Visi tie žmonės protingi, o tai irgi Apanasenkos naudai. Vadinasi, jis gebėjo tokius žmones išskirti iš kitų. Atvyko ir naujasis Operatyvinės valdybos viršininkas generolas majoras Arkadijus Kazakovcevas. Grigorijus Kotovas, perdavęs jam operacijų planą, išvažiavo į naują paskyrimo vietą – į Ukrainą. Apie tai, kad planas perduotas, žodžiu ir raštu buvo pranešta štabo viršininkui, o paskui – vadui. Apanasenka iškart panoro susipažinti su operacijų planu. Pradėjo nuo priedangos plano. Referavau aš, nes buvau atsakingas už tą operacijų plano dalį. Kazakovcevas stovėjo šalia. Kiek buvo susiję su pranešimu, Apanasenka vis laidė replikas, išsakydavo savo požiūrį. Kai ėmiau kalbėti apie fronto rezervo pozicijas, jis pasakė:

– Teisingai! Iš čia patogiausia manevruoti. Jei pavojus kils čia, mes – čia savo rezervus, – ir jis ranka parodė į pietus, – o jei pavojus ten, manevruosime ten, – ranka mostelėjo į vakarus.

Kazakovcevas, tylėjęs, kai Apanasenkos ranka rodė į pietus, dabar ramiai, lyg kalbėtų apie ką nors nesvarbaus, prabilo:

– Manevruosime, jei japonai leis.

– Ką? – sukluso Apanasenka.

– Ogi tą. Tame geležinkelyje yra 52 maži tuneliai ir dideli tiltai. Vos vieną susprogdintume, negalėtume jokia kryptimi nieko vežti.

– Vešime mašinomis. Manevruosime keliais.

– Nepavyks. Nėra geležinkeliui lygiagrečių kelių.

Apanasenkai po apykakle staiga suliepsnojo raudona juosta, kuri sparčiai plito viršun. Išraudusiu veidu, krauju pasruvusiomis akimis jis sumaurojo:

– Kaip taip gali būti! Šaukėte: Tolimieji Rytai – tvirtovė! Tolimieji Rytai –devyniais užraktais užrakinti! O pasirodo, sėdime čia lyg pelėkautuose! – jis pribėgo prie telefono, pakėlė ragelį: - Tučtuojau atsiųskite pas mane Molevą!

Po kelių minučių įlėkė susijaudinęs fronto inžinierių viršininkas inžinerijos kariuomenės generolas leitenantas Molevas.

– Molevai! Ar žinai, kad nuo Chabarovsko iki Kuibyševo nėra plento?

– Žinau.

– Tai ko tyli? O gal manai, kad japonai tau nuties? Žodžiu, mėnuo – pasirengimui, keturi mėnesiai – tiesimui. O tu, - Apanasenka atsisuko į mane, - rugsėjo 1 dieną sėdi į „gaziuką" ir važiuoji į Kuibyševą. Iš ten man paskambini. Jei nepavyks nuvažiuoti, Molevai, nenorėčiau būti tavo vietoje. O sąrašą tų, kurie kalti dėl to, jog kelias nenutiestas, turėk kišenėje. Tau tai nepadės, bet bus smagiau ten, kur tave įkišiu. Bet jei suprasi, ką kalbu, tai štai tau patarimas. Siųsk visus, kurie gali, – kariuomenės dalis, vietos

gyventojus, – kelio tiesti, visiems atmatuok sklypus, nurodyk terminus. Parenk paraišką, ko reikės darbams. Visko duosiu. Ir griežtai kontroliuok. Kasdien ant mano stalo turi gulėti plano vykdymo suvestinė . Ir dar – sąrašas neįvykdžiusių plano.

1941 metų rugsėjo 1 dieną aš „gaziuku" nuvažiavau iš Chabarovsko į Kuibyševą ir paskambinau Apanasenkai. Spidometras rodė, kad nuvažiavau 946 kilometrus. Aš mačiau, kas buvo padaryta. Pastatyčiau Apanasenkos biustus to kelio pradžioje ir gale. Kiekvienas žmogus, susidūręs su tokia sunkia užduotimi, būtų viską metęs. O Apanasenkai svarbu buvo tik tai, kad kelias būtinas, ir jis ieškojo būdų pasiekti tikslą. Stengdamasis įveikti sunkumus ir nenuleisdamas rankų. Dėl to kelio prie legendos apie jo tironiškumą prisidėjo dar vienas faktas. Kol buvo tiesiamas kelias, du rajono komiteto sekretorius jis padarė kareiviais, kas vėliau buvo panaudota prieš jį kaip diktatoriškų užmojų įrodymas.

Kai jis perėmė vadovavimą, keliai, ypač Primorėje, buvo, galima sakyti, nutiesti. Bet dalys išsidėstydavo ne prie didelių kelių. O privažiuojamieji keliai nebuvo plentai. Todėl polaidžio metu į daugelį dalių galima buvo nusigauti tik arkliais. Apanasenka privažiuojamuoju keliu įvairuodavo lengvąją į patį purvyną, palikdavo ten ją, o kita grįždavo pareiškęs, kad visi girdėtų: „Nevažiuosiu pas tokius apsileidėlius." Paskui pasikviesdavo dalies vadą. Gandai apie griežtus pareiškimus, šalinimą iš pareigų, pažeminimus sparčiai sklido dalyse. Visi į šalį metę visus darbus ėmė tiesti privažiuojamuosius kelius. Po kokio mėnesio į visus miestelius buvo nutiesti puikūs plentai, o pačiuose miesteliuose – gatvėse, technikos parkuose, ūkiniuose kiemuose – nusidriekė asfaltuoti keliai. Visa tai nebuvo tironiškumas. Ligi tol neįmanoma buvo per polaidį išsikrapštyti iš

miestelių nuaidėjus parengties aliarmui. O dabar – bet kuriuo metų ir paros laiku trauk į mūšį. Apskritai keliai buvo Apanasenkos silpnybė. Aš, būdamas Generalinio štabo karininkas, prisipažįstu, nors supratau, kokie svarbūs keliai, bet taip įsijausti, taip jais rūpintis kaip Apanasenka negalėjau. Tik Apanasenka mums, Tolimųjų Rytų kariams, įdiegė tikrą pagarbą keliams. Tuos laikus, kai jis vadovavo Tolimųjų Rytų frontui, galima pavadinti kelių tiesimo ir puikios jų priežiūros epocha.

Tas vadas buvo ne toks rūstus, koks atrodė. Baisieji jo įsakymai pašalinti, pažeminti buvo visiems žinomi. Bet retas žinojo, kad nė vienas nubaustasis nebuvo pamirštas. Po kurio laiko Apanasenka pasikviesdavo ir skirdavo bandomąjį laikotarpį: „Pats stebėsiu; jei susidorosi, viską pamiršime, įsakymas nepateks ir į asmens bylą. Jei nesusidorosi, pats būsi kaltas!“ Ir aš nežinau nė vieno atvejo, kad žmogus nebūtų pasitaisęs...“

3

Dabar grįžkime prie nužudytų karvedžių.

Pirmas klausimas: ką septyniolika metų Tolimuosiuose Rytuose veikė „narsusis analitinio proto karvedys“ Sovietų Sąjungos maršalas draugas Bliucheris?

Tolimieji Rytai – tai antras mūsų frontas. O galėjo būti pirmas. Pasirodo, jei aliarmo signalas pasigirstų Tolimuosiuose Rytuose lietui lyjant, mūsų divizijos paprasčiausiai negalėtų išvažiuoti iš karinių miestelių. Nebuvusiam Tolimuosiuose Rytuose sunku įsivaizduoti, kad esama tokių neišbrendamų purvynų, o kelių nėra. Kai kurie mano, jog Tolimuosiuose Rytuose keliai tokie kaip europinėje Rusijos dalyje. Ne, mieli draugai, ten blogiau. Pas mus Primo-

rėje – sopkos, o tarp jų – pelkės. O sopkų viršūnėse – irgi pelkės. O ten, kur nėra pelkių, – taiga. Lyti pradeda gegužę, o baigia rugsėjį. Keliai – tirštas, klampus kisielius arba ežerai su kisieliaus krantais. Vasarai baigiantis – baisūs potvyniai.

Taigi sėdi sau Tolimuosiuose Rytuose „narsus analitinio proto karvedys", Sovietų Sąjungos maršalas draugas Bliucheris. Sėdi ten nuo pilietinio karo. Sėdi kone dvidešimt metų. Ir dinderį muša. Neduok Dieve, kariauti. Nė viena jo divizija dėl purvynų iš miestelių pajudėti negalėjo. O jei būtų išjudėjusi, niekas nebūtų galėjęs jai padėti. Jei japonai susprogdintų bent vieną Didžiosios Sibiro magistralės tiltą arba užverstų tunelį, mūsų vadai negalėtų atsiųsti pastiprinimo ar ginklų. Negana to, jei japonai susprogdintų vieną tiltą ar tunelį ir tiekimas iš centro būtų neįmanomas, sutriktų ne tik aprūpinimas būtiniausiais dalykais viso Tolimųjų Rytų fronto ir Ramiojo vandenyno laivyno, bet ir centrinių šalies rajonų ryšys su Šiaurės Sachalinu ir Kolyma, gamybinė kooperacija su Tolimųjų Rytų karine pramone, kartu ir su Komsomolsku, o ten veikė pati galingiausia pasaulyje aviacijos gamykla ir viena iš stambiausių laivų statyklų.

Ant aukštų Amūro krantų sėdėjo narsus analitinio proto karvedys maršalas Bliucheris nė nesuvokdamas, kad Tolimieji Rytai – pelėkautai, kad japonams pakaktų poros diversantų jiems užtrenkti ir dešimties kilogramų dinamito.

O analitiko Bliucherio štabe tarnavo tokie strategai, kurie viso to paprasčiausiai nematė ir savo vadui nepasakė.

Apie ką dvidešimt metų mąstė didysis strategijos analitikas draugas Bliucheris? Ogi apie nieką. Genialusis strategas turėjo vieną silpnybę. Pomėgį. „Literaturnaja gazeta" (1996 m. liepos 19 d.) apie tą silpnybę kalba švelniai,

atlaidžiai: Bliucheris išgerdavo... Retsykiais. Mūsų liaudis atlaidi tokiam pomėgiui. Mūsų liaudis nė nepastebi tokio menkniekio. Kad tokia silpnybė būtų prisiminta ir po 50, ir po 60, ir po 70 metų, draugas Bliucheris turėjo nuolat girtuokliauti, ligi soties prisisiurbti. Taip ir buvo. Bliucheris taip uoliai maukė, kad apie jo lėbavimus žinojo visa šalis.

Netikiu stebuklais. Negalėjo keletą žmonų turintis alkoholikas Bliucheris būti strategas. Tikram strategui nelieka laiko lėbauti, nes jis brangina jį ir nešvaisto veltui taurelę kilnodamas.

Draugas Bliucheris jokių atradimų karo moksle nepadarė. Veikalų ainiams nepaliko. Teorijos srityje vėjai švilpia, o praktikos – juo labiau. 1938 metais dėl dviejų sopkų kilo nedidelis konfiktas su japonais, ir visas Tolimųjų Rytų frontas, vadovaujamas „narsaus karvedžio", užsitraukė gėdą prieš visą pasaulį, nepaisant didžiojo stratego „analitinio proto". Apie tai dar kalbėsime.

Iš kur atsirado tasai girtuoklis karo mąstytojas?

4

Sovietų Sąjungos maršalas Vasilijus Bliucheris neturėjo karinio išsilavinimo. Jis apskritai negalėjo pasigirti savo išsilavinimu. Dirbo prekyboje. 1910 metais pasodintas dvejiem su puse metų. Už streiko kurstymą. 1914 metų rugpjūtį pašauktas į armiją. Tarnauti paskirtas į Kremlių (VIŽ. 1989. Nr. 3. P. 95). Skaitau ir negaliu atsistebėti: dėl politinių motyvų teistas asmuo priimtas tarnauti į Kremlių. Petrogrado garnizonas buvo formuojamas tuo pačiu principu. Tai ir sužlugdė Rusijos imperiją: atsarginiais į frontą eiti nenorėjo, todėl palaikė Leniną ir Trockį, kurie ragino savo šalį pralaimėti.

Bet Bliucheris pateko į frontą. Ten pakeltas jaunesniuoju puskarininkiu. Toliau žurnale rašoma, kad 1916 metais Bliucheris suprato, jog karas pralaimėtas. Būsimasis strategas žiauriai suklydo. Užsitęsęs karas buvo pražūtingas pirmiausia Vokietijai. Ji neturėjo karui reikalingų gamtos išteklių. Vokietijos teritorija nedidelė, tuo metu ji negalėjo išmaitinti tokio gyventojų skaičiaus. Vokietija atsidūrė spąstuose, jai teko kovoti dviem frontais. Visi didieji vokiečiai tokią situaciją vertino kaip pražūtingą. Pakanka žvilgtelėti į žemėlapį: Vokietija atkirsta nuo viso pasaulio, iš visų pusių apsupta. Jūros keliai užkirsti britų laivyno. Nereikėjo jokių mūšių ir operacijų – Vokietijai pačiai kojas būtų pakirtę. Tai supratęs vokiečių kaizeris 1916 metų gruodžio 12 dieną kreipėsi į rusų carą siūlydamas pasirašyti taiką.

Nepaisant būsimo stratego Bliucherio nuomonės, Rusija tada nebuvo pralaimėjusi karo. Karo aidas sklido kažkur iš Karpatų ir Baltarusijos pelkių, o milžiniška pačios didžiausios pasaulio šalies teritorija nebuvo patyrusi karo. 1916 metais nerangi Rusija galų gale išjudėjo. Tais metais karinė pramonė pagamino patrankų, kulkosvaidžių, šautuvų, sviedinių ir šovinių dvigubai daugiau nei per dvejus praėjusius karo metus. Pirmą kartą frontui netrūko šaudmenų. Per visą Pirmąjį pasaulinį karą mūšiai buvo vadinami upių, miestų, rajonų vardais: Mazūrijos ežerais, Galicija, Verdenu, Soma, išskyrus vieną mūšį, kuris buvo pavadintas karvedžio vardu – Brusilovo prasiveržimas. Rusijos armija prasiveržė būtent 1916 metais. Pagaliau mes išmokome kovoti. Iš vėlesnių įvykių paaiškėjo, kad netgi visiškai netekę 1916 metų gamybinio potencialo, mes galėjome kariauti. Ir kariavome. Su 1916 metų karinėmis atsargomis kovėmės net iki 1921 metų ir vėliau, turėdami nepalyginti daugiau nuostolių nei per Pirmąjį pasaulinį karą. Taigi 1916 metais ne

viskas buvo prarasta. Bet dėl to, kad Bliucheris ir panašūs į jį norėjo susmeigti durklus į žemę ir bėgti namo, karas Rusijai baigėsi gėdingai. Ta kapituliacija prieš jau nusilpusią vokiečių monarchiją visai nereiškė taikos, o reiškė, kaip mokė draugas Leninas, kad imperialistinis karas virto pilietiniu karu. Kadangi tokie kaip Bliucheris skubėjo pralaimėti Pirmąjį pasaulinį karą, kadangi ėjo paskui Leniną ir Trockį, mūsų šalis gavo tai, ką Leninas ir Trockis žadėjo: brolžudiškas karas nuvilnijo nuo Bresto iki Vladivostoko, netekta milijonų žmonių, sunaikinta daugybė turto.

Dėl pralaimėtojų mūsų šaliai teko kovoti ilgiau už kitus ir patirti nuostolių daugiau nei visos šalys, drauge paimtos, per Pirmąjį pasaulinį karą.

Taigi per brolžudišką pilietinį karą pralaimėtojai gerokai pasižymėjo. Bliucheris tapo legendiniu didvyriu ir gavo daugybę ordinų. O aš esu aistringas ordinų mėgėjas ir rinkėjas. Ne tik ordinų, bet ir visokiausių įdomių smulkmenų apie juos.

Kadangi žinau Sovietų Sąjungos maršalo Bliucherio ordinų numerius, galiu pareikšti, kad šio didvyrio reikalai ne visai aiškūs.

Iki pat 1930 metų Raudonoji armija turėjo tik vieną – Raudonosios vėliavos – ordiną. Per Antrąjį pasaulinį karą, ypač po jo, šis ordinas dosniai dalijamas į kairę ir į dešinę nuvertėjo. Bet per pilietinį karą, ypač iš pradžių, jo vertė buvo didžiulė. To ordino kavalieriai buvo šlovinami taip kaip vėliau Sovietų Sąjungos didvyriai. Biografijos tų, kurie turėjo du tokius ordinus, patekdavo į oficialią pilietinio karo istoriją, jos buvo studijuojamos karinėse mokymo įstaigose. Bliucheris turėjo net keturis tokius ordinus. Tokią gausybę apdovanojimų galima būtų paaiškinti išskirtiniu draugo Bliucherio didvyriškumu, tačiau stebina numeriai: 1, 10, 11, 45.

Kai visa didžiulė Raudonoji armija milijonui karių turėjo tik vieną ordiną, tai jį gavo Bliucheris. Kai visa Raudonoji armija visiems vadams ir kariams turėjo tik vienuolika ordinų, ketvirtis jų atiteko Bliucheriui. Tik devyni žmonės iš armijos turėjo ordinus: aštuoni po vieną, o Bliucheris tris. Truputį vėliau padėtis buvo tokia: iš Raudonosios armijos milijonų tik 41 žmogus turėjo po vieną ordiną, o Bliucheris jau keturis.

Daug buvo didvyrių: Čiapajevas, Ščiorsas, Kotovskis, Tuchačevskis, Uborevičius, Budionas, Trockis, Sklianskis, Fabricijus... Kol jie dar nebuvo spėję gauti nė vieno ordino, visa Bliucherio krūtinė jau buvo jais apkabinėta.

Vadinasi, Bliucheris turėjo būti keletą kartų didvyriškesnis už visus kitus didvyrius, drauge paimtus. Žodžiu, toks didvyriškumas peržengė padorumo ribas, kažkas kažkam pašnibždėjo, ir Bliucherio taip dažnai jau neapdovanodavo, antraip pilietinio karo pabaigoje jis būtų palūžęs nuo savo ordinų naštos, kaip pavyzdinės I. Mičiurino obelys visos pažangios žmonijos nuostabai lūžo nuo savo vaisių svorio.

Apie tai pas mus dainuojama:

Į aruodus erdvius
Byra rinktiniai rugiai
Ir nuo obuolių
Soduose obelys lūžta.

Išties neapsakomai prašmatnu: vaikštinėji po didžiausią šalies parodą, fontanai šniokščia, gelžbetoninės merginos pjautuvus į dangų iškėlusios, sulapoję sodai šlama, o visos obelys nulūžusios. Grožis. Tiek trąšų buvo pilama, kad jos lūždavo. O kitais metais į tą parodą būdavo atvežama statinėse kitų obelų, pasodinama į nulūžusių vietą,

pražysdavo obelys ir kriaušės, akį traukė nokstantys vaisiai, o rudeniop traškėdami medžiai nuo derliaus lūždavo darbininkų ir valstiečių džiaugsmui.

Draugas Bliucheris buvo išgelbėtas nuo tokio likimo, nuo ordinų naštos jam nebuvo lemta palūžti.

Įdomu, kad draugas Bliucheris tarytum drovėjosi savo kovinių apdovanojimų, bet didžiavosi apdovanojimais už baudžiamąją veiklą. Viena iš Bliucherio žmonų liudija, kad ordinus jis nešiojo ne visus ir ne visada, tačiau niekad nesiskyrė su čekisto ženkleliu (VIŽ. 1990. Nr. 1. P. 81). Turime pripažinti, kad tą apdovanojimą čekistas Bliucheris pelnytai nešiojo, tarp budelių ir baudėjų jis turėjo didžiulį autoritetą. Jei būtų įsteigtas „Nusipelniusio respublikos budelio" arba „SSRS liaudies budelio" garbės vardas, tai Bliucheris galėtų dėl jo varžytis ne tik su Tuchačevskiu, bet ir su pačiu Jakiru.

5

O štai dar vienas Tolimųjų Rytų strategas Grigorijus Šternas. Tarnauti Raudonojoje armijoje jis pradėjo 1919 metais. Kodėl Šternas prisidėjo prie raudonųjų ne žiauriais 1918-aisiais, o pergalingais 1919-aisiais, „Sovietinė karinė enciklopedija" nepaaiškina. Šternas, kaip ir daugelis į jį panašių strategų, nebuvo nei kareivis, nei kursantas, nei junkeris, nei puskarininkis, nei jaunesnysis vadas. Jis buvo iš komisarų. Nepasirengęs. Pirmos pareigos – pulko komisaras. Darbas švarus: prižiūrėti vadą, šaudyti kareivius, sekti pasakas apie šviesų rytojų. Toliau be pertraukų: brigados komisaras, 46-osios šaulių divizijos politinio skyriaus darbuotojas. Po pilietinio karo armija buvo sumažinta. Todėl Šternas – vėl pulko ko-

misaras, 3-iosios šaulių divizijos ir 1-ojo raitelių korpuso štabo komisaras. 1923–1925 metais – baudžiamosios brigados komisaras ir Chorezmo kariuomenės būrio ypatingos paskirties dalių, t. y. baudžiamųjų formuočių, vadas. Paskui vėl politinis darbuotojas – divizijos politinio skyriaus viršininkas. 1929 metais Šternas buvo pastebėtas ir tapo Vorošilovo padėjėju – pavedimų vykdytoju. Jie buvo du – R. Chmelnickis (apie jį smulkiai pasakojama knygoje „Diena M") ir G. Šternas.

Dabar turime ypač pabrėžti vieną dalyką: Sovietų Sąjungos maršalą Klimentą Vorošilovą visi visados apibūdindavo geriausiu atveju kaip idiotą su armonikėle. Taigi komisaras Šternas septynerius metus kaip liokajus vykdė to idioto su armonikėle pavedimus. Iš to aš darau išvadą, o jūs pamėginkite prieštarauti: protu Šternas negalėjo labai skirtis nuo Vorošilovo. Pirma, labai protingiems niekas neskirdavo liokajiškų adjudantų ir padėjėjų pareigų. Tokias pareigas gaudavo itin nuovokūs, galintys kaip šunys be žodžių suprasti šeimininko norus. Toks darbas – šauniajam kareiviui Šveikui. Antra, strategija – tai poezija. Strategas – visados poetas. Bent jau širdies gilumoje. Bet poetas nebūtų galėjęs septynerius metus dirbti kanceliarijos darbus. Be to, kvailo Vorošilovo kanceliarijoje.

Šternas ir Vorošilovas gyveno meilėje ir santaikoje. Šternas galėjo visą gyvenimą Vorošilovo pašonėje nugyventi kaip Chmelnickis, bet pasišovė į viršūnes. Taigi mat įtiko draugui Vorošilovui. Pavedimų vykdytojas tapo Ispanijos respublikos vyriausybės vyriausiuoju kariniu patarėju. Nežinau, ką jau ten vyriausiasis karinis patarėjas draugas Šternas patarė ispanams, bet jų reikalai netrukus baigėsi visišku krachu. O Šternas jau – Tolimųjų Rytų fronto štabo viršininkas. Dar 1937 metų sausį jis Vorošilovo

parankinis, o 1938 metų gegužę – fronto štabo viršininkas. Ir ne paprasto fronto, o tuo metu vienintelio. Toks skrydis į aukštybes dar niekam nebuvo pavykęs. Šternas visai neturėjo patirties vadovauti. Štabo darbuotojo patirties irgi neturėjo. Visa jo patirtis – komisaro-baudėjo-liokajaus-patarėjo.

Apie tai, kaip Bliucheris su Šternu triuškino japonų agresorius prie Chasano ežero, pakalbėsime kitąsyk. Bliucheris už tas pergales buvo mirtinai nukankintas, o Šterną nelaimė aplenkė. Visur ir visada mūsų štabo viršininkas už visas nesėkmes atsako lygiai taip pat, kaip ir vadas. Bet Stalinas nužudė vadą Bliucherį, o štabo viršininko Šterno pasigailėjo ir netgi paaukštino – įpareigojo vadovauti frontui.

Koks buvo tasai vadas, mes jau matėme iš pasakojimo apie kelią palei Didžiąją Sibiro magistralę. Šternas trejus metus tarnavo Tolimuosiuose Rytuose fronto štabo viršininku, 1-osios armijos vadu, Tolimųjų Rytų fronto vadu, tačiau nė piršto nepajudino, kad kariuomenė po lietaus galėtų išvažiuoti iš karinių miestelių. Nė piršto nepridėjo, kad didžiuliame, tūkstančius kilometrų nusidriekusiame, fronte būtų sudarytos sąlygos perdislokuoti rezervus į kovinių veiksmų rajonus. O jo laukė naujas paaukštinimas – SSRS Liaudies gynybos komisariato Priešlėktuvinės gynybos vyriausiosios valdybos viršininkas. Tada ir atsitiko nemalonus dalykas, kurio neįmanoma buvo nuslėpti: 1941 metų gegužės 15 dieną vokiečių karinio transporto lėktuvas Ju-52 perskrito SSRS oro sieną Belostoko rajone, netrukdomas skrido virš Minsko, Smolensko ir nusileido Maskvoje. Šterno vadovaujama priešlėktuvinė gynyba pasirodė esanti visiškai apsileidusi. Nei pats Priešlėktuvinės gynybos valdybos viršininkas Šternas, nei jo vadovaujamas aparatas nieko nežino-

jo apie nesankcionuotą vokiečių lėktuvo skrydį. Tokiam žmogui negalima buvo patikėti tokių atsakingų pareigų ir dar karo išvakarėse. Ir jį suėmė...

6

Kaip karo teoretikas Šternas niekuo nepasižymėjo. Apie jį, kaip apie karo praktiką, irgi nieko gero negalima pasakyti. O kaip apie politiką...

Šternas buvo smarkus teroro šalininkas. Iškart po valymo, 1939 metų kovą, vyko XVIII partijos suvažiavimas, kuris apžvelgė tai, kas nuveikta, ir numatė naujus uždavinius. Bet apie valymą suvažiavime niekas neprabilo. Buvo kalbama apie artėjantį karą. Apie valymą neužsiminė nei vienas čekistas, nei vienas iš partijos vadų, nei vienas CK ir Politinio biuro narys, tylėjo, aišku, draugai karvedžiai. Patylėjo ir pats Stalinas. O draugas Šternas negalėjo tylėti, jis kalbėjo apie didžiulę valymo naudą ir save priskyrė prie jo organizatorių, įkvėpėjų bei vykdytojų: „... mes su jumis sunaikinome krūvelę visokio šlamšto..." Draugas Šternas turėjo kuo didžiuotis. Jis buvo prie to rankas prikišęs.

Netrukus, tiesa, ir pats atsidūrė toje pačioje krūvelėje...

7

Kartais randi kokį akmenėlį ir nežinai – ar tai deimantas, ar paprastas riedulys. Kaip patikrinti? Ogi brėžtelėti juo granitą. Jeigu liks rėžis, vadinasi, deimantas. O jei akmenėlis sutrupės – ne deimantas, o suakmenėjusios dinozauro išmatos.

Tas gruntkelis palei Didžiąją Sibiro magistralę ir yra gabalėlis granito, ant kurio išbandome mūsų karvedžių kokybę: deimantas ar išmatos? Ir negalime čia pamiršti draugo Tuchačevskio. Kai jis vadovavo DVRA štabui, visi Tolimieji Rytai kabėjo ant plauko, kurį kiekvienas galėjo nutraukti. Čechovo piktadarys galėjo varžtą atsukti... O draugas Tuchačevskis, vadovaujantis Ginkluotųjų pajėgų smegenų centrui, armijos smegenims, apie tai nenumanė. Tolimuosiuose Rytuose pulkai ir divizijos kilus aliarmui negali išvykti iš karinių miestelių, o DVRA štabo viršininkui draugui Tuchačevskiui – nė motais. Jis rengia projektus, kaip pagaminti 100 000 tankų. O kam reikia 100 000 tankų, jei jie vis tiek po lietaus negalės išvažiuoti iš karinių miestelių? Kam tokia galybė tankų, jei sprogus vienam tuneliui bus neįmanoma jų nusiųsti į karinių veiksmų rajoną? Kam tų tankų, jei negalima bus pristatyti jiems degalų ir šaudmenų?

Bet dėl tokių mažmožių strategas Tuchačevskis nesuko sau galvos.

O gaila. Visos didžiosios katastrofos prasideda kaip tik dėl mažmožių.

8

Taigi išmintingieji akademikai pasakoja mums, kad Stalinas buvo kretinas, nes narsūs analitinio proto karvedžiai jam buvo visai nereikalingi. Stalinui reikėjo kvailių kavaleristų. Mums pasakojama, jog Stalinas pražudė genialius karvedžius, o į jų vietą paskyrė neprotingus, neraštingus, neišsilavinusius žmones.

Bet štai jums priešingas pavyzdys. Kitaip nei Bliucheris, kuris niekad niekur nesimokė, armijos genero-

las Apanasenka, po valymo tapęs Tolimųjų Rytų fronto vadu, puikiai baigė aukštuosius akademinius kursus, o paskui – Frunzės karinę akademiją. Beje, geriausiai iš visų.

Priešingai nei Šternas, kuris niekados nebuvo vadovavęs nei skyriui, nei būriui, nei kuopai, nei batalionui, nei pulkui, nei brigadai, nei divizijai, nei korpusui, Apanasenka buvo užlipęs ant kiekvienos tarnybinių kopėčių pakopos. Ir nė vienos nepraleido. Beje, divizijoms jis vadovavo ilgiau nei dešimt metų, korpusui – trejus metus, Baltarusijos karinės apygardos vado pavaduotoju buvo trejus metus ir dar trejus – Vidurinės Azijos karinės apygardos vadu. Taigi jis buvo ir teoriškai, ir praktiškai pasirengęs fronto vado pareigoms.

Man gali paprieštarauti: juk tai tik vienas pavyzdys.

Ne, pavyzdys ne vienas. Bus ir kitų.

Bet jeigu būtų tik tas vienintelis pavyzdys, ir tada viena išimtis paneigtų visą taisyklę. Juk kalbame ne apie smulkmenas, o apie antrą mūsų frontą, kurio pavyko išvengti. Reikalas ne tas, kad Stalinas vietoj alkoholiko stratego Bliucherio ir komisaro stratego Šterno atsiuntė į Tolimuosius Rytus protingą, patyrusį, raštingą, ryžtingą, nepalaužiamą ir atkaklų vadą Apanasenką. Reikalas tas, kad protingas generolas Apanasenka savo ruožtu atsivedė protingų žmonių. Jis nežinia kur rado, gebėjo deramai įvertinti, paaukštino ir atsivežė į Chabarovską Operatyvinės valdybos viršininką generolą Kazakovcevą, kuris pamatė visus trūkumus. Valdant Bliucheriui ir Šternui, tokių generolų Tolimųjų Rytų fronto štabe paprasčiausiai nebuvo, ten dirbo genijai, kurie nesuprato pačių elementariausių dalykų ir Bliucheriui bei Šteinui apie juos nepranešė.

Keistas dalykas – Tolimieji Rytai iki valymo buvo visai nepasirengę kovoti.

Pakako atleisti porą „narsių analitinio proto karo vadų“, o vietoj jų paskirti 1-osios raitelių armijos kavaleristą, ir iškart kariuomenei buvo sudarytos sąlygos išvažiuoti iš karinių miestelių po lietaus, t. y. sudarytos sąlygos kovoti. Ir iškart atsirado galimybė strateginiams rezervams vykti ten, kur jų reikia, t. y. atsirado galimybė pritaikyti taktikos dėsnius, pabandyti operatyvinius veiksmus ir strategiją ne tik kabinete, bet ir galimų mūšių lauke.

Dvidešimtas skyrius

Pamaina

Apie valdovo protą pirmiausia
sprendžiama iš to, kokie
žmonės jį supa.

N. Makiavelis.
Valdovas

Niekas neabejoja, kad Rusija
gali pagimdyti zeidlicų,
miuratų, romelių, – dauguma
rusų generolų 1941–1945 metais
neabejotinai buvo tokie kaip jie.

Generolas majoras
V. fon Melentinas.
Panzer Battles

1

Generolas majoras Grigorenka toliau pasakoja apie Tolimųjų Rytų fronto vadą. Štai dar viena ištrauka iš jo knygos:

„Karo pradžioje atsiskleidė išskirtiniai Apanasenkos bruožai. Dabar negaliu tvirtinti, kada tiksliai prasidėjus karui, be abejonės, pačioje jo pradžioje, buvo gautas įsakymas nedelsiant siųsti į vakarus visas ginklų ir šaudmenų atsargas. Smorodinovas, ilgametis Generalinio štabo vadovaujantis darbuotojas, pasipiktino: „Koks kvailys

sumanė atimti ginklus iš vieno fronto ir atiduoti kitam. Juk mes ne užnugaris, juk kiekvieną minutę gali būti įsakyta pradėti kariauti. Reikia eiti pas Apanasenką. Tik jo vieno „ten" gali paklausyti."

Supratęs, koks reikalas, Apanasenka nutraukė kalbas. Jam į galvą suplūdo kraujas, ir visas išraudęs suriko:

– Ką jūs kalbate! Ten mūsiškius triuškina. Supraskite, TRIUŠKINA! O mes bandysime savo teisybę įrodinėti? Tuojau pat pradėkite krauti! Jūs, – kreipėsi į užnugario viršininką, – savo galva atsakote už tai, kad viskas būtų greitai parengta. Mobilizuokite visus geležinkelio riedmenis ir veikite kurjerio greičiu . Kraukite dieną naktį. Apie kiekvieno ešelono krovimą ir siuntimą į centrą man asmeniškai praneškite...

...Gavome įsakymą tučtuojau išsiųsti aštuonias pilnai sukomplektuotas divizijas į Maskvą. Taip skubėjome, kad kariuomenė iš stovyklos į stotį vyko iškart išgirdus aliarmą. Be to, kai kurie žmonės, tuo metu išvykę iš dalies, nesuskubo laiku, kai kurių dalių transporto ir ginkluotės komplektas buvo nepilnas. O Maskva reikalavo pilno komplekto. Apanasenka buvo ne iš tokių žmonių, kurie gali nepaklusti įstatymui. Todėl buvo organizuota patikrinimo ir išleidimo stotis – Kuibyševas-Rytai-antrosios armijos štabo rezidencija. Toje stotyje buvo sukauptas ginklų, transporto, traukos priemonių, kareivių ir karininkų rezervas. Išvykstančių divizijų ir pulkų vadai ešelonų viršininkų ir specialiai paskirtų karininkų padedami kiekviename ešelone tikrino, ar viskas tvarkingai sukomplektuota. Telegrafu žinios buvo pranešamos antrajai armijai. Iš ten visa tai, ko trūko, buvo pristatoma tiesiai į ešelonus. Asmeniškai už tai atsakingas Apanasenkai buvo armijos štabo viršininkas. Kiekvienas ešelonas iš patikrinimo ir išleidimo stoties turėjo išvykti ir išvykdavo tvarkingai sukomplektuotas...

...Nieko neprašęs leidimo, Apanasenka vietoj išvykusių divizijų pradėjo formuoti naujas. Buvo paskelbta įvairaus amžiaus vyrų iki 55 metų imtinai visuotinė mobilizacija. Bet ir to buvo maža. Apanasenka įsakė prokuratūrai patikrinti kalinių bylas, visus, kuriuos galima, paleisti ir siųsti į kariuomenę...

...Žaibo greitumu buvo išsiųstos aštuonios divizijos gelbėti Maskvos. Paskui buvo įsakyta atsiųsti dar keturias, vėliau po vieną, po dvi išlydėjome dar šešias. Iš viso 18 divizijų iš devyniolikos, įeinančių į fronto sudėtį. Neišsiųsta vienintelė 40-oji, bet ir ji, matyt, tik dėl to, kad labai sunku buvo ją atimti iš Posjeto. Vietoje kiekvienos išvykusios į frontą Apanasenka įsakė formuoti naują diviziją. Už tą veiklą jis irgi nusipelno paminklo. Juk darė tai savo nuožiūra ir atsakomybe, nors tam nepritarė daugelis artimiausių padėjėjų, o centras reagavo šaltai, netgi su ironija. Centras žinojo, kad formuojamos divizijos, bet buvo įsitikinęs, jog ką nors formuoti Tolimuosiuose Rytuose be centro pagalbos neįmanoma: nėra žmonių, nėra ginklų, nėra transporto ir apskritai nieko nėra. Todėl centras, žinodamas apie Tolimųjų Rytų organizacines pastangas, dėjosi nieko apie tai nežinąs. Tegu esą jie pažaidžia mobilizaciją. Bet Apanasenka rado visko, ko reikėjo... Žodžiu, nepaisant neįtikėtinų sunkumų, vietoj išvykusių buvo suformuotos naujos divizijos. Dabar jų buvo netgi dviem trimis daugiau. Kai naujos formuotės jau buvo realybė, Generalinis štabas galų gale atgavo kalbos dovaną. Buvo patvirtintos ir gavo numerius visos naujos divizijos. Beje, centras taip rimtai įvertino naujas formuotes, kad paėmė į veikiančiąją armiją dar keturias divizijas, dabar jau iš naujųjų.

Taigi nuo 1941 metų liepos iki 1942 metų birželio Tolimieji Rytai nusiuntė veikiančiajai armijai 22 šaulių

divizijas ir keletą dešimčių batalionų iš rezervo. Dabar mes jau žinome, jog pirmaisiais karo metais tarp japonų ir vokiečių būta rimtų vaidų. Vokiečių žvalgyba tvirtino, kad sovietai japonams iš panosės išveda divizijas ir perkelia jas į vakarus. O japonų žvalgyba tvirtino, jog nė viena sovietų divizija nepajudėjo iš dislokacijos vietos. Sunku įsivaizduoti, kaip būtų klostęsi įvykiai Tolimuosiuose Rytuose, jei ten būtų vadovavęs paprastas vykdytojas. Jis būtų išsiuntęs visą kariuomenę, kaip Maskva reikalavo, ir nieko naujo nesuformavęs, nes savavališkos formuotės buvo griežtai draudžiamos. Turint vieną diviziją, tris armijų štabus ir vieną fronto štabą, netgi drauge su pasieniečiais neįmanoma ne tik ginti, bet ir stebėti toli nusidriekusią Tolimųjų Rytų sieną. Apanasenka šioje situacijoje pasirodė esąs labai drąsus valstybinio mąstymo žmogus."

2

Įprasta manyti, kad Maskvą išgelbėjo Sibiro divizijos. Tai buvo galingi, gerai parengti, tvarkingai sukomplektuoti junginiai, jie atvykdavo iš kažkur toli Didžiąja Sibiro magistrale, todėl ir buvo pavadinti Sibiro. Bet tai buvo ne Sibiro, o Tolimųjų Rytų divizijos. Pačios žymiausios iš jų – 32-oji ir 78-oji.

32-oji (vėliau – 29-oji gvardijos) pulkininko V. Polosuchino šaulių divizija, atvykusi į Chasaną, apšaudoma išsikrovė ir tiesiog Borodino lauke pradėjo kautis. Jei Apanasenka būtų nepaskubėjęs jos siųsti...

78-oji (vėliau – 9-oji gvardijos) pulkininko A. Beloborodovo (vėliau – armijos generolas) šaulių divizija atvyko nuo Usurės upės krantų ir stojo į mūšį prie Istros.

Skęstančiam ir šiaudas – išsigelbėjimas. Kare svarbiau-

sia reikiamu metu tą šiaudą turėti ir pagalbos laukiančiam paduoti. Apanasenka padavė tą šiaudą Stalinui. Pačią svarbiausią akimirką.

3

Štai dar vienas pasakojimas vis apie tą patį generolą Apanasenką. Ir vis tie patys metai – 1941-ųjų ruduo. Ir vis ta pati tema – kariuomenės siuntimas iš Tolimųjų Rytų sostinės gelbėti.

Liudija J. Borkovas, kuris per karą buvo Chabarovsko krašto komiteto sekretorius:

„Slapta ryšio linija man paskambino Stalinas. Pasisveikinęs sako: „Labai sunki padėtis tarp Smolensko ir Viazmos... Hitleris rengiasi pulti Maskvą, mums trūksta kariuomenių sostinei apginti... Primygtinai prašau tavęs nedelsiant skristi į Maskvą, drauge pasiimk Apanasenką, įkalbėk jį nesipriešinti, žinau, koks jis užsispyręs."

Kai dirbau Tolimuosiuose Rytuose, o ir kitose vietose, Stalinas niekuomet man neskambino. Todėl nepaprastai nustebau išgirdęs telefonu jo balsą... Mes seniai buvome įpratę, kad jo žodis – įstatymas, jis niekad nieko neprašydavo, tik įsakydavo, reikalaudavo. Mane apstulbino Stalino kalbos tonas – tarsi jis mane ne informuotų, o praneštų apie padėtį šalies vakaruose. Todėl, kai jis visai neįprastai pasakė – „įkalbėk Apanasenką nesispyrioti", aš tiesiog amo netekau... Baigdamas dar kartą pakartojo: „Nedelsdami skriskite pačiu greičiausiu kariniu lėktuvu..."

Atskridome į Maskvą spalio pirmą ar antrą, vidurnaktį. Oro uoste mūsų jau laukė. Įsėdome į automobilį ir buvome nuvežti tiesiai į Kremlių. Mus nuvedė į priimamąjį. Mus lydintis generolas įėjo į kabinetą pranešti, kad

atvykome, o netrukus grįžęs plačiai atverė duris ir pasakė: „Draugas Stalinas kviečia jus."

Kabineto šeimininkas draugiškai paspaudė mums rankas, pasveikino laimingai atskridusius ir pakvietė sėstis prie ilgo stalo, uždengto žalia gelumbe. Iš pradžių jis nesisėdo, vaikštinėjo tylėdamas po kabinetą, stabtelėjo priešais mus ir pradėjo pokalbį: „Mūsų kariuomenei Vakarų fronte dabar labai riesta, ji dalyvauja gynybiniuose mūšiuose, o Ukrainoje esame visiškai sutriuškinti... Ukrainiečiai apskritai labai blogai elgiasi, daugelis pasiduoda į nelaisvę, gyventojai sveikina vokiečių kariuomenę."

Truputį patylėjęs Stalinas pažingsniavo pirmyn atgal po kabinetą. Vėl stabtelėjo prie mūsų ir kalbėjo toliau: „Hitleris pradėjo didžiulį Maskvos puolimą. Aš esu priverstas atimti iš Tolimųjų Rytų kariuomenę. Prašau mane suprasti ir pažiūrėti į viską mano akimis."

Man nugara pagaugais nuėjo, o kaktą šaltas prakaitas išpylė išgirdus tą siaubingą tiesą iš partijos ir valstybės vadovo... Buvo kalbama apie tai, kad galime ne tik Maskvos netekti, bet ir galbūt valstybės... Stalinas nesistengė sužinoti mūsų nuomonę. Jis išdėliojo ant stalo savo popierius ir pirštu rodydamas į mūsų fronto kariuomenės duomenis, kreipdamasis į Apanasenką, ėmė vardyti numerius tankų bei mechanizuotųjų divizijų, artilerijos pulkų ir kitų ypač svarbių junginių bei dalių, kuriuos Apanasenka nedelsdamas turėjo siųsti į Maskvą.

Stalinas diktavo, o Apanasenka tvarkingai rašėsi. Paskui staiga čia pat, kabinete, rūkančio pypkę jo šeimininko akivaizdoje, pastarasis parašė įsakymą ir šifruota telegrama nusiuntė savo štabo viršininkui, kad šis nedelsdamas vykdytų.

Trumpas, konkretus, dalykiškas mūsų susitikimas, buvo matyti, artėjo prie pabaigos. Buvo atnešta stiprios ar-

batos. Stalinas klausinėjo apie gyvenimą Tolimuosiuose Rytuose. Aš atsakinėjau. Ūmai jis paklausė Apanasenkos: „Kiekgi tu turi prieštankinių patrankų?" Generolas nedelsdamas atsakė. Dabar nepamenu tikslaus skaičiaus, bet jis paminėjo kažkokį labai neįspūdingą kiekį, palyginti su tuo, ką Raudonoji armija jau tada turėjo. „Gabenk čionai ir tuos pabūklus!" – negarsiai, bet aiškiai paliepė Stalinas. Staiga stiklinė su arbata, stovinti priešais Apanasenką, nuskriejo ilgu stalu kairėn, generolo kėdė tarytum stryktelėjo atbula. Apanasenka pašoko ir ėmė rėkti: „Ką tu šneki? Ką tu darai?!! Velniai griebtų!.. O jei japonas puls, kaip aš apginsiu Tolimuosius Rytus? Tais lampasais?! – ir pliaukštelėjo rankomis sau per šonus. – Atleisk mane iš pareigų, sušaudyk, o pabūklų neduosiu!"

Aš netekau žado. Nors galva sukosi, mane nusmelkė mintis: „Dabar jau galas. Paskambins Berijos žmonėms, ir abu žūsim." Ir vėl mane nustebino Stalino elgesys: „Nusiramink, nusiramink, drauge Apanasenka! Ar verta taip jaudintis dėl kelių patrankų? Turėk jas."

Atsisveikindamas Apanasenka pasiprašė į veikiančiąją armiją – į frontą.

„Ne, ne, – bičiuliškai paprieštaravo vyriausiasis kariuomenės vadas. – Tokių drąsių ir patyrusių žmonių kaip tu partijai reikia Tolimuosiuose Rytuose."

Tą istoriją užrašė ir man atsiuntė Socialistinio darbo didvyris Fiodoras Morgunas, kuris daugiau nei 15 metų buvo SSKP Poltavos apskrities komiteto pirmasis sekretorius, vėliau SSRS valstybinio gamtos komiteto pirmininkas. Dabar tas pasakojimas įdėtas į jo knygą „Gerokai prieš saliutus" (Poltava, 1994. P. 67–71).

Prie to turėčiau pridurti, kad veiksmas vyko 1941 metų spalį. Dar prieš tai, kai Japonija įsivėlė į karą su JAV. Tuo laiku iš Japonijos visko galima buvo tikėtis. 1941 metų

ruduo mūsų Tolimiesiems Rytams išties buvo grėsmingas.

Dvejus pačius sunkiausius metus, 1941 ir 1942, Tolimųjų Rytų frontui vadovavo armijos generolas Apanasenka. Aš neabejojau tuo, kad jei Japonija būtų puolusi mūsų Tolimuosius Rytus, japonų generolai turėtų vertą priešininką – Apanasenką. Net jei trūktų kariuomenės, karinės technikos ir ginklų, jis gebėtų apkartinti gyvenimą užkariautojams...

Generolui Apanasenkai pavyko ištrūkti į veikiančiąją armiją tik 1943 metais. Į lemtingąjį frontą. Į Kursko mūšį, kur jis buvo mirtinai sužeistas prie Belgorodo. Armijos generolas Josifas Apanasenka mirė 1943 metų rugpjūčio 5 dieną, kai mūsų tėvynės sostinė Maskva pirmą kartą saliutavo kariuomenei, iškovojusiai pergalę, nulėmusią karo baigtį.

4

O štai dabar agitatoriai marksistai-hitlerininkai mums pasakoja, kad Stalinas iššudė pačius geriausius, kad jį supo tik beraščiai kvailiai, iniciatyvos nerodantys bukagalviai ir nuolankūs pataikūnai. Pabandykime įsivaizduoti tokią situaciją: 1937 metais Apanasenka suimamas, nuteisiamas mirti ir laukia kameroje, kol bus įvykdytas nuosprendis. Mes labai nedaug apie jį žinome, bet ar galėtume įsivaizduoti, kad toks buivolas rašytų Stalinui laiškus, kuriuose prisiektų meilę? Tokius laiškus: „Mirsiu kartodamas, kad jus myliu!“ Nė velnio! Jei jis būtų pasodintas į mirtininkų kamerą, tai keiktų Staliną paskutiniais žodžiais, kaip kartą buvo atsitikę, dantimis išgraužtų grotas ir spynas. Nežinau, ar jis įstengtų sugraužti du tris budelius, bet jau batų tikrai jiems nelaižytų.

5

Vos karui pasibaigus, vokiečių generolai užvertė knygų rinką memuarais. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje tie memuarai užplūdo ir mūsų šalį: Vestfalis, Bliumentritas, Ceitcleris, Cimermanas, Manteifelis, Guderianas, Gotas, Renduličius, Tipelskirchas, Keselringas, Šneideris, Melentinas.

Prisipažįstu: vokiečių generolų prisiminimai man kur kas labiau patinka nei sovietų. Sovietinis generolas prisiminimuose rašo apie tai, kaip eilinis Ivanovas paskutine granata susprogdina vokiečių tanką, kaip seržantas Petrovas paskutiniu sviediniu pakloja puolančius hitlerininkus, kaip politvadovas Sidorovas siaučiant ugniai skatina karius atakuoti, kaip leitenantas Semionovas degantį savo lėktuvą pasuka į susispietusius tankus... Mūsų generolai pasakoja, ką mirdamas kalbėjo eilinis Ivanovas – jis prašėsi priimamas į partiją. Ir seržantas Petrovas prašėsi. Ir visi kiti.

O vokiečiai kažkodėl jokių žygdarbių neatliko, jokio didvyriškumo neparodė. Jų prisiminimuose nėra vietos žygdarbiams. Jiems karas – darbas. Ir jie karą aprašinėja kaip profesionalai: mano jėgos tokios, o priešininko apytikriai tokios... Mano užduotis tokia... Atlikti užduotį trukdo tokie veiksniai, o padeda tokie. Išeitys iš situacijos gali būti trys, aš pasirinkau antrą... Dėl tokios priežasties. Štai kokie buvo rezultatai.

Vokiečių generolų prisimiminai – tai tarytum rinkinys patrauklių, pamokomų galvosūkių. Kiekvienas rašė savaip, bet visi įdomiai. O mūsų gaenerolų memuarus, atrodo, rašė grupelė mašininkių, kurios keitė tik divizijų ir pulkų numerius, vietovių pavadinimus bei didvyrių vardus. Mūsų kareivis kažkodėl visad pritrūkdavo šovinių,

sviedinių, granatų, ir visų generolų prisiminimai apie tai, kaip mūsų vaikinai kirviu puola tanką, šautuvu numuša lėktuvą ir šakėmis praduria šarvuotojo transporterio benzino baką. Viskas krypsta į susirėmimus šaltaisiais ginklais, muštynėmis, regis, nebuvo jokio karinio meno, jokios taktikos.

Mūsų memuarai – vyriškumo mokykla.

Vokiečių – mąstymo mokykla.

Vis dėlto ilgainiui kilo abejonių: labai jau protingi tie ponai vokiečių generolai, o jų aprašomas Hitleris – visiškas idiotas. Jei jau taip, tai kodėl tie protingi žmonės leidosi vadovaujami idioto?

Pirmąsyk ta mintis man šovė į galvą skaitant generolo pulkininko Kurto Ceitclerio prisiminimus. Per Stalingrado mūšį jis buvo Generalinio štabo viršininkas. Jo aprašomas Hitleris – tikras kretinas: „Pirma mano pranešimo dalis buvo parašyta tokia forma, kad būtų suprantama žmogui, neišmanančiam karinių dalykų" (Lemtingi sprendimai. M.: Vojenizdat, 1958. P. 159). Generalinio štabo viršininkas rašo pranešimą vyriausiajam kariuomenės vadui kaip žmogui iš gatvės, kuris nežino, kuo skiriasi korpusas nuo brigados. Paprasčiau kalbant, generolas pulkininkas Ceitcleris rengė pranešimus Hitleriui kaip kokiam kvaileliui. Kad suprastų... Toliau Ceitcleris plačiai aprašo genialius savo sprendimus (tikrai įdomūs) ir bukapročio, užsispyrusio jefreiterio reakciją į juos.

Tada ir pamanai sau: pone Ceitcleri, juk jūs turėjote išeitį. Tokiais atvejais Generalinio štabo viršininkas privalo pasakyti savo mylimam vadui ar fiureriui: kaip norite, taip ir kariaukite, bet aš nebūsiu atsakingas savo šaliai ir istorijai už visa tai. Atleiskite mane nuo šito, meldžiamasis. Skirkite bet kokias pareigas, nors – į korpusą, nors – į divi-

ziją, jei norite, sušaudykite, bet už savo kvailystes pats būkite atsakingas.

Bet ne. Išmintingasis Ceitcleris to nepasakė. Ir kiti generolai tylėjo. Todėl už visas Hitlerio kvailystes jie visi atsakingi.

Štai pavyzdys iš mūsų istorijos. Vokiečiai apsupo Kijevą ir didžiulius plotus aplinkui, viskas atsidūrė milžiniškose jų replėse: į šiaurę prie Konotopo – antroji Guderiano tankų grupė, į pietus prie Kremenčiugo – 1-oji Kleisto tankų grupė. Situacija buvo aiški: replėms susispaudus Pietvakarių fronto užnugaryje, būtų sutraiškytos penkios sovietų armijos. Ką daryti? Generalinio štabo viršininko armijos generolo G. Žukovo nuomonė: penkios armijos nedelsdamos traukiasi iš Kijevo apylinkių. Kaip tai traukiasi? – nesupranta draugas Stalinas. O kaip Kijevas? Žukovui abejonių nekyla: Kijevą atiduoti!

Stalinas stojasi piestu: kaip galime atiduoti? Jis pirmygtinai reikalauja: Kijevą turime išlaikyti. O Žukovas žino: vis tiek neišlaikysime. Geriau atiduoti Kijevą negu netekti Kijevo ir pusantro milijono kareivių, jo gynėjų. Stalinas atkakliai laikosi savo: ginti! Žukovas nori atsistatydinti: jūs geriau išmanote, kariaukite savo nuožiūra, bet aš už tai nebūsiu atsakingas nei liaudžiai, nei istorijai. Esu viskam pasirengęs, galiu kariauti kad ir būdamas kuopos vadas, kad ir pulkininkas, pasirengęs vadovauti korpusui, armijai, frontui, o jūsų nusikalstamų įsakymų neketinu vykdyti. Ir Žukovas buvo atleistas. Tada įvyko žiauri katastrofa. Dvi vokiečių tankų grupės susijungė prie Lochvicos...

Bet jau be Žukovo.

Draugas Stalinas pasikasė pakaušį ir nuo tada siųsdavo Žukovą ten, kur kildavo mirtinas pavojus. O 1942 metais Stalinas paskyrė Žukovą savo pavaduotoju.

6

O štai ta pati situacija, tas pats laikas, ta pati vieta – Kijevas. Vokiečių vyriausioji karinė vadovybė nesutarė: ar eiti tiesiai į Maskvą, ar sukti į Kijevą? Tiesą sakant, ir viena, ir kita galėjo baigtis tragiškai. Jei vokiečių kariuomenė eitų tiesiai į Maskvą, tai visi jos užnugariai būtų atviri, ir tada iš Kijevo sulauktų smūgio, kuris vokiečių kariuomenę atkirstų nuo ją aptarnaujančios bazės. O jei vokiečiai suktų į Kijevą, tai prarastų laiko ir į Maskvą turėtų traukti per purvą ir sniegą, o tam jie nepasirengę. Taigi ką daryti? Hitlerio manymu, reikėjo sukti į Kijevą. Guderianas prieštarauja. Vėliau jis tvirtins, kad tai buvo lemtinga klaida, priartinusi krachą. Jei taip manai, protestuok! Elkis taip, kaip tą pačią dieną ir valandą pasielgė Žukovas: tegu vadai patys kovoja, jei viską taip gerai išmano, o mane atleiskite!

Bet išmintingasis, atsargusis Guderianas neprieštaraudamas vykdo įsakymą. Man patinka Guderianas. Visą gyvenimą nesiskiriu su jo knygomis. Protingas vyras buvo. Tačiau generolui, be proto, dar reikia turėti valios, drąsos, tvirtą charakterį. Visų vokiečių generolų prisiminimų idėja viena: Hitleris buvo kvailys ir vertė mus vykdyti kvailus įsakymus. Taip ir buvo. Bet tik tas generolas gali būti didis ir nenugalimas, kuris nevykdo kvailų įsakymų. Kareivis yra drąsus, jei nebėga pamatęs priešo durtuvus, vykdo gautą įsakymą. O drąsus generolas turi dirbti galva ir vykdyti tik tuos įsakymus, kurie padeda pasiekti pergalę.

Kaip dažnai Vakarų generolai, politikai, istorikai giriasi: mūsų kareivis mąstantis! O mūsų Vanka – kvailys, niekas nemokė jo galvoti.

Ponai, jūsų kareivis mąstantis? Nuostabu. O mūsų ge-

nerolai mąstantys, be to, drąsūs. Jiems pakako drąsos turėti savo nuomonę ir dėl jos kovoti. Vokiečių generolas vykdė kiekvieną įsakymą. Tai tikrai nėra jėga, tai silpnumas. O mūsų generolai nevykdė kiekvieno įsakymo. Čia tai jėga!

Jei generolo galva geniali, bet jis vykdo idiotiškus įsakymus fiurerio, kuris šalį stumia į katastrofą, tai ta geniali galva sudilusio skatiko neverta. Kokia iš jos nauda? Tokia galva tinka tik tam, kad po karo būtų parašyti puikūs memuarai. O per karą tokia galva – tuščia vieta. Jei generolas vykdo kvailus įsakymus, vadinasi, jis ne generolas, o paprasčiausias kareiva!

Vis dėlto įdomu. Stalinas žudė savo generolus iki karo, bet vis tiek atsirado tokių kaip Apanasenka, Žukovas, kurie, rizikuodami savo gyvybe, galėjo pasiųsti šėko pjauti visų laikų ir tautų genijų.

Valdovui pats baisiausias dalykas atsidurti tokioje situacijoje, kai visi aplinkiniai pataikauja, kai visi pritaria kiekvienam jo sprendimui, liaupsina jį. Kiekvienas, net ir pats protingiausias, žmogus tokiomis aplinkybėmis netenka orientacijos, kiekvienas išminčius praranda gebėjimą pastebėti savo klaidas. Todėl jos vis kartojasi, jų daugėja.

Kaip tik į tokią aklavietę Hitlerį įstūmė jo kadrų politika.

Iki karo Hitleris nešaudė savo generolų, bet jie kažkodėl jautėsi tokie įbauginti, kad elgėsi kaip paprasti kareiviai...

Taigi matote, kokia buvo valymo nauda: jei Hitleris prieš karą būtų užkūręs pirtį savo generolams, jei būtų keletą tūkstančių jų sušaudęs, tai, žiūrėk, po valymo turėtų bent kelis generolus, kurie gebėtų ne tik galvoti, bet ir fiureriui paprieštarauti.

7

Ne tik Apanasenka ir Žukovas galėjo ginčytis su Stalinu. Buvo ir kitų. Armijos generolas K. Rokosovskis galėjo ginčytis ne tik su vienu Stalinu, bet ir su jo aplinka. Štai situacija: 1944 metų gegužė, rengiama pati svarbiausia Antrojo pasaulinio karo ir visos žmonijos istorijos Baltarusijos puolamoji operacija. Stalinas bei du jo pavaduotojai Žukovas ir Vasilevskis viską apgalvojo, viską apsvarstė, viską suplanavo. Tada kvietėsi po vieną frontų vadus ir davė jiems užduotis. Atėjo generolo Rokosovskio eilė. O jis turi savo nuomonę, geresnę nei Stalino, Žukovo ir Vasilevskio. Tik labai neįprastą.

Ginčytis su Stalinu – rizikuoti gyvybe. Be to, Stalinas ne vienas, o su artimiausiais padėjėjais ir patarėjais. Visi jie išvien. Bet armijos generolas Rokosovskis neketina vykdyti trijų maršalų – vyriausiojo karo vado ir dviejų jo pavaduotojų – įsakymo.

Ką gi, užsispyrusiam generolui siūloma palaukti kitame kambaryje ir apgalvoti savo poelgį.

Generolas Rokosovskis išeina. Galvoja. Yra apie ką. Jis jau buvo kankinamas, sėdėjęs mirtininkų kameroje. Daugiau to nenorėtų.

Jis vėl kviečiamas į Stalino kabinetą, vėl jam duodama ta pati užduotis...

Ne. Rokosovskis nevykdys tos užduoties. Atleiskite. Sodinkite. Nuplėškite antpečius. Skirkite eiliniu į bausmės batalioną. Kankinkite. Nevykdysiu.

Vėl jam siūloma išeiti ir pagalvoti. Vėl eina. Vėl galvoja. Juk galima išvengti rizikos. Galima vykdyti Stalino ir Žukovo įsakymą. Karo baigtis jau aiški, kalbama tik apie pergalės kainą ir laiką. Galima nesipriešinti, o vėliau, Stalinui mirus, parašyti prisiminimus: kvailio Stalino įsaky-

mas buvo kvailas, o aš apie tą situaciją turėjau savo nuomonę, kurios Stalinas nesuprato, neįvertino...

Ilgai mąsto Rokosovskis. Jau pagalvojote? Įeikite. Na? Ar vykdysite vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą?

Ne, nevykdysiu.

Bala tavęs nematė! Elkis kaip išmanai.

8

Ir Rokosovskis elgėsi kaip išmanė.

Elgėsi nuostabiai.

Liudija generolas leitenantas Zygfridas Vestfalis: „1944 metų vasarą ir rudenį vokiečių armija patyrė didžiausią savo istorijoje pralaimėjimą, baisesnį net už Stalingrado. Birželio 22 dieną rusai pradėjo pulti fronte armijų grupę „Centras"... Ta armijų grupė buvo sutriuškinta. Kadangi su ja buvo susidorota, Pabaltijyje buvo atkirsta armijų grupė „Šiaurė" (Lemtingi sprendimai. P. 257–258).

Liudija generolas pulkininkas Heincas Guderianas: „Sutriuškinimo pradžia – birželio 22-oji. Pirmą dieną 25 vokiečių divizijos tiesiog išnyko... Katastrofą patyrė ne tik armijų grupė „Centras", bet ir armijų grupė „Šiaurė" (Panzer Leader. P. 352).

Liudija generolas majoras V. fon Melentinas: „Birželio 22 dieną rusai šventė trečias mūsų įsiveržimo į Rusiją metines puldami keturiais frontais su 146 šaulių divizijomis ir 43 tankų brigadomis... Nežinia kodėl Česteris Vilmotas savo knygoje „Mūšis dėl Europos" pamiršo tą operaciją. O ji buvo pats didingiausias karo įvykis, nepalyginti svarbesnis už sąjungininkų išsilaipinimą Normandijoje. Nuo birželio 1 iki rugpjūčio 31 dienos vokiečių kariuomenės

nuostoliai Vakarų fronte buvo 293 802 žmonės, o Rytų – 916 860 žmonių" (Panzer Battles. P. 339).

Tuo karo metu vakarų sąjungininkai buvo pareiškę abejonę dėl sovietų suvestinių tikslumo ir į nelaisvę paimtų žmonių skaičius. Ir tada Vyriausiasis režisierius įsakė visam pasauliui parodyti vokiečių belaisvius. Maskvos gatvėmis buvo varoma didžiulė vokiečių kareivių (ne sulysusių iš lagerių, o gerai atrodančių, tiesiai iš mūšio lauko) kolona. Jos pradžioje ėjo vokiečių generolai ir pulkai karininkų, už jų – devynios galybės kareivių. Eitynių gale važiavo trejus metus be darbo stovėjusios, o dabar staiga iš visos Maskvos mobilizuotos laistomosios mašinos. Per karą Maskva buvo atpratusi nuo tokios prabangos. Viskas frontui, viskas pergalei! Todėl benzinas – frontui. Todėl Maskvos gatvės ilgai nebuvo valytos ir laistytos mašinomis. Bet tokio įvykio proga Vyriausiasis režisierius įsakė skirti benzino iš neliečiamo vyriausiojo kariuomenės vado būstinės rezervo. Kaip karinei operacijai. Stalinas įsakė plauti ir valyti Maskvos gatves paskui belaisvių užkariautojų koloną.

Kad neliktų sostinės gatvėse purvo ir jų batų smarvės.

Ir šniokštė kolonos gale viską valanti srovė.

Ir driekėsi begalinė virtinė naujų mėlynų vandens cisternų, tarytum naujų karinių mašinų, rikiavosi į eilę ir judėjo pirmyn pasirengusios iškart imtis darbo, pakeitusios savo pirmtakus, išeikvojusius kovines atsargas.

Jau antrą Baltarusijos puolamosios operacijos dieną Stalinas suprato, kad Rokosovskio sprendimas buvo ne tik šaunus, bet ir genialus. Praėjus tik savaitei po šios operacijos pradžios, 1944 metų birželio 29 dieną, armijos generolas Rokosovskis buvo apdovanotas Sovietų Sąjungos maršalo Briliantine žvaigžde. Bet Stalinui atrodė, kad to dar maža, ir liepos 30 dieną Sovietų Sąjungos maršalui Ro-

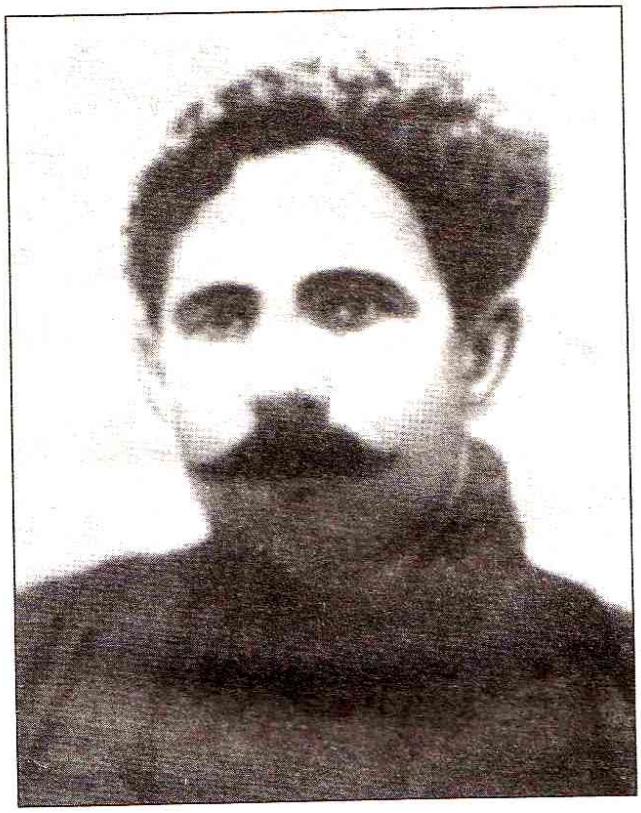

P. Dybenka

J. Jakiras

M. Tuchačevskis

V. Bliucheris

J. Apanasenka

J. Uborevičius

N. Muralovas

A. Lapinas, V. Bliucheris, M. Gubelmanas ir B. Melnikovas drauge su Tolimųjų Rytų Respublikos Rytų fronto štabo vadais

Ukrainos ir Krymo kariuomenių vadas M. Frunzė ir Kijevo karinės apygardos kariuomenės vadas J. Jakiras. Kijevas, 1923 metai

Sovietų Sąjungos maršalas M. Tuchačevskis (kairėje), MKA kariuomenės vadas pirmo rango armijos vadas J. Belovas (dešinėje) ir antro rango armijos vadas J. Dubovojus. 1936 metai

J. Stalinas tarp savo šalininkų. 1936 metai

Pirmieji Sovietų Sąjungos maršalai M. Tuchačevskis, K. Vorošilovas, A. Jegorovas, S. Budionas ir V. Bliucheris

M. Tuchačevskis, J. Gamarnikas, K. Vorošilovas ir A. Jegorovas

G. Jagoda, N. Chruščiovas ir kiti Maskvos-Volgos kanalo statybose. 1935 metai

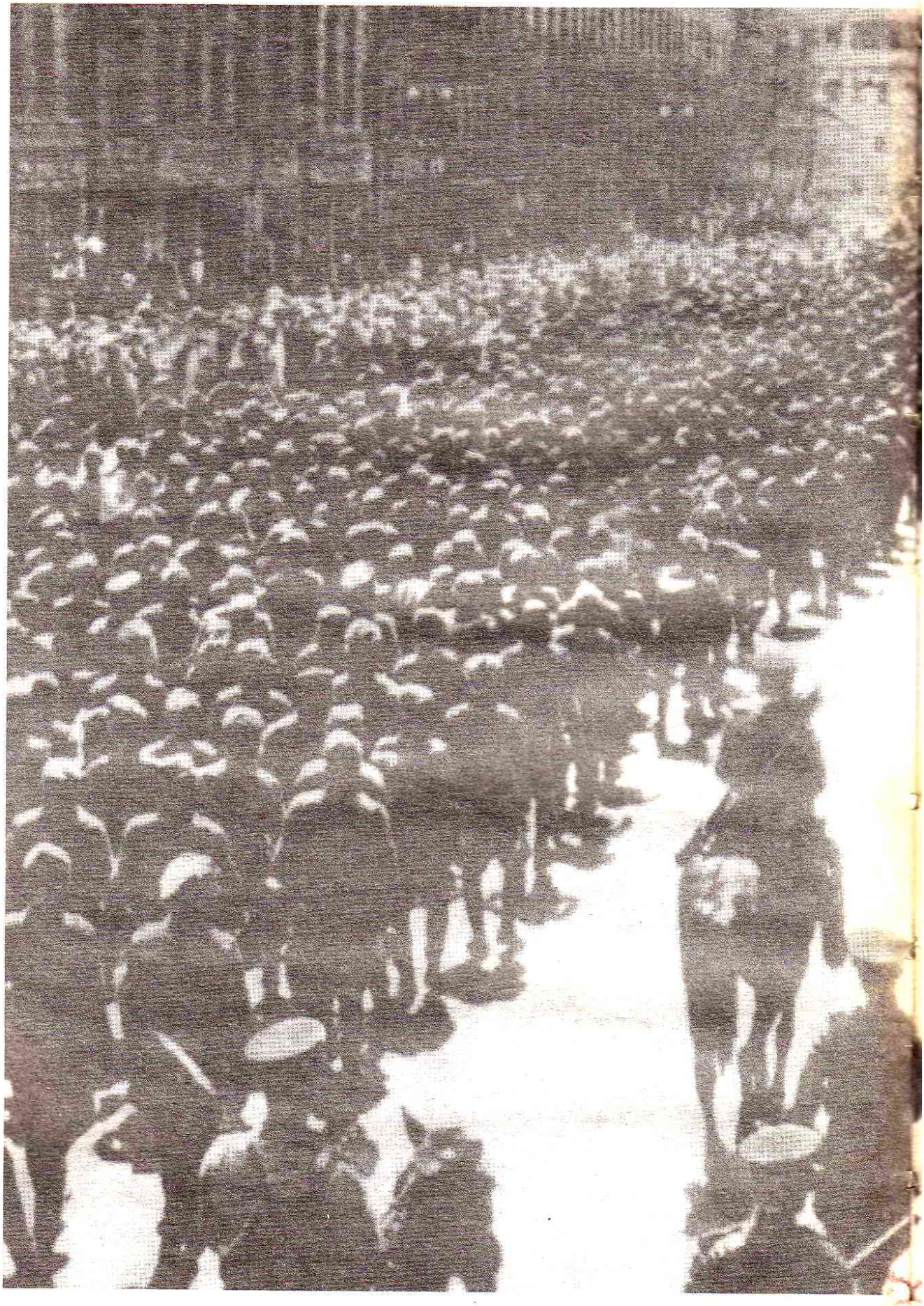

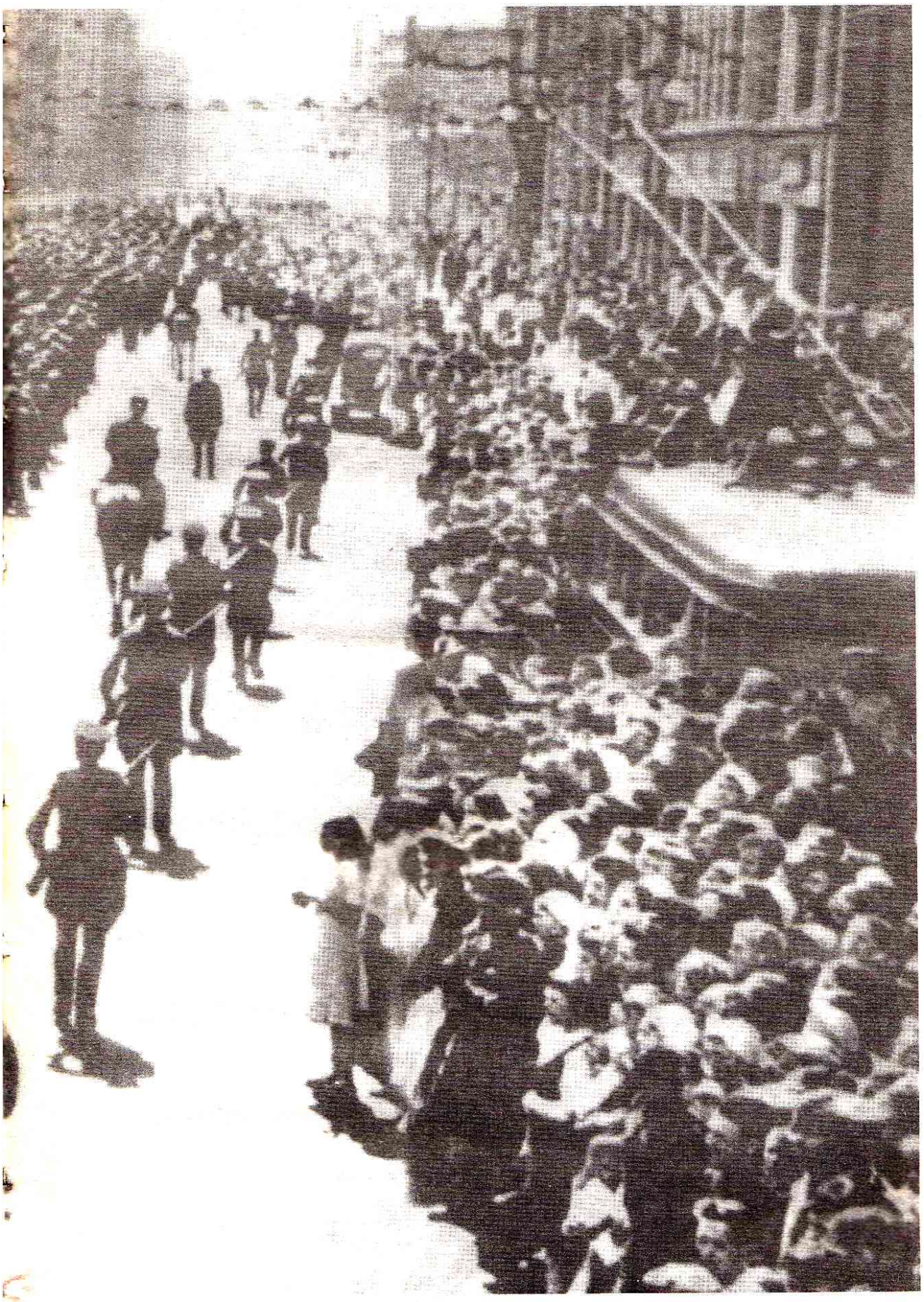

Vokiečiai belaisviai Maskvoje. 1944 metai

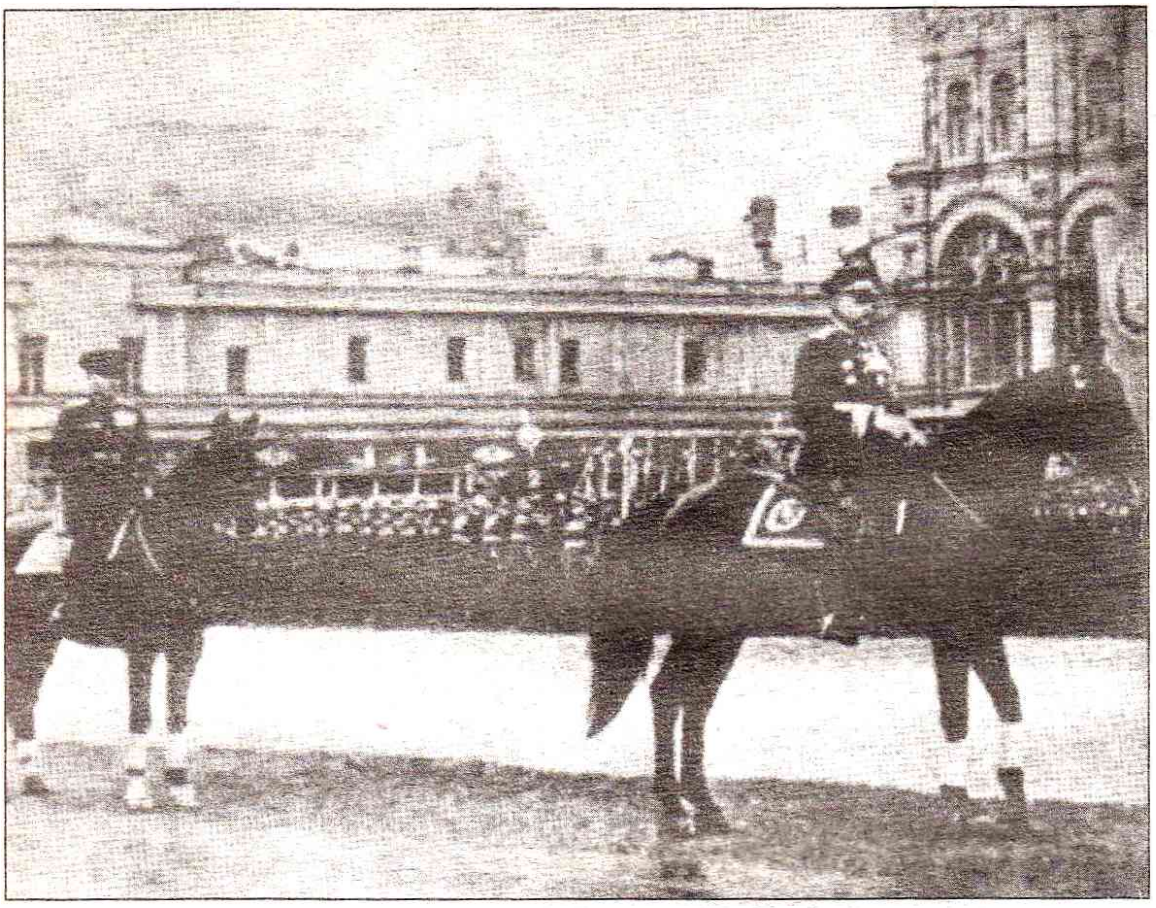

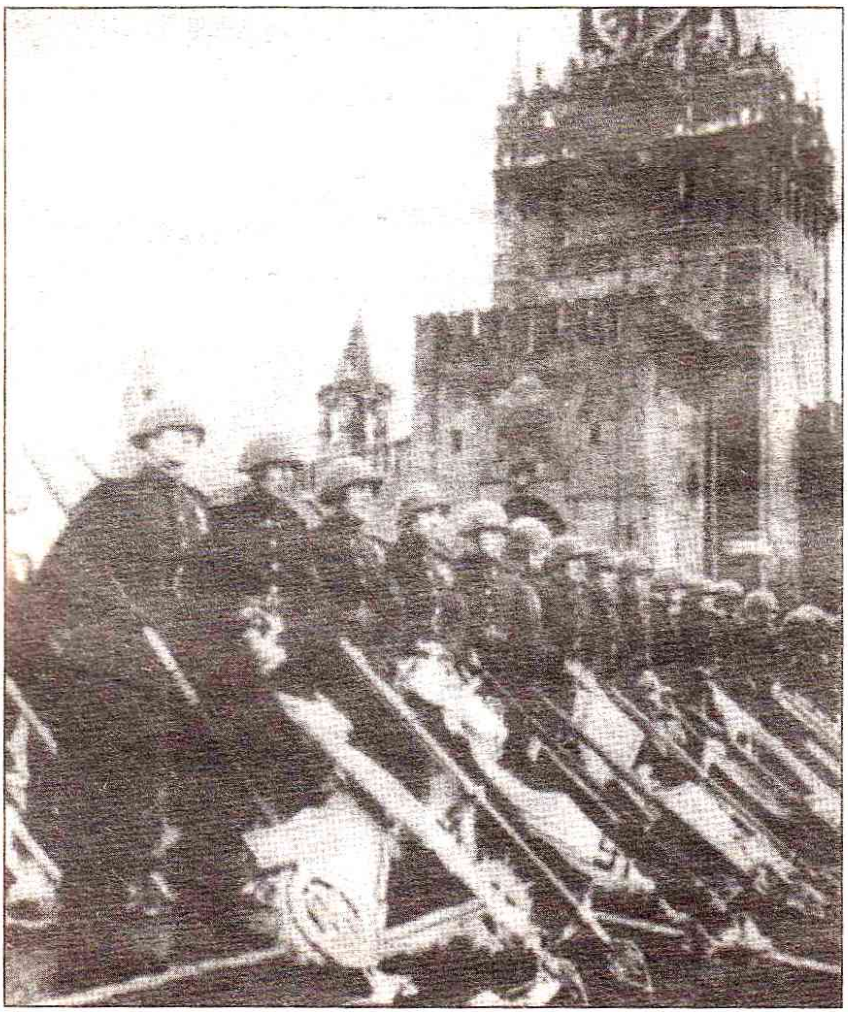

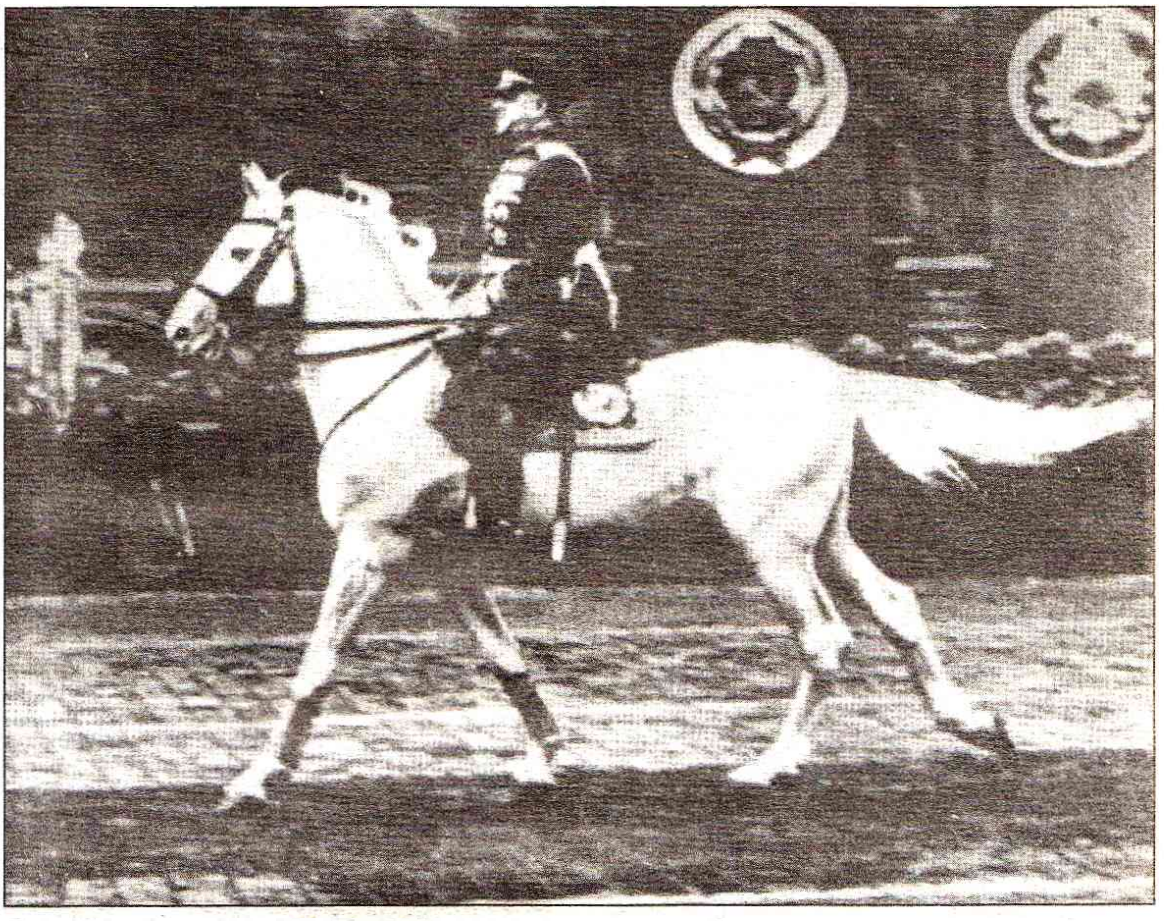

Pergalės paradas Maskvoje, Raudonojoje aikštėje, 1945 metų birželio 24 dieną. Paradą priima Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas, paradui vadovauja Sovietų Sąjungos maršalas K. Rokosovskis

Rekyzas :
www.NeRealus.lt

M. Čižovas. Nelaimės ištiktas valstietis. Skulptūra iš Valstybinės Tretjakovo galerijos rinkinių

kosovskiui pirmą kartą buvo įteikta Sovietų Sąjungos didvyrio Aukso žvaigždė. Stalinas neapdovanojo Rokosovskio Aukso žvaigžde nei už Smolenską, nei už Maskvą, nei už Stalingradą, nei už Kurską (nors vertėjo). Tačiau Rokosovskio spindesio per Baltarusijos operaciją (prieš Stalino, Žukovo ir Vasilevskio valią) neįmanoma buvo užtemdyti. Jis buvo kandidatas vadovauti Pergalės paradui.

Rengdamas Baltarusijos puolamąją operaciją, vykdydamas ją, per visas kitas gynybos bei puolamąsias operacijas Rokosovskis pasirodė esąs išmintingas, iniciatyvus ir drąsus.

Maršalo žvaigždė – už pulko vado talentą, už strateginį mąstymą, už pergalę prieš Hitlerį ir jo feldmaršalus.

Didvyrio žvaigždė – už asmeninę kareivišką drąsą... prieš tigrišką Stalino įniršį.

Tai pats didžiausias heroizmas.

Visados, ir karo pradžioje, ir lemtingą vasarą, ir tragišką 1941 metų rudenį, ir pergalingoje karo pabaigoje, Raudonojoje armijoje buvo generolų, kurie turėjo širdį, galvą ant pečių ir pakankamai drąsos, kad galėtų ginti savo požiūrį net Stalinui prieštaraudami.

Hitleris turėjo išties rinktinių generolų, bet tokių kaip Stalino neturėjo nei karo pradžioje, nei pabaigoje.

Nė vieno.

Vokietija pralaimėjo todėl, kad Stalino generolai buvo daug geriau pasirengę nei Hitlerio.

Drąsa – viena iš esminių sudedamųjų to parengimo dalių.

Dvidešimt pirmas skyrius

Ar Stalinas bijojo Hitlerio?

> Ir vėl pilkuojančių sienų link
> traukia paslaptingi junginiai, ir
> vėl komunizmas taip arti kaip
> devynioliktais metais.
>
> *Michailas Kulčickis.*
> 1939 metai

1

Mūsų legendos apie karą suraizgytos į painų kamuoliuką. Melas minta melu ir gimdo melą. Legenda apie tai, kad valymo metais buvo nužudyti geriausi Raudonosios armijos pulkininkai, glaudžiai susijusi su kita legenda: Sovietų Sąjunga buvo nepasirengusi karui. Jei genijai buvo iššudyti, o į jų vietą atėjo neraštingi bukapročiai, tai apie kokį pasirengimą čia galima kalbėti?

O iš to visai natūraliai išplaukia dar vienas prasimanymas: Stalinas bijojo Hitlerio.

Tie susipynę mitai pagrindžia vienas kitą. Kai tik koks nors marksistas ar hitlerininkas papasakoja vieną iš šių legendų, minia tuoj pat prisimena kitas legendas. Kai tik patrauki vieną siūlelį, išsivynioja visas purvinas komunistinės kūrybos kamuolys. Vos agitatorius socialistas pamini Tuchačevskio vardą, minia iškart, nelaukdama komandos, prisimena karui nepasirengusią Raudonąją armiją

ir išsigandusį Staliną. O vos prisiminus 1941 metus, minios sąmonėje iškyla genialusis Tuchačevskis, kuris įspėjo...

Bendras pramanų vardiklis: Stalinas bijojo Hitlerio.

Tuose trijuose žodžiuose sukoncentruotas visas purvas, visas melas apie karą. Tie trys žodžiai vainikuoja visus marksistų-hitlerininkų propagandos prasimanymus.

Iš to trumpo sakinio darytina išvada, kad Stalinas buvo silpnesnis ir kvailesnis už Hitlerį. Protingas žmogus negali bijoti kvailio, o stiprus – silpno. Iš to sakinio atrodo, kad Raudonoji armija buvo silpnesnė už Vermachto, kad mūsų generolai buvo kvailesni už Hitlerio, kad Sovietų Sąjunga buvo prasčiau pasirengusi karui nei Vokietija, kad ne mes laimėjome karą, o kažkas kitas. Ar galėjo išsigandę kretinai įnešti svarų indėlį triuškinant hitlerininkus?

Rusija nekviečiama į karo metines ir jubiliejus. Už to slypi visam pasauliui suprantamos aplinkybės. Mums sakoma: juk jūs buvote nepasirengę karui, juk jūsų armija neteko vadų, juk jūsų armijai ir valstybei vadovavo bailys Stalinas ir neraštingi, patirties neturintys idiotai. Jūsų konstantinai simonovai, aleksandrai nekričiai, michailai šolochovai Komunistų partijos įsakymu visam pasauliui išskalambijo apie nužudytus genijus, apie nepasirengimą karui, apie baimės apimtą Staliną. Tai kam jus kviesti? Jei jūs ir padarėte per karą ką nors reikšmingo, tai tik iš baimės...

Ir mūsų agitatoriams kažkodėl labai patinka nuolat kartoti: Stalinas bijojo, baisiai bijojo, jis tiesiog drebėjo... Mūsų agitatoriams kažkodėl malonu tai pabrėžti ir tuo mėgautis.

Štai „Vojenno-istoričeskij žurnal" (1995. Nr. 4). Per du lapus pavadinimas aršino dydžio raidėmis: STALINAS BIJO... VERMACHTO. Taip ir parašyta su daugtaškiu. Tą

žurnalą leidžia Rusijos Federacijos Gynybos ministerija. Paklauskime poną ministrą, paklauskime Vyriausiąją žvalgybos valdybą, kurioje niekas, išskyrus pavadinimą, nepasikeitė: mieli draugai, iš kur jūs tai ištraukėte?

O mūsų marksistai neslepia: taip sakė Gebelsas. Štai skaitykite! O jeigu Gebelsas taip sakė, Rusijos gynybos ministerija privalo kartoti. Tiesa?

Mūsų Gynybos ministerija savo žurnale spausdina Gebelso dienoraščius. Nieko čia blogo. Bet tik jei gynybos ministras, jo vadovaujama ministerija ir jai pavaldi redakcija aiškiai išdėsto savo poziciją, savo požiūrį į spausdinamą medžiagą. O pozicija šiuo atveju gali būti viena: pažiūrėkite į Gebelsą! Koks jis kvailys! Kaip jis neįvertino mūsų! Tik pažiūrėkite, ką jis paisto!

Ar tokio požiūrio laikosi Rusijos Federacijos gynybos ministras?

Anaiptol.

Gynybos ministerija, Karo istorijos institutas, leidinys „Vojenno-istoričeskij žurnal", laikraštis „Krasnaja zvezda" dešimtmečiais kala mums į galvas pramanus: nepasirengę, nepasirengę, nepasirengę. Ir apie armiją, netekusią vadų. Ir apie bailų Staliną. Antai jie net įrodymų rado – 1941 metų Gebelso dienoraštį. Rusijos gynybos ministras, jo vadovaujama ministerija, Generalinis štabas, mūsų oficialūs karo istorikai – visi solidariai palaiko Gebelso poziciją. Visa tai, ką jie kalba dabar, ir visa tai, ką Gebelsas rašė 1941 metais, iš esmės sutampa.

„Vojenno-istoričeskij žurnal" spausdina Hitlerio propagandos ministerijos kūrinius kaip itin rimtus ir vertingus šaltinius. Negana to, pačią didžiausią niekšybę, kurią Gebelsas buvo parašęs mažosiomis raidėmis, Rusijos gynybos ministerija iškelia į antraštę ir spausdina didžiausiomis raidėmis. Sakinys per ilgas, todėl jį sutrumpina, ne-

sidrovi daugtaškio antraštėje, iš dviejų dalių taip jį sulipdo, kaip tai daro bulvarinių laikraščių leidėjai: STALINAS BIJO... VERMACHTO.

2

O štai 1941 metų balandžio 29 dienos Gebelso įrašas dienoraštyje, atsidūręs mūsų leidinio „Vojenno-istoričeskij žurnal" (1996. Nr. 1. P. 42–43) puslapiuose: „RUSIJA ELGIASI LABAI RAMIAI, JAUČIASI ESANTI APSUPTA."

Ir vėl: Gebelsas tai rašė sau smulkiomis raidelėmis. O mūsų draugai spausdina milžiniškomis raidėmis, vėlgi iškeldami į antraštę per du lapus – štai skaitykite apie įbaugintą, apsuptą Rusiją! Greičiau skaitykite!

Juk tai kliedesys! Apsupti Rusiją? Kas tiek jėgų turėtų? Drauge Rusijos gynybos ministre, ar jūs mokėtės mokykloje geografijos? Ar mokytoja Marja Ivanovna rodė jums Rusiją žemėlapyje? Ar įsivaizduojate, kokio ji dydžio? Ir kas gi buvo tasai 1941 metais apsupęs vargšę Rusiją? Ar tik ne Adolfas Hitleris su trimis tūkstančiais atgyvenusių, prieštvaninių, primityvių tankų? Ar tik ne galiūnės Hitlerio sąjungininkės – Suomija ir Rumunija – apglėbė Rusiją ir suspaudė iš visų pusių savo žnyplėmis?

Kam jūs spausdinate tokius dalykus, be to, antraštėse?

Ir sėdi sau mūsiškis Generalinis štabas, turintis daugybę tūkstančių generolų ir pulkininkų. Brangieji, ar gali kuris nors iš jūsų parodyti žemėlapyje Rusiją? Jei galite, tai įvertinkite padėtį. Įvertinkite mūsų šalies dydį, o dabar pasistenkite pasaulio žemėlapyje rasti Vokietiją. Nepaisant to, ką buvo užkariavusi, 1941 metų pasaulio žemėlapyje Vokietija – mažutis lopinėlis, kuris, beje, jau svilo Hitleriui po užpakaliu. Tai kodėl jūs, ponai generolai ir

pulkininkai, tylite, kai JŪSŲ žurnalas leidžiamas su tokiomis antraštėmis? Ne kas kitas, o Vokietija, 1941 metų pavasarį buvo apsupta ir užblokuota. Ne kas kitas, o Vokietija, jau buvo atkirsta nuo daugelio strateginių žaliavų šaltinių, be kurių kariauti neįmanoma. O Sovietų Sąjunga – pati turtingiausia pasaulio šalis, mums visi pavydi tų turtų. Be to, jau 1939 metais išmintingasis Stalinas slapta buvo užsitikrinęs besąlygišką, neatlygintiną, neribotą Amerikos pagalbą. Kodėl Rusijos gynybos ministerija nerašo apie tai? Kodėl mūsų generolai marksistai su apmirusiais nacionaliniais jausmais tiesą apie karą aukštyn kojomis apverčia hitlerininkų naudai? Kodėl mūsų karo istorikai rašo, kad hitlerininkai protingi, stiprūs, įsitikinę greita, neabejotina savo pergale, o mes vaizduojami iš visų pusių apsupti, silpni, paliegę, kvaili, atsilikę, drebantys iš baimės?

Kiekvienas bulvarinio laikraščio redaktorius, spausdindamas kokią nors šlykštybę, stengiasi pasirinkti tokią antraštę, kuri būtų panaši į tiesą. Nors truputį. O mūsų gynybos ministras šmeižia Rusiją ir net nesuka sau galvos, kad šmeižtas atrodytų panašus į tiesą. Rusijos gynybos ministerija rūpinasi tik savo žurnalo tiražu. Nesvarbu, kokia kaina. Gynybos ministerijos draugai žino: kuo daugiau savo šalį purvais apdrabstysi, tuo bus geriau.

Drauge ministre, antai Adolfas Hitleris priskyrė mus prie žemiausios rasės. Ar jūs ir tai spausdinsite? Ir tai iškelsite į antraštę?

3

O Gebelsas nesiliauna. 1941 metų tos pačios 29 dienos įrašas: „Rusai Suomijoje pasirodė kaip visiški diletantai, ir mes netrukus su jais susidorosime."

Mūsų gynybos ministerija ir tai kartoja. Ir su tuo sutinka.

Draugai rusų generolai, atleiskime bukagalviams hitlerininkams už tokius įrašus, istorija nubaudė juos už kvailumą ir puikybę. Bet ar jūs patys suprantate, kad Gebelsas klydo? Štai jums proga pasišaipyti iš jo. Tai kodėl nesijuokiate? Kodėl tą šlykštybę spausdinate rimtais veidais, be šypsenėlės? Gebelso pranašystes niekais pavertė narsi mūsų liaudis, šlovingoji mūsų armija. O jūs tebetikite neišsipildžiusiomis Gebelso pranašystėmis?

O Gebelsas springte springsta. 1941 metų gegužės 1 dienos įrašas: „Gegužės 1-ąją Maskvoje buvo karinis paradas su ugningomis kalbomis, liaupsinančiomis didįjį Staliną. Atidūs žmonės pastebėjo jose slypinčią baimę dėl artėjančių įvykių. Rusai, pateikdami duomenis apie save, bando mus apstulbinti fantastiškais skaičiais. Vargšeliai, proto neteko!"

Ir Rusijos gynybos ministerija kartoja visa tai apie mūsų liaudį: vargšeliai, proto netekę. Be komentarų. Jei jau Gebelsas taip rašė apie rusų liaudį, tai nejaugi Rusijos gynybos ministras tam prieštaraus?

Gegužės 7-oji: „Stalinas ir jo žmonės vis dar sėdi ir nieko nedaro kaip triušiai smauglio akivaizdoje..." ir t. t.

Gebelsas padarė didžiulę klaidą neįvertinęs mūsų šalies, mūsų liaudies, mūsų armijos ir vyriausiojo kariuomenės vado. O vėliau Gebelsas gailėjosi. Hitleris suklydo, bet savo niekingo gyvenimo saulėlydyje pripažino klydęs. Ką ten saulėlydyje! Jau 1942 metais Hitleris ėmė traukti naują dainelę. Jau 1941 metų liepą jam galvoje prašviesėjo. Karas netruko daug ko išmokyti ir Hitlerį, ir Gebelsą. Jie suprato klydę. Tapo protingesni.

O draugai iš mūsų Gynybos misterijos, leidinio „Vojenno-istoričeskij žurnal" taip nieko ir nesuprato. Mūsų

generolai, politiniai vadovai, propagandininkai taip ir kartoja apie iš siaubo paralyžiuotus baugius rusų triušius, sustingusius vokiečių smauglio akivaizdoje.

1941 metais Hitleris ir Gebelsas taip kalbėjo, nes buvo kvaili. Tai akivaizdu. Bet tik ne mūsų generolams ir agitatoriams. Mūsų generolai nesiliauna spausdinę visus tuos Gebelso kliedesius, visus jo pliurpalus.

Stebina štai kas. Yra dvejopi Gebelso dienoraščiai. Vieni – IKI TO, o kiti – PO TO.

1941 metų dienoraščiuose – klaidingai mąstantis Gebelsas. Jis ne paprastas tauškalius, o klystantis tauškalius. 1941 metų dienoraščiai – tai Gebelso kvailumas, kurio jis pats tuomet nesuvokė. Būtent tą klystantį Gebelsą marksistai-leniniečiai kažkodėl nepaliaujamai spausdina ir propaguoja.

O 1945 metų dienoraščiai – praregėjusio Gebelso. Juose rašoma tiesa apie mūsų armiją, mūsų liaudį, mūsų karvedžius ir vyriausiąjį kariuomenės vadą. Kaip tik šiais dienoraščiais aš pradėjau savo knygą. O Rusijos gynybos ministerijai ir pačiam ministrui kažkodėl nepatinka tiesa apie mūsų šalį. Mūsų gynybos ministerija nežinia kodėl nespausdina praregėjusio Gebelso dienoraščių.

Kodėl?

4

Oficialioji Rusijos gynybos ministerijos propaganda pralenkė Gebelso žinybą pasakojimais apie mūsų šalies tautų kvailumą, nepajėgumą ir bailumą. Gebelsas vėliau pasitaisė, o Rusijos Federacijos gynybos ministerija ir Vyriausioji žvalgybos valdyba ne.

Ar neatėjo laikas doriems piliečiams burtis po Gynybos ministerijos langais ir reikalauti, kad ponai generolai paaiškintų savo elgesio motyvus? Ar ne laikas teisti oficialius mūsų karo istorikus, kurie aprašo mūsų liaudį kaip silpną, kvailą ir bailią? Man rūpi, kodėl Rusijos gynybos ministerijai ir visiems ten sėdintiems sąžinę praradusiems marksistams-hitlerininkams netaikomas kovos su fašizmu įstatymas?

Draugai generolai ir karininkai, kam jūs tarnaujate? Kokiai žvalgybai dirbate? Ir kas, sakykite, gins liaudies, šalies ir armijos garbę nuo leidinio „Vojenno-istoričeskij žurnal" puldinėjimų? Mūsų šalis tiesiog keista: visiems mums skaudu dėl didžiosios rusų valstybės, bet vos tik Gynybos ministerija mūsų tėvus, senelius, sutriuškinusius hitlerininkus, pavadina įbaugintais triušiais, mes mikliai nusibraukiame apdergtus snukius kepurėmis ir daugiau nesielvartaujame dėl didžiosios rusų valstybės.

Broliai ir draugai! Juk tai mūsų didžioji, mylimoji ir nuostabioji Rusija! Nagi palaikykite mane! Aš visam pasauliui rėkte rėkiu, kad mes – ne kvailiai, kad mes – ne bailiai, ne kretinai, ne vargšai, netekę proto, ir ne iš baimės tirtantys triušiai!

Rusų karininkai, ar tarp jūsų yra drąsuolis, nebijantis duoti atkirtį Vyriausiosios žvalgybos valdybos-Gebelso šmeižtui?

Ukrainos karininkai, ar esate kuris drąsus?

Baltarusijos karininkai, kodėl tylite? Čia ir apie jūsų garbę kalbama.

O štai jums visiems, draugai karininkai, į kampą varantis klausimas: AR GALIMA, BROLYČIAI, TAIP KALBĖTI APIE SAVO TĖVYNĘ?

5

O antai laikraštyje „Krasnaja zvezda“ (1995 m. rugsėjo 19 d.) rašo režisierius Grigorijus Čiuchrajus: MŪSŲ KARTA NE IŠ BAILIŲJŲ. Tai tokia antraštė.

Grigorijus Naumovičius pasakoja: „Šiandien daugelis „gudročių“ mano kartos laikus vaizduoja kaip baimės ir nuolankumo laikus. Tai melas. Ne tokie bailūs mes buvome... Visam gyvenimui įsiminė susitikimai su Žukovu. Mano klausimai būdavo ir primityvūs, ir kvaili. Žukovas paprastai atidžiai išklausydavo, atsakyti neskubėdavo, matyt, galvodavo, kaip geriau man paaiškinti, o patylėjęs prabildavo. Jo atsakymas būdavo tikslus kaip formulė. Man rūpėjo Stalino asmenybė. Norėjau ją atskleisti savo filme.

– Bet vis dėlto, – klausiau aš, – kaip galėtumėte paaiškinti Stalino veiksmus prieš karą ir pirmais jo mėnesiais?

Georgijus Konstantinovičius sėdėjo nudelbęs akis į grindis. Manau sau: netaktiškai paklausiau (juk tada toli gražu ne viskas buvo žinoma apie karo pradžią). Matyt, jis nenorėjo apie tai kalbėti.

Georgijus Konstantinovičius pažvelgia į mane ir sako aiškiai tardamas žodžius: „Stalinas bijojo karo. O baimė – prastas patarėjas.“

Tai štai kas! Čiuchrajaus karta – ne iš bailiųjų. Pats Čiuchrajus – baisiai narsus. Žukovas, aišku, irgi nelaiko savęs bailiu. Vadinasi, pasak Čiuchrajaus ir Žukovo, vienintelis Stalinas bijojo.

Šauniai sugalvojote, Grigorijau Naumovičiau: Stalinas – bailys, o aš, Čiuchrajus, – ne iš bailiųjų kartos. Aš už Staliną narsesnis.

O iš tikrųjų... Grigorijau Naumovičiau, Žukovo sąžiningumu šiuo atveju neverta remtis. Per SSKP XX suva-

žiavimą Žukovas buvo antras po Chruščiovo valstybės žmogus. Jei ne pirmas. Chruščiovas galėjo „demaskuoti" Staliną tik turėdamas Žukovo pritarimą ir aktyviai jo palaikomas. Kai Chruščiovas pasakojo, kad Stalinas karui vadovavo žiūrėdamas į gaublį, pirmasis Stalino pavaduotojas karo reikalams draugas Žukovas kažkodėl neprieštaravo. Kur tuo metu išgaravo išgirtoji Žukovo drąsa ir tiesumas? Ir tada, kai Chruščiovas melavo apie tai, kad Raudonajai armijai trūko tankų ir lėktuvų, nepakako šautuvų, Žukovas kažkodėl nepratarė nė žodžio. Negana to, plojo sėdėdamas prezidiume. Jei tankų ir lėktuvų trūko, derėjo pasakyti, kiek jų buvo. Jei nepakankamai buvo šautuvų, reikėjo paminėti jų skaičių. Bet Chruščiovas to kažkodėl nepadarė. Ir Žukovas nesiekė tiesos. Savo prisiminimuose lėktuvų ir tankų skaičiaus jis kažkodėl kvaileliu apsimetęs neprisiminė. Ir šautuvų skaičiaus nenurodė.

Stalino laikais Žukovas buvo stalinietis. Chruščiovo laikais staiga tapo bjauriausiu chruščiovininku-antistaliniečiu. Jis atvedė Chruščiovą į valdžią, jis davė valią Chruščiovui „demaskuoti" Staliną. Be Žukovo sutikimo nebūtų buvę jokio SSKP XX suvažiavimo, kurio niekšiškumo ir smarvės mūsų liaudis dar neatsikratė. O po Chruščiovo Žukovas staiga vėl tapo staliniečiu, Chruščiovo paistalus apie gaublį paneigė, o pramanus apie Stalino bailumą palaikė ir dar išplėtojo. Mat tokią politiką buvo numatęs SSKP CK Ideologijos skyrius: kalbas apie gaublį neigti, o apie Stalino bailumą – palaikyti.

Jei Žukovo prisiminimai būtų leidžiami Chruščiovo laikais, tai būtų vienokie, o jei Andropovo laikais – visai kitokie. Brežnevo laikais Žukovas rašė viena, o Gorbačiovo laikais būtų rašęs kita.

6

Ir Chruščiovas, ir Gebelsas, ir Nekričas, ir Žukovas, ir Čiubaisas pasakoja mums, kad Stalinas bijojo Hitlerio.

O mes suabejokime. Atkreipime dėmesį į nesutapimus.

50 metų mums buvo pasakojama apie tūkstančius perspėjimų, kurie visais kanalais plaukė Stalinui. Jis netikėjo perspėjimais, kad Vokietija puls. Dėl to nekyla abejonių.

Pabandykime susieti du raudonosios propagandos teiginius:

1) STALINAS BIJOJO, KAD BUS UŽPULTAS.

2) STALINAS NETIKĖJO, KAD BUS UŽPULTAS.

Viena iš dviejų:

– arba aš tikiu, kad mane užpuls, todėl bijau, todėl tyliai kaip pelytė lindžiu už krosnies;

– arba aš netikiu, kad mane užpuls, todėl nieko nebijau, sėdžiu sau ant krosnies, balalaiką brązginu.

Kokiam marksistui į galvą šovė tokia mintis: STALINAS BAISIAI BIJOJO TO PUOLIMO, KURIUO TIKĖTI KATEGORIŠKAI ATSISAKĖ!

Vis dėlto kažkam tai šovė į galvą. Ir ne vienam. Taigi žmogaus sielos inžinieriai dešimtmečiais šaukia: nesitikėjo puolimo, bet bijojo.

Stalinas mums vaizduojamas mirtinai išgąsdintas, visus jo veiksmus lemia baimė. Ir čia pat tomis pačiomis dienomis bei valandomis tas pats Stalinas aprašomas kaip rūpesčių neturintis vadas, nereaguojantis į artėjančią grėsmę. Leidinio „Vojenno-istoričeskij žurnal" žodžiais, Stalinas ir visa mūsų liaudis – įbauginti triušiai, o čia staiga: „Stalinas tą tragišką birželio 22-osios naktį ramiai miegojo. Jis buvo įsitikinęs, kad karas neprasidės" (1989. Nr. 6. P. 42).

To paties Žukovo prisiminimuose: jis esą pranešė Stalinui apie rengiamą puolimą, o Stalinas netikėjo, bet bijojo.

Vokiečiai užpuolė, Žukovas naktį negali pažadinti Stalino. Pažadino, pranešė, kad užpuolė , o Stalinas vis tiek netiki, bet bijo, kad užpuls.

Jeigu jums po langais smarkūs vyrai kirvius galanda ir rengiasi sukapoti jus į gabalėlius, ar galėsite ramiai miegoti? Tas, kuris bijo būti užpultas, nemiega kaip užmuštas. Tas nuo kiekvieno krepštelėjimo prabunda. Tas iškart patiki, kad bus užpultas, nes bijo ir laukia...

Antai mūsų žymiausias karo metų diversantas, profesorius, pulkininkas I. Starinovas knygoje „Minos laukia savo valandos" pasakoja, kaip Vakarų ypatingosios karinės apygardos vadui, armijos generolui D. Pavlovui buvo pranešta apie tai, kad anapus sienos kažkam rengiamasi, o Pavlovas atsakė, turėdamas galvoje Staliną: „Nepanikuokite! Nusiraminkite! Šeimininkas viską žino!"

O garsus britų istorikas Džonas Eriksonas aprašo Staliną kaip žmogų, kuris išlieka olimpiškai ramus ir nereaguoja į perspėjimus: nepanikuoti! Aprašo su pašaipa: koks kvailys tas Stalinas – jį perspėja, kad puls, o jis netiki! Ir visai čia pat Džonas Eriksonas pasakoja apie išsigandusį Staliną, kuris tiki, jog vokiečiai puls, ir baisiausiai bijo. Ir rašo apie tai su panieka: koks bailys tas Stalinas!

Džonai, apsispręsk galų gale, pasakok mums, kad Stalinas tikėjo, jog bus puolama, todėl bijojo, arba kad netikėjo, todėl nebijojo. Nes dabar tu rašai taip: tikėjo – netikėjo.

Prisiminkime, kaip atrodo įbaugintas kačiukas, kurį šuo užspeičia kampe; kailis pastėręs, uodega į viršų iškelta, nagais pasirengęs išdraskyti šuniui snukį, gindamas savo katinišką gyvybę... O štai tas pats tingus kačiukas murkliukas saulutėje šildosi, akytes palaimingai užmerkęs, murkia sau ramus ramutėlis...

Bet tai dvi skirtingos situacijos. Dvi skirtingos būsenos. Neįmanoma jų supainioti, taip pat ir suderinti. Viena

paneigia kita. O mums aprašinėjamas ir mirtinai įbaugintas – uodega užriesta, kailis pasišiaušęs, ir ramiai sau murkiantis Stalinas. Vienu metu.

Įbaugintas Stalinas ir visiškai ramus Stalinas, patariantis visiems nepanikuoti, dažnai taikiai sugyvena tame pačiame lape. Viename sakinyje. Vienoje į akis krintančioje antraštėje: bijojo, kad užpuls, bet netikėjo, kad užpuls!

Vienas labai gerbiamas mano kritikas generolas pulkininkas įrodinėjo, kad Stalinas buvo mirtinai įbaugintas, o kaip įrodymą pateikė garsią Stalino rezoliuciją, parašytą ant agento raporto: „Dr. Merkulovui. Galite savo „šaltinį" iš vokiečių aviacijos štabo siųsti k jeb-noj materi. Tai ne „šaltinis", o dezinformatorius. *I. S.*"

Sutrumpinimai tekste ne mano. Taip draugas Stalinas trumpino, kad neįžeistų Valstybinio saugumo liaudies komisaro draugo Merkulovo. Ir ta rezoliucija man pateikiama kaip Stalino baimės įrodymas...

Pasakykime mažam berniukui, kad prie jo sėlina vilkas. Ką jis darys? Pasislėps po antklode ar pasiųs mus?.. Jei pasislėps, vadinasi, bijo. O jeigu pasiųs, vadinasi, netiki mūsų pasakomis apie vilkus ir nebijo jų.

Draugą Staliną įspėja labai svarbus šaltinis, Valstybinio saugumo liaudies komisaras aliarmuoja, o nerūpestingas Stalinas siunčia juos š... Taigi pabandykite susieti Stalino rezoliuciją su baime dėl greito ir neišvengiamo užpuolimo.

Man nepavyksta susieti.

Grigorijau Čiuchrajau, juk jūs psichologas! Juk jūs daug išmanote apie žmogaus sielą. Jūs burtininkas. Juk visa šalis nesislėpdama verkė, kai paskutiniuose filmo „Giedras dangus" kadruose Urbanskis atgniaužė kumštį ir parodė Aukso žvaigždę. Grigorijau Naumovičiau, nagi palaikykite mane! Negalėjo Stalinas bijoti užpuolimo, kurio gali-

mybe netikėjo. Tarkite savo žodį, Grigorijau Naumovičiau! Manimi nepatikės, o jumis liaudis tiki.

7

Dabar įvertinkime maršalo Žukovo žodžius, esą Stalino veiksmus nulėmė baimė.

Kokie gi buvo tie veiksmai?

Nuo Baltijos iki Juodosios jūros Stalinas turėjo įtvirtintų rajonų liniją – „Stalino liniją". Kalbame ne apie tai, ar tie įtvirtinimai buvo geri, ar blogi, – visada geriau, kai jie yra, negu kad jų nėra. Ir ne apie tai kalbame, jog senos sienos įtvirtinimai buvo išardyti, o naujos sienos – nepastatyti. Jei jie ir būtų pastatyti, kam laužyti senos sienos įtvirtinimus? Juk dvi gynybos linijos geriau negu viena. Bet Stalinas savo įtvirtinimus nuginkluoja ir sunaikina. Jei jūs bijotumėte banditų, ar iš baimės ardytumėte mūro sieną aplink namą? Prisiminkime Puškino „Kapitono dukterį". Sunykusi tvirtovė stepėje. Įtvirtinimai tik nuo vilkų apsaugotų. Taigi eina piktadarys Pugačiovas. Baimė. Siaubas. Panika. Iš baimės žmonės gali sustiprinti tvirtovę. Ir jie tai padaro. Jie gali nieko nedaryti sustingę iš baimės. Bet ar galite įsivaizduoti, kad jie pradės iš baimės ardyti savo kad ir apgailėtinius, sunykusius, sukiužusius įtvirtinimus?

Jei jums naktį baugu tuščiame, tamsiame kambaryje, ar nenorite pamėginti iš baimės lauko duris išlaužti? Šauniai sugalvojo maršalas Žukovas: Stalinas bijojo Hitlerio, todėl iš baimės laužė savo įtvirtinimus.

Tada knieti Žukovo paklausti, kur jis pats tuo metu žiūrėjo? Įsibaiminęs Stalinas griauna valstybės gynybos įtvirtinimus vokiečių puolimo išvakarėse, o Generalinio štabo

viršininkas Žukovas neprotestuoja? O gal irgi išsigando ir iš baimės padėjo Stalinui griauti įtvirtinimus?

Juk ne vien įtvirtinimus naikino Stalinas. Partizaninė kova – silpnųjų ginklas. Tas, kuris nepasirengęs kautis plyname lauke, slepiasi miške, o naktį pjauna gerkles miegantiems priešams. Jei Stalinas bijojo Hitlerio, tai derėjo taikos metais įrengti miškuose partizanų bazes – tegu ateina priešai, tegu patiria, ką reiškia ilgai trunkantis partizaninis karas Briansko miškuose, Baltarusijos pelkėse.

Stalinas buvo organizavęs partizanų būrius, įrengęs bazes, slaptas priedangas ir ginklų saugyklas, bet beveik karo išvakarėse įsakė visa tai likviduoti. Tarkime, iš baimės. Tarkime, Stalinas – bailys, o Žukovas – drąsuolis. Tai kodėl drąsusis Generalinio štabo viršininkas Žukovas tam nesipriešino?

Vokiečių armija buvo pritaikyta keliams. Ji negalėjo veikti ten, kur nėra kelių. Susprogdinkime visus tiltus nuo vakarinės sienos iki Dnepro ir per Dneprą – ir nebus jokio blickrigo. Visi tiltai buvo užminuoti ir parengti sprogdinti. Bet kaip tik karo išvakarėse visi buvo išminuoti. Iš baimės?

Dnepras – didžiulė upė, gynybinė siena. Dnepre buvo flotilė. Susprogdinus tiltus, flotilė, veikdama iš už salų, kairiojo kranto pratakų trukdytų keltis per upę. Kaip nors ištempti ligi žiemos, o jau žiemą vokiečiai nepasirengę kovoti. Bet 1940 metais Dnepro flotilė (bazė Kijeve) buvo išformuota. Kijevo karinės apygardos vadas kaip tik buvo Žukovas (iki paskyrimo į Generalinį štabą). Ne kitaip kaip dėl Stalino baimės flotilė buvo išformuota. O buvusios Dnepro flotilės laivai nugabenti į Dunojų ir Pripetę; o ten jie niekaip negalėjo sustiprinti mūsų gynybos, užtat galėjo būti naudojami puolamajame kare iki pat Berlyno ir Vienos. Jei visa tai Stalinas darė iš baimės, tai kodėl Žukovas jam neprieštaravo?

Taktinis vokiečių armijos aprūpinimas vyko automobiliais ir kinkomuoju transportu, o strateginis – geležinkeliu. Armijai reikia daugybės dalykų. Nei mašinomis, nei vežimais iš Vokietijos į Voronežą ir Čerkasus neįmanoma jų atgabenti. Tik geležinkeliu. Reikėjo išardyti bėgius pasienio rajonuose 100–200 kilometrų nuo sienos ir išgabenti už Dnepro. Tik tiek. Tada nebūtų ko baimintis Hitlerio. Vokietija neturėjo tokių bėgių atsargų. Ko nebuvo, tai nebuvo. O jei ir būtų buvę, tai atstatyti geležinkelį Raudonosios armijos ir partizanų apšaudomiems vokiečiams reikėtų daug laiko. Blickrigas būtų neįmanomas, o ilgam karui Vokietija neturėjo išteklių.

Iš baimės galima buvo net ir 500 kilometrų bėgių nuo sienos išardyti.

Bet Raudonoji armija bėgių neardė. Priešingai, Žukovui primygtinai reikalaujant, o Stalinui įsakius, buvo pradėtos sparčios geležinkelio statybos pasienio rajonuose, buvo stiprinami tiltai, didinamas pralankų plotis, tiesiamos naujos magistralės. Stalinas tai darė iš siaubingos baimės. O Žukovas kodėl? Jis dargi dešimt geležinkelio brigadų suformavo pasienio kryptimi, kad būtų sparčiai „persiūti" Vakarų Europos geležinkelio bėgiai plačiam sovietiniam standartui. Stalinas viską suprato ir palaikė.

Jei Stalinas taip smarkiai bijojo, tai turėjo kariuomenę laikyti toliau nuo sienos. O ji kaip tik Stalino ir Žukovo įsakymu traukė prie sienos. Gebelsas rašė apie iš baimės paralyžiuotus triušius, o tuo metu antras strateginis Raudonosios armijos ešelonas slapta traukė už senos SSRS valstybės sienos linijos. Nei Hitleris, nei Gebelsas nieko apie tai nežinojo. Išmintingoji Hitlerio žvalgyba nepastebėjo pačios didžiausios žmonijos istorijoje armijos permetimo operacijos. Jeigu septynios armijos slapta būtų permestos dėl Stalino bailumo, tai joms būtų derėję užimti gynybines

pozicijas kairiajame Dnepro krante ir užsikasti į žemę. Joms būtų derėję atstatyti senos sienos, egzistavusios iki 1939 metų, įtvirtinimus, kasti apkasus, tranšėjas, prieštankinius griovius, įsirengti blindažų ir ugniaviečių. Bet jos neužėmė gynybinių pozicijų... Pabūgo?

Ir daugybės lėktuvų reikėjo nelaikyti pasienio oro uostuose, kad nepatirtų pirmų smūgių. O Žukovas ten prikaupė jų devynias galybes.

Jei dėl visko kalta Stalino baimė, tai maisto, ginklų, anglių, skystojo kuro atsargas reikėjo laikyti už Dnepro, o gal net ir už Volgos, bet Stalino ir Žukovo įsakymu visa tai kaip tik iš ten buvo vežama prie sienos.

Ir mums gynybiniam karui visiškai nereikėjo oro desantinių korpusų, bet jie buvo formuojami 1941 metų pavasarį Stalino leidimu ir Žukovo įsakymu. Ar Stalinas taip darė iš baimės? Ir Lotaringijos žemėlapiai, ir žodynai, ir auliniai batai, ir dar daug visko buvo gabenama prie sienų.

9-asis šaulių korpusas rengėsi įsikurti Rumunijoje. Tai irgi Stalino baimės apraiška? O 14-asis šaulių korpusas rengėsi forsuoti Dunojaus žemupį. (Ir sėkmingai forsavo pirmomis karo dienomis.) Pasieniečiai spygliuotą vielos užtvarą iš baimės pjovė...

Stalino veiksmus Žukovas paaiškino labai paprastai – visa tai iš baimės. Viskas dėl to, kad Stalinas bijojo Hitlerio.

Sutikime su tuo.

Belieka paaiškinti tokius pačius Žukovo veiksmus.

Svarbu ne Stalinas.

Tie, kurie patikėjo marksistų-hitlerininkų prasimanymais apie Stalino baimę, tiki ir visais kitais paistalais: Sovietų Sąjungos nepasirengimu karui, vadų netekusia ar-

mija, nužudytais strategais. Jei susiklostė tokia padėtis be išeities: nei tankų, nei lėktuvų, nei vadų, tai ne tik Stalinas, bet ir visa liaudis turėjo bijoti Hitlerio. Štai kodėl kiekvienas patikėjęs Stalino baime tuoj pat patiki, jog visi mes, visa liaudis, visa šalis bijojo, štai kodėl vadina mus besmegeniais nelaimėliais, įbaugintais triušiais.

Dvidešimt antras skyrius

Ar Stalinas turėjo priežastį bijoti?

> Į Vokietiją pradėjo traukti nesibaigiantis rusų belaisvių srautas. Nuo tada tas srautas buvo nenutrūkstamas. Ir traukiniais, ir plentais vis plūdo galybė belaisvių. Bet iš to buvo maža naudos. Vietoj kiekvienos sutriuškintos armijos rusai iškart suformuodavo naują. Milžiniškose caro valdose žmonių, regis, netrūko. Kaip ilgai Vokietija galėjo tokiomis aplinkybėmis išsilaikyti? Ar neišauš tokia diena, kai Vokietija, nors ką tik iškovojo pergalę, nebeturės naujų kariuomenių, o rusų karinė vadovybė nepaliaujamai siųs į frontą vis naujas armijas? Kas tada bus?
>
> *Adolfas Hitleris.*
> Mein Kampf

1

Mes taip buvome pripratinti manyti, kad Hitleris su savo armijomis nepalyginti pranašesnis, jog mintis apie Stalino baimę mūsų nestebino.

Bet kodėl Stalinas turėjo bijoti Hitlerio?

Ilgam karui Vokietija neturėjo atsargų. Tai suprato visi, taip pat ir Hitleris bei jo generolai. Jie buvo pasirengę tik žaibiškam karui – blickrigui.

Tačiau blickrigas su Sovietų Sąjunga buvo neįmanomas, nes mūsų šalis – 10 000 kilometrų iš vakarų į rytus. Jei Hitleris būtų įstengęs užgrobti po tūkstantį kilometrų per mėnesį, o tai net teoriškai neįmanoma, tai ir tada karas būtų turėjęs trukti metus.

Blickrigas su Sovietų Sąjunga dar ir dėl to buvo neįmanomas, kad Europos armijoms iš dvylikos mėnesių karo veiksmams mūsų teritorijoje palankūs tik keturi – nuo gegužės 15 iki rugsėjo 15 dienos (jei nelyja). Jei net būtų įmanoma per tuos mėnesius užgrobti visą šalį, tai ką daryti, kai prasidės ruduo, o paskui žiema? Į Rusiją lengva įeiti, bet sunku iš jos išeiti. Įėjimas – rublis, o išėjimas – du rubliai. Didysis karo mąstytojas generolas majoras Karlas Klauzevicas, rusams tarnaujantis rytprūsis, Smolensko ir Borodino mūšių dalyvis, sakė, kad jei kam nors pavyktų užgrobti Rusiją, tai kontroliuoti jos tikrai neįstengtų. Kartą Bonapartas užėmė blickrigu Maskvą... Ar ilgai ją išlaikė?

Blickrigas su Sovietų Sąjunga buvo fantazija, nes TAIKOS laiku Raudonoji armija 1941 metų birželį turėjo 5,5 milijono karių ir vadų, be NKVD kariuomenės. Jei Hitleris kas mėnesį būtų žudęs ir ėmęs į nelaisvę po milijoną sovietų kareivių (o tai neįmanoma), tai ir tada karas būtų trukęs pusę metų, ir tada būtų tekę planuoti baigti jį gruodžio mėnesį. Ir tada būtų reikėję tikėtis sniego, šalčio bei pūgų. Ir tada būtų tekę rengti žiemai avikailius.

Bet tai dar ne viskas. Netgi labai kritiškomis sąlygomis 1941 metų vasarą sovietų mobilizacijos sistema veikė sklandžiai ir pirmą karo savaitę, iki 1941 metų liepos 1 dienos,

buvo pašaukta į DVRA papildomai 5,3 milijono žmonių (SKE. T. 5. P. 343). Tai jau per dešimt, beveik vienuolika milijonų. Jei ir toliau Hitleris žudytų po milijoną (tai buvo ne jo jėgoms) per mėnesį, tai karas truktų metus. O mūsų mobilizacija vyko liepą, rugpjūtį, rugsėjį... „Mūsų jėgos begalinės" – sakė draugas Stalinas. Argi jis neteisus? O ar pats Hitleris to nesuprato? Ar ne apie tai jis rašė „Mein Kampf"?

Mobilizaciniai Sovietų Sąjungos ištekliai – 10 procentų gyventojų. Paskaičiuokime. Tais ištekliais per karą buvo pasinaudota, dargi viršyta norma. Kiekgi laiko būtų reikėję tokiai armijai sunaikinti? Kokiam pusgalviui šovė mintis sutriuškinti tokią armiją? Be to, per tris mėnesius.

2

Vokietija buvo nepasirengusi karui. Stalinas tai žinojo.

Kai pradedama kalbėti apie Hitlerio „pasirengimą" karui, nepribaigti bjaurybės hitlerininkai linkę patylėti. O juk labai norėdami ir hitlerininkų „pasirengimo" dėmelių galėtume įžiūrėti. Dar toli gražu iki 1939 metų Hitleris buvo prieš save nuteikęs Ameriką ir visą pasaulį. Ar tai panašu į pasirengimą karui? Pažiūrėkime į Hitlerio, o paskui į Stalino sąjungininkus ir atsakykime į klausimą: kuris buvo geriau pasirengęs?

Hitlerį visas pasaulis pažinojo kaip agresorių ir užkariautoją, plėšiką ir žmogžudį. O sovietinė propaganda Sovietų Sąjungą vaizdavo kaip nekaltą auką. Tai visai nėra nesvarbūs dalykai: kuo tave pasaulis laiko – piktadariu ar engiamųjų gynėju, ko tau linki planetos gyventojai – pergalės ar pragaišties? Staliną palaikė visas pasaulis, visos šalys, visos tautos, visos vyriausybės. Sovietų Sąjungai,

Raudonajai armijai ir Stalinui sėkmės linkėjo visi – ir proletarai, ir buržujai. O ko linkėjo Hitleriui?

Buvo viena išimtis: Hitleriui sėkmės linkėjo Sovietų Sąjungos tautos. Su muzika, gėlėmis, šypsenomis, duona ir druska hitlerininkus pasitiko Rygoje, Vilniuje, Taline, Kijeve... Bet Hitleris bei išmintingieji jo generolai elgėsi taip, kad po jų visa Europa su gėlėmis pasitiko Staliną ir NKVD.

Hitleris iš pat pradžių pateko į tokią situaciją, kurioje išlošti apskritai buvo neįmanoma. Su Prancūzija jis lengvai susidorojo, bet kaip kariauti su Britanija neturint pranašumo jūroje ir ore? Taigi Hitleris puolė Sovietų Sąjungą. Mums sakoma, kad jam reikėjo žemių rytuose. Keista, Hitleris sutriuškino Prancūziją, bet neturi jėgų sutriuškintos Prancūzijos visiškai užimti. Juo labiau neįstengia užimti be šeimininko likusias prancūzų kolonijas. Hitleriui nepakako kariuomenės Olandijai okupuoti. Tam reikėjo dviejų divizijų, o Hitleris galėjo skirti tik vieną. Bet Olandija – visai maža šalis, o jos kolonijos didžiulės. Hitleriui atsivėrė niekieno nekontroliuojamos Olandijos valdos... Ir Belgijos Kongo... Bet jis jų kažkodėl neužgrobė. Užtat įsivėlė į karą dėl naujų žemių rytuose. Jam po nosim neginami Prancūzijos pietų kurortai su vynuogynais, vyno rūsiais, gerais keliais, žaviomis moterimis, velniai griebtų, o jis lekia užkariauti Archangelsko topų ir Astrachanės meldų. Ar tai iš didelio proto, ar ką? O štai Stalinas vadinamas kvailiu: kaip jis nesusiprotėjo, kad Hitleriui 1941 metais prireiks Konotopo, Kobeliakų ir Arzamaso su Achtyrka? 1941 metais Hitleris jau negalėjo kontroliuoti to, ką buvo prisigrobęs, jam jau svilo padai Jugoslavijoje, jis buvo visai įklimpęs į karą su Britanija (už kurios stovėjo „neutrali" Amerika), Hitlerio kariuomenė jau buvo išsklaidyta nuo Šiaurės Norvegijos iki Šiaurės Afrikos, o laivynas kariavo akvatorijose nuo Grenlandijos iki

Argentinos krantų ir Gerosios Vilties kyšulio. Kokiam analitikui galėjo šauti į galvą, kad jis dar lįs į Rusiją naujų žemių užkariauti.

3

Prieš du su puse tūkstančio metų didysis kinas Sun Czi prisakė visiems ateinančių kartų vadams: dviem frontais kovoti nevalia! Niekas neturi kariauti dviem frontais. Ypač Vokietija. Dėl geografinės padėties ir dėl to, kad ji, neturėdama išteklių karui dviem frontais, pasmerkta pralaimėti. Antrasis pasaulinis karas tai dar kartą patvirtino. Visi didieji vokiečiai atkalbinėjo nuo karo dviem frontais, o Bismarko manymu, Vokietijai nederėjo kariauti ir vienu frontu, jei tas karas su Rusija.

Ar Hitleris buvo pasirengęs kariauti dviem frontais?

Tai kodėl Stalinas turėjo bijoti tokio varianto? Tai kodėl niekas nesišaipo iš Hitlerio? Kodėl niekas nesišaipo iš genialių jo ministrų, diplomatų ir generolų?

Atsiverskime visiems prieinamą dokumentą – Vokietijos sausumos kariuomenės Generalinio štabo viršininko generolo pulkininko F. Galderio dienoraštį ir be galo nustebsime. Regis, visą Vokietijos pasirengimą karui laiko trys banginiai: galbūt, turbūt ir kaip nors. Štai tik keletas užrašų iš tarnybinio dienoraščio, nors jų yra daugybė.

1940 metų rugpjūčio 9 diena: „Popierių taip grėsmingai padaugėjo, kad jų kalnai gali mus užgriūti."

Rugsėjo 29 diena: „Trūksta automobilių netgi patiems būtiniausiems poreikiams."

Spalio 7 diena: „Karas ore dviem frontais neįmanomas."

Spalio 21 diena: „Jokios tvarkos organizuojant perveži-mus."

Lapkričio 18 diena: „Karščiai geležinkelyje. 547 ešelonai stovi įstrigę Rytuose ir Berlyne."

Lapkričio 26 diena: „Arklių kinkiniai prieštankiniams pabūklams. Neturime pirmaračių... Neįmanoma aprūpinti mūsų kariuomenės Bulgarijoje kalnų amunicija. Neturime nė vienos sniego valomosios mašinos... Neįmanoma užtikrinti griežtos stambių miestų (Prancūzijos) kontrolės... Imperiniai geležinkeliai ateityje negalės dirbti tokiu pajėgumu kaip dabar."

Lapkričio 27 diena: „Apsupties operacijos beribėse Rusijos platybėse nebus sėkmingos."

Teoriškai blickrigas – tai apsupimas tankais. Vokiečių strategams aišku, kad bekraštėse Rusijos platybėse tokios apsuptys nebus veiksmingos. O nieko kito nesugalvojo. Taigi jie planuoja tas apsuptis, kurios nebus veiksmingos.

Gruodžio 3 diena: „Degalų trūksta, automobilių padangų – juo labiau."

Gruodžio 4 diena: „Trūksta artilerijos."

Gruodžio 13 diena: „Užimti Maskvą nėra labai svarbu (Hitlerio nuomonė)... Karinių oro pajėgų laukia karas dviem frontais."

Grįžkime prie spalio 7-osios įrašo: „Karas ore dviem frontais neįmanomas." Jie tai supranta, bet nusprendžia pradėti karą dviem frontais. Ne tik Galderis, bet ir pats Hitleris suvokia, kad užimti Maskvą dar nereiškia baigti karą. Bet Hitlerio plano esmė – užimti Maskvą, o tada galbūt viskas savaime grius. O jei negrius, ką tuomet daryti?

Gruodžio 14 diena: „Pradėta karinė parengtis."

Gruodžio 23 diena: „Dėl gumos vis dar turime sunkumų."

1941 metų sausio 16 diena: „Sausumos kariuomenės priešlėktuviniai divizionai. 40 divizionų. Dar turėsime pasirūpinti specialia asmenine jų sudėtimi. Tai padaryti galėsime tik rudeniop."

Štai kaip pasirengę! Karą su Sovietų Sąjunga planavo baigti iki rudens. O iškovoję pergalę žadėjo komplektuoti priešlėktuvinius divizionus: skirti taikytojus, pabūklą, būrių ir baterijų vadus.

Sausio 28 diena: „Vasario gale baigsim kaučiuko atsargas. Prancūzai užpirko 25 tūkstančius tonų kaučiuko, bet japonai trukdo jį išvežti..."

Japonija – viena iš jų sąjungininkių. Tuo laiku kaučiukas buvo niekuo nepakeičiamas. Vokietijoje kaučiuko atsargos turėjo baigtis iki karo su Sovietų Sąjunga likus keturiems mėnesiams. Vokietija per statytinius kažkur gavo šiek tiek kaučiuko, bet sąjunginininkė Japonija neleidžia jo išvežti.

Ta pati diena, sausio 28-oji: „Degalai: padėtis rimta. Galime tikėtis, kad degalais būsime aprūpinami tol, kol sutelksime, išskleisime kariuomenę, ir dar du mėnesius pradėję operacijas... Automobilių padangos. Labai rimta padėtis..."

Ponai Hitlerio generolai planuoja sutriuškinti Rusiją per tris mėnesius. Tik benzino atsargų turi dviem mėnesiams.

Ir dar tą pačią sausio 28-ąją: Barbarosos operacija. Kampanijos prasmė neaiški. Anglija bus visai nekliudoma. Mūsų ekonominė bazė nuo to nė trupučio nepagerės. Jei Rusijoje negalėsime laisvai veikti, tai padėtis dar pablogės... Barbarosos operacija rizikinga.

Taigi jiems patiems neaišku, ko lenda į Rusiją. Stalinas vadovavosi geležine logika ir, kai jį įspėdavo, kad vokiečiai gali įsiveržti, klausdavo: „Kam jiems to reikia?" Stalinas negalėjo suprasti, ko vokiečiai turėtų eiti į Rusiją. O jokios logikos, pasirodo, nebuvo. Hitlerio generalinio štabo viršininkui, kuris planuoja karą, irgi neaišku, ko ten brautis į tą Rusiją.

Logiškai mąstant galima numatyti priešininko ėjimus.

Bet joks genijus negebėtų numatyti logikos neturinčio idioto veiksmų, nes jie be priežasties.

Vasario 1 diena: „Italų kariuomenė daro prastą įspūdį: nei valios turi, nei galimybių priešintis."

Vasario 8 diena: „Valstiečių vežimai. Iš Lenkijos skirti 15 tūkstančių pakinkytų vežimų su vežikais."

Vasario 18 diena: „Dėl degalų neaišku, padėtis sunki."

Kovo 13 diena: „Labai riesta su automobilių benzinu ir dyzeliniu kuru. Jei rusai netieks, mes su esamomis atsargomis, jei bus rengiami stambūs puolimai, galėsime išsilaikyti du ar du su puse mėnesio."

Kovo 17 diena: „Iš Rumunijos negalime nieko tikėtis. Vengrija nepatikima. Ji neturi jokių priežasčių pulti Rusijos (Hitlerio žodžiai)."

Balandžio 3 diena: „Imperinio geležinkelio valdyba pranešė apie katastrofišką geležinkelio būklę."

Balandžio 5 diena: „Neįmanoma išspręsti kulkosvaidžių bataliono klausimo."

Balandžio 7 diena: „Turime pripažinti, kad iš rusų kariuomenės susigrupavimo galime tikėtis greito perėjimo į puolimą, kuris būtų mums labai nemalonus."

Balandžio 11 dieną Hitlerį ištiko isterijos priepuolis: „Hoizingeriui, matyt, pavyko numalšinti nervų priepuolį."

Balandžio 23 diena: „Romelis visiškai netinka tai užduočiai, kuri jam kaip vadui pavesta."

Balandžio 26 diena: „Trūksta atsarginių automobilių. Generolas kvartirmeisteris savo žinioje nieko neturi."

Gegužės 5 diena: „Kariuomenę labai vargina šaltos naktys. Įtempta padėtis dėl šaudmenų."

Kalbama apie vokiečių kariuomenę Bulgarijoje. Gegužę jai šalta Bulgarijos kurortuose... Bet į Rusiją traukti norėtų.

Gegužės 7 diena: „Atsarginės dalys. Tik 10–15% poreikių patenkinta... Romelis kaip pašėlęs sklaido armiją."

Gegužės 11 diena: „Nedžiuginanti padėtis Šiaurės Afrikoje. Pažeidęs įsakymą Romelis sukūrė tokias materialines-technines aplinkybes, su kuriomis mes nesusidorosime. Akivaizdu, kad vadovauti armijai Šiaurės Afrikoje ne Romelio jėgoms."

Gegužės 15 diena: „Geležinkelių padėtis nepatenkinama."

Gegužės 17 diena: „Ką tik pareikalauta antros divizijos Olandijai. Mes jos neturime."

Kuo jūs, ponai rengiatės okupuoti Rusiją?

Gegužės 20 diena: „Laiku nebus sukomplektuoti motorizuotieji junginiai Barbarosos operacijai... Degalai: birželiui pakaks, liepą trūks 10%."

Gegužės 21 diena: „Labai reikia kariškos aprangos."

Gegužės 22 diena: „17-oji tankų divizija turi 240 tipų mašinų."

Gegužės 29 diena: „Trūksta degalų! Apriboti karininkų rezervai."

Gegužės 31 diena: „Labai blogi reikalai su transportu žvalgomosios aviacijos dalyse."

Birželio 13 diena: „Rudenį baigsis degalų atsargos."

Ar tai panašu į pasirengimą karui?

4

Tačiau tikrasis Hitlerio „pasirengimas" paaiškėjo po 1941 metų birželio 22 dienos. Galderis toliau rašo.

1941 metų liepos 4 diena: „Goto tankų grupės štabas pranešė, kad rikiuotėje tėra 50% tarnybinių mašinų."

Liepos 9 diena: „Mūsų tankų nuostoliai maži, o žmonių – dideli."

Liepos 12 diena: „Sovietiniai sviediniai veiksmingi, morališkas jų poveikis stiprus. Daug naujausių, mums nežinomų artilerijos sistemų."

Liepos 13 diena: „Tankų nuostoliai vidutiniškai 50%."

Žr. liepos 9-osios įrašą.

Liepos 17 diena: „Kariuomenė labai išsekusi."

Liepos 20 diena: „Mūsų vadovaujančias instancijas apėmė depresija. Ypač prislėgtas atrodo vyriausiasis vadas."

Liepos 23 diena: „Įvairiuose junginiuose netekome 50% karininkų."

Rugpjūčio 1 diena: „Divizijų vyriausiosios vadovybės rezervas – O."

Rugpjūčio 7 diena: „Su turimais degalais didelių operacijų negalime rengti."

Planavo sutriuškinti Sovietų Sąjungą per tris mėnesius, žinodami, kad degalų buvo pasirengę dviem mėnesiams. O jie baigėsi per pusantro.

5

Tik truputį pacitavau iš vieno generolo dienoraščio. Visas dienoraštis rėkte rėkia, kad Vokietija nedovanotinai nepasirengusi karui. Pasklaidykime Z. Vestfalio, G. Bliumentrito, K. Ceitclerio, K. Tipelskircho, V. Pichto, E. Mideldorfo, V. Melentino, L. Renduličio, G. Goto ir daugelio kitų prisiminimus. Visose knygose varpais skambinama: Vokietija visiškai nepasirengusi karui. H. Guderianas netgi taip pasakė: „Mūsų vadovybė beprotišku savo užsispyrimu pralenkė netgi Karolį XII ir Napoleoną I" (Antrojo pasaulinio karo rezultatai, 1956. P. 123). G. Teskė: „Didžioji vokiečių imperija" 1939 metais turėjo mažesnį garvežių ir vagonų parką negu kaizerio imperija 1914 metais" (Ten pat. P. 402).

Vokiečių generolai, turėdami 320 geležinkelio ešelonų su šaudmenimis, planavo sutriuškinti Sovietų Sąjungą. F. Galderis liudija, jog per porą savaičių Sovietų Sąjungos teritorijoje per mūšius vokiečių kariuomenė išeikvojo daugiau, negu buvo planuota visam karui. 1941 metų rugpjūčio 16 dienos įrašas Galderio darbo dienoraštyje: „Šaudmenų sąnaudos. Nuo rugpjūčio 1 dienos iki dabar pristatyta tiek šaudmenų, kiek buvo numatyta visam Barbarosos planui."

O štai 1941 metų lapkričio 24 dienos įrašas tame pačiame dienoraštyje: „Reikia paliaubų."

Rusijos žiema dar prieš akis... Galderio manymu, Stalinas neturi jokių rezervų. Apie tai byloja jo įrašas 1941 metų gruodžio 2 dieną. Vokiečių žvalgyba kaip visada suklydo. Stalinas turėjo rezervų ir 1941 metų gruodžio 5 dieną didžiulį kontrpuolimą pradėjo su naujomis divizijomis, korpusais bei armijomis. Bet Galderis dar prieš tai suprato, kad reikia paliaubų.

O štai 1941 metų gruodžio 12 dienos įrašas: „Tankų gamybos reikalai. Dabar padėtis tokia, kad mes apskritai negalėsime tęsti karo."

O man neaišku: kodėl marksistai ir hitlerininkai viso šito necituoja? Bet štai kažkoks G. Gorodeckis, aktyviai bendradarbiaudamas su Rusijos gynybos ministerija, atvirai ir demonstratyviai palaikomas Rusijos užsienio žvalgybos tarnybos, išleido knygą ir joje apie Vokietijos pasirengimą karui – nė vieno blogo žodžio, o apie mus idiotus – nė vieno gero žodžio: rusai – bailiai, bukagalviai. Vokiečių generolai nutarė užkariauti Sovietų Sąjungą – tai bent proga Gorodeckiui pasišaipyti iš Hitlerio! Betgi ne, nesišaipo. Rusiją užkariauti galėjo azijiečiai, tai ne europiečių jėgoms. Rusiją galima apgaule užimti, bet ne jėga. Niekada. Užkariauti Rusiją per tris mėnesius? Ar tai ne kliede-

sys? Kodėl gi jūs, drauge Gorodecki, kvailių procento tarp Hitlerio genijų nepaskaičiavote? Kuo aiškintina jūsų meilė Hitleriui ir sumuštiems jo strategams?

6

Nesiginčiju, blickrigas pavyko Lenkijoje ir Prancūzijoje. Bet kokiais būdais Hitleris ketino tai padaryti Sovietų Sąjungoje?

Blickrigas – tankų karas. Hitleris turėjo 3410 atgyvenusių tankų, o mūsų teritorija – 22,4 milijono kvadratinių kilometrų. Vienas vokiečių tankas – 6568 kvadratiniams mūsų teritorijos kilometrams. Mažoka. Iš 22 milijonų kvadratinių kilometrų 17 milijonų apskritai tankams netinkami, o likusiuose plotuose vokiečių tankų veiksmai įmanomi tik vasarą, jų tankai klimpsta neišbrendamuose purvynuose ir sniege. Ir benzino Hitleris turėjo pusantram mėnesiui. Kokie idiotai susapnavo blickrigą tokiomis aplinkybėmis? Kodėl gi Stalinas turėjo bijoti tokio blickrigo ir genialių strategų, kuriems į galvą šovė paikos mintys? Ko jie tikėjosi planuodami baigti karą per tris mėnesius? Ir per kokius tris mėnesius? Neturėjo jie trijų mėnesių. Hitleris pradėjo birželio 22-ąją, tris mėnesiai baigtųsi rugsėjo 21-ąją. Tuomet jau purvo būna tiek, kad neišbrisi. Apskritai jau pirmos rugsėjo dienos gali būti lietingos. Ar į tai buvo atsižvelgta Hitlerio planuose? 1812 metais pagal seną kalendorių snigti pradėjo spalio 15 dieną. Bet ir pagal naują kalendorių spalį pas mus gali pasnigti. Ar buvo turėta galvoje, kad įvykių eiga gali keistis? O juk tankai patys savaime – menka jėga. Toli į priekį išsiveržęs tankas labai pažeidžiamas. Jį turi palaikyti pėstininkai, tankams reikia daug ką tiekti! O padėtis buvo tokia: „1941 metais

vokiečių armijoje dar vis buvo daugiausia grynųjų pėstininkų divizijų, kurios ėjo pėstute, o vežimų virtines traukė arkliai." Taip sakė vokiečių generolas Giunteris Bliumentritas (Lemtingi sprendimai. P. 74). O štai statistika: birželio 22-ąją Hitleris Rytų fronte turėjo 750 000 vežimus traukiančių arklių (*Goralski R.* World War II Almanac. P. 164). Paskui kiekvieną vokiečių tanką dardėjo vežimai, traukiami 220 arklių. Ir tais vežimais jie ketino atlikti blickrigą? Ar rengėsi jais nudulkėti iki Vladivostoko? Per tris mėnesius? Beje, apie arklius. Ar esate kokiame nors amerikiečių filme matę vokietį vežime? Filmuose vokiečiai rodomi tankuose. O istorinė tiesa yra tokia, kad tankų jie turėjo 100 kartų mažiau negu vežimų. Iš 190 Hitlerio siųstų su Sovietų Sąjunga kariauti divizijų tik 17 tankų divizijų. O į jas buvo surinkta viskas, kas po ranka papuolė. Įsivaizduokime, kaip galima aprūpinti atsarginėmis dalimis diviziją, kurioje yra 240 tipų įvairių mašinų: lengvųjų, sunkvežimių, autobusų, karinių, civilinių iš Belgijos, Prancūzijos, Graikijos, Jugoslavijos ir t. t. Kas įstengtų visa tai remontuoti, be to, lauke, šimtus kilometrų nuo remonto bazių? Trylikai vokiečių motorizuotųjų divizijų nebuvo nė vieno tanko. Vienintelėje kavalerijos divizijoje – irgi nė vieno. Visa kita – vieni pėstininkai. Su vežėčiomis.

Stalinas paprasčiausiai netikėjo pranešimais, kad tokia kariauna rengiasi pulti. Ir jis teisus. Jokia logika nepaaiškinsi sprendimo pulti Sovietų Sąjungą. Ilgam karui Hitleris neturėjo atsargų, todėl pasirinko blickrigą, kuriam atsargų taip pat neturėjo. Jis pradėjo blickrigą katastrofiškai trūkstant automobilių padangų, degalų ir šaudmenų. Prieš pat puolimą V. Molotovas sakė: „Tik idiotas gali mus pulti." Viačeslavas Michailovičius negalėjo įsivaizduoti, kad tai iš tiesų buvo idiotai. Bet kokiu požiūriu, bet kokiomis aplinkybėmis pulti Sovietų Sąjungą Hitleriui buvo savi-

žudybė tiesiogine prasme. Net jei karo pradžios variantas būtų pats geriausias iš visų įmanomų, Hitleris vis tiek baigtų gyvenimą savižudybe. Kokios menkos moralės turėjo būti puskvaišiai hitlerininkai, kurie net gėdingai baigę karą dar vis šūkauja: vis tiek Hitleris protingesnis! Na ir kas, jis galėjo laimėti! Per tris mėnesius!

Sprendimas pulti Sovietų Sąjungą – kvailas sprendimas. Pats Hitleris pripažino, jog kalta ne žiema, o vokiečių armijos nepasirengimas žiemai. „Hitlerio užstalės kalbų" 1942 metų gegužės 29-osios įrašas: „Mūsų karių apranga, jų aprūpinimo ir motorizavimo lygis visiškai neatitiko tos žiemos sąlygų... Sausumos kariuomenės Generalinis štabas laiku nepasirūpino šalčiams atsparių degalų ir žieminių drabužių atsargomis." Taip sakė Hitleris. Kodėl jūs, draugai gorodeckiai ir šteinbergai, necituojate šių žodžių? Net Hitleriui buvo aišku, kad Vermachto motorizavimo lygis neatitinka jam keliamų užduočių. Po karo generolas G. Bliumentritas pareiškė: „Nusprendusi pulti Rusiją, Vokietija pralaimėjo karą." Generolas feldmaršalas fon Rundštedtas 1941 metų gegužę pareiškė: „Karas su Rusija – beprasmiškas sumanymas, kuris negali gerai baigtis" (Lemtingi sprendimai. P. 76). Bet geriausiai iš visų pasakė pats Hitleris, beje, dar tuo laiku, kai nebuvo valdžioje: „Vien tik sąjungos tarp Vokietijos ir Rusijos sudarymo faktas reikštų neišvengiamą karą, kurio pabaiga iš anksto nulemta. Toks karas galėtų reikšti tik Vokietijos galą" (Mein Kampf. 2 dalis. XIV skyrius). Lyg iš anksto būtų žinojęs! Pats tai parašė ir pats su Stalinu paktą pasirašė, šitaip prisišaukdamas Vokietijai nesėkmingą karo baigtį, o sau – savižudybę!

Pagalvokime: jei paktas su Stalinu pasirašomas, tai tada galima nekovoti, nes vien pasirašymo faktas stumia Vokietiją į katastrofą, pralaimėjimą. Koks praregėjimas.

O štai šiuolaikiniai hitlerininkai, pamiršę savo fiurerio įspėjimus, tebeplyšauja, kad Hitleris viską darė gerai, kad galima buvo laimėti, nors armija buvo nepakankamai motorizuota, su vežėčiomis... Jie rėkauja, jog dėl visko kalta žiema...

7

Norint kariauti, reikia turėti ginklų. Toks jau tas karas... 3410 vokiečių tankų. Visi lengvieji. Visi atgyvenę. Nė vieno sunkiojo tanko. Yra vidutinių, bet jie paprasčiausi lengvieji, tik su papildomais šarvais. Nuo jų padidėja saugumas, bet pablogėja važiavimo savybės: greitis, manevringumas, praeinamumas – kaip tik tai, ko reikia per manevrinį karą neaprėpiamose platybėse. Hitleris neturėjo nei vieno plaukiojamojo, nei vieno su prieštankiniu apšarvavimu, nei vieno su galinga patranka tanko...

O Stalinas turėjo 23 106 tankus (be NKVD), įskaitant geriausius pasaulyje modelius, kuriuose sukaupti pažangiausi to meto tankų gamybos laimėjimai: galingos ilgavamzdės patrankos, platūs vikšrai, sviediniams atsparūs šarvai, dyzeliniai varikliai ir t. t. Be to, jis turėjo neribotas galimybes gaminti tokias mašinas. Plaukiojamųjų tankų Stalinas turėjo daugiau negu Hitleris apskritai visokių tankų.

Stalinas turėjo tolimojo veikimo bombarduojamąją aviaciją (TBA), o Hitleris neturėjo.

1940–1941 metais Vokietiją jau bombardavo britų strateginė aviacija. Stalinas buvo pasirengęs prisidėti su savąja TBA. O Hitleris planavo „išbombarduoti" Britaniją iš karo, bet jam tai nepavyko, nes neturėjo strateginės aviacijos. Tada ir nutarė užgrobti europinę SSRS dalį iki Ar-

changelsko-Astrachanės linijos, o viską, kas yra į rytus, sulyginti su žeme tolimojo veikimo bombarduojamaisiais lėktuvais. Tik bėda – Hitleris neturėjo tokių lėktuvų.

Nė vieno.

Bet ginklai patys savaime jokios naudos neduoda. Reikia kareivių, karininkų, generolų.

Aš labai vertinu vokiečių kareivius.

Vokiečių karininkus – irgi.

O su generolais Vokietijai nesisekė. Vokiečių generolai patys pasirinko priešininką – Sovietų Sąjungą, patys pasirinko vietą, laiką ir karinių veiksmų būdą. Karas prasidėjo pagal jų scenarijų. Ir baigėsi jiems nesėkmingai. Ką dėl to reikėtų kaltinti?

1941 metais Stalinui jau buvo visiškai aišku, kad Vokietijos vyriausioji vadovybė karui nepasirengusi, kad vokiečių generolai nesugeba vadovauti. Blickrigas Lenkijoje, žaibiškas Prancūzijos sutriuškinimas, beveik visos Europos užėmimas galėjo apgauti silpnų nervų žurnalistus. Bet tikram strategui viskas atrodė kitaip. Vokiečių generolai tik plyšavo apie blickrigą, bet joks blickrigas jiems nepavyko. Žaibiškos buvo tik kai kurios operacijos, o karas jau nuo 1939 metų rudens vyko lėtai, t. y. Vokietijai pražūtingai.

❖ ❖ ❖

Vokietijos „pasirengimas" karui nusipelno būti kruopščiai ištirtas. Bet karo baigtis duoda vienareikšmį atsakymą į klausimą apie pasirengimą.

Stalino apskaičiavimu, SSRS užpuolimas Hitleriui ir jo imperijai reikštų savižudybę. Tas apskaičiavimas buvo teisingas. Jį visiškai patvirtino karo rezultatai. Beje, pačiam Hitleriui SSRS užpuolimas reiškė savižudybę tikrąja to žodžio prasme.

Stalinas paprasčiausiai netikėjo, kad Trečiasis reichas ryšis savižudybei tokiu egzotišku būdu.

Svarbu ne tai, ar Stalinas bijojo Hitlerio. Stalinas neturėjo pagrindo bijoti. Stalinas laikė Hitlerį ir jo generolus protingais žmonėmis, o protingi žmonės tokių avantiūrų nedarytų. O dar tokiomis aplinkybėmis. Už nugaros turėdami Britaniją. O potencialiai – ir Ameriką. Protingi žmonės nekariautų dviem frontais. Protingi žmonės nerengtų blickrigo su vežėčiomis. Protingi žmonės neplanuotų sunaikinti Uralo ir Sibiro pramonės centrų tolimojo veikimo bomborduojamaisiais lėktuvais jų neturėdami.

Čia svarbu atsakyti į kitą klausimą. Klausimą, į kurį niekas neatsakė. Į kurį niekas nebandė atsakyti. Niekas to klausimo netgi nepateikė: KODĖL HITLERIS UŽPUOLĖ SSRS?

Ko jam trūko?

Gyvybiškai svarbios erdvės?

O gal proto?

Dvidešimt trečias skyrius

Apie Stalino paniką

Stalinas mums padarė neišdildomą įspūdį. Jis nepaprastai veikia žmones. Kai Stalinas įeidavo į Jaltos konferencijos salę, mes visi lyg pagal komandą atsistodavome ir, keista, kažkodėl kareiviškai pasitempdavome.

Jis buvo nepaprastai išmintingas ir mąstė logiškai, jokios panikos. Niekas nebūtų pralenkęs jo gebėjimu sunkią valandą rasti išeitį iš beviltiškiausios padėtis.

O pačiomis tragiškiausiomis akimirkomis, kaip ir per iškilmes, Stalinas būdavo santūrus, niekados nepasiduodavo iliuzijoms. Jis buvo nepaprastai sudėtinga asmenybė. Stalinas buvo didis, pasaulyje neturintis sau lygių, diktatorius.

V. Čerčilis

1

Nikita Chruščiovas pasakojo istoriją apie tai, kad 1941 metais Stalinas, išgirdęs, jog Vokietija puola, baisiai išsigando, išvažiavo į savo vasarnamį – tvirtovę prie Maskvos, visiškai nusišalino nuo veiklos, nieko pas save nesikvietė, su niekuo nesusitikinėjo, nesidomėjo įvykiais fronte, neatsakinėjo į telefono skambučius. Staliną apėmė didžiausia apatija. Jis visiškai nevykdė valstybinių ir partinių savo pareigų. Tokia depresija kamavo Staliną ilgiau nei savaitę, ir tik liepos 1 dieną Politinio biuro nariai privertė jį paimti valdžios vairą į savo rankas...

Tą legendą pasigavo kai kurie istorikai ir kartojo tūkstančiuose knygų, straipsnių, milijonuose pasisakymų... Ta legenda tapo svarbiausiu įrodymu Stalino „nepasirengimo" karui: kas jau kas, o jis esą tikrai žinojo, kad armija nepasirengusi karui, kad ji netekusi savo vadų, jis bijojo karo, norėjo jį nutolinti, o sužinojęs apie užpuolimą visiškai persigando ir pasislėpė...

Ta legenda kas dešimtmetį tarytum atgimsta. Neseniai Britanijoje išleista knyga, kurioje lygiagrečiai aprašomos Hitlerio ir Stalino biografijos. Viskas aišku: Stalinas baisiai bijojo, o kai Hitleris užpuolė, tai apskritai mirtinai išsigando. Minia labai greitai pamiršta vakarykštes sensacijas. Todėl naujai kartai tokia knyga – lyg atradimas. Londono autobusuose, stotyse, metro netyla kalbos: žinote, kai Hitleris užpuolė...

Knyga kaipmat tapo skaitomiausia pasaulyje. Ilgainiui ji bus pamiršta, bet išdygs iš kur nors naujas atradėjas, pakartos legendą ir vėl pateiks kaip didžiausią istorijos naujieną, ir vėl aikčios visi ponai: žinote, kai Hitleris užpuolė...

Nėra prasmės ginčytis. Minu leidyklų slenksčius, siū-

lau savo knygas apie karą, o man sako: rusai visiškai negabūs kariai, karui jie nesirengė, armijos vadai buvo nužudyti. Stalinas tai žinojo geriau už kitus, kaip tik dėl to, išgirdęs apie užpuolimą, išsigando ir pasislėpė...

Beje...

NIEKAS išsigandęs taip nesielgia.

Teoriškai Stalinas galėjo bijoti vokiečių puolimo dar prieš jam įvykstant. Bet karui prasidėjus turėjo nurimti.

2

Tokia jau mūsų prigimtis: bijome to, kas turi atsitikti, O tai, kas įvyko arba vyksta, jau ne taip baisu arba visai nebaisu. Prisiminkime, kaip elgiasi žmonės kino teatre žiūrėdami siaubo filmą. Salė nuščiūva, kai ekrane įtartinai girgžda laiptai, trinksi durys, pavojus čia pat, šalia, bet mes nežinome, koks jis, ir tai gąsdina. Bet vos ekrane pasirodo piktadarys (arba guminis ryklys, arba kokia kitokia pabaisa), salė pagyvėja, siaubas jau ne toks įspūdingas, nes žiūrovai žino, koks jis.

Garsus povandeninio laivo antro rango kapitonas Piotras Griščenka, kuris daugiausia iš sovietinių povandeninių laivų jūrininkų dalyvavo mūšiuose, taip aprašo tą būseną: „Mūsų tykantis pavojus baisus, kol mums nežinomas. Kai tik jis paaiškėja, mes sukaupiame visas jėgas kovai su juo. Tada nėra laiko jaudintis“ (Grumtynės po vandeniu: M.: Molodaja gvardija, 1983. P. 123).

Ne mažiau garsus lakūnas bandytojas Markas Galajus skraidė 124 tipų lėktuvais. Buvo kalbama, kad jis gali skristi viskuo, kas skrenda, ir truputį viskuo, kas teoriškai neturėtų skristi. Galajus aprašo lakūno, susidūrusio su pavojumi, būseną (o lakūnų bandytojų pavojus dažnai būna

mirtinas): „Morališkai lakūnas pasirengęs įvairiausiems netikėtumams. Koks tas netikėtumas, jis nežino (jei žinotų, tai jau nebūtų netikėtumas, ir apskritai jį galima būtų pašalinti). Kai tas netikėtumas galiausiai paaiškėja, lakūnas, kad ir kaip tai atrodo paradoksalu, iškart aprimsta“ (Per nematomus barjerus. M.: Molodaja gvardija, 1965. P. 98).

Prisiminkime vaikystės knygas. Antai Robinzonas Kruzas vaikštinėja po savo salą ir staiga išvysta basos žmogaus pėdos atspaudą. Robinzonas basas nevaikšto, o ir atspaudas aiškiai didesnis už jo. Baisiausiai išsigandęs jis slepiasi savo urve. (Toliau du lapai siaubo aprašymo.) Saloje Robinzono tyko pavojus, bet jis nežino koks. Vėliau pamato, kad tai viso labo kelios dešimtys žmogėdrų, kurie pjauna savo belaisvius, kepa ant laužo ir valgo. Žodžiu, nieko baisaus.

Valteris Skotas savo knygoje „Aivenhas“ tą būseną aprašo keletą kartų įvairiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, riteriai prievartautojai pagauna pirklį Isaką iš Jorko ir verdančiu aliejumi, įkaitintomis žnyplėmis, kitais egzotiškais įrankiais ir būdais rengiasi priversti jį pasidalyti pelnu. „Tačiau dabar, susidūręs su tikru pavojumi, jis buvo gerokai ramesnis nei anksčiau, kai jautė įsivaizduojamą siaubą.“

Ir dar iš tos pačios knygos: „Medžioklės mėgėjai tvirtina, jog kiškį didesnė baimė apima, kai jį vejasi šunys, negu kai patenka jiems į dantis.“

3

Nuo vaikų literatūros pereikime prie mūsų jaunystės knygų, kuriose irgi rasime tą pačią taisyklę: kai baisiausias dalykas jau būna įvykęs, žmogus pamiršta baimę ir aprimsta. Štai taip aprašomas suėmimas Aleksandro Sol-

ženicyno knygoje „Pirmame rate“: „Suėmimas vyko šiurkštokai, bet visai ne taip baisiai, kaip įsivaizduoji jo laukdamas. Netgi pasijunti ramesnis – jau nereikia bijoti... Keista, bet dabar, kai areštas kaip žaibas perskrodė jo gyvenimą, Inokentijus nejautė baimės. Priešingai, sulėtėjusi mąstysena vėl atgijo ir mintys sukosi apie padarytas klaidas.“

Arešto laukiantiems žmonėms po arešto palengvėja. Taip pasakoja ir tie, kuriuos buvo suėmę komunistai, ir tie, kuriuos – fašistai. Pasak jų, pirma naktis kameroje – saldus ramus miegas, o prieš tai – daugybė bemiegių laukimo naktų. Dabar nežinomybė jau praeityje, galima ramiai miegoti.

Pasklaidykime knygas, kurios vadinamos klasikos veikalais, ir pamatysime, kad Šekspyras, Puškinas, Baironas, Gogolis, Dikensas, Dostojevskis, Gėtė, Tolstojus, Šileris, Remarkas, Senkevičius, Zolia, Cveigas – visi vienodai kalba: kai nutinka baisiausia, žmogus nurimsta. Tai būdinga ir vokiečiams, ir rusams, ir prancūzams, ir amerikiečiams, ir lenkams, ir bulgarams, ir žydams, ir kinams, ir indams, ir evenkams, ir čiukčiams. Tai gal tokiais atvejais kitaip elgiasi gruzinai? Didysis gruzinų poetas Šota Rustavelis dar XII amžiuje tvirtino, kad gruzinai elgiasi kaip visi. Bet palikime ramybėje literatūrą. Eksperimentuodamas aš apklausiau žmones prie onkologijos klinikos. Pacientai priimamajame kasdien laukia rezultatų: gal vėžys, o gal ir ne. Jie sėdi siaubo pilnomis akimis, baimė tvyro ore. Paskui gydytojas pasikviečia žmogų ir praneša: vėžys. Baigėsi nežinomybė. Dabar žmogui viskas aišku. Jis aprimsta.

Dar esu klausinėjęs mirti nuteistų žmonių. Tas pats rezultatas. Visiems baisiausia laukti nuosprendžio: penkiolika metų ar mirties bausmė? O paskui: stokitės, vyksta teismas, Rusijos Sovietų... vardu... aukščiausia bausmė...

sušaudyti. Klausiau tai išgyvenusių: kaip? Atsakydavo: išklausydavome su palengvėjimu, patriukšmaudavome, kad būtų kaip dera, ir aprimdavome. Eduardas Kuznecovas: „Greitai įsisąmonini esąs pasmerktas mirti ir lengvai prie to pripranti." Aš nesu sėdėjęs mirtininkų kameroje, mirti esu nuteistas už akių. Mane pakvietė ateiti į Britanijos užsienio reikalų ministeriją ir perdavė širdingiausius SSRS Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos linkėjimus. Papasakosiu, kaip tada jaučiausi: naktį po nuosprendžio saldžiai miegojau ir regėjau malonius sapnus, pajutau didžiulį palengvėjimą ir ramybę. Taip jaučiuosi jau ne vienerius metus. Tą dieną atsikračiau daugelio rūpesčių ir baimių.

4

Laukimas mirties baisesnis už pačią mirtį. Todėl Geringas, likus trims valandoms iki nuosprendžio įvykdymo, nusižudė. Kad nereikėtų laukti.

Ir Stalinas, ir jo teismai žinojo, kad nuosprendis būna ne toks baisus kaip laukimas. Pavyzdžiui, Nikolajaus Bucharino likimą iš anksto nulėmė Stalinas, ir nė vienas teisėjas nebūtų prieštaravęs. Bet! Stalino teismas „išėjo pasitarti" ir „tarėsi" **septynias su puse valandos.** O paskui piliečiai teisėjai grįžo ir vienas iš jų ištisą amžinybę skaitė nepaprastai ilgą nuosprendį, vardydamas aibes nereikšmingų smulkmenų. O galiausiai, kaip įprasta, – aukščiausioji bausmė. Salėje vietoj žiūrovų sėdėjo pilkai apsivilkę draugai. Po trisdešimt trejų metų vienas iš jų, dabar nusipelnęs veteranas, sakė kalbą mūsų akademijoje. Apie teismą jis pasakojo linksmai: esą Vyriausiasis režisierius buvęs talentingas, mokėjęs rengti vaidinimus – nuosprendžio

paskelbimo komediją buvo įdomiau žiūrėti nei viešą plakimą...

Taip buvo ir per karą. Paklauskite frontininkų, ir jie jums atsakys: laukti baisu, o per mūšį baimė išgaruoja, mūšio laukiama kaip palengvėjimo. Artilerijos generolas leitenantas G. Kovtunovas: „Nors gali atrodyti paradoksalu, mes laukėme, kada priešininkas imsis aktyvių veiksmų" (VIŽ. 1981. Nr. 7. P. 58). Turime įrodymų, kad maršalas Žukovas prieš Kursko mūšį nekantravo – jis norėjo, jog baigtųsi laukimas ir vokiečiai galų gale pultų. Visi įmanomi žmonių išgyvenimai apdainuoti Vladimiro Vysockio dainose, taip pat ir šis: „Su širdgėla mes laukiame atakos..."

Taip sako ir kareiviai, ir karininkai, ir generolai. Ir ne tik generolai. Cituoju daktaro Gebelso dienoraščio 1941 metų birželio 16-osios įrašą. Iki vokiečių įsiveržimo lieka suskaičiuotos dienos. Vokietijos vyriausiasis vadas nervingai laukia: „Fiureris jaučia neapsakomą įtampą. Taip visada būna, kol prasideda kariniai veiksmai. Jis sako, kad mūšiui prasidėjus visiškai nurimsta. Aš tai mačiau daugybę kartų."

Tą akimirką, kai Hitleris užpuolė, Stalino baimė (jei jos būta) turėjo išgaruoti. Stalinas turėjo nurimti. Tą patvirtina viso pasaulio literatūra, visa žmonijos istorija ir žmonių (taip pat ir žvėrių) prigimtis.

Stalinas turėjo apsiraminti – tai patvirtintų kiekvienas psichologas. Bet jūs ir patys be psichologo tai žinote.

Esama stiprių ypatingos prigimties žmonių, kuriuos įprasta vadinti lyderiais. Stalinas buvo ryškus pavyzdys. Tokiems žmonėms įprastomis aplinkybėmis būdinga griežtumas ir valdingumas, o padėčiai pablogėjus, jie neparodo jokių panikos ir bailumo ženklų, bet, priešingai, būna linksmi ir džiaugsmingi. Kaip tik šis bruožas išskiria juos iš paprastų mirtingųjų ir žavi kitus žmones. Toks,

pavyzdžiui, buvo aviakonstruktorius generolas pulkininkas A. Tupolevas. Štai kaip jis apibūdinamas: „O mūsų senis, kai kas nors blogo nutinka, būna labai ramus – netriukšmauja, nieko nebara... Bet kai viskas klostosi sklandžiai, tada ir apšaukia kitus, ir patriukšmauja, ir pasitranko..." (*Galajus M.* Trečiasis matavimas. M., 1979. P. 72).

Štai toks buvo ir Stalinas. Jo referentas aviacijos klausimais, aviakonstruktorius, aviacijos generolas pulkininkas A. Jakovlevas teigia: „Per karą pastebėjau tokį Stalino bruožą: jei reikalai fronte klostosi sėkmingai, jis piktas, reiklus, griežtas, o kai turime nemalonumų, juokauja, kvatoja, būna nuolaidus" (Gyvenimo tikslas. M., 1968. P. 503).

Taigi Stalinas negalėjo išsigąsti karui prasidėjus. Jo elgesys pirmomis karo dienomis, švelniai kalbant, buvo nestandartinis. Jis elgėsi taip, kaip niekas nesielgia iš baimės. Negana to, jis buvo kaip nesavas. Tai, ką sakė generolas pulkininkas Jakovlevas, patvirtino ir kiti. Jų daug. Pirmomis, pačiomis baisiausiomis, karo dienomis Stalinas turėjo šypsotis, pokštauti, juoktis.

Bet jis tylėjo, su niekuo nesišnekėjo, niekuo nesidomėjo.

Kuo paaiškinti Stalino elgesį?

Kuo tik norite.

Išskyrus baimę.

5

Baimė kurį laiką sukausto žmogų, bet netrukus virsta įtempta veikla. Išsigandęs žmogus daug ir greitai kalba, dirsčioja į šalis, gręžiojasi atgal, visas kūnas juda, o rankos, regis, nežino ko nusitverti. Išsigandęs žmogus taršo kepurę, sukioja sagas, graužia nagus, žvilgčioja į laikrodį, vis kažko ieško kišenėse. Visa tai rodo įtemptą smegenų

veiklą. Baimė – tai viena iš savisaugos apraiškų. Ji smarkiai padidina fizines jėgas, mąstymo tikslumą ir aiškumą. Iš baimės žmogus gali padaryti tai, kas paprastai jam atrodytų neįmanoma. Iš baimės žmogus gali prisigalvoti to, ko šiaip nė įsivaizduoti negalėtų. Aleksandras Kerenskis persirengė medicinos sesele ir sanitarine mašina spruko iš Žiemos rūmų, ir mes sakome, kad tai baimė. Jei Stalinas būtų prisiklijavęs barzdą ir išdūmęs į Tibetą arba Paragvajų, tai mes sakytume: tai baimė. Bet baimės apraiškų Stalino elgesyje nebuvo.

Po 1991 metų archyvai buvo šiek tiek atverti ir tyrėjai galėjo pavartyti sąsiuvinius, kuriuose buvo registruojami Stalino kabineto lankytojai nuo 1927 iki 1953 metų. Paaiškėjo, kad pirmomis karo dienomis Stalinas dirbo, beje, taip daug kaip retas šioje planetoje. 1941 metų birželio 21 dienos įrašas: „Paskutiniai išėjo 23 val." Bet tai visai nereiškė, kad tada baigėsi Stalino darbo diena. Išėjus paskutiniams lankytojams, jis dar galėjo dirbti su dokumentais, kalbėti telefonu, dirbti ne tik savo kabinete, bet ir savo bute Kremliuje, vasarnamiuose.

1941 metų birželio 22 dieną 5 val. 45 min. prasidėjo Stalino lankytojų priėmimas ir truko iki 11 val. be pertraukų. Lankytojai: Molotovas, Berija, Timošenka, Mechlisas, Žukovas, Malenkovas, Mikojanas, Kaganovičius, Vorošilovas, Vyšinskis, Kuznecovas, Dimitrovas, Manuilskis, Šapošnikovas, Vatutinas, Kulikas...

Toliau visa savaitė Stalinui buvo ištisa darbo diena su pertraukomis. Lankytojus pradėdavo priimti tai 3 val. naktį (birželio 23 d.), tai 1 val. naktį (birželio 25 d.) ir baigdavo naktimis, tai 1 val. 25 min. (birželio 24 d.), tai 2 val. 40 min. (birželio 27 d.), tai 00 val. 50 min. (birželio 28 d.). Lankytojų priėmimas trukdavo po penkias, šešias, dvylika valandų. Kartais Stalino darbo diena trukdavo 24

valandas su nedidelėmis pertraukomis. Bet, kartoju, mes žinome tik tai, jog per pertraukas jo kabinete nebuvo pašalinių žmonių. Tačiau tai dar nereiškia, kad jis tuo metu nedirbo.

Pasibaigus tai savaitei, registracijos žurnale lankytojai nebuvo užsirašę dvi dienas: birželio 29 ir 30.

Chruščiovas pasakojo, kad vokiečiai užpuolė, o Stalinas išsigando ir paspruko. Dabar paaiškėjo, jog vokiečiams užpuolus Stalinas dirbo septynias dienas išsijuosęs, kiek tik gali dirbti žmogus ir dar daugiau. O paskui staiga...

Jei ir bijojo Stalinas Hitlerio, tai pastarajam užpuolus negalėjo dar labiau išsigąsti. Aiškėja, kad pirmą karo dieną jis ir nebuvo išsigandęs, o smarkiai dirbo viską aplinkui pamiršdamas. Emocijos aprimo...

Jei Stalinas nepabūgo pirmą akimirką, tai ar galėjo išsigąsti aštuntą dieną?

6

Man seniai ramybės nedavė paslaptingas Stalino elgesys pirmomis karo dienomis. Atsakymą radau Tretjakovo galerijoje. Galite sutikti su manimi, galite prieštarauti, bet mane patenkina rastas atsakymas.

Taigi Tretjakovo galerija. Paprastai aš eidavau ten vakarop. Į Borodino mūšio panoramą rytais paprastai neprasibrausi. O kelios valandos iki uždarymo...

Taip pat ir į Tretjakovo galeriją.

Mėgstu antrą aukštą. Ypač peizažus. Man nebuvo lemta tapti didžiu peizažistu. Suvokdamas užgniaužtas savyje potencijas, ištisas valandas pavydžiai žiūriu į svetimas drobes: drebulėlės, berželiai, eglutės. Kiekviename peiza-

že bandau rasti vietelę, kur geriausia būtų įbrukti prieštankinę patranką, kad priešo akis nepastebėtų.

Mėgstamiausias mano paveikslas – Kuindžio „Naktis Dnepre". Niekados nesu matęs to paveikslo reprodukcijos. Jo neįmanoma nukopijuoti: tamsi naktis, 41 atspalvis juodos spalvos, mėnulio žaluma tokios spalvos, kokios būna šviesoforo lempa nakties rūke, ir mėnulio takelis per Dneprą, ir atšvaitai ant juodų debesų. Kokia naktis! Kokios platybės! Kokia galybė! Pats metas forsuoti Dneprą. Dar geriau būtų tokią naktį patyliukais išvesti 3-iąją gvardiečių tankų armiją iš Bukrino placdarmo ir lakštingaloms čiulbant pergrupuoti Liutežo placdarmui. Kad niekas nežinotų. O paskui iš Liutežo, iš kur priešininkas nesitiki pasirodysiant tankų armiją, netikėtu smūgiu... Ak, Kuindži!..

O pati mėgstamiausia mano skulptūra – M. Čižovo „Nelaimės ištiktas valstietis". Sėdi vyras gaisravietėje, šalia jo – berniukas. Įsijautęs negaliu atitraukti akių nuo skulptūros. Ji iš balto marmuro, gaisravietė pavaizduota labai šykščiai. Bet tragedija atskleista taip skaudžiai, kad vaizduotė pripiešia ir atkuria tai, ko skulptorius negalėjo sutalpinti ant nedidelio postamento: visą gyvenimą vyras arė kaip jautis, susirentė namą, pasijuto tvirtai stovįs ant žemės ir štai... Ir balto marmuro galvelės suvokiamos kaip juodos... Ir sielvartas veržte veržiasi iš šalto akmens... Berniukas liečia tėvo petį... Jis dar nesupranta, kokia baisi nelaimė...

Kartais ateidavau į Tretjakovo galeriją ir ilgai iš tolimo kampo žiūrėdavau į dvi sielvartaujančias figūras...

Kartą klajojau po sales, mintyse už kalvelių slapsčiau prieštankines patrankas, stumdžiau tankų armijas iš vieno placdarmo į kitą ir staiga atsidūriau prie tos pačios balto marmuro Čižovo skulptūros. Vos nestumtelėjau jos petimi. Pakėliau akis... nustėrau:

JUK TAI STALINAS!!!

7

Grįžkime į tą baisųjį 1941 metų birželį: karšta vasara, kažkur toli vyksta karas, o Pamaskvėje miško tylumoje kvepia pušų sakais, už lango dūzgia kamanės. Stalinas, pamiršęs apie laiką, sėdi paprastame savo kambaryje ant kareiviškos lovos, delnu pasirėmęs kaktą. Jam neįdomu, kas vyksta frontuose, kas dedasi jo šalyje ir pasaulyje. Jis nenori niekur bėgti. Tai tyli savižudiška neviltis. Visą savo gyvenimą jis skyrė idėjai. Jis didis jos tarnas. Stalinas susidorojo su visais savo priešais, kad padarytų klusnią didžią šalį ir pažadintų ją didiems darbams. Jis nužudė milijonus žmonių, kad priverstų gyvus likusius vykdyti jo įsakymus, jis išvalė armiją – išnaikino liaudies priešus ir pajungė armiją savo valiai. Viską, ką šalis turėjo, Stalinas atidavė karinei pramonei. Anksčiau jis palaikė Hitlerį, padėjo jam atsistoti ant kojų. Stalinas pastūmėjo Hitlerį karui ir laukė, kada šis nusiaubs Europą. Jis iššvaistė tūkstančius tonų aukso vokiečių, prancūzų, britų, amerikiečių, italų, šveicarų technologijoms. Jis pertvarkė pramonę karo meto režimu, jis pats kontroliavo, kaip konstruojami tankai ir lėktuvai artėjančiam karui, jis pasirūpino, kad jų būtų pakankamai pagaminta, ir sutelkė prie sienų. Prie sienų Stalinas sukaupė didžiules šaudmenų, degalų ir visko, ko reikia pergalingam karui svetimoje teritorijoje, atsargas: automagistralinių tankų, smogiamosios aviacijos, sklandytojų ir desantininkų... O kai didieji darbai buvo nuveikti...

Hitleris viską sužlugdė.

Viskas, ką Stalinas turėjo, buvo skirta puolimui, ir nieko – gynybai. Ir Stalino užsisklendimas – ne baimės išraiška. Tiesiog žlugo tai, kuo jis gyveno.

Stalinas gaisravietėje.

Stalinas – didis laivų statytojas, kurio pats geriausias, pats prašmatniausias, pats didžiausias, pats greičiausias pasaulyje laivas „Titanikas“, negalintis ir neturintis skęsti, ėmė ir nuskendo.

Stalinas – kosminis konstruktorius, kurio pati galingiausia pasaulyje raketa startuodama sprogo, ne tik suniokodama kosmodromą, pražudydama daugybę žmonių ir visus kosminius planus, bet ir niekais paversdama paties konstruktoriaus gyvenimo tikslą.

Stalinas – žaidėjas, kuriam visada sekėsi, kuris niekada niekam nė rublio nepralošė. Visas gyvenimas – žaidimas. Visas gyvenimas – laimėjimai. O statomos sumos vis didesnės. Kiekvieną kartą – *va banque*. Ir jau pasaulis žiūri į Staliną kaip į kazino lošėją, susižeriantį kalnus aukso monetų ir asignacijų. Kad ir kokį numerį jis pasirinktų, visada išlošia. Kad ir kokią kortą ištrauktų iš malkos – visada kozirinis tūzas. Kad ir kokią kortų kombinaciją turėtų – visada 21. Jis jau išlošė pačią didžiausią ir turtingiausią pasaulio šalį, jis laimėjo besąlygišką visų tos šalies žmonių paklusnumą. Ir štai paskutinis lošimas. Dabar ant kortos pastatytas visas pasaulis. Stalinas pasirengęs karui. Jis taip padalijo kortas, kad visi koziriai – jo rankose.

Ir staiga Stalinas numušamas koziriniu tūzu.

Tuo pačiu, kuris pavogtas iš jo malkos.

Ir atsilošti neįmanoma.

Pernelyg didelės sumos statomos.

Viskas pralošta.

Stalinas visados apgaudavo savo priešus ir jo smūgis būdavo netikėtas, mirtinas. O dabar pirmą kartą, įgyvendinant patį svarbiausią sumanymą, kažkas įspėjo jo užmačias ir smogė pirmas.

Ir viskas žlugo.

Viskas pražuvo. Neįmanoma nieko padaryti.

Pirmomis akimirkomis Stalinas tiesiog netiki, kad Hitleris užpuolė. Jis buvo apskaičiavęs visus ėjimus, visus variantus: Hitleris neturėjo pulti.

Paskui savęs negailėdamas Stalinas dirba, visai kaip tas vyras, kuris gesina namą, negailėdamas savo gyvybės. Visą pirmą karo savaitę Stalinas siuntė kariuomenę pulti. Kad taip būtų duotas ženklas gintis! Betgi ne! Pulti, pulti, pulti! Sovietiniai lėktuvai sudegė oro uoste; pulti nepalaikomiems aviacijos – savižudybė. Bet Stalinas siunčia kariuomenę į savižudiškas atakas.

O birželio 28 dieną pranešama: apsuptas Vakarų frontas. 4-oji tankų armija sutriuškinta, 3-ioji, 10-oji ir 13-oji – apsuptos žiedu. Tik tada Stalinas suprato, kad viltis išlaisvinti Europą visiškai žlugo. Ir pataisyti nieko nepavyks. Socialistinė valstybė bet ką gali sutriuškinti, bet negali konkuruoti su normaliomis šalimis taikos varžybose, todėl 1941 metų birželio 22 dieną Sovietų Sąjunga buvo pasmerkta žlugti. Subyrėti. Anksčiau ar vėliau. Ji galėjo išgyventi tik viską aplinkui sunaikinusi ir priglobusi.

Antraip – žlugimas.

Sovietų Sąjunga egzistuotų tik jei liaudis negalėtų palyginti savo gyvenimo su gyvenimu kitose šalyse. Todėl svarbiausia Stalino idėja – sunaikinti aplinkui vyraujantį kapitalizmą. Todėl visi Stalino tomai tokie paprasti, logiški ir suprantami: visiška socializmo pergalė – vienoje šalyje, bet visiška, – tik viso pasaulio mastu. Tos idėjos persmelktos visos Stalino kalbos, visi pasisakymai, planai.

Bet tai suprato ir Hitleris: „Bolševizuotas pasaulis įstengs išsilaikyti tik jei įsitvirtins visur“ (Mein Kampf. D. 2. Sk. XIII).

1941 metų birželio 22 dieną Hitleris smogė komunizmui – nors sau nulėmė savižudybę, – mirtiną smūgį. Kad ir kaip vėliau būtų klostęsi įvykiai, Stalinas jau nebūtų ga-

lėjęs užkariauti viso pasaulio. O tai tas pats, kas ir žlugimas.

Stalinas suprato, kad viskas pražuvo. Ir jis pasitraukė nuo reikalų. Kaip tas vyras, kuris negelbėja paskutinio sandėlio, nes jau sudegė namas, arklidės ir klėtis.

Po dviejų dienų, 1941 metų birželio 30-ąją, į Stalino kambarį įėjo Berija, Molotovas, Malenkovas... Jų daug, įeina tylėdami lyg į mirtininko kamerą. Stalino akyse baimė. Iš sielvarto jis pamiršo apie save, apie tai, kad reikia gelbėtis. Jie užklupo jį netikėtai. Mirti jis nepasirengęs.

Bet jie ne to atėjo. Jiems mažiau rūpi pasaulinis komunizmas. Išlaisvinimo idėja žlugo, ir dabar jiems tai nesvarbu. Dabar reikia gelbėti savo kailį, o todėl – ir šalį. Stalino jiems reikia kaip simbolio, kaip vėliavos, prie kurios po mūšių galėtų susirinkti sutriuškinto pulko likučiai. Jie kalba, kad reikia gelbėti šalį, bet Stalinas tuo nesidomi. Nes neužėmus Europos, neišplėtus sienų, Sovietų Sąjunga vis tiek anksčiau ar vėliau žlugs. Ji vis tiek subyrės.

1941 metų birželio 22 dieną viskas buvo logiška ir paprasta: Marksas – didžiojo mokslo pradininkas. Leninas svajonę pavertė realybe. Vienoje šalyje. O Stalinas – tvarkytojas paties didingiausio pasaulio istorijoje reikalo. Stalinas verčia SSRS respublikomis Vokietiją, Austriją, Prancūziją, Ispaniją, Kiniją, Korėją, Vietnamą, Graikiją, Turkiją, Libiją, Tunisą, Indiją, Italiją...

O kaip Amerika? Ameriką pribaigti individualiai veikiančiu cheminiu ginklu – tegu išsinuodija visi po vieną.

Bet viskas žlugo. Valstybę, kurią paliko Leninas, valstybę – Pasaulinės revoliucijos židinį Stalinas prašiko. Jis tai žino. Ir būtent tuo žodžiu Stalinas apibūdino susiklosčiusią situaciją Politinio biuro nariams.

Jie nesuprato.

O Stalinas žinojo: kad ir kaip susiklostytų reikalai, jam

jau neregėti visos Europos. Todėl 1945 metais jis atsisakė priimti Pergalės paradą. Tai buvo visos liaudies, šalies pergalė, bet ne Stalino. 1945 metais jis jautėsi kaip Bonapartas po Borodino mūšio: regis, laimėjo ir kelias atviras, bet tas mūšis taip jėgas išsekino, kad pergalė džiaugsmo neteikė. Vis tiek ateityje laukė pralaimėjimas. Hitleris sutriuškino Europą, kaip ir norėjo Stalinas, bet Stalinas negalėjo tuo pasinaudoti.

1941 metais tik Stalinas galėjo įvertinti vokiečių užpuolimo reikšmę. 1941 metais Politinio biuro nariai nesuprato arba ne visai suprato, kaip hitlerininkų įsiveržimas nulems Sovietų Sąjungos ateitį.

O jis reiškė mirtį.

Politinis biuras – tai tas berniukas gaisravietėje, kuris nesupranta, jog tai, kas įvyko, yra pragaištinga. Jis purto tėvą už peties: atsipeikėk!

Politinis biuras verčia Staliną grįžti į valdžios viršūnę, ir jis, abejingai mostelėjęs ranka, grįžta žinodamas, kad reikalas, kuriam paaukojo visą savo gyvenimą, žlugo.

Bristolis, 1997–1998 metai

Tęsinys kitoje knygoje.

Turinys

Vietoj pratarmės. Išsiblaivymas 3
Pirmas skyrius. Kita priežastis 22
Antras skyrius. Apie pirmąją dešimtį 32
Trečias skyrius. Apie 40 tūkstančių karvedžių 42
Ketvirtas skyrius. Irgi vadai 54
Penktas skyrius. Lubiankos strategai 69
Šeštas skyrius. Kaip liaudies komisaras Dybenka vokiečius prie Narvos triuškino 78
Septintas skyrius. Ar karo vadas Dybenka buvo amerikiečių žvalgas? 96
Aštuntas skyrius. Apie raudonuosius ir raitelių pirmosios karius 112
Devintas skyrius. Kas yra ta partizaninė kova arba kaip Jaša Ochotnikovas saugojo draugą Staliną 126

Dešimtas skyrius. Ar komandarmas Jakiras buvo liaudies priešas? 144
Vienuoliktas skyrius. Visiškai tikslus apibūdinimas 157
Dvyliktas skyrius. Apie dekavilkas ir polemostrategiją 176
Tryliktas skyrius. Politvadovas Tuchačevskis 194
Keturioliktas skyrius. Pirmas Tuchačevskio įspėjimas 212
Penkioliktas skyrius. Ką vis dėlto Tuchačevskis siūlė? 221
Šešioliktas skyrius. Neperžengiant proto ribų 238
Septynioliktas skyrius. Antras Tuchačevskio įspėjimas 255
Aštuonioliktas skyrius. Vokiečių pėdsakas 267
Devynioliktas skyrius. Apie analitinio proto karvedį 286
Dvidešimtas skyrius. Pamaina 305
Dvidešimt pirmas skyrius. Ar Stalinas bijojo Hitlerio? 322
Dvidešimt antras skyrius. Ar Stalinas turėjo priežastį bijoti? 340
Dvidešimt trečias skyrius. Apie Stalino paniką 357

Viktoras Suvorovas
Valymas

Redaktorės *Romualda Brastavičienė ir Perla Vitkuvienė*
Meninis redaktorius ir dailininkas *Romas Dubonis*
Rinko *Leokadija Bučinskienė*
Maketavo *Danutė Navickienė*

2000. 14,41 aut. l. Užsakymas 194
Išleido „Minties" leidykla, Z. Sierakausko g. 15, 2609 Vilnius.
Spausdino UAB Leidybos centro spaustuvė, A. Strazdelio 1,
2600 Vilnius.

Kaina sutartinė

Суворов, Виктор Андреевич
Suvorovas, Viktoras Andrejevičius
Su-113 Valymas : kodėl Stalinas šalino armijos vadus? / Viktoras Suvorovas. – Vilnius : Mintis, 2000. – 376 p.
ISBN 5-417-00822-2

Kiekvienai problemai žymieji SSRS ideologai sudarydavo programą iš trumpų frazių, kuriomis valdiniai daugelį metų vadovavosi nė nemąstydami. Liaudies galvos nuo pat Spalio revoliucijos laikų prikimštos skambių žodžių, nepajudinamų tiesų, mąstymo štampų. Raudonosios armijos 1937–1938 metų valymo programa buvo parengta ir tvirtai įkalta mums į galvas. Tuchačevskis, Vorošilovas, Dybenka, Jakiras ir dar daugelis kitų – didieji strategai, karo vadai ir minčių galiūnai. Stalino valdymo metais tas valymas įgavo neregėtų ir negirdėtų mastų. Stalinas esą žudė genijus, o kvailius palikdavo. Raudonosios armijos sutriuškinimas 1941 metais – pirmas 1937–1938 metų valymo padarinys. Dėl to, tvirtinama, dauguma sovietinių vadų neturėjo deramos patirties, nes savo pareigas ėjo mažiau nei vienerius metus. Kas dėl viso to kaltas? Kas viską sugalvojo? Kaipgi buvo iš tikrųjų? Ar visa tai tiesa? Į šiuos ir panašius klausimus skaitytojas tikrai ras atsakymus.

UDK 947+957